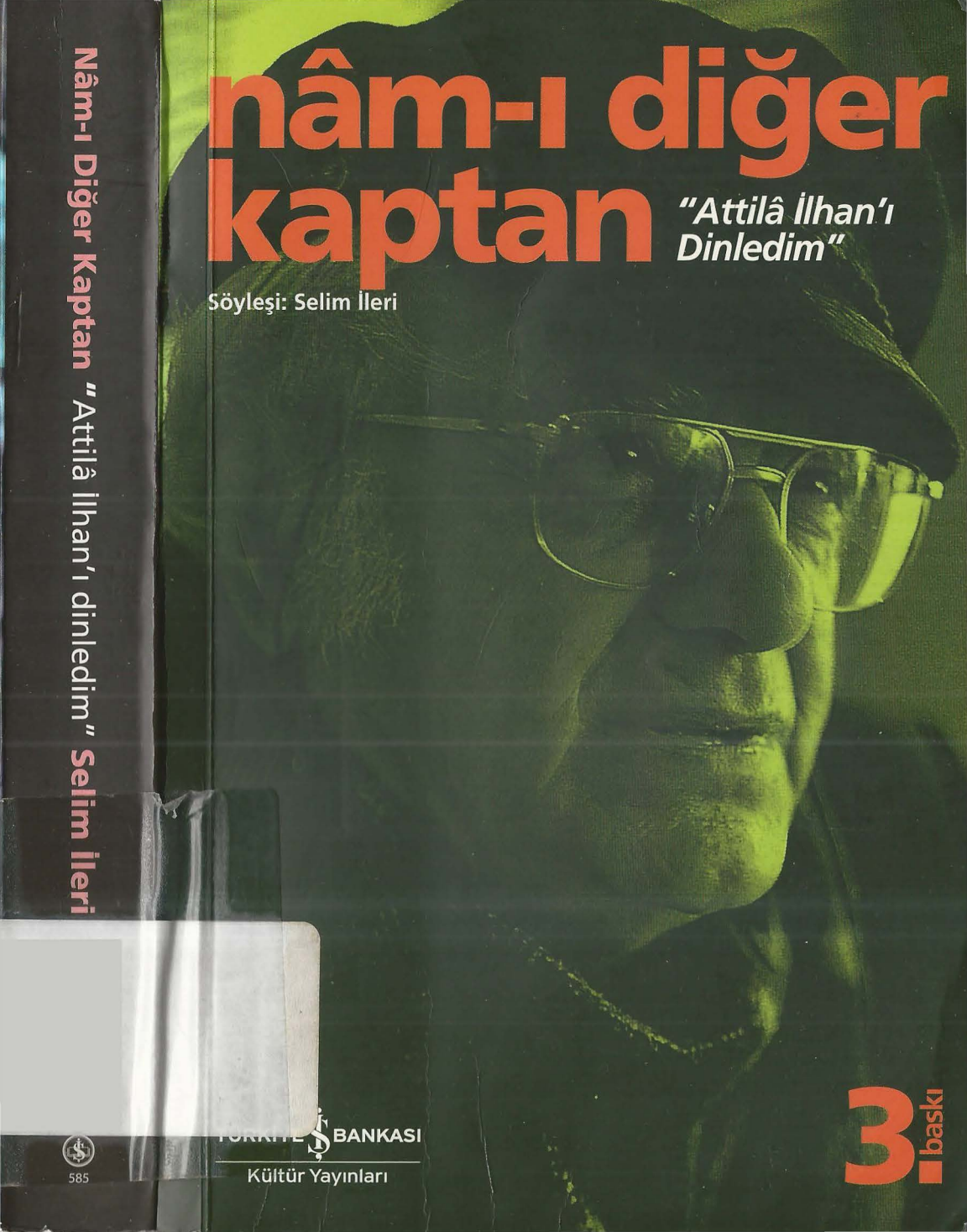
nâm-ı diğer kaptan

"Attilâ İlhan'ı Dinledim"

Söyleşi: Selim İleri



3. baskı

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları
585

Nâm-ı Diğer Kaptan "Attilâ İlhan'ı dinledim" Selim İleri

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul
www.iskulturyayinlari.com.tr

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel
Tasarım ve Uygulama Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Mart 2002, İstanbul
İkinci Basım Mayıs 2002, İstanbul
Üçüncü Basım Ekim 2005, İstanbul
ISBN 975-458-340-4
OTM 11019903
Basımevi Barış Matbaası (0212) 674 85 28
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok 291
Topkapı 34010 İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

nâm-ı diğer kaptan

ATTİLÂ İLHAN'I DİNLEDİM

Söyleşi Selim İleri

İÇİNDEKİLER

Çocukluk, İlk okumalar, Futbol 7
İlk İstanbul, Menemen'de bağ evi, Yangın 15
"Onuncu Yıl", Bir savaş anısı, Anadolu 21
İzmir'de ilk aşk, Mektuplar, Nâzım Hikmet 32
Liseli komünist, Cezaevi, "Müseccel" komünist 42
Bahçe ilçesi, İzmir'de dostlar, Yine İstanbul 56
Işık Lisesi, Sansaryan Hanı, Ürdün Emiri'ne suikast 70
CHP şiir yarışması, Edebiyat dünyası, 1950'lere doğru 81
Varlık dergisi, *Duvar*'ın yayımlanışı, Paris düşleri 96
Paris, Nâzım Hikmet'i kurtarma komitesi, Margot 106
Paris'te bir kaçak, "Çünkü tabiat faşist", Dönüş 116
Nâzım'la görüşebilmek, Lâleli'de bir salon, Nedret 129
İkinci Paris, Maria Missakian, "Tatyos'un kahrı" 146
Maria'yla gerçek ayrılık, Çolpan İlhan, Mavi 157
Hasan Tanrıkut, Yeşilçam'a ilk adım, Askerlik 168
Askerden sonra, Sinema dönemi, Hayal kırıklığı 183
Üçüncü Paris, *Aynanın İçindekiler*, Cinsel devrim 197
Yeniden başlamak, Biket İlhan, İzmir 211
Ankara, Bir televizyon programı, *Dünya* gazetesi 226
İstanbul, *Fena Halde Leman*, Gazeteler 235
Seçilmiş bir yalnızlığa doğru 242
Meraklısına ek sorular 260
Bu kitaptan ayrılırken 274

Küçük Antoloji

Balıkçı Türküsü 279
Bahçe: Güzel Bir Kasaba 280
Cebbar Oğlu Mehemmed 281
"Serbest Gazel" 285
"Mübalağa Cenk Olundu" 286
İnci Avcıları 290
Başka Adam 291
Kış Ortasında İkinci Rüya 297
Sokaktaki Adam'dan 304
Tatyos'un Kahrı 311
Maria Missakian 315
Aragon / Çalardı Basel'in Çanları'ndan... 317
Fena Halde Leman'dan 323
Yalnızlığı Denemek 332
Ayrılık Sevdâya Dâhil 333
Baykuşların Saltanatı'ndan 338

Albüm 353

Çocukluk, İlk okumalar, Futbol...

— *Attilâ Ağbi, yazarlığa geçişimde eserinizin ve elbette doğrudan doğruya sizin büyük emeğiniz var. Yeniyetmeliğimde okuduğum* Sisler Bulvarı *bana şiiri sevdirdi.* Sokaktaki Adam, *çarpılıp kaldığım bir romandı... İlk okumalar, okuduğumuz ilk kitaplar derin iz bırakıyor. Sizin ilk okumalarınız desem... Okuma tutkusu sizde nasıl başladı?*

— Okuma tutkusu veya merakı, sanıyorum, evimizdeki gazete ve dergi dostluğundan kaynaklandı. Bunda ayrıca, annemin hem dergi, hem de roman okuma merakı vardı. Annemi, sıcak yaz günleri, öğleden sonralar, akşamüzerleri, elinde romanlar, bir şezlonga uzanmış hatırlıyorum...

Gazeteye gelince; eve iki sebepten giriyordu: Biri, normal olarak gazete alındığı için. İkincisi, babamda gazetecilik sevgisi olduğu için. Babam İzmir'de avukattı o zaman. Fakat aynı zamanda, İzmir'de çıkmakta olan *Hizmet* gazetesinin de mesul müdürüydü. Hatta bu yüzden başına dert de geldi.

Hizmet, Serbest Fırka taraftarı bir gazeteydi. Fethi Okyar Bey İzmir'e gelip birtakım olaylar olunca, şimdi bile tam bilemediğim ve asla öğrenemediğim bazı

sebeplerden dolayı, gazetenin sahibi ve başyazarıyla birlikte babam da tutuklandı.

— *Aşağı yukarı hangi yıllar?*
— Otuzlu yıllar, 1930'lar... Bu tutuklanış kısa sürdü. Ama bizim evde bir olay haline geldi. Benim için daha büyük bir olay haline geldi: Çocuktum ve babam tutuklanmıştı! Tutuklanma olayı karşısında annem çok sakindi; öyle yıkılmış, ağlayan bir kadın değildi... Arabalara bindik, hapishaneye yataklar falan götürdük, bunları hep hatırlıyorum. Cezaevine ziyarete gittik.

— *Aslında, bir anlamda, cezaeviyle tanışmanız çok küçük yaşta...*
— Evet, küçük yaşta başlıyor. Bu olayın da etkisiyle gazeteye ve gazeteciliğe merakım arttı. Babam cezaevinden çıktıktan sonra, tekrar, bir başka gazete çıkarma teşebbüsünde bulundu. *Ege*'ydi sanıyorum ismi.

— *O yıllar dendi mi, hep* Cumhuriyet *gazetesi gelir akla. Başka gazetelerden pek söz açılmaz.*
— Hayır, pek çok gazete vardı. Bizim eve *Son Posta* girerdi; *Son Posta*'yı çok iyi hatırlıyorum. Bölge gazeteleri vardı: *Anadolu, Yeni Asır, Halkın Sesi,* vs. Fransızca *L'Orient* gazetesi çıkıyordu o sırada. İzmir'de eskiden yabancı dilde çok gazete çıkarmış. Ama o dönemde, benim yetiştiğim dönemde, *L'Orient* yayımlanıyordu hâlâ. Sabahleyin erkenden kalkıp, Karşıyaka'daki evden iskeleye kadar gidip, *Ege* gazetesini satın alıp eve döndüğümü hatırlıyorum. Daha ilkokul öğrencisiydim.

Bu böyle olunca, gazetecilerle, gazete satanlarla, gazete bayileriyle ister istemez bir ülfet oluşuyor. Bu

ülfet arasında çocuk dergilerini keşfettim. Tabii, bu hevesle bu defa çocuk dergilerini almaya başladım. Çocuk dergileri o zaman birkaç taneydi. İlk önce *Mektepli* vardı. *Mektepli*'nin hemen arkasından *Çocuk Sesi* gelirdi. *Çocuk Sesi* bir süre sonra *Afacan*'ı da çıkardı. Bunların üçünü muntazaman izlerdim, beni çok etkilerdi.

İlkokulun son yıllarına doğru *1001 Roman* çıktı. *1001 Roman* bir devrim sayılır, yani bir anlamda karşı devrim. Çünkü *1001 Roman*'a kadar, çocuk dergileri, bizim 'inkılâbın ruhu' çerçevesi içinde, Türkün diyebileceğimiz bir espriyle hazırlanırdı. *1001 Roman*, Batı'dan alınan çizgi romanların kedi adları ve sanlarıyla karşımıza ilk çıkışlarından biridir.

— *Yabancı adlar...*
— Evet. Mesela biz *Afacan*'da ve *Çocuk Sesi*'nde iki Baytekin tanıdık. Bunlardan biri Avcı Baytekin'di. Çok yıllar sonra onun Flash Gordon olduğunu öğrendim. İsimler Türkçeydi hep: Baytekin, Bayan Yıldız, Bilgin, böyle gidiyor isimler... Bir dil bilinci söz konusuydu. Öteki Baytekin'in de Jungle Jim olduğunu öğrenecektim sonraları. Çünkü bunların filmleri de çekildi...

Şimdi, *Çocuk Sesi*, *Afacan* ve *Mektepli* İnkılâbın etkisi içindeydiler. Halbuki *1001 Roman* 'Brit Retford' diye bir kahramanla geldi!

— *Yazılış olarak Türk alfabesine bağlı kalınarak mı yazılmıştı, yoksa?..*
— Türkçeydi, Türk diliyle yazılmıştı.

— *Demek, hiç olmazsa, bir imla bilinci varmış.*
— Bir bakıma. Daha enteresan bir şey söyleyeyim: Bu

dergiler, tercüme olduğu kesin, birtakım ilaveler verirlerdi. Mesela bu ilaveler içerisinde *Dünya Hava Yarışı* diye bir roman vardı. Bu roman, sivil uçaklarla dünyayı dönerek dolaşacak bir sivil havacılık yarışını anlatıyordu. Aralarında bir de Türk uçağı vardı, Türk pilotları vardı. Belli ki yabancı bir ülke söz konusuydu; ama Türk kişisi olarak tercüme edilmişlerdi, bize uyarlanmışlardı.

İşte ben, bu dergilerin fena halde hastası olmuştum. Bilmecelerini çözerdim. Rumeli göçmenlerinden, Arnavut asıllı bir sınıf arkadaşım vardı. O arkadaşım yoksuldu, iskelenin önünde gazete satardı. Bir fırsatını buldu mu gelir, *Çocuk Sesi* ve *Afacan*'ı getirirdi. Böyle bir heyecan içerisindeydik... Tabii, oralarda çıkan tefrika romanları da okuyordum. Beni çok etkileyenlerden biri, adını yanlış hatırlamıyorsam, *Galiçyalı Koç Mustafa*'ydı.

Şimdi, *Galiçyalı Koç Mustafa* müthiş bir romandı, benim için. Çünkü Galiçya bilmediğim bir yerdi. Halbuki Birinci Dünya Savaşı'nda biz Galiçya'da savaşmışız. Hem harpte orada savaşmış, hem de savaşı bilen biri yazıyordu. Tamamıyla bir Türk romanıydı ve Mehmetçik'in marifetlerini anlatıyordu. Bunlardan büyük heyecan duymuşumdur. *Murat Reis'in Oğlu* vardı, o da unutamadığım romanlardan. Şimdi hepsini hayırla anmamız lazım, bir de Burhan Binbaşar vardı, Burhan Binbaşar'ın *Canlı İskelet* diye bir korku romanı çıkmıştı ki, biz onu dehşet ve heyecan içinde beklerdik, her hafta, arkası nasıl gelecek, nasıl olacak diye!..

— O yıllarda bu okuma şansınız, biraz da ailenizin aydın insanlar olmasına bağlanabilir mi?

— Evet, onunla ilgisi var. Benim şiirle ilgilenmem de,

romanla ilgilenmem de oradan geliyor. Çünkü evde babam mütemadiyen şiir okurdu, annem birçok şiiri ezbere bilirdi. Bu yüzden okula başlar başlamaz ben de şiirlerle ilgilendim.

O dönemlerde, bizim öğretmenlerimizin inkılâpçı bir tavrı vardı, inkılâbı oturtmak için. Yani hocalar, fırsatını düşürdükçe, inkılâp tarihini anlatırlardı. Bu tutum İzmir'de apayrı bir anlam kazanıyordu, çünkü işgalden çıkılmıştı. Şiirle ilgilenişimde, evin dışında, okulun payı ne kadardır kestiremem. Yalnız, üçüncü sınıftayken şiir yazdığımı hatırlıyorum ilk kez... İsmi "İlkbahar"dı; çok iyi hatırlıyorum.

— *Dizeleri hatırlayabiliyor musunuz?*
— Dize değil, iki kafiyeyi hatırlıyorum: Çiçekler, kelebekler...

— *Dokuz yaşında, bu kadar erken yaşta şiir yazmanızı yalnızca kültürel çevreye mi bağlıyorsunuz? Bundan başka 'doğuştan' şairliğe inanıyor musunuz?*
— Ben doğuştan şairliğe inanırım, öteden beri de bunu söylerim. Yani bazı insanlarda bunu 'üstün bir duyarlılık' diye düşünmek lazım. Böyle değerlendirmek gerekir sanıyorum. Ama o duyarlılık, dilde özel bir ustalıkla birleşmezse, şiir olmaz. Nesir olarak kendini gösterir.

Aileden gelen bir yetenek de var. Sonradan fark ettim ki, annem okuldayken, okuduğu sıralarda bütün konuşmaları anneme yaptırırlarmış. Babamın şair tarafı da vardı, hitabet gücü de yüksekti. Genetik bir şey de var biraz...

Neticede ilk defa şiir yazdım. Ama bunu öğretmenlerime filan göstermedim. Zaten gösteremezdim. Çün-

kü ben gündüz insan, gece kurt şeklinde yaşıyordum o zaman. Evde dünya yaramazı bir oğlandım, yapmadığım kalmazdı. Okulda dünyanın en uslu çocuğuydum. Evde yaptığım yaramazlıkları, annem okulda anlattığında hocalarım inanmazdı. "Bu çocuk mu, bu kadar uslu bu çocuk mu?.." Böyleydi.

Sonra, o sıralarda bir daha şiir yazmadım...

— *Bir şiir yazdınız ve bıraktınız...*

— Hayır, babama götürdüm. Şimdi bak, gözümün önüne geldi: Babam zannederim yemek odasındaydı ya da oturma odasında, arka tarafta, asıl salonun arkasındaki odada. "Baba, ben şiir yazdım," dedim. "Getir bakalım karaoğlan," dedi. Aldı okudu, "Çok güzel," dedi, kafamı okşadı. Sonra anneme döndü, "Hiçbir şeye benzemiyor," dedi.

— *Moral bozucu bir durum.*

— Evet, öyle dedi; ama benim şiire alakam devam etti. Bir yerde bir şiir görmeyeyim, hemen okurdum. Bununla birlikte yazmak konusunda pek hevesim yoktu o sıralarda.

İlkokul dönemi, çocuk dergilerinden başka, bir de futbolun etrafında geçmiştir. Bu, birçok insanı şaşırtacak bir şey belki. Şimdi, öyle bir merakım nereden çıktı! Karşıyaka ile İzmir arasında işleyen vapurlar, pazar günleri, daha yolun ortasındayken düdük çalmaya başlarlardı. Neşeli, şen bir düdük olurdu bu. Ondan sonra birtakım adamlar bağırırdı. Sesler, vapur yaklaştıkça netleşirdi. Sonradan ayırt ettim ki, "Kaf Kaf Kaf, Sin Sin Sin, Kaf Sin Kaf Sin Kaf!" diye bağırıyorlar. Karşıyaka Altay'ı yenmiş; heyecan içinde geliyorlar!

Bu bende büyük bir merak uyandırdı. Çok ilgimi çekmişti çocukken. Öğrendim ki, "Kaf Sin Kaf" dedikleri takım, bizim evin çok yakınlarındaki bir mahfelde antreman yapıyormuş. Mahfel, benim okuduğum ilkokulun tam karşısında, o kadar yakın. Hadi, mahfele taşınmaya başladım: Orada antreman yapıyorlar işte ağbiler, futbolcular. Formalar, dizlikler, eldivenler... Aralarında mahallî şöhretler var, genç oyuncular var, Kaf Sin Kaf'ın müstakbel oyuncuları. Birden meydana çıktı ki, Karşıyaka'da gayrı federe lig var!

Kaf Sin Kaf'ın genç takımı denilebilecek bir takım vardı ki, adı Yıldırımspor'du, onun forması yeşil-kırmızı. Biz tabii bu kadar burnumuzun dibinde olduğu için Yıldırımsporlu, dolayısıyla Kaf Sin Kaflı olduk.

Bir de Alaybey diye bir takım vardı; adı, Alaybeyi isimli mahalleden. Alaybey denilen takım, daha çok halk ve işçi takımıydı; çünkü hemen Alaybeyi'nin yanında, Naldöken'de bir palamut fabrikası vardı. Takımda, orada çalışan işçilerden de insanlar vardı sanıyorum. Şimdi, Kaf Sin Kaf'ın genç takımı Yıldırımspor'un oyuncuları çoğu okul çocukları, liseli falan. Öbür taraftakilerse halktan insanlardı. Ve bunlar zaman zaman bizim o antrenman sahasında maç yaparlardı.

Maç günleri heyecandan öldüğümü bilirim ben. Maçı seyrederken ne kadar heyecanlanıyor olmalıyım ki, bir keresinde ağbiler beni seyrediyorlarmış, yakalamışlar, birbirlerine gösteriyorlar beni: Hopluyormuşum yerimden maçta! Benim için büyük hayat derslerinden biridir: O maçların ekserisinde Alaybey yenerdi. Buna tahammül edemez, çok sıkılırdım.

— *Bir şekilde taraftarsınız aynı zamanda...*

— Çok! Çok!.. Kaf Sin Kaf'ın baştaraftarı olduk.

Fakat Kaf Sin Kaf, o zaman çok parlak bir takım değildi. Daha evvel parlakmış, onu duyardık, efsane gibiydi.

O sıralar, İstanbul'daki takımları gazetelerden öğreniyorum, futbol merakı var ya... Arkadaşlar soruyorlar: "Sen nerelisin? Fenerbahçeli misin, Galatasaraylı mısın?" Böyle laflar işte. Ben ne taraftayım? Ne tarafta olduğumu bilmiyorum, çünkü o takımları bilmiyorum. Fakat o sırada önemli bir maç oldu ve Fenerbahçe, Galatasaray'ı 6-1 yendi. O mağlubiyete çok üzüldüm ve Galatasaraylı oldum.

— Yenilmiş olmasından dolayı mı? Belki yaradılışınızla da ilgili bir tercih, ezilenden yana olmak...

— Onu kimse korumuyor gibi geldi bana, öyle bir hisle Galatasaraylı oldum... Derken ilginç bir şey başladı: İstanbul'da maçlar pazar günü oynanıyor, haber gazetede pazartesi günü çıkıyor. O dönemde İstanbul'daki gazeteler, İzmir'e ancak salı akşamı geliyor. Ben salı günü öğleden itibaren iskelede nöbet tutardım; gazete gelecek, ben de sonucu öğreneceğim! Bu kadar heyecan duyuyorum, bu kadar düşkünüm futbola. Ve tabii Galatasaray'ın da kötü seneleriydi o seneler, yüz güldürücü sonuçlar gelmiyordu. Fakat bu beni hiçbir şekilde caydırmadı, yani o günden bugüne, ilginç bir şekilde, Galatasaray'a bağlılığım kesilmedi.

Yaz tatilleri geldiği zaman, futbol merakı yavaş yavaş futbol oynama tutkusuna dönüştü. On-on bir yaşlarımdayım, hâlâ ilkokuldayım. Mahfele giderdik; orada büyük bir saha var, iki de küçük saha var. O küçük sahalarda biz gazozuna futbol oynamaya başladık. Ben kaleci oldum, kendiliğimden kaleciliği seçtim. Kaleciliğim ilkokul bitinceye kadar sürdü.

İlk İstanbul, Menemen'de bağ evi, Yangın...

— *Dergiler, romanlar, futbol...*
— Beni etkileyen bir şey daha vardı: Bir gün, yaz tatilinde, Menemen'e bağa gitmemiz.

— *İzmir'den ayrılıyorsunuz...*
— Menemen'de ailemin bağı vardı. Yaz gelince babam bize iki tatil imkânı hazırlardı. Bu tatillerden bir tanesi, İstanbul'a gitmekti. Hemen hemen her sene Gülcemal'e –o zamanki ünlü vapur– binilir ve İstanbul'a tatile gelinirdi. İstanbul'da Hayrettin amcam yaşıyordu, Kaya'nın babası...

— *Balerin Kaya İlhan...*
— Evet, onun babası. O zamanlar onlar Ortaköy'de bir yokuşun üstünde otururlardı, Nar Sokağı diye bir sokakta. Ahşap, siyah bir ev. Bütün ev siyahtı zaten, içimiz kararırdı. İstanbul'u hiç sevmezdik: Ben de sevmezdim, annem de, kardeşim Cengiz de. İstanbul'a gelirdik; vapurdan iner inmez, karanlık, iç karartıcı, pis bir şehir! İzmir'in bir özelliği var sanıyorum, Akdeniz şehri olmasından mı bilmiyorum, İzmir hep aydınlık bir şehirdi; çok temiz bir şehirdi. İstanbul hep dağınık.

— *İstanbul'u gördüğünüz yılı hatırlıyor musunuz?*
— Şimdi tarihi tam hatırlayamam, fakat ilkokul yıllarıdır. Bir kere gelmedik zaten, birkaç kere geldik. Her gelişimizde yengemlerde, yani amcamlarda kaldık. Bir keresinde babam bize ayrı bir şey yapmak istedi: Kendisi bizimle İstanbul'a gelemiyor ama, Heybeli'de bir yer tutmuş, Heybeliada'da bir köşk.

— *Ada'yı da mı sevmediniz?*

— Annem derhal döndü adadan. Tepeden güzel bir köşktü. Annem, "Aa! Burası Allahın dağı..." dedi. Hiç unutmam, geldiğimiz gibi döndük. Ben çok üzülmüştüm, çünkü orada oynayabileceğim, koşturabileceğim yerler, geniş alanlar görmüştüm... Neticede İstanbul'u, hele amcamların civarını o kadar beğenmemiştim doğrusu.

Tatillerden biri İstanbul'du. İkincisi bağdı. Bağ bizi çok çekiyordu. Bir kere arkadaşlık edebileceğim çocuklar vardı, gidince bağda onları bulurduk. Dedem henüz sağdı, yani annemin babası Ali Dede... Ak sakallı, böyle Müslüman sakalı olan, kasvetli fakat hayata fevkalade bağlı bir adamdı. Biz gelir gelmez, ayakkabılarımızı çıkarttırır, yalınayak koştururdu bizi. Elimize birer kazma verirdi ve bağda işe, göreve koştururdu.

Dedem mükemmel bir toprak adamıydı. Aslında iki işi varmış. Asıl işi, astsubaylık. Menemen'deki alayın en yakışıklı astsubayıymış. Ninem ona vurulmuş. Ninem Zekiye Hanım'ın babası Menemen eşrafında çok zengin bir adam olduğu halde, ninem, "Ben astsubayı seviyorum, onunla evleneceğim," demiş ve dedemle evlenmiş.

Dedem evlenince astsubaylığı bırakmış; bu defa bir bakkal dükkânı açmış, ama bugünkü marketler gibi büyükçe bir şey. O dükkânları ben gördüm sonra: Birbirinin peşi sıra üç dükkân... Sonra müteahhitliğe başlamış. Askerlikten gelme olduğu için askeriyeye müteahhitlik yapıyormuş. O arada biraz malı mülkü olmuş; bağ da onlardan bir tanesi.

İlginç bir adamdı: Hayata pratik bakıyor; öyle entelektüel bakmıyor. Bizim 'hayat insanı' olmamızın te-

melinde, dedemin payı büyüktür. Bizi sert büyütmeye çalışırdı. Elimize çapalar verir, bunlarla uğraşalım diye. Artık onlarla çukurlar kazarız, gideriz geliriz... Bağın bir tarafı üzüm bağı, bir tarafında patlıcandan tut da domatese, bir bostan; bir tarafı da incirlikti. Güzel bir yerdi, orada çok güzel günler geçirdik.

Unutamadığım bir üzüm bandırma operasyonu vardır. Üzümler sülfatlı bir sıvının içine batırılır çıkarılırdı. Bu beni çok etkilerdi, başında durur, dakikalarca dikkatle bakardım, nasıl yapıyorlar diye. Bir de geceler... Geceler büyük keyifti. Nasıl mı keyifti? Ninem bir kere çok çalışkan, gayretli bir kadındı. Çok da güzelmiş; öyle düşünüyorum, gözlerini düşünüyorum; iri, yeşil gözleri vardı, etkileyici, pırıl pırıl. Anadolu tarzı entariler giyerdi. Biz orada, teyzemler filan, ortakçılar, bir yığın insanız; ninem bunların ekmeklerini fırında yapardı.

Fırın yandığı zaman bizim için ayrıca bayramdı: Odun taşırız nineme, bunlar büyük bir düzen içinde yakılır, hamur yoğrulur, ekmekler pişerdi. Ninem, kızlarından yardım beklemezdi. Zaten annemle teyzemin bu işlere hiç yatkınlıkları yoktu. Yine ninem, bir çıkar bağın içerisine, bir sürü meyve ağacı var, onları aşılar, ilaçlar, meyveler olmuşsa onları toplattırır...

Şimdi gelelim gecelere: Ayıklanması gereken, toplanmış bazı meyveler olurdu. Ninem bir branda serer di büyük dut ağacının altına, meyveleri olduğu gibi yayardı. Tepeye de bir fener konur... Hepimiz ninemin etrafına otururuz! Ninem, "Size bir masal anlatacağım," der. Masal anlatacak ama, bir şartı var: Bir taraftan meyveler ayıklanacak, kabuklarından çıkartılacak. Biz onları yaparken başlardı masal.

Ben çok defa masala dalardım, meyve ayıklamayı

unuturdum. O kadar güzel anlatırdı ninem. Anlattığı masallar sıradan değildi. Bir tanesini çok iyi hatırlarım: Bir kadın vardı, fakat o kadın aynı zamanda devdi. Ama belirli zamanlarda bu özelliğine kavuşuyordu, öfkelendi mi! Bir oğlan da ona âşık olur, gönül verir. Çocuğun da bir özelliği var; onu arslanlar, kaplanlar terbiye etmiş! Kadın, devanası olup delikanlının üstüne geldiği zaman, oğlan, "Arslanlarım! Kaplanlarım! Yetişin!.." diyor. Arslanlar da zincirlerini koparıp geliyorlar... Biz dehşet içinde dinliyoruz ve ninem çok renkli anlatıyor. Bu masallar aşağı yukarı ilkokulun sonuna kadar sürdü; her yaz, her yaz ninem bize masallar anlattı. İzi hâlâ silinmemiştir.

— *Babanız bağa gelmez miydi?*

— Gelmezdi. Babamın bağa gelmemesinin sebebi aslında eğitimidir. Gerçi babam, kökeni itibariyle, Anadolulu bir ailenin çocuğu. Doğum yeri, Gürün, Sivas'ın ilçesi. Fakat aile aslında Gürünlü değil. Dedemin, yani babamın babasının kadılığı yüzünden çeşitli ilçelere gidiyorlar. Mesela Darende kadısıymış. Başka kadılıkları da olmuş. Onun babası da müftü, müftünün babası da müderris... Yani aile ulema. Nitekim, gelenek sürsün diye, çocuklarının birini sarıklı hoca yapmışlar, babamı da Hukuk Mektebi'ne veriyorlar...

Ve babam, on bir yaşında Gürün'den ayrılmış, İstanbul'da Aksaray civarı, Tavukpazarı'nda bir medrese: Oradaki medreselerde, oda oda, çocuklar yurt gibi kalırlarmış. Babam önce Mercan İdadisi'ne gidiyor, sonra da Hukuk Mektebi'ne. Hukuk'tayken Tefeyyüz İdadisi'nde müdür muavinliği yapıyor. Bu hayat onu İstanbul'da bazı çevrelerde temasa geçiriyor.

O çevrelerde aydın kişiler var. Babam şiir yazıyor,

aruz vezniyle ve Nedim tarzında yazıyor, ism-i Müstearı Nejat diye... Dergilerde yayımlanırmış şiirleri, kendisi öyle söylerdi. Bir yandan da bohem çevrelerle içli dışlı, içki âlemleri, sohbetler. İçki âlemlerinde saraya mensup bazı şehzadelerle dostlukları oluyor ve bu, netice itibariyle, babamın diğer iki kardeşinden biraz farklı, biraz aristokrat bir tavır almasına sebep oluyor. Hayatı boyunca böyleydi...

Bağ falan, öyle şeylerden hoşlanmıyordu, yani 'kırsallıktan' hoşlanmıyordu. Daha çok şehir hayatını, gece muhabbetini, sofrayı ve buralarda 'edep'le içilmesini severdi. Kendisi devamlı içerdi, yani akşamcıydı. Fakat babamı hiçbir zaman aşırı içmiş, yerlere yıkılacak kadar sarhoş görmedim; orada da aristokrat...

Ölçülü içerdi. Mesela bizi, karısını alıp gazinoya götürürdü. Orada biz seyir yapardık, babam da içkisini içerdi. Otuzlu yıllar, hatırlıyorum, annem de o yıllarda bira içiyordu. Öyle bir yasağımız yoktu ailede. Zaten burada şunu söylemek gerekiyor: Ulema ailesiydik ama, babam enikonu laikti. Babam bize en ufak bir din terbiyesi vermemiştir.

— *Telkinde de bulunmadı mı?*

— Hayır, hiçbir şey söylemedi. Elimizden tutulup cuma namazına götürülen bir çocuk olmadık, bayram namazına hiç gitmedik. O yıllarda dinle hiçbir bağım olmadı. Yalnız, dadımız ve evin emektarı Emine Nine'nin kendine göre bir köylü dindarlığı vardı: Çocukların Ramazan'ın ilk ve son geceleri oruç tutmasını çok severdi. Bize oruç tuttururdu sözüm ona. Ben gece sahura kalkardım, yemek yiyeceğim diye; sonra sofrada uyurdum. Ertesi gün güya oruç tutardık. Emine Nine top atılıncaya kadar bizi sırtında gezdirirdi.

Bu çabalar, Emine Nine'mizden gelirdi... Onun da bizde emeği çok büyüktür.

İşte babam, bağdan hoşlanmaz, yazlık proje dendi mi, İstanbul maceralarımızı önemserdi. Bir yaz da Çeşme'ye gittik. Babamın bir yazıhanesi de Çeşme'deydi. Ilıca'da küçük bir pansiyonda kalıyorduk. Bizimle birlikte, babamın birlikte hapis yattığı, *Hizmet* gazetesinden Zeynel Besim Bey ve ailesi de kalıyordu. Güzel bir yaz geçirdik.

Benim için dönüş yolculuğu önemli, dönüş önemli. Geceleyin arabayla dönüyorduk; bir orman yangını çıkmıştı. Gece, karanlık ve orman yangınının alevleri beni çok etkiledi; korktum. Ve o korkuyla annemin arkasına başımı saklayıp, alevleri görmemek için gözlerim kapalı seyahat ettiğimi hatırlıyorum. Büyük bir yangının içinden geçtik ve Karşıyaka'ya geldiğimizde saat herhalde gecenin ikisiydi... Ondan sonra bende bir yangın korkusu başladı. O kadar ki, karşıda, İzmir'de yangın olurdu, ben Karşıyaka'da korkardım.

Yangın korkusu bende adeta marazî bir hal aldı. Ancak 1940'larda, Işık Lisesi'nde okurken, okul binası yanınca geçti. Geçti, çünkü biz binayı kurtarmaya çalıştık, hepimize görev verildi. Ondan sonra korkum kalmadı. Ama o zamana kadar yangından hep korktum; hatta Cengiz dalga geçerdi, kardeşim. "Bak, yine itfaiye geçiyor!" diye korkuturdu beni.

— *Çocukluğunuza şimdi dönüp baktığınızda...*

— Çocukluğumuz, neresinden bakılsa, o zaman için mutlu bir çocukluktu denilebilir. Hiçbir sıkıntımız yoktu. Büyük evlerde oturduk. Yanlış hatırlamıyorsam, Karşıyaka'da dört evde oturduk. İkisi yalıydı; öbür ikisi de çok büyük evlerdi, geniş bahçeleri olan.

En az üç katlı, içinde on - on iki oda... Ve bunların çoğu İtalyanlardan, Ermenilerden kalan binalardı. Yani sahipleri tarafından kiraya veriliyordu. O zamanki parayla çok pahalı değillerdi herhalde.

Gerçi babam avukatlığı sırasında iyi kazanıyordu. Evin içinde, Emine Nine'den başka çalışanlar vardı. Emine Nine evin demirbaşıydı. Ben doğduktan sonra gelmiş ama, kendi tabiriyle, Cengiz 'eline doğmuş'. Babam kaymakam olunca bizimle birlikte Anadolu'ya geldi. Uzun süre bizimle yaşadı. Ancak çok sonra, bizden ayrıldı. Vefatında Cengiz bulunmuş yanında, aile namına. Demin de söylediğim gibi, bize çok büyük emeği geçmiştir. Aynen öteki nineme ve dedeme olduğu gibi, Emine Nine'ye müteşekkirim.

Emine Nine, Menemen'in Emirâlem köyünden gelen bir köylüydü. Babamın o zaman için mucizevî bir çözümüdür bu: O zaman Türkiye'de çocukları büyütmek için Karşıyaka'daki yalı sahipleri Avusturya'dan madamlar, fraulein'lar getiriyorlar; babam Menemen'den köylü bir kadını tercih etmiş ve biz onunla çok güzel büyüdük, çok eğlendik. Kendisi de çok hoş bir kadındı. O ve ninem, ve bağ olmasa, Menemen olmasa, toprağı, toprak insanlarını, çalışan insanı, hakiki Türkü belki de tanıyamayacaktık...

"Onuncu Yıl", Bir savaş anısı, Anadolu...

— *Öte yandan, Karşıyaka'da herhalde daha kentli bir hayat içindeydiniz. O hayatın izleri?*

— Evde çalışanlar vardı. Fatma Hanım vardı, evin ahçısıydı, da Manisalı'ydı. Şoför vardı. 1929 model bir arabamız vardı, FİAT, üstü açılır kapanır... Evin

bahçıvanı vardı. Bir de ayrıca birileri temizliğe gelirdi. Yani, ev bayağı horantası olan kalabalık bir evdi. Epey büyük bir salon; kışın dışarı çıkmadığımız için, o salonda futbol oynardık. Piyano, gramofon... Lüks hayat şartları denebilir.

Komşularımıza gelince, komşularımız da aynı hayat standardı içindeydiler. Karşıyaka'da, özellikle yalılarda, öyle bir dünya yaşanıyordu. Bir tarafta İzmirli zengin aileler, öbür tarafta İtalyanlar oturuyordu mesela. İtalyanlar gitar çalarlar; biz daha o zamanda Caruso, Benjamino Gigli falan dinlerdik.

— *Arkadaş çevreniz? Okul ortamı?*
— İlkokulda kız-erkek beraber okuyorduk. İlkokula başladığımda hafta sonu tatili daha cuma günüydü; perşembe öğleden sonra bırakırlardı, eski gelenek devam ediyordu. İstiklâl Marşı başka türlü okunurdu, hatta başka bir marştı sanırım; şimdiki marşımız tam kabul edilmemişti galiba. Sonradan pazar tatili geldi. Soyadı kanunu çıktı. Başlangıçta 217 Attilâ Bedri'ydim.

— *Babanızın adıyla...*
— Evet, öyle anılıyordu.

— *Bu değişiklikler, soyadı, marşın değişmesi, bu soy değişiklikler o yaştaki çocuklar üzerinde etki bırakır mıydı?*
— Bırakıyordu. Özellikle Fatma Hoca'nın yüzünden bırakıyordu. Öğretmenimiz çok vatanperver bir kadındı. Bizlere sık sık Cumhuriyet'in anlamını anlatırdı. Biz neden İstiklâl Marşı'na sahibiz, daha önce neden İstiklâl Marşı'mız yokmuş, bunları anlatırdı. Za-

ten şöyle bir usul vardı: Millî bayramlar yaklaştığı zamanlarda, bayrama iki-üç gün kala, dersler kesilirdi. Fatma Hoca'nım bizi alır, yandaki futbol sahasına götürür; çimenlere yayılırdık. Orada öğretmenimiz İnkılâp tarihini anlatırdı. Savaş nasıl oldu, İzmir nasıl işgal edildi, memleket nasıl kurtuldu...

Ama bunlar benim yabancım değildi: Menemen'e gittiğim zaman, büyükdedem Hasan Fehmi'nin hikâyesi anlatılıyor; büyükdedem silahla Yunan'a nasıl karşı koymuş, sabaha kadar... Menemen'e girerken de çıkarken de o evin önünden geçiyoruz, kurşun izleri orada, ev perişan, delik deşik, hep anlatılıyor, evi görüyorum...

— *O yıllarda belki de birçok insan çocuklarına o yakın tarihin anılarını anlatıyordu...*

— Özellikle bizim evde... İstiklâl Harbi'nin bütün heyecanı! Şunu da anlatayım: İzmir'de 9 Eylül Kurtuluş günü bir olaydı. Bütün çevre köylerden köylüler şehre akın ederdi. Kordon boyunda iki taraflı seyirci yığılırdı ve 9 Eylül geçidi geçerdi.

Geçit töreninde önce öğrenciler geçerdi, sonra birtakım arabalarla meslekî kuruluşların insanları, köylü kızları, en sonunda bir askerî birlik, mesela topçular... Bütün Ege'de heyecan uyandırırdı. Biz bu heyecanı hep hissederek büyüdük.

— *Cumhuriyet nesli olmanın farklılığı galiba burada...*

— Tabii. Mesela 9 Eylül'e öğrenci olarak ilk defa katıldığımda heyecandan ölüyordum. O kadar güzel bir şeydi. Hiç unutmuyorum, beni manga başı gibi bir şey yaptılar. Koluma da pazubent gibi bir şey taktılardı, neydi şimdi tam hatırlayamıyorum. Karşıyaka'da yü-

rüyorum; bizim evin önünden geçerken, Emine Nine, eş dost, annem falan hep doluşmuşlar, bize bakıyorlar. Annem bağırıyor: "Kolunu salla! Kolunu salla!.." Ben de pazubent var diye sopa gibi tutuyormuşum... O geçitlerde çok heyecanlanırdık. Öyle hisler birikirdi ki, bunu anlatmak çok zor şimdi.

Mesela Karşıyaka'da fener alayı yapılırdı. Karşıyaka'da küçük bir bahriye üssü vardı, fener alayını bahriyeliler yapardı. Şimdi düşünüyorum da, son derece alçakgönüllü imkânlar çerçevesinde gerçekleştirildi. Ama biz heyecandan ölürdük. Daha uzaktan marş söyleyerek denizciler gelirdi. Bütün çocuklar ayağa kalkardı, onları karşılamaya. Bütün yol boyunca, başlardık, onlarla yürürdük. Güzeldi, yaz gecelerinde o fener alayları...

— *Cumhuriyet sevgisini en çok aşılayan...*

— Tabii, tabii. 1933! Ben üçüncü sınıftayım. Onuncu Yıl oldu. Onuncu Yıl kutlanacak. Onuncu Yıl Marşı bestelenmiş, bunu söylememizi istiyorlar, bir haftamız var. Bütün dersleri bıraktık ve marşı çalıştık. Onuncu Yıl madalyaları çıktı. O madalyaları verdiler, taktık. Her yurttaşa verildi... Şimdi bunlar kolay unutulur hatıralar değil. Biz bunları yaşarken, savaşı sanki biz kazanmışız gibi hissediyorduk, bütün çocuklar. Öğretmenlerimizin de Cumhuriyet bilincini unutmamak gerekir.

— *Büyükdedenizin savaş anısı demin yarım kaldı.*

— Menemen! İşgalde Menemen hiç direnmemiş. Emine Nine'miz tepeden görmüş; "Gâvur mızıkasını döve döve İzmir'e girdi..." derdi. Aynen öyle. Hiçbir şey yapamamışlar. Yunan, Menemen'e girdikten sonra

da Bergama'ya gidiyor. Ama Bergama'ya giremiyor. Bergama'da asker vardır, Ali Çetinkaya kumandasındadır. Yunanlıları perişan ediyorlar.

Geriye kalanlar Menemen'e dönüyor ve intikam için katliam düşünülüyor. O gece katliam yapılıyor. Öldürüleceklerin arasında büyükdedem de var. Dedemin kabahati de, Bergama'daki olayı duyduğu zaman, Kuvayı Milliye için "Menemen'e gelsinler de ben de bir ay besleyeyim!.." demesi. Yerli Rumlar yetiştirmişler bunu Yunanlılara, biz de hesaba katılmışız.

Yüzlerce defa anlatıldığı için ezbere biliyorum. O akşamüzeri Ramazan. Annem büyükninede, büyükdedemin yanında. İstasyondaki evdeler. İstasyon şehrin dışında. Havuzlu bahçe içinde büyük bir ev, gül bahçesi falan... Nasıl oluyor? Bir gece evvel, sahura kalkıldığı zaman, büyükninem mutfağın penceresinden bakarken, gelmekte olan bir köylüyü görüyor. Eşeğin üstündeki köylü birdenbire kurşunlanıp yere düşüyor. Çünkü yolun bu tarafında zeytinlikler var; zeytinliklerin içerisinde de Yunanlılar, Bergama bozgunu Yunanlılar...

Bizimkiler şüpheleniyorlar, büyükninem Hasan Fehmi dedeme, "Memnune'yi götürelim," diyor annem için. Ertesi akşam Hasan Fehmi Bey, annemi arka yoldan Menemen'e götürüp nineme teslim ediyor her ihtimale karşı. Sonra eve dönüyor. Evde dayım var, bir de ailenin emektarı Boşnak Mehmet. Bunlar akşam ezanına doğru silah sesleri işitiyorlar. Derken Yunanlılar geliyor, "Açın kapıyı!" diye bağrışıyorlar!

Bunun üzerine büyükdedem, dayım, Boşnak Mehmet silahları çıkarıyorlar. Resmen sokak savaşı ve uzun süre direniyorlar; Yunan başa çıkamıyor. Bu arada zavallı büyükninenyi, üst katın arka tarafındaki gu-

sülhaneye saklıyorlar. Orada saklanmış o. Çok korkaktı. Annem, ihtiyarlayınca ona baktı...

Sabaha karşı mühimmat bitince, silah sesi kesilince, aşağıda kapıyı kırıyorlar, içeriye giriyorlar. Bizimkileri kapının önüne diziyorlar. Sonra da Yunan askeri karşılarına geçiyor. İlk önce dedeyi vurmak istiyorlar. Dayı, dedenin önüne geçip "Beni vurun!" diyor. "Çekil oradan!" diyorlar. Bu kez Boşnak Mehmet öne atılıyor, "Allahın takdiri!" diyor.

O sırada şoseden bir askerî araba geçiyor, içinde de mütareke komisyonundan bir Fransız subayı var. Fransız subayı olayı bilmiyor; bunlar anlatıyorlar, "Bize mukavemet ediyorlar...", bilmem ne. Subay, "Tamam da," diyor, "mahkeme kararı var mı?" Diyorlar ki, hayır... "İdam edeceksiniz..." "İdam kararı olmadan idam edemezsiniz ki, mahkeme edilmeleri lazım." Bunun üzerini hepsini alıyorlar, kışlaya götürüyorlar.

— *Nine hâlâ yukarıda mı?*

— Nineyi de götürüyorlar, hepsini götürüyorlar... Ninem, hiçbir şeyi anlatmazdı da, "Başörtüm yoktu!" derdi. Başörtüsüz götürmüşler; büyük bir günah işlemiş. "Başörtüm yoktu oğlum..." diye anlatırdı.

Bize o bina çok gösterilmiştir ama, büyükdedemler bir daha orada oturmamışlar. Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*'da bu olayı anlatır. Fakat finali yanlıştır. Finalde dedemi vurulmuş olarak anlatıyor. Hasan Fehmi dedem, olaydan sonra İzmir'de uzun süre yaşadı.

— *Belki bir roman kurgusu gereksinmişti Dinamo?*

— Hayır. Daha sonra Dinamo'yla konuştuk bunları... Dedem uzun süre yaşadı, 1936'ya kadar yaşadı.

Bir fabrika kurdu; o zaman onlara fabrika deniyor, bir çırçır fabrikası ki içinde aynı zamanda bir zeytinyağı, bir de un fabrikası vardı. Birer işlik, ama hepsi büyük bir binanın içindeydi. Bir de kocaman bir yer açtı; kereste satıyor... Bu zengin adam 36'da öldü. Ben, Hayrettin Ağbi, Cengiz, üçümüz binanın etrafında oynamaya gitmiştik. Birden karşımıza çıktı, çok korktuk. Dededen çok korkardık. Geldi, hepimizin başını okşadı, yanılmıyorsam biraz da para verdi bize. Biz öyle koşturarak gittik, sevine sevine...

— *Bütün çocukluğunuz Ege'de mi geçti?*

— Çocukluktan ayrılırken Anadolu faslı başlıyor. Dahiliye Vekâleti müsteşarı babamın arkadaşıymış. Babam bu arkadaşına yazmış, "Münhal bir kazaya tayinim..." diye. O zaman ilçe denmiyor, kaza deniyor. 35-36 yılı; ben mezun olmuş, diplomamı almıştım. Babamın bu tercihi, bu seçimi herkesi çok şaşırttı. "Bedri Bey neden birdenbire İzmir'i, güzel işini bıraktı? O saltanatı bıraktı, Anadolu'da bir kasabaya kaymakamlığı tercih etti?.."

O sırada tayini çıktı, Konya'nın Ilgın kazasına. Gazetede okudum ben de...

— *Eve, sizlere haber vermemiş miydi?*

— Hayır. Bu olay aile içinde esrarını hep korumuştur... Haber gazetede nasıl yazıyordu? Avukatlığı dahi söylenmiyordu. "Eski Hukuk mezunlarından Kadızade Bedri Bey, Konya'nın Ilgın kazasının kaymakamlığına..." Karşıyaka'dan ayrılışımız olay oldu. Annemin babamın çok arkadaşı var; onlar istasyona doldular, adeta merasimle gittik. Bu, benim Anadolu'ya ilk seyahatimdi. Hayatımın en etkili olaylarından biridir.

Burada bir noktanın altını özellikle çizmek isterim: Eğer babamın tayiniyle birlikte Anadolu'ya intikalimiz olmasaydı, ben, ben olamazdım.

Trenle giderken, Manisa'ya kadar her şey yolundaydı. Heyecan duyuyordum. Manisa'dan sonra, hatta Uşak'a kadar yadırgamadım. Çünkü etraf hâlâ Ege'ydi. Uşak'tan sonra şoka girdik resmen. Bir çoraklık başladı; evler... toprak evler, toprak damlar başladı. Yani, elle tutulur bir yoksulluk başladı. Afyon'da aktarma yapılıyordu, çünkü İzmir'den gelen tren, o yıllarda, Ankara'ya gidiyordu. Bizim İstanbul'dan gelen trene binip bu defa Konya istikametine gitmemiz gerekiyordu.

Afyon'da o treni bekliyoruz. Afyon'da ilk defa olarak Anadolu'dan bir tokat yedim. O tokat ne dersen... Ağustos ayında gidiyoruz, ağustoslarda İzmir cehennemî sıcaktır. O akşam Afyon garında tir tir titredik. Müthiş soğuktu. Bize bir eğlence gibi başlayan seyahatimiz dramatik bir hal almaya başladı. Afyon'la Ilgın arası çok uzak değildir. Neticede, Akşehir'i geçtikten sonra, Argıthanı istasyonuna –ki Ilgın'ın nahiyesiymiş–, sonra Ilgın istasyonuna geldik.

Telgraf çekilmiş, geleceğimiz bildirilmiş. Memurlar, babamı karşılamak için istasyona gelmişler. Böyle bir şeyi ilk defa görüyorum, trenin penceresinden bakıyorum: Bayağı ciddi bir merasim. Babam indi, annem indi, biz indik... Çolpan (İlhan) o zaman yeni doğmuştu, bebekti... İnince, kaymakama vekâlet eden memur geldi, kendini tanıttı, "Hoş geldiniz beyefendi," dedi. Babam onun elini sıktı, sonra "Zevcem," dedi, annemi tanıttı; annem onların ellerini sıktı. Tam bir Cumhuriyet havası esiyor.

İstasyon ilçeden uzakçaymış. Düzgün, iki yanı

ağaçlı güzel bir yol var, oradan gidiliyor. Yaylı arabalara bindik; ilk defa yaylıları görüyorum, 'geçen' arabası dediğimiz ilk klasik yaylı arabalar... Yollarda bir yığın köpek var... Nihayet bize tuttukları eve geldik. Çok şaşırdım: Toprak damlı olmayan, güzel bir ev, iki katlı. Alt katta güzel bir yemek odası var, büyük, geniş. Onun arkasında kileri var, oradan bahçeye çıkılıyor. Bahçede kavak ağaçları...

Hepsi hoşumuza gitti. Üst kat, dört oda. Hatta annem dedi ki: "Keşke eşyaların hepsini getirseymişiz, burası dolacakmış..." İlk akşam, yemek yiyoruz, kapı çalındı. Kim gelebilir? Jandarma mandarma herhalde hoş geldinize geldi dedik. Kapıyı açtık; hiç unutmam; küçük bir ağızlığa geçirilmiş sigarasıyla, yaşı herhalde altmış civarında, kısa boylu, son derece sempatik bir kadın! Şalvarlı... "Hoş geldiniiiiz!" diye girdi içeri. "Kaymakam Bey, hoş geldin!" Anneme iltifatlar, bizim kafamızı okşadı. "Benim adım Miyase Nine! Ben burada herkesin ninesiyim..." diyen bir kadın. Sonra beşiğinde Çolpan'ı gördü, "Aah!" dedi, artık Çolpan'a bir laflar söylüyor, tekerlemeler, çok güzel! "Miyase Nine seni görsün, öyle gaasın..." Annem bayıldı bu kadına. Biz de çok sevdik. Ilgın'da oturduğumuz sürece Miyase Nine bizim yakınımız oldu. Emine Nine de var, onlar artık ahşap oldular.

Ev düzeni kurulmuştu. Ama biz çocuklar için pek bir düzen kurulamamıştı, oyun düzeni. Dışarısı adamakıllı soğuk, yaprak dökümü zamanı, evin önüne çıkıyoruz. Çocuklar var, fakat çocuklar bizim yanımıza gelmiyor. Kendi aralarında oynuyorlar. Başka türlü oynuyorlar, dilleri başka, oyunları başka; biz bilmiyoruz o oyunları.

Etrafa bakıyoruz, etrafta sabahleyin, erken saatte,

sığırlar toplanıyor yavaş yavaş, hayvanlar geçiyor, çeşit çeşit. Bambaşka bir dünya... Babam Hükûmet Konağı'na gidiyor. Hademe geliyor, hademe emir alıyor annemden, ne alınacaksa onları almaya gidiyor...

Yavaş yavaş ama etkisi altında kalarak idrak ediyorum: Okulda okurken, bize anlatılanlardan, şarkılardan, marşlardan bir Anadolu yaratmıştım ben kafamda. Ve o Anadolu İzmir'den pek farklı değildi. Çok ciddi bir hayal kırıklığına uğradım; çünkü bize durmadan, *"Sen ne güzel bulursun / Gezsen Anadolu'yu"* şarkısını söyletirlerdi. Anadolu güzel müzel değildi, çok zor durumdaydı. İşler kötüydü, yoksulluk diz boyu. Toprak evlerdeki hayatlar çok çetindi. Sonradan öğrendim, bizim oturduğumuz ev, vaktiyle bir Ermeninin eviymiş, imparatorluk zamanından kalma.

Bununla birlikte kasabanın çok güzel yanları da vardı; onların tadına sonradan vardım. Mesela kasabanın içerisinde arklar vardı ve sular akardı. Suların yanına kavaklar dikmişler... Çok güzel camiler vardı, bir tanesini Sinan yapmış, Kurşunlu Cami...

Fakat Ilgın'da başka bir sorun bekliyordu: Ben ortaokul çağındaydım ve ortaokula gidemeyecektim. Ortaokul yok. Ilgın ilçesinin içinde bir tane ilkokul var, Cengiz oraya gidecek... Babam hemen Konya'yla irtibat kurdu. Orada lise var, ama yatılı okumam gerekecek. Ben de yatılı okumak istemiyorum. Neticede cevap geldi, kayıtlar kapanmış, sınıflar dolu. Bu yüzden o yıl okula gidemeyeceğim, böyle bir şey çıktı ortaya.

Babam, "Sen kardeşinle beraber ilkokula git," dedi. Oradaki öğretmenlere de tembih etmiş, bu çocuk ilkokulu bitirdi, gayretlidir, bir iş verin, oyalansın, gibilerinden. Bana inanılmaz bir iş verdiler: Beş sınıflı okulun dördünün hocası var, bir sınıfın yok. Beni bi-

rinci sınıftaki çocukların başında durmaya görevlendirdiler.

Ilgın ilçesinin ilkokulunda öğretmen gibi yoklama kâğıdı alıp, çocukların başına gidiyorum! Sınıfa ilk girişimi hiç unutmam. Böyle bir şeyi unutmam mümkün değil. Daha kapıdan girerken bir şeye çarptım, adeta böyle çarptım: Bir koku! Aman yarabbi!.. Bu koku nereden geliyor? İçeriye girdim; çocuklar oturmuşlar, hayretle bana bakıyorlar, minik minik çocuklar... O kokuyu iyice merak ettim, sonunda keşfettim: Sefalet kokusu! Çok acı bir koku...

Derken kış geldi. Bir kış geldi, o ne kış öyle! Biz İzmir'de hiç kar görmemiştik. Ilgın'da müthiş bir kar var. Kasaba bembeyaz oldu, toprak damların üstü bembeyaz oldu ve insanlar kar küremeye başladılar, damlar çökmesin diye. Sokaklar kar içinde. Boyunlarındaki tasmaların uçları dikenli dikenli çoban köpekleri dolanıyor. Ödümüz patlıyor köpeklerden.

En çok korktuğumuz da manda. İlk defa manda görüyoruz. Orada manda denmiyor, 'camız' diyorlar. Mandalardan çok korkuyorum. Çünkü mandanın sabit bir bakışı vardır, durur, hem geviş getirir hem sana öyle bir bakar ki, sana kötü bir şey yapacakmış gibi... Kış böyle bir dağdağa içinde geçti.

Bir zaman sonra babam evi beğenmedi. Hükûmet Konağı'na uzak, bir ihtiyaç olursa eve, anneme gelemiyor; otomobil falan yok, sadece yaylılar var. Yaza doğru başka bir eve taşındık, Kurşunlu Cami civarında, yine öyle iki katlı, güzel bir ev. Arka bahçesindeki vişne ağaçlarını unutamam. O evde sünnet olduk, Cengiz'le. Biz Ilgın'da üç sene kaldık. Ve bu kaldığımız seneler içerisinde bir-iki defa İzmir'e geldik, yazları, yani tatilde...

İzmir'de ilk aşk, Mektuplar, Nâzım Hikmet

— *Menemen'e mi yoksa?*
— İzmir'e gidiyorduk ama, Menemen'e bağa da gidiyorduk. Dedem ölmüştü, ninem hâkimdi bağa. Teyzem, eniştem, çocuklar, öyle bir hayat içerisindeydik. Sonunda babam benim okuyamayacağımı gördü. Bunun için, çaresiz, "Aileyi böleceğiz," dedi. Nasıl bölünecek? "Karşıyaka'da küçük bir ev tutalım," dedi, "anne gidecek, Emine Nine gidecek, ondan sonra çocukları okutalım..." Başlangıçta iyi bir fikir gibi göründü.

Karşıyaka'da, eskiden oturduğumuz evlerle hiçbir münasebeti bulunmayan, sokak içinde, küçük bir ev tuttular. Üç dört oda, mutfak, banyo, bu kadar. Orayı annem kendine göre döşedi, kendine göre bir hava verdi. Ben de Karşıyaka Ortaokulu'na başladım. Cengiz yine ilkokula gidiyor. Babam da Ilgın'da. Babam o vakit arada sırada, bayramda seyranda çıkıp geliyordu; onu görüyor, seviniyorduk.

Fakat neden olduğunu tam anlayamadığım bir sebepten dolayı bu proje yarıda kesildi: Babam mı istedi, yoksa annem mi? Babam orada tek başına yapamadı. Bir şey oldu, bahar gelince yeni bir formül bulundu. O formül şu: Attilâ ortaokulun ilk sınıfını bitirmek üzere, notları iyi, son kanaat dönemi kalmış, üç ay. Bu üç ay için, Menemen'e, ninesinin yanına gitsin, okula oradan gelsin... Menemen'de ortaokul olmadığı için, Menemenli çocuklar da sabahları banliyö treniyle Karşıyaka'ya geliyorlar, akşamları dönüyorlar. "Attilâ da öyle okusun," dendi. Ben sevindim. Şimdi Menemen'e gideceğim...

— *Başınıza buyruk olmanın sevinci içinde...*
— O da var tabii... Annemler gittiler, ben Menemen'e kışevine gittim. Yanında Çiftehamam var, kubbeler, üstünde leylek yuvaları. Leylekler, kutukutu..., sabaha kadar öterler; mehtap vurur falan, güzeldi Menemen'deki hayat. Sabahları erken kalkıyoruz; istasyon uzak, yürüyerek gidiyoruz, tren geliyor, biniyoruz, Karşıyaka, akşam yine dönüş; bir eğlence gibiydi.

— *Şiire olan ilginiz, belki de o yalnızlık döneminde mi başladı tam anlamıyla?*
— Burada bir parantez açalım. Daha Ilgın'dayken, ilkokulda bir Ayşe Öğretmen vardı, yirmi yaşında var yok bir kız. Benimle en çok meşgul olan o. Şiire merakımı fark etmişti. Öğretmen Okulu'nda okurken okudukları edebiyat kitabını verdi. O kitap beni çok etkiledi. Faruk Nafiz'in *Han Duvarları*'nı orada okudum, çarpıldım. Sonra ikinci bir şiir daha var, o da *Otel Odaları*, Necip Fazıl'ın. Üçüncüsü de, Mehmet Âkif Bey'in bir şiiri, *"Vakti sabıkta kaza teknesi bir köhne vapur / Tahsis edilir Akdeniz hattına bol keseden / Eski kaptan gidemem der getirin varsa giden"*... Böyle başlıyor, inanılmaz güzellikte mizahî özellikleri olan bir şiirdir. Bu üç şiir beni çok etkiledi. Ve Ilgın'dayken bir şiir yazmıştım.

— *Çiçekler, kelebeklerden sonra...*
— Evet. İkinci şiiri Ilgın'da yazdım. *"İzmir İzmir güzel İzmir / Uzak kaldım güzel İzmir"* diye başlıyor; o kadarını hatırlıyorum. Evde okudum, annem ağladı, Emine Nine ağladı...

Ilgın'da başka şiir maceram yok. Fakat Karşıya-

ka'da yeniden okula başlayınca, gerek okuma kitabımızda gerek dergilerde gördüğüm şiirler, artık büsbütün ilgimi çekmeye başladı. Okuyorum, ben böyle bir şiir yazabilir miyim, diye düşünüyorum. Yazı yazmak düşüncesi kafamda iyice oluşmaya başladı. Ve bunda sinemanın da rolü var.

— *Sizin büyük sinema sevginiz...*

— O büyük sevgiyi, Karşıyaka'da Pazar Sokağı diye bilinen fakat asıl ismi Yıldırım Kemal Sokağı olan o sokaktaki küçük evde otururken yaşadım: Cumartesi günleri, sinemaya yalnız başıma gideceğim! Daha önce hep annemle giderdik; ilk gördüğüm film de, Karşıyaka'da Zafer sinemasında *Nuh'un Tufanı*'dır, dehşete düşürmüştü beni.

Sonra ortaokulun birinci sınıfında sinemaya gitmeye başladığım zaman, yavaş yavaş artık biliyordum sinema sanatını, çünkü dergi ve gazeteleri takip ediyordum. Sinema dergileri var, başka dergilerde sinema bahisleri var. Bunlardan biri *Yedigün*'dür, muntazaman eve giriyordu *Yedigün* dergisi... Karşıyaka'da o zaman filmler ikişer-ikişer oynatılırdı sinemalarda. Bunlardan bir tanesi mutlaka kovboy filmi ya da macera filmi olurdu. Öbürü de salon filmi. Her ikisini de seyrederdik, Cengiz de ben de. Öğrencilere bilet çok ucuzdu.

O sinemalarda inanılmaz bir şey oldu, *Flash Gordon* dizisini seyrettik, Hollywood çizgi romanı film yapmış. Dört hafta oynadı, *Meçhul Dünyalar* diye. Ben uçtum! *Çocuk Sesi* dergisinde gördüğüm İmparator Ming, kızı Prenses Ora, hepsi filmde oynuyorlar! Bu beni o kadar çok etkiledi ki, ortaokulun birinci sınıfında ilk romanımı yazdım: *Merih'e Seyahat*. İlk ro-

man bir deftere yazıldı, yeşil kaplı bir defter. Bazen matematik dersinde, arkada oturur, roman yazardım.

— Merih'e Seyahat'*i bitirdiniz mi?*
— Bitti; defter sayfasıyla, seksen sayfa falan.

— *Sakladınız mı* Merih'e Seyahat'*i?*
— Onun macerası ayrıdır, sonra anlatacağım... Menemen'deki evde hayatım çok güzel geçiyordu. Ninem eskiden yaptığını şimdi bana yaptırıyor, bir yerlerden birtakım romanlar satın aldırtıp bana okutuyordu.

— *Hatırlıyor musunuz o romanları?*
— Hatırlıyorum. Mesela Halide Nusret Hanım'ın *Gül'ün Babası Kim?* adlı eseri. Bunu büyük bir ciddiyetle okurduk. Devrine göre hayli cesur bir romandı. Sonra belirli bir saat gelir, okumayı keserdik ve ninem bize meyve ikram ederdi. Ondan sonra yataklara. Ninemin evi muhafazakâr bir evdi, hâlâ eski usul yer yatağında yatıyorduk; çok severim yer yatağını...

Ninemler hâlâ yer sofrasında yiyorlardı, o da çok hoşuma gidiyordu. Bir de eniştemin karpuz kesişi kalmış aklımda. Enişte öyle karpuz keserdi ki, böyle büyük karpuzlar, "Bismillah!" deyip başlar, keserdi. Çatır çatır yarılır karpuzlar, kıpkırmızı çıkarlar. Bizim evde hiç öyle karpuz olmazdı...

Ders yılı bitti, sınıfı geçtik, ninem bizi aldı, bindik trene, Ilgın'a gittik.

— Merih'e Seyahat *de yanınızda mı?*
— Yanımda... Ama o senenin bir başka önemli olayı Kodak fotoğraf makinesidir. Demin de söyledim, sünnetimiz Ilgın'da oldu, işte o yaz. Sünnet hediyeleri ara-

sında bir de Kodak fotoğraf makinesi vardı. Ve ben ilk defa fotoğraf çekmeye başladım. O fotoğrafların bazıları hâlâ durur. Çocuk kafamla bir gazeteci gibi çekmişim: Kurşunlu Cami, Kurşunlu Cami'nin minaresinden Ilgın...

Yanılmıyorsam, sonbahara doğru, babamın tayini çıktı; Ilgın macerası bitiyor. Balıkesir'in Balya ilçesine gidiyoruz. Balıkesir'i bir veya iki kere, Bandırma üzerinden İstanbul'a giderken, trenle önünden geçerken görmüşüm. Balya hakkında hiçbir fikrimiz yok. Ansiklopediyi açtık, Balya'yı bulalım dedik. Çok küçük bir kasaba çıktı. Fakat Balya'da kurşun madenleri var...

Balya, İzmir derken, hayatımdaki büyük olay da Nâzım'ın şiiriyle tanışmam. Ben şiire vurgunum, boyuna şiir okumak istiyorum, o sıralar Necip Fazıl'ın başka şiirlerini okudum, onlar beni etkiliyor. Yahya Kemal'in bazı şiirlerini okuyorum, Faruk Nafiz'i okuyorum. Fakat Nâzım Hikmet'in şiiriyle karşılaşınca iş değişti. Nâzım'ın şiirleri ortada yok, Nâzım'ın bir şiirini bir türlü doğru dürüst bulamıyorum.

Bir gün İzmir'de, Kemeraltı'nda dolaşırken, sokak kitapçılarından birinde, gözlerime inanamadım, evet inanamadım, ismi yazıyor: Nâzım Hikmet! Bir kafatası yanında Nazi işareti olan bir kitap: *Alman Faşizmi ve Irkçılığı.* Kitapçıya da heyecanımı belli etmedim, önemsemez bir hava içinde, "Bu kitap kaça?" dedim. Tam hatırlayamıyorum ama, elli kuruş civarında bir şey istedi.

— *O devrin parasına göre...*

— Yani aslında çok ucuz değil. Çünkü o dönemde Remzi Kitabevi'nin *Dünya Muharrirlerinden Tercü-*

meler serisindeki yeni kitapların da değeri elli kuruş. Fakat vardı o kadar param, verdim ve aldım kitabı. Karşıyaka'ya dönerken, vapurda okumaya başladım. Her satırını tam anlayamadığıma hükmettim ama ben artık kendimi komünist sayıyorum. Yani öyle bir düşünce içindeyim. Nazilere düşmanım, Almanya hakkında çok kötü fikirlerim var o sıra.

— *Oysa Türkiye'nin genel politikasında Almanya'ya yatkın bir dönem...*

— O ayrı. Daha doğrusu şöyle: O yaz savaş ilan edilmişti. Biz Balya'dan Menemen'e geldik. Babam Balya'da. Önce bağa gittik. O günü asla unutamam. Bağda çok eğleniyoruz, dört çocuk, oradan oraya koşturuyoruz, işte incir topluyoruz, üzüm yiyoruz falan. Akşam oldu, enişte geldi.

Enişte, Menemen'de dedemin hanını işletiyordu, büyükdedemin. Büyükdedemin ölümünden sonra bu han nineme intikal etmişti; çok klasik bir han, bahçesi var, bahçede atları bağlarlar, yukarıda odalar... Enişte atla gider, atla gelirdi. Yine öyle at sırtında, attan inmeden evvel teyzeme, anneme ve nineme "Harp ilan edildi," dedi. Ben, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını böylece öğrenmiş oldum. Annemin, "Aa enişte, alınmaz mı bir gazete..." filan dediğini hatırlıyorum.

Harple birlikte birtakım değişiklikler oldu. Sonra Karşıyaka'daki hayatımızda da gördük bunu. İlk zamanlarda eğlenceli bir hikâye gibiydi. Biz harpte değiliz, harp uzak bir yerde. Ve Lehistan'ın darmadağın olmasının dışında fazla bir şey yok... Karşıyaka Halkevi, sahilde bir yerde. O halkevinin bir hoparlörü var. Londra Radyosu'nun Türkçe haberlerini, iskele önündeki ahaliye, hoparlörden veriyorlar. Halk

toplanıyor, haberleri dinliyor, kim ne yapmış, savaşta ne olmuş... Neyse ki gazeteler de takip ediyordu savaşı.

O sene ortaokul üçüncü sınıfa geçtim. Artık büyüdüğümü hissediyordum ve kızlarla çok ilgiliyim. Çok genç bir kız var, İstanbul'dan gelmiş, bizim evin karşısındaki eve misafir gelmiş. Konservatuvar'da okuyormuş. Zaten sonradan tanınmış bir müzisyenin sevgilisi oldu, tiyatro oyuncusu da oldu. Bu kız evde durup dururken aryalar söylüyor; birden mahallenin havası değişti. Aryalar söyleyince, İtalyan filmi seyrediyor gibi oluyoruz. Böyle bir ambiyans... Süslü de bir kız, boylu poslu, havalı... Benimle çok belirgin bir şekilde ilgileniyor. Ama ben o kadar sıkılganım ki, kesinlikle hiçbir şey yapamıyorum. Kitap okuyorum, boyuna kitap okuyorum. Bir günde, bir gecede iki kitap, üç roman... Romanlar birbiri ardınca bitiyor.

Roman yazmayı da düşünüyorum, ama şiir yazıyorum şimdilik. Ve yazdığım şiirler, Nâzım'ın şiirlerine ne kadar benzerse, bence o kadar güzel oluyor, o kadar mutlu oluyorum. Böyle bir atmosfer... O günleri, bilmem neden, hep bir sonbahar gibi hatırlarım.

— *Savaşın etkisiyle olabilir mi?*

— Hep bir sonbahar atmosferi... Hep böyle bir rüzgâr var, yahut yağmur yağıyor, sürekli İzmir yağmurları. Böyle bir hava içinde hatırlarım. Akşam olmuş, ışıklar birden yanıyor, kaçıp gidelim gibisinden bir hava içindeyim. Hep böyle aklımdadır o dönemler...

Ortaokul nihayet bitti. Yazın babam geldi, ancak bir ay kalabildi, izni o kadar. İşte o sıralarda Vacide'yi keşfettim. Vacide bizim sokakta oturuyor, iki-üç ev ötemizde. Vacide Kız Muallim Mektebi'ne gidiyor.

Ben de artık İzmir'de Atatürk Lisesi'ne yazılmışım. Karşıyaka'dan İzmir'e vapurla gidip geleceğim.

Yine bir vapur seyahati hikâyesi başlıyor, ben çok seviniyorum. Fakat İzmir hep öyle karanlık, sonbahar. Savaş var. Karşıyaka'dan İzmir'e yolcu taşıyan vapurlardan ikisi, en güzel iki tanesi kayboluverdi. Bunlar ne oldu dedik. Onlar mayın gemisi olacak dediler. İzmir'e gidiş kısıtlandı. Bu kez Beşiktaş-Üsküdar arası gibi, Pasaport-Karşıyaka seferlerine kalındı. Allahtan bizim lise Pasaport'a yakındı. Gidip geliyoruz vapurlarla öyle, Nâzım okunuyor...

Ben okula erken gidiyorum. Yoldan geçerken de Vacide'ye bakıyorum, tam evlerinin önünden geçerken. Pencere bazen açık, bazen kapının parmaklıkları arasından görüyorum: Bir aynanın önünde saçlarını tarıyor! Bu sahne vapurda aklıma geliyor, büsbütün etkileniyorum. Uzun saçlı, kalkık burunlu, hoş bir kızdı. Ona şiirler yazıyorum...

Büyük tereddütlerden sonra Vacide'ye bir mektup yazmaya karar verdim. Mahallemizde bir kız var, adı Melek. Mektubu Melek'le göndermeye karar verdim, çünkü Melek sırnaşık bir kız. Fakat yayar diye de korktum. Kendim iletmeye karar verdim. Mektubu yazdım, katladım güzelce. Bir sabah, bir sonbahar sabahı, evin önünden geçerken, baktım orada mı diye, orada, pencere de açık, mektubu içeri attım ve...

— *Kaçtınız...*

— Kaçtım. Bütün gün derslerde heyecan içendeyim... Bu sıralarda okulda Karşıyakalı bir çocukla arkadaş olmuştuk, Cemşit isminde, aslında İran Azerisi, Türkiye'ye yerleşmiş bir ailenin çocuğu. Yakışıklı bir oğlandı, öğrenciden ziyade jönprömiye havalı, bizden

belki biraz büyüktü, pipo falan içerdi. Bir de Musevi arkadaşımız var, Bünyamin. Sınıfta öyle üçlü bir grubuz. Ortam bu...

Akşam dönerken Vacide'lere bir göz attım. Kimse yok. Eve geldim, heyecan içindeyim, acaba anneme söyler mi, annesi yakaladıysa... Bütün bu korkular var. Ertesi sabah evin önünden geçtim; Vacide yine orada, dönüp bakmadı. Bakmayışı içime oturdu, çok ümitsizliğe kapıldım.

Ertesi gün evden çıktım, tam iki adım attım ki, tak!, mektup düştü. Müthiş bir heyecanla gittim. Alırken baktım: Vacide ortalarda yok. O da kaçmış... Ben mektupta çok aşıkâne laflar yazmamıştım. Bir çeşit arkadaşlık mektubuydu. Vacide de bana çok düzgün bir cevap yazmış. Böylece aramızda bir mektup arkadaşlığı başladı. İşin aslı bu. Çünkü aşk demek gülünç kaçar: Buluşmuyoruz, konuşmuyoruz, sadece yazışıyoruz. Ben ona edebiyatlar döktürüyorum, sayfalarca yazıyorum. O da muntazaman bu mektupları alıyor ve ertesi gün de bana cevap veriyor.

Bu arada, paralelde Nâzım Hikmet'in kitapları meselesi de devam ediyor. Babamla birlikte hapse giren Zeynel Besim Bey'in bir kızı vardı, hâlâ sağ. Bu Meliha Ablamız çok güzel bir kadındı. Ve o yıllarda İzmirli bir gazeteciyle evliydi. O gazeteci, romanları da olan Orhan Rahmi Gökçe'ydi. Orhan Rahmi Bey şiire de meraklı, romana da meraklı, içkiye fazlaca düşkün. Karşıyaka'da bir apartman dairesinde oturuyorlar.

Meliha Ablamız annemin çok yakın arkadaşı. Sık sık birilerine gidip geliyorlar. Bir gün, onlardayken, Orhan Rahmi Bey'in kitaplığını gördüm, meraklıyım, kitaplara daldım. Gözlerime inanamıyorum: Nâzım Hikmet, *Gece Gelen Telgraf!* Hemen aldım. Meliha abla-

dan izin istedim; "Tabii," dedi, hiçbir şey düşünmüyor. Kitabı derhal bir deftere geçerdim. Nâzım hayranlığı yalnız bende değil, başkaları da var. Mesela teyzemin oğlu Hayrettin ağbi. *Gece Gelen Telgraf* onda da yokmuş, ona da verdim. Bu eser beni allak bullak etti.

Derken *Taranta Babu'ya Mektuplar.* Onu Hayrettin ağbi buldu, bir yerlerden buldu getirdi. Bu defa onu kopya ettik. Yavaş yavaş bir şeyler çıkıyor, oradan buradan buluyoruz kitapları.

— *Zaten tam kaybolmuş değil. Çünkü bizim kuşakta bunları bulmak artık imkânsızdı. Korkudan yırtılmış, yakılmıştı hepsi. Siz olayın daha yeni yaşandığı bir dönemdeydiniz.*

— Evet, daha yeni mahkûm olmuş. Ondan sonra, zannederim, *Bedrettin Destanı*'nı bulduk. Kapağını hatırladım şimdi birden: Menevişli bir kapaktı. Hep Ali Suavi yapardı Nâzım'ın kapaklarını. *Bedrettin Destanı*'nı da kopya etmiştim.

Bir okuma humması içindeydim. Her şeyi okuyorum. Kitapçı İhsan var; İhsan'a çok borçluyumdur. Şundan borçluyumdur: O kitapların hepsini edinemedim, ama ödünç aldım. Şimdi, İhsan'ın orada, o dönem çok okunan eserler vardı. Bunlar Esat Mahmut Bey'in kitaplarıydı. Muazzez Tahsin vardı. Peride Celal'ın *Kızıl Vazo*'sunu oradan okudum. Reşat Enis'i keşfettim, *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*, beni allak bullak etti. Sadri Ertem'i keşfettim, *Bir Şehrin Ruhu*. Arkasından Mahmut Yesari...

Meğerse bir üst katta da çeviriler varmış; bu defa çevirilere daldım. Çevirilere dalınca, ilk okuduklarım arasında Maksim Gorki! Artık solcuyuz ya... *Serseriler*'den çok etkilendim. Fransız klasikleri... Yani bir

okuma hırsı içindeyim. Ve o sıralarda bir roman yazmaya karar verdim. O sıralarda Anatole France'in *Allahlar Susamışlardı*'sını okuyordum: Devrim, ihtilâl, ölümler... Ben de artık komünistim ya, Bolşevik hayaller içerisindeyim, bir devrimin tahlili ile muhayyel, düşsel bir ülkedeki bir devrimi anlatan bir roman başladı. Başıma iş açanlardan biri de o romandır...

— *Bir anlamda bilimkurgusal...*
— ... gibi bir şey. Onu yazıyorum.

— *Neydi ismi?*
— Şu anda aklıma gelmiyor. Boyuna yazıyorum. Derken birinci kanaat notları geldi: Karnemde ilk defa kırık not var, matematikten 3 almışım. Sebebi açık: Romana, hikâyeye dalmışım. Kendim yazmaya çalışıyorum. Vacide'ye bol bol mektup yazıyorum. Vacide'ye karşı hayallerle doluyum.

Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de sinema! Marcel Carné'nin filmlerini keşfettim, Jean Gabin'den etkileniyorum, *Le Jour se lêve*'i seyretmişim...

İkinci kanaat dönemine başladık. Şubata doğruydu ya da şubatın ortalarındaydı. Yine o sabah mektubumu attım Vacide'ye, vapurla karşıya geçtim...

Liseli komünist, Cezaevi, "Müseccel" komünist

— *Aynı romantizm sürüp gidiyor...*
— Öğleye doğruydu ve matematik dersiydi. Kırık notu düzeltmek için matematiğe çalışıyorum. Sınıfa ma-

tematik hocamız girdi, arkasından da müdür muavini girdi. Müdür muavini hocaya bir şeyler söyledi, konuştular. Hoca bana döndü, "146 Attilâ," dedi. Ayağa kalktım. Müdür muavini, "Seni biri görmek istiyor," dedi ama adamın yüzünden düşen bin parça. Gittik; odasında bir adam oturuyor. "Seninle gideceğiz," dedi adam. "Nereye gideceğiz?" dedim ben. "Gidince görürsün," dedi. Döndüm müdür muavinine, "Gideyim mi?" diye sordum. "Tabii tabii, gitmen lazım," dedi. Okuldan çıktık; hiçbir şey söylemiyor adam. Adam sivil; polis olduğunu, vapura binerken bilet almadı, o zaman anladım. Benim pasom vardı.

Kafamdan kuruyorum, ne hata yaptım diye, düşünüyorum... Beni Karşıyaka komiserliğine götürdü. Orada beni sorguya çektiler, bazı şeyler sordular. Sordukları şeyler öyle vahim görünmedi bana. Yani, 'ne yapıyorsun, arkadaşların kimler...' falan filan, böyle şeyler soruyorlar. Sonra yavaş yavaş ciddileşmeye başladı. Fakat bütün bunlara rağmen akşam olunca beni salıverdiler. Ben çıktım eve geldim.

— *Evdekilerin haberi olmuş mu?*

— Olmuş, haberleri var. Daha evvel eve de uğranmış, bir arama yapmışlar evde. Bazı şeyleri alıp götürmüşler, *Merih'e Seyahat,* yazmaya çalıştığım yeni roman da onlar arasında... Annem böyle anlarda metin olurdu; "Korkmadık, korkacak bir şey yok..." falan dedi. Yattım ben gece. Ertesi sabah kalktım; annem, "Bugün okula gitme, biraz kendini toparla," dedi. İyi ki de öyle demiş; çünkü ben kahvaltıyı yeni yapmıştım ki, polisler yine geldi. Yine alıp götürdüler, yine sorgu devam etti.

— *Ne soruyorlar?*
— Şimdi... Komünizm nedir? Sen komünizmi seviyor musun? Arkadaşlarınla komünistlik konuşur musunuz?.. Bunları soruyorlar.

— *Siz ne söylüyorsunuz?*
— Komünistlik bir fikirdir, benim alakam yok falan...

— *Alakam yok demeyi düşünebiliyorsunuz...*
— Düşünebiliyorum... Fakat iş ne zaman ciddileşti ve ben ne zaman ürktüm, biliyor musunuz? "Madem ki böyle," dediler, "peki, yazdığın mektuplara niye 'Bunu okuduktan sonra yırt!' diyorsun?" Birden uyandım: Vacide'ye yazdığım mektuplar ele geçti! Mektuplardakileri bir düşündüm, içimden "Tamaam, ayvayı yedik!" dedim.

Yağmurlu bir gün... "Sizi İzmir'e götüreceğiz", dediler. Ben kendimi tek başıma sanıyordum. Kızı da, Vacide'yi, öteki tarafta sorguya çekiyorlarmış meğerse.

Vacide'yle ilk defa karakolun kapısında yan yana geldik. Tuhaf bir andı. Olayı tam bilmiyorum, çözemiyorum. Ona karşı yine de bir kırgınlık hissetmedim. Öfke de hissetmedim. Onun şemsiyesi yoktu, şemsiyemi Vacide'ye verdim; o da aldı. Şunu düşünüyorum: Yırt dememe rağmen, mektupları yırtmayıp saklamış.

— *Belki de duygusallık... Onu nasıl yakalamışlar? Yoksa ihbar mı etmiş?*
— Hayır, hayır! O anda hiç konuşamadık, sadece şemsiyeyi verdim. Sonradan öğrendiğimize göre; okulda, oranın müdiresi olan hanım, çocuklar teneffüsteyken zaman zaman kızların çantalarını muayene eder-

miş. Vacide de, annesi görmesin diye, çantada saklıyormuş. Mektupları bulmuşlar; aşk mektupları yakaladık diye kızı cezalandıracaklar! Fakat mektupları okuyunca dehşete düşmüşler. Hemen Birinci Şube'yi haberdar etmişler. Birinci Şube bizi bir haftadır takip ediyormuş. Zaten kiminle temas ettiysem, hepsini topladılar; demin bahsettiğim Cemşit de aralarında.

Vacide'yle ikimizi vapurla İzmir'e geçirdiler.

— *Eve falan haber veremiyorsunuz...*

— Hayır... Emniyet müdürlüğüne gittik. Emniyet müdürlüğünde bir hayli uzadı iş. Akşamüzeri Sulh Hukuk Hâkimliği'ne götürdüler, yahut Sorgu Hâkimliği'ne... Oraya gittik ve orada da küçük bir sorgudan sonra, beni ve Cemşit'i tutukladılar. Diğerlerini salıverdiler.

— *Kızcağızı da...*

— Vacide'yi de. Biz ikimiz tutuklu olarak oradan nezarethaneye götürüldük. Nezarethanede iki tane de esrarkeş var, onlar da cezaevine gidecekler; hep birlikte beklemeye başladık.

— *Ne hissediyorsunuz?*

— Şimdi, ben yıkılmadım. Korkmadım da. Yani öyle fazla korktuğumu sanmıyorum. Beni rahatsız eden neydi? Babamdan dolayı tedirgindim: Babama ne diyeceğim? Adam ben okuyayım diye oralarda anası ağlıyor, şarkta o kış kıyamette...

— *Bir de ayrıca devlet memuru, kaymakam...*

— Ben burada Nâzım Hikmet, komünistlik... Çünkü beni hem 141'den, hem 142'den suçluyorlar. Yalnız propaganda değil, örgüt suçlaması da var bende. O

çocukların hepsini ben örgütlemiş sayılıyorum. Öyle muamele ediyorlar.

— *İşin aslı ne? Çocukça da olsa bir örgütlenme söz konusu muydu?*
— Örgütle ilgili... Hayır. Ama komünistlik lafları var, aramızda bunları konuşuyoruz, konuşuyorduk. Nâzım hayranlığı, Nâzım'ın şiirlerini okuma, savaşta Sovyetler'den yana olma... Ama örgüt asla.

Neticede o gece bizi cezaevine götürdüler. O zaman İzmir Cezaevi şehrin yakınında, Konak iskelesinden biraz ötede, Elhamra sinemasına yakın bir yerdeydi. Taş cezaevi, iki kat üzerine fakat taş, çok sağlam bir bina. Getirdiler; geç vakit geldiğimiz için hapishane müdürü yok. Bizi nereye koyacaklarını bilemediler. Sonunda bizi çocuk koğuşuna koydular, bunlar çocuk diye. Koğuştaki çocukların bir kısmı Karşıyakalı bitirimler, "Oooo, hoş geldiniz!" dediler. Bize yatak verdiler falan. Biz düşünüyoruz, başımıza geleni anlamaya çalışıyoruz. O geceyi geçirdik, yarı uyur yarı uyanık.

Sabahleyin sekiz buçuk-dokuza doğru geldiler, bizi aldılar. Koğuştakiler tahliye ediliyoruz sandılar. Halbuki bizi tecrite götürüyorlarmış. 'Tecrit', inanılmaz kötülükte bir yerdi. Revir diye bir yer var, onu kullanıyorlar. Revirin bodrum katı tecrit sayılıyordu. Parmaklıklı iki kapı; aslında büyük bir bodrum fakat boş. İçine sadece, tahtadan bir sedir koymuşlar, böyle teneşir gibi. Onun üstünde biz yatacağız. "Yataklarınız gelince, burada yataklarınızda yatacaksınız," dediler. Bize yatak vermiyorlar.

— *Evden gelecek...*
— Evden gelecek. Ev durumu haber almış. Çünkü

teyzemin oğlu gidip söylemiş, "Attilâ'yı tevkif ettiler," diye. Babamın hapisliğinden annem zaten biliyor, hemen yatağı matağı toparlamış, getirdi. Annemle konuşturmadılar, ama yatak gelmişti. Önce benim yatak geldi, Cemşit'inki gelmedi. Yatağı serdik; o gece Cemşit'le beraber o yatakta yattık. Fakat şubat... Buz! İnanılmaz soğuk! Percerelerde cam yok, içerisi buz kesiyor. Ve inanılmaz büyüklükte fareler var.

Ertesi gün yemek sorunu çıktı. Yani yemeği bizim yapmamız lazım. Çünkü cezaevleri o zaman yemek vermiyor. Sadece somun veriyorlar, verirlerse o da. Fakat meydancılar, yani ortalığa hizmet eden mahkûmlar, "Bize para verirseniz, burada size yemek pişirtiriz," dediler. Annem bana para da yollamış. Şimdi biraz para verdik, yemek pişirttik. İnanılmaz kötülükte yemekler geliyor. Bu macera aşağı yukarı on beş gün sürdü.

Bu arada annem babama telgraf çekip durumu bildiriyor. Bunun üzerine babamdan bana bir telgraf geldi. O telgraf, babamın ne kadar farklı bir adam olduğunun çok güzel bir işaretidir. Çünkü telgraf şöyleydi: "Hayat budur. Üzülme, geçer."

— *Hem uygarca, hem çok hoşgörülü.*

— Halbuki Cemşit'in babası, "Seni evlatlıktan reddedeceğim!" diye geldi. Babam aynı zamanda İzmir Barosu'na telgraf çekmiş, avukat arkadaşlarına; durumu anlatmış, "Çocukla ilgilenin..." demiş. Üç tane avukat geldi. Savcıyla konuşmuşlar, "Çocukları böyle nasıl tecrit edersiniz?" demişler, "Bunlar çocuk!.." Birtakım tartışmalar olmuş. Ondan sonra bizi hastaneye sevk ettiler; cezaya ehil miyiz değil miyiz, ona bakıldı: Soydular, vücutta tüy var mı; tüy olduğu anlaşıldı, cezaya ehil dendi.

Ondan sonra sorgu hâkimliğine çıktık. Aslında ha-

la tecritteyiz. Tecrite alıştık, durmadan şarkı söylüyoruz, kendimizi avutmak için bir şeyler buluyoruz. Ben mütemadiyen şiir okuyordum. On beş-yirmi gün sonra gardiyanlar tekrar geldiler, bizi aldılar. Herkes yine çıkarılıyoruz zannetti. Meydancılar bahşiş için geliyorlar falan. Gardiyanlar, "Yok, tahliye olmuyorlar," dediler. O zaman anladık ki, koğuşa naklediliyoruz.

Bu, sahici bir koğuş. Eskiden o tür koğuşlara 'ferane' denirdi: Bir koridor, üstü açık, gökyüzü. İki tarafta kapılar, hücreler, malta taşı döşelidir... Gardiyan boş hücrelerden birine yerleştirdi. "Burada kalacaksınız," dedi. İçeride yine teneşir gibi iki tahta karyola; yatakları serdik. Fakat ampul bulunamadı. Bir de karanlık! Çünkü penceresi yok, yukarıda küçük bir delik var sadece. Gardiyan, meydancıya, "Ömer git, içeriden bir ampul al gel..." dedi. Ömer ampulü takarken, başgardiyan dışarıya çıktı, mahkûmlarla konuşuyordu.

Ömer ampulü takarken, bize, gözleri parlayarak, "Tevkifat devam ediyor mu?" diye sordu. Biz, Cemşit'le ikimiz birbirimize baktık: İlk defa bir komünist görüyoruz. Işık yandı. Ömer, "Ben birazdan gelirim," dedi, çıktı. Böylece, şiir meraklısı, Nâzım Hikmet hayranı iki çocuğu Türkiye Komünist Partisi'yle tanıştırmış oldular.

Ondan sonra, yani cezaevinden çıkıncaya kadarki süre içinde, Ömer bizimle çok meşgul oldu. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, hayatımın sonraki safhasında, davranışlarım üzerinde en etkili olan adamlardan biridir: Bir mücadele adamı nasıl olmalıdır? Solcu bir aydın ne demektir? Tutarlılık nasıl sürdürülür? Bir militanın nasıl davranması gerekmektedir?.. Bu konularda basit fakat çok etkileyici şeyler anlatmıştır.

Sonradan hayatıma baktığımda görüyorum ki, birçok yerde bilerek veya bilmeyerek Ömer'in sözlerine

uymuşum. Mesela bunlardan bir tanesi, "Zaafınız olmasın!" ilkesiydi. En çok da Cemşit'e derdi. Çünkü benim pek belirgin bir zaafım yoktu. "Zaaflarınız olmaması lazım. Kendinizi çok iyi kontrol etmelisiniz, fikir 'salabeti'... sağlamlığı gerekir..." Hep böyle bir laf. "Şehvet, şöhret, mevki, sizi etkilememeli. Bunlardan uzak durmalısınız..." Böyle şeyler anlatırdı.

Tabii bunların dışında bizi büyüleyen bambaşka bir tarafıydı: Moskova'da eğitim görmüştü. Sovyetler Birliği'ni anlatıyordu. Nâzım'la cezaevinde yatmış, cezaevini anlatıyordu, Nâzım'ı anlatıyordu asıl. Bütün anlattıklarından biz hayretler içinde kalıyorduk ve tabii hayranlıklar içinde kalıyorduk. Ve sosyalizmin başarısından emindi. Türkiye'de bu işin mutlaka günün birinde gerçekleşeceğini söylüyordu. Kendisi aslında Nazilli'de fabrikada çalışan bir işçiydi. Nazilli Belediye Bandosu'nda şefti galiba...

— *Bir de müzisyen tarafı var...*

— Müzisyen tarafı var. Parti tarafından, eğitim için, Sovyetler'e o zaman gönderilenlerden. Müzik eğitimini orada görmüş.

Diyebilirim ki, bir anlamda, sosyalistlik anlamında ilk eğitimi ondan aldık. O eğitimde tabii 'ideolojik' bir yan yoktu. Yani, 'Marksizm' nedir, bunu anlatmadı. Ya da, Marksizm nasıl öğrenilir, bu hususta da fazla bir şey söylemedi. Fakat "Eğer siz bu işler içine girecekseniz veya köklü bir aydın olacaksanız, şu hususlara riayet etmek zorundasınız..." diye birçok kere anlatırdı.

O sıralarda benim avukatlar, "Bu çocuk hastadır, müşahade altına alınması lazımdır..." gibisinden bir yolu tuttular; beni hastaneye nakledecekler. İstida verildi.

— *Cemşit?*
— Cemşit'in avukatları çok zayıftı.

— *Belki de babası, biraz ders alsın Cemşit diye...*
— Belki. Yani ilgilenmiyorlardı pek Cemşit'le. Cemşit de kaderine razı, bekliyordu çocuk... Nihayet ilk duruşma günümüz geldi; hâkim bizi dinledi, savcıyı da dinledi, sonra bizim gayrı mevkuf olarak mahkemeye devam edebileceğimizi söyledi ve bizi serbest bıraktı. Tabii biz çok sevindik. Annem ev değiştirmiş, o ev uğursuz geldi diye. O ara okuldan tard edildiğimi öğrendim. Okuldan hemen tard etmişler, beni de, Cemşit'i de. Ailem son derece hoşgörülü davrandı; annem, "Hiç üzülme, geçer..." diyor.

Yattığımız hapis bize bir 'mahkûm' havası verdi: Karşıyaka'da kimse yanımıza gelmiyor, herkesin bizden ödü patlıyor, bizden korkuyorlar ve kaçıyorlar...

Cezaevinde birtakım şiirler yazmış, bir de romana başlamıştım: *Bir Mahkûm Var*. Romana devam ediyorum; Karşıyaka'da geziyoruz tozuyoruz. Bir gün, Kitapçı İhsan'ın önünden geçerken, gazete biçiminde bir dergi gördüm, adı: *Yeni Edebiyat*. Merak ettim, aldım dergiyi. İmzalar dikkatimi çekti: Hasan İzzettin Dinamo, Abidin Dino falan. Hemen Cemşit'e gittim. "Niye bu dergiye şiirlerini göndermiyorsun?" dedi. Olurdu olmazdı, gönderir miyim göndermez miyim, birtakım düşünceler! Ondan sonra oturdum, *Balıkçı Türküsü* şiirini yazdım, (Bkz. Küçük Antoloji s. 279 *Bir Mahkûm Var*'dan da bir pasaj...

— *Yayımlanan ilk şiiriniz mi?*
— Gönderdim. Fakat gönderdikten çok kısa bir süre sonra, savcılıktan gelen bir tebliğ üzerine benim falan

tarihte Manisa Akıl Hastanesi'nde bulunmam gerektiği ortaya çıktı. Çünkü bizim müracaatımız var ya, müracaat dolayısıyla. Yeniden kapatılacağım, üstelik İzmir'de değil. İzmir'deki Memleket Hastanesi'nde asabiye ve akliye uzmanı doktor askere alınmış; en yakın hastane Manisa'da. Doğrudan tımarhaneye gönderiliyorum.

Yaza yakın bir gündü; kamyon kasalarının üstüne oturtulmuş derme çatma bir otobüsle yola çıktık. Yanımda, babamın bürosunda vaktiyle çalışmış kâtiplerden sarhoş Niyazi Bey, malûm, içkici. O beni götürüyor, annem gelmiyor... Tımarhaneye geldik; Niyazi Bey, işte bu arkadaş, böyle böyle, evrakı da budur dedi. Jandarma var; teslim ettiler beni.

Uzun boylu, bıyıklı, iri yarı bir adam, onbaşı diyorlar; onbaşı "Gel bakalım," dedi, beni aldı, yukarı kata çıkardı. Ona benim ilk lafım: "Bakın, ben deli değilim" oldu... "Elbette, tabii tabii, hiçbiriniz değilsiniz," dedi. Meğerse bütün deliler böyle söylermiş. Yukarı çıktık; "Burası müşahede odası," dedi. Tek bir oda, tek bir yatak; başka kimse yok. Orada yatacağıma sevindim. Ama sevincim kursağımda kaldı: Onbaşı "Banyo yapacaksın!" dedi. Ben yeni banyo yaptım falan diyorum, adama dinletemiyorum. Girerken banyo yapmak gerekliymiş.

Su buz gibi, banyoyu da yaptık. Yemek odana gelecek dedi; ona da memnun oldum, akıl hastalarıyla birlikte yemeyeceğim.

— *Tımarhane nasıl bir yerdi?*

— Büyük bir salon var, iki tarafında kapılar. Sıra sıra odalar, o odalarda hastalar yatıyor. En sondaki oda müşahede odası. Bir de yemekhane var; deliler orada yemek yiyorlar, ben kendi odamda. Kendi kendime di-

yorum ki: Hapishaneden iyi, hapishanede bu konforum yoktu... Parmaklıklı pencereden bahçeyi görüyorum... Böyle bir hava içindeyim... Yorulmuştum, yattım; fakat ışıkları söndürtmüyorlar. Geceleyin müthiş bir çığlıkla uyandım, üst üste bağırıyor, canhıraş! Delileri dövüyorlar mı acaba dedim. Ayrıca uyanmamla dehşete düşmem bir oldu: Tertemiz yatakta, karpuz çekirdeği iriliğinde tahtakuruları var!

Çığlık da sürüyor. O sırada görevli geçiyordu. Tahtakurularını gösterip "Bunlar ne?" dedim. "Tahta biti," dedi. "Nasıl kurtulacağım bunlardan?" "Silkele, silkele, gider," dedi. Bu kez bağıran kim diye sordum. Görevli güldü, "Bahçede tavus kuşları var, onların sesi..." dedi. Tavus kuşları öyle çığlık gibi bağırır.

Rahatladım. Fakat tahtakurularını ne yapacağız? Çarşafı silkeledim, baktım dökülüyorlar, hepsi yere. Sonra yine yattım, yorgunluktan uyumuşum. Sabah, kahvaltıdan sonra kapıdan bakıyorum, akıl hastaları da bana bakıyorlar, koridordan. İçlerinde çok tuhaf tipler var: Kimileri çırılçıplak dolanıyor, yaşlı adamlar, çocuklar... Yavaş yavaş onları tanımaya başlıyorum...

Bu arada ben gazete aldırttım. Bir deli, eli cebinde, bana tuhaf tuhaf bakmaya başladı. Salona çıktım, yavaş yavaş alışıyorum. Deliler bir şey yapmıyor gördüğüm kadarıyla. Yapanları, hem parmaklarından hem ayaklarından kelepçeliyorlar, küçük küçük adımlar atabiliyor ancak.

Tam odama dönerken, bana bakan adam yanımda dikildi; "Gazetenizi lütfeder misiniz?" dedi, aynen bu tabirle. Tabii verdim; aldı gitti, bir süre okumuş, yemekten sonra bana getirdi. "Çok teşekkür ederim," dedi. "Bir şey değil," dedim. Giderken "Beni tanımadınız galiba?" dedi. "Hayır, tanımadım," dedim. Gü-

lümsedi, "Ben Nâzım Hikmet değil miyim?!" Nasıl bir şaşkınlığa düştüğümü hatırladıkça gülerim: Nâzım Hikmet'i tanımıyorum, yüzünü görmemişim; bu adam Nâzım olabilir, Nâzım Hikmet'i hapishaneden tımarhaneye nakletmiş olabilirler...

— *Gazeteyi de o istedi sizden.*
— Gazeteyi benden isteyen tek adam o.

— *Okuryazar...*
— Okuryazar bir adam... Böyle kaldım... Ertesi gün tekrar gazeteyi istedi; "Size son şiirimi takdim edeyim," dedi, bir şiir verdi. Şiiri okudum, aynen Nâzım'ınki gibi yazılmış. Tam hatırlayamıyorum, ama bir-iki mısra: *"Bendeki bu iman bu şuur / ve onun sakladığı o kanlı menşur"*... Menşur, biliyorsun, sehpa!

— *Darağacı.*
— Nâzım! Eyvahlar olsun! Ne yapmalı, bu adamla ben nasıl temas edeceğim... Yine de ihtiyatlı bir tarafım olması lazım ki, onbaşıya bir sorayım dedim.

Zaman zaman kapının önüne çıkıyorum, duruyorum; öbürleri önümden geçiyorlar gidiyorlar. Bir "Çoban" var, onunla konuşuyoruz. Sonra İzmirli bir adam çıktı, İsmet Gazinosu'nda çalışırmış, hiç deliye benzemiyor, her şeyi akıllı adamın. Bu adamı niye yatırıyorlar diye düşünüyorum. Derken onbaşı geldi, "Nasıl gidiyor bakalım?" dedi bana. "İyiyim," dedim. Bana şiirini getiren yine gazete okuyor, uzakta. "Gazete okuyan adam kim?" diye sordum. Onbaşı baktı, "Haa, o mu... Terzi Hidayet." Terzi Hidayet, Balıkesirli bir terziymiş. O zaman anayasadan "dini islâmdır" lafı kaldırılınca, Hidayet, Mustafa Kemal Paşa'ya

bir mektup yazmış, küfür müfür. Küfürlü mektup yüzünden mahkemeye verilmiş, o ara sapıtmış ve buraya gönderilmiş, deli, yatıyor. "Ama," dedim, "bana Nâzım Hikmet olduğunu söyledi." Onbaşı, "O, Allahım da der," dedi. Durum anlaşıldı.

Tam o sırada İzmir'den bir çocuk getirdiler. Birden anlaşıldı ki çok zengin bir ailenin çocuğu, ipek pijamalar giyiyor, Yahudi. Kafasını kazıdılar, bakışları çok kötü, eller ayaklar bağlandı, anlaşıldı ki tehlikeli. Çoban bu çocuğun bakıcısı, koruyucusu kesildi. Dokunmayın, ilişmeyin... diyor.

Bir gün yine böyle odadayım, çığlık koptu yemekhaneden. Herkes koşuştu, ben de koştum. Böyle bir şey olamaz: Çoban, o Yahudi çocuğuna yemek yedirmeye çalışıyor. Çocuğun elleri bağlı. Çoban ağzından kaşıkla sokmak istiyor, ötekisi açmıyor ağzını. Boğuyor! Dişlerini kırıyor! Zar zor yakalayıp aldılar elinden.

Çıkmama yakın günlerden birinde, tuhaf bir hisle uyandım: Çoban başucumda, gözlerini dikmiş! Böyle sırıtan bir surat karşımda. "Git, çık dışarı," dedim. Çıktı, ama dışardan haykırıyor: "Sen kimsin?! Sen kendini ne sanıyorsun?! Sen benim avradıma nasıl el sürersin?!" Kriz gelmiş; yakaladılar, deli gömleğini geçirip götürdüler.

İzmirliyle, İsmet Gazinosu'nda çalışanla da bir maceramız oldu. Çıkacağım gün, bahçede dolaşıyoruz; annem gelecek, beni alıp götürecek, bu iş de bitti diye seviniyorum. Adamcağızla konuşuyoruz, işte İzmir iyidir, güzeldir. Bir ara, "Bunlar böyle olmazdı aslında," dedi; "bunlar böyle oldu, çünkü o alektriği –elektrik diyemiyor– o alektriği benim içime koydu, o zamandan beri ben böyle oldum." "Hangi elektriği?" dedim ben. "işte o alektriği," dedi, "sen beni geceleri görme-

din mi? Ben geceleri bir yere girdiğim zaman gözlerimden ışık çıkar." Baktım kötüye gidiyor. İsmet Paşa'nın kendisine, içine elektrik koyduğuna inanıyor. Başka yerde yaşayamadığı için buraya gelmiş... Onbaşı aldı götürdü.

Bir de bir kaymakam vardı, ilk bakışta çok aklı başında bir adam, sarışın, derli toplu. Bir gün yanıma geldi, "Siz komünistmişsiniz, öyle mi?" diye sordu. "Evet," dedim, "öyle deniyor." Nâzım'ın *Kafatası* piyesini seyretmiş, İstanbul'da, Hukuk'ta okurken. "Darülbedayi'ye gittim, seyrettim," dedi, "çok güzel bir piyesti..." Basbayağı entelektüel bir konuşmaya girdik. Onbaşıya sordum; "O, melankoliktir," dedi, "üç kere intihara teşebbüs etmiş."

Hikâyesi acı: Evlendiği gece, zifaf gecesi başarısız oluyor. O öfkeyle penisini kesiyor. Palas pandıras kurtarıyorlar. İntihara teşebbüs ediyor. Bu defa tımarhaneye getiriyorlar. Orada kaldığım üç hafta boyunca hiçbir tuhaflığını görmedim. Yalnız son hafta, bir gece, yine çığlıklarla uyandık. "Kaymakam kendini attı," dediler. Nereye attı? Pencereden atamaz, parmaklıklı. Parmaklığın en üstüne çık, oradan betona, tepesi üstü!.. Başı yarılmış, kolu kırılmış, ölmemiş. Aldılar, hastaneye götürdüler. Bir dram...

— *Bir ömür boyu izi kalacak dramlar...*

— Tabii etkilenmiştim. Annem geldi; ayrılırken hepsiyle vedalaştım. Ama burada şunu da anlatmam lazım:

Ben orada gözlem altındayım. Çok zeki bir doktor vardı, ismini hatırlayamıyorum. Bana çok büyük iyiliği olmuştur. Doktor beni gözlüyormuş, farkında değilim. Sonunda beni odasına çağırdı, konuştuk, bir çeşit psikiyatrik test de yaptı. Hepsi bitince, "Şimdi çocu-

ğum," dedi, "seni buraya müşahede altına alalım diye yolladılar. Hem dosyana baktım, hem davranışlarına. Sen deli değilsin. Hatta bana göre biraz akıllısın. Senin için 'deli' diye rapor verirsem, davada beraat edersin. Ama hayatın boyunca seni bir işe almazlar. Deli değil desem, mahkûm olacaksın... Senin için arada bir şey yazmayı düşünüyorum..." Böyle dedi; 'melankolik' diye yazmış, özellikle yalnız bırakılmaması lazımdır, nöbet hallerinde tehlike olabilir, intihar edebilir falan...

Aradan zaman geçti, mahkeme günü geldi.

— *Mahkeme devam mı ediyor?*
— Devam ediyor. Sanırım bir sene kadar sonra karar safhasına geldik. Yanlış hatırlamıyorsam, Cemşit beraat etti. Beh mahkûm oldum. Benim mahkûmiyetim, yaşımın küçüklüğü ve doktorun raporu göz önünde tutularak ceza tenzil edildi. Hapishanede yattığım süre ceza süresine yeterli sayıldığından, tekrar cezaevine gönderilmedim ama, mahkûm oldum. Tabii bu, okula tekrar başlamam işini riske soktu, resmen komünistlikle suçlu bulundum.

— *Komünist olduğunuz tescillendi.*
— Tescillendi. Müseccel bir komünist oldum.

Bahçe ilçesi, İzmir'de dostlar, Yine İstanbul

— *Ailenizin, babanızın tepkisi neydi?*
— Babamın şark hizmeti bitmişti; Adana'nın Bahçe kazasına tayin oldu. Arada İzmir'e geldi tabii. Ve kesinlikle, beni suçlayacak herhangi bir laf etmediği gibi, benden hesap da sormadı.

— *Bunu nasıl yorumluyorsunuz?*
— Babam, bir insanla işlediği suç hakkında konuşamazdı. Aynı özellik Çolpan'da da vardır.

— *Ortada 'suç' da yok tabii...*
— O başka. Aile açısından var. Çünkü ben, babamın nazarında geleceğimi çok ciddi şekilde riske sokmuş oldum. Şöyle: Sonradan fark ettim ki, babam liseyi bitirdikten sonra Siyasal Bilgiler okuyacağımı düşünüyormuş, Mekteb-i Mülkiye'de... Ve benim hariciyeci olmamı istiyormuş, böyle bir hayali varmış. Hayal yıkılmış oldu...

Babamla aramızda garip bir resmiyet oluştu. Gerçi o zamana kadar da çok içli dışlı bir baba-oğul değildik. Ama babam bana "Siz" demeye başladı.

— *Çolpan'a ya da Cengiz Bey'e?..*
— Onlara "Sen" diyor. Bana "Siz" demeye başladı. Bundan çok rahatsız oluyordum. Bunu niye yapıyordu? Belki şundan: Ben bu işlere bulaştığıma göre, artık büyümüş sayılıyordum...

İşte o günlerde Bahçe'ye gidiş meselesi konuşuluyordu. Bahçe hakkında fikrimiz yoktu. Babam, neresi olursa olsun diyordu, iklim yumuşaktır, ne de olsa Adana civarı falan. Neticede sonbahara doğru babam, Cengiz ve ben Bahçe'ye gideceğiz; annem, Çolpan ve Emine Nine İzmir'de kalıyorlar...

Bahçe'ye gitmek üzere trene bindik. Yolda Cengiz hastalandı. Hastalığının ne olduğunu tam anlayamıyoruz. Bahçe'ye geldik. Bahçe, o zamanlar küçücük diyebileceğim bir yerdi. Vadi, bir dere akıyor; eskiden Ermeniler varmış, şimdi onlar da yok. Ermeni mezarlığını dümdüz etmişler, onun üzerine Türkiye Cumhu-

riyeti bir kaymakam evi yaptırmış, güzel bir ev, o zamanın *Yedigün* dergisinde fotoğrafları çıkan sayfiye evlerini andırıyor: Bahçe içerisinde, bahçede çiçekler, ağaçlar, ev modern, beton, odalar, salon, kasabadaki öteki evlere benzemiyor...

İki jandarma, babamın hademesi, hepimiz yatakları matakları yerleştirdik ve gece oldu; benim için çok ilginç bir gece de iki gün sonra olacak: Babam, "Ben Adana'ya gitmek zorundayım, valiye geldiğimi bildireceğim. Siz ikiniz yalnız kalacaksınız," dedi. Cengiz hasta, yatakta. Babam Bahçe'deki doktora tembih etmiş. Adam akşamüzeri geldi baktı, "Ateşi yükselebilir," dedi, "ateşi yükselirse şu ilaçları ver." Akşam yalnızız, Cengiz'in olduğu odada lüks lambası yanıyor, ben de başına oturmuş, yazı yazıyorum. Gecenin bir saatine doğru Cengiz gözlerini açtı, konuşmaya başladı. Önce cevap verdim, sonra fark ettim ki, sayıklıyor. Trenden bahsediyor, lokomotiflerden bahsediyor, niye benim üstüme geliyorlar diye soruyor...

Ne yapabilirim diye düşündüm. İlacını vermek istedim ama uyanmadı, yine de verdim. Bir süre sonra sakinleşti. Fakat ben uyuyamadım; hapishanede bile hissetmediğim bir yalnızlıkla ve sorumluluk duygusuyla baş başa kalmıştım. Ertesi gün babam geldi, anlattım, "Ateşlenen insan sayıklar..." dedi. Cengiz bir süre sonra toparlandı.

Bir süre sonra zaten annem, Çolpan, vesaire geldiler. Çolpan orada ilkokula başladı. Cengiz nerede okuyacak? Bahçe'de ortaokul yok, Cengiz ortaokula gidiyor. Ben zaten hiçbir yere gidemiyorum... Öğrendik ki, Bahçe'ye yakın Osmaniye ilçesinde ortaokul varmış. Cengiz tutturdu: "Ben giderim, okurum." Dediler ki: "Orada yurt yok, okul yatılı değil." Cen-

giz, "Bir ev tutarsınız, ben otururum," dedi. Sonunda babam aldı götürdü onu, ev tutuldu. Ben de Bahçe'deyim.

— *Bir anlamda yalnız kaldınız. Ne hissediyorsunuz?*
— Büyük bir dışlanmışlık duygusu. Ben suç işlemedim, bana karşı suç işliyorlar hissi içindeyim ama, bu beni ideolojik olarak katılaştırıyordu. İçten içe bir sertlik içindeydim. Eskiye oranla daha fazla kitap okuyordum. İnsanlarla olan ilişkilerim kopmuş, iyice içe dönmeye başlamıştım. Mesela Ilgan'dayken her tarafı dolaşırdım, arkadaşlıklar kurardım. Bahçe'de hiç kimseyle temasım olmadı.

— *İnsanlara inançsızlığımızdan mı, yoksa insanların size gösterecekleri tepkiden mi?*
— Her ikisi de olabilir. Müthiş bir yalnızlık duygusu içindeydim. Tamamen okumaya ve yazmaya vermiştim kendimi. *Bir Mahkûm Var*'dan sonra yeni bir roman, ismi de *Denize Çıkan Sokak*. Büyük çapta William Weiler'ın filminden ilham alınarak yazılmış...

— *Hangi film?*
— *Date And.* Otuzlarda çekilmiş. Senaryosunu da Lillian Hellman yazmış. Beni çok etkilemişti...

— *Bahçe'ye gelmeden önce de mi böylesine yalnızdınız?*
— İzmir'de kaldığımız süre içinde birtakım solcu arkadaşlarım olmaya başlamıştı.

— *O baskılı devirde nasıl buluyordunuz onları?*
— Onlar beni buluyorlardı. Bir defa iki hoca'nım

vardı, Karşıyaka'da, Kız Muallim Mektebi'nde. Onların bir erkek kardeşi vardı, o da benim sınıf arkadaşımdı. Onun vasıtasıyla onlarla temasım oldu. Onlar bana kitaplar gönderdiler. Mesela o zamana kadar görmediğim bazı solcu dergiler...

Ben akıl hastanesinden döndükten sonra, *Yeni Edebiyat*'ta şiirim çıkmıştı; 1941 Ekim'idir sanıyorum. *Yeni Edebiyat*'ta şiirim yayımlanınca, Kız Muallim Mektebi'nde hoca olan Lütfiye Hoca'nım bu şiiri okuyor, ben birden önem kazanıyorum. Sonradan öğreniyorum ki, *Yeni Edebiyat* o zaman TKP'nin organıymış. Bunun üzerine Lütfiye Hoca'nımla temas başladı. Lütfiye Hoca'nım, ayrıca okulda Vacide'yi himayesi altına almış, böyle bir şey de var. Bana birtakım kitaplar ve dergiler gönderdi. Özellikle *Ses* dergilerini...

— *Vacide'yle bağlantınız?*
— Yok. Bir daha birbirimizi hiç görmedik.

— *Yaşam boyu...*
— Hayat boyu... Çok yıllar sonra bir arkadaşımla ya trende ya vapurda karşılaşmış Vacide. Yurtdışına gidiyormuş; bir doçentle evliymiş galiba. Benimle iftihar ettiğini söylemiş. Ben artık şairim falan... Bir bu haber geldi, o kadar. Başka hiçbir şey bilmiyorum.

— *Başlı başına bir roman... Acı bir roman.*
— Yine Karşıyaka'dayken Şükran'la tanıştım, Şükran Kurdakul. Şükran, Karşıyaka'da yaşıyor ve İstanbul'daki bir dergide şiirleri çıkıyor. Şair, fakat çok romantik bir şair. Şükran'ı bir kenara çekip, "Sen bunları oku..." diyorum.

— *Kendi başınıza gelen yetmiyormuş gibi, bir de Şükran Bey'in başını yakmak üzere...*

— Evet; onun da başı yanıyor zaten sonra. Şükran'la dostuz; bir de İhsan Ahmet var. İhsan Ahmet Tıbbiye'de okumaya hevesli, liseyi bitirmiş, edebiyatla uğraşan, hikâyeler yazan bir çocuk. Ve Tıbbiye'yi bitirmesine yakın bir döneme kadar solcuydu, bizimle beraberdi. Fakat bir gece karar vermiş, bizden uzaklaştı.

Ondan sonra selamı sabahı kesti, arkasından Amerika'ya gitti ve bir daha da gelmedi. Fakat Ahmet İhsan vasıtasıyla ben başkasıyla tanıştım: Aclan Sayılgan. Aclan, önceleri, Karşıyaka'da, komünistim diye beni dövmek için düzenler kuran çocuklardan biriydi. Fakat daha sonra TKP'li oldu ve TKP içinde önemli roller oynadı. Aclan'la bir dostluğumuz oldu; mesela *Denize Çıkan Sokak*'ı okumuş, bazı fikirler beyan etmiştir.

Karşıyaka'da böyle bir çevre oluşmuştu. Ama çok seyrek görüşebiliyorduk. Bahçe'ye gelince, orada dımdızlak kaldım. Bahçe'deki ahbaplarımız arasında yine Zeynel Besim Bey var, babamla hapse giren. Zeynel Besim Bey Adana'daydı, Pamuk İhracatçıları Cemiyeti falan gibi bir yerde çalışıyordu. Karısı da oradaydı ve kızı Meliha Abla. Meliha Abla kocasından ayrılmış, oraya gelmiş. Tabii annemle yine eskisi gibi görüşüyorlar...

Bahçe dendiğinde bir de *Yeni Adana* gazetesini hatırlarım. Bu, eskiden de çıkmış bir gazeteymiş, tekrar neşriyata başlamış.

— *Reşat Enis'in mi?*

— Hayır. *Yeni Adana*'ya ben Bahçe'den bir haber yazdım: Bahçe'de neler oluyor bitiyor...

— *Kendiliğinizden... Kimseyi tanıyarak ederek değil?*
— Hayır, kendiliğinden. *Yeni Edebiyat*'ta şiirim çıktı ya, artık cesaret geldi... Bir hafta sonra yazım gazetede yayımlandı, çok şaşırdım, çok da sevindim. İlk çıkan düzyazım odur. Tarihi, 42 veya 43'tür. (Bkz. Küçük Antoloji s. 280)

Arkadan, Reşat Enis'in Adana'da olduğunu öğrendim. Bu beni çok heyecanlandırdı. Cengiz, bir buçuk ay Osmaniye'de okuduktan sonra Adana'ya nakledilmişti. Cengiz'i görme bahanesiyle Adana'ya gidiyorum. Bana Reşat Enis'i gösterdi. Fakat gidip konuşmaya bir türlü cesaret edemedim.

Bir Başka önemli olay, Bahçe'ye İstanbul'daki amcamdan gelen mektuptur, Hayrettin Amca'mdan. Babam, başımdan geçenlerin hepsini Hayrettin Amca'ma yazmış ve demiş ki: Çocuğu okutamıyorum, sen hocasın, İstanbul'da birçok okulla ilişkin var, belki okutabileceğimiz bir okul bulabilirsin... Bir süre sonra amcamdan üzüldüğünü bildiren bir mektup geldi; Boğaziçi Lisesi'nde –İstanbul'da özel bir lise– beni okutabileceğini de yazmıştı. Evde bayram sevinci!..

— *Sözünüzü keseceğim. Tard ediliş döneminizde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'di yanılmıyorsam.*
— Hasan Âli Bey'dir, karar onun imzasıyla gelmiştir.

— *Sonradan ne düşündünüz?*
— Hasan Âli Bey durumu biliyordu; Can (Yücel) evlenirken, ben Ankara'da askerdim, bir arkadaş "Can evleniyor, hadi gidelim," dedi, kalktık gittik. Merdivenlerden çıkarken bir kapı açıldı, Hasan Âli karşımda!

— *Siz o zaman artık tanınmış bir insansınız...*
— Tanınıyorum... Hasan Âli Bey ne yaptı biliyor musun? Sus işareti. Bunu hiç unutmam: Hiçbir şey söylemedi, sadece sus işareti yaptı.

— *Bugün ne düşünüyorsunuz Hasan Âli Yücel için?*
— Bana sorarsan, Hasan Âli Bey harcanmış bir insandı. Hasan Âli, Mevlevî yaradılışlı bir kişiydi, gayretli de bir adamdı. Fakat 'o' politikaya İsmet Paşa tarafından getirildi. Benim düşüncem şudur: İsmet Paşa insanları kullanıyordu, ihtiyacı müddetince kullanıyordu; ihtiyaç bittiği andan itibaren de buruşturup atıyordu... Hasan Âli Bey'i de, o sıralarda Türkiye'de uygulanmasına karar verdiği 'Yunan-Latin politikası' için uygun adam diye buldu getirdi. Adamcağız da elinden geleni yaptı.

Fakat zaman değişti, demokrasiye geçilecek, seçim yapılacak havaları ortaya çıkınca, CHP seçimi kazanamayacağını, o politikayla kazanamayacağını çok iyi bildiği için kaldırıp attı. Attıktan sonra da, adamcağız komünistlikten mahkemelerde yargılandı.

Benim meselemde şahsen kötü bir niyeti olduğunu sanmıyorum. Ama o zamanki düzen oydu, Hasan Âli de ona uyuyordu. İsmet Paşa aynı tutumu Şükrü Saraçoğlu'na da yapmıştır, Mareşal Fevzi Çakmak'a da...

— *Amcanızdan gelen mektupta kalmıştık...*
— Evet, dönelim İstanbul macerasına. Boğaziçi Lisesi İstanbul'da, Çiftesaraylar'da, yani Arnavutköyü ile Bebek arasında, güzel bir yerdeydi. Daha çok Türk Ocağı aydınlarının kontrolündeydi. Biz hemen hazırlığa giriştik, annem valizimi yaptı. Bir akşamüzeri, ilk

defa tek başıma, Toros Ekspresi'ne binip, Bahçe'den İstanbul'a yola çıktım. Yıllardan beri İstanbul'a gelmemişim, 1936'dan beri İstanbul'a gelmemişiz. Şimdi 1943 olmalı... Tren inanılmaz derecede kalabalık; savaş zamanı treni. O kadar kalabalıktı ki, Bahçe'den bindiğimde, ancak tuvaletin önünde ayakta duracak bir yer vardı.

Bütün koridorlar doluydu, koridorlarda insanlar uyuyorlar. Tren rötarlı geldi. Adana'da herkes boşaldı, meğerse herkes Adana'ya gidiyormuş. Neredeyse tek başıma kaldım, üçüncü mevki bir biletim var. Uzun bir yolculuk oldu; iki gün-iki gece falan sürüyordu o zamanlar. Yollarda sık sık rötar yapıyorduk; "Yolda tarife dışı tren var," diyorlardı. Onlar, asker taşıyan trenlerdi. Top arabaları geçerdi, onları görürdük... Aşağı yukarı beş saat rötarla İstanbul'a vardık.

Vardığımızda gece saat birdi. Beni amcamın kızı Mehpare Abla karşılayacak; fakat geldim ki, kimse yok. Gecenin biri-ikisi, gitmiş kadıncağız. Elimde bir adres var, Çamlıca diye... Bir taksi şoförüne rica ettim, beni götürecek.

Yola çıktık. Fakat amcam her şeyi süslemeyi severdi, öyle bir huyu vardı: Yazdığı adres de dolambaçlıymış. Çamlıca diye tarif ettiği yer çok yukarıda kalıyormuş. Çamlıca'dan sonra Kısıklı var, Kısıklı'dan sonra Bulgurlu... Bulgurlu'dan sonra bir yerlerde, asıl adres orası. Gecenin o satinde güçlükle bulduk. Eve gelince çok şaşırdım: Beş-altı dönümlük geniş bir bahçe içinde güzel bir köşk. Ama o bölgeye daha elektrik gelmemiş. Evde lamba yanıyor, Allahtan Ramazan, sahur saati, Mehpare Ablam sahura kalkmış...

Ertesi gün amcamla birlikte Boğaziçi Lisesi'ne gittik. Mektebi görür görmez hayran oldum: Denize nazır iki

tane saray yavrusu. Müdürle tanıştık. Müdür aklı başında bir adam: "Hoş geldin," dedi, sınıfımı gösterdi. Bana her şey mucize gibi geliyor, bir türlü inanamıyorum. Sınıfa girdim ve başladım. Amcam da beni bıraktı gitti. Balıkesir'den yatılı okul tecrübem var.

Bir defa Boğaziçi beni çok heyecanlandırdı, bilmediğim bir İstanbul, Boğaz'ın güzelliğini ilk kez görüyorum. Mutlu diyebileceğim bir öğrencilik başladı. Ama aklımı çelen bir mesele de var. Edebiyat öğretmenimiz Nihal Atsız'mış, Turancı! Dergiler çıkarıyor, kıyametler koparıyor. Eee, biz de solcuyuz; Atsız bunu fark ederse, çaktırır.

Derken Nihal Bey derse girdi. Öyle zannettiğim gibi korkunç bir adam olmadığını gördüm. Çocuklara gerçi hakaret ediyordu, haklıydı, çünkü öğrencilerin çoğu tembeldi. Bir şart koşmuş: Derse kalkan herkes, *İstiklâl Marşı*'nı ezbere okuyacak, baştan sona. O iki kubleyi değil, tamamını istiyor. Kimse de beceremiyor; beceremeyene hakaret edip oturtuyor.

Ben en arka sıraya oturmuştum. Zaten hep arkalarda otururdum. Pencereden denizi seyrediyorum. Beni yakaladı, "Sen, arkada deniz seyranı yapan beyefendi, gel bakalım," dedi, "oku şiiri!" Başından sonuna kadar okudum. Fena da okumadım. Herhalde hoşuna gitti; "Sen kimsin?" dedi. Ben şuyum buyum... "Ooo! İsmin de güzel, Attilâ ha..." dedi. "Şimdi başka bir soru soracağım. Ama bu, dersle ilgili değil, insanlıkla ilgili: Sen güzel bir şiir yazabilirsin, çok güzel bir resim yapabilirsin. Ama bunu, böyle bir gürüha gösterirsin ve bundan güruh hiç zevk almayabilir, hatta eserini kötü sanabilir. Bu, senin şiirini ya da resmini kötü kılar mı?" Ben "Hayır," dedim, "öbürlerini anlayışsız kılar." "Taman, otur yerine," dedi bana.

— *Geçmişiniz hakkında...*
— Hiçbir şey bilmiyor. Ben gittim, yerime oturdum. "Tamam," dediler bana, "sen yırttın. Nihal Bey seni beğendi..."

Okul böyle geçiyor. Hafta sonu tatil; çıkıyorum, tramvaya atlıyorum, Beyoğlu'na geliyorum. Beyoğlu'nda bir kitabevinde bir dergi gördüm. İmzalar, *Yeni Edebiyat*'taki yazarların imzaları. Hemen aldım, *Yürüyüş* diye bir dergi. Okula geldim, okudum, çok da sevindim. O dergiyle temas kurmalıyım diye düşündüm, *Yürüyüş*'e şiir göndermeliyim...

O sırada bayram geldi. Faruk Nafiz Bey, meğerse Arnavutköyü'nde oturuyormuş. Amcam, "Ona bayram ziyaretine gidiyorum, seni de götüreyim," dedi. Böylece Faruk Nafiz Bey'i tanıdım. Faruk Nafiz nedense benimle ilgilendi, amcam şiir yazdığımı söyleyince hoşuna gitti. Normal bir hayat, normal bir tahsil hayatı içinde sürüp gidiyor.

Fakat ikinci ayın ortalarına doğru, belki de iki ayı geçmişti, okul müdürü çağırdı, gittim, bana dik dik bakıyor. "Yahu sen neymişsin!" dedi. "Ben neymişim efendim?" dedim. "Biz seni buraya kaydettiğimiz için, daha evvel okuduğun okuldan dosyanı istedik. Oradan gelen dosyandan anlaşıldı ki, senin belgen siyasî bir belge! Ve bir polis raporu var! Bu şartlar altında biz seni okutursak mesul oluruz. Maalesef okuyamayacaksın; seni yollayacağız..." Tabii dünya başıma yıkıldı. Böylelikle amcamın bir hatası yüzünden; çünkü, iki sene üst üste sınıfta kaldı, belgeli demiş; okul da buna inanmış...

— *Amcanız belki de utandı...*
— Belki de. Ama İzmir'den asıl belgeler gelince, adam-

lar ürkmüşler: Siyasî sebepler dolayısıyla hiçbir okulda okuyamaz gibisinden bir şey. Amcama telefon ettik; "Gel, eve gel," dedi. Bavulu aldım, okuldan çıktım.

— Ayrılırken ne hissettiniz? Arkadaşlarınızla vedalaştınız mı?

— Hiçbiriyle vedalaşmadım... Anladım ki, ben artık okuyamayacağım. Yani geleceğim karanlık. Kalktım döndüm. Mehpare Ablamlar evdeydi. Yengem Siverekli'ydi, Kürttü ve böyle şeyleri hiç ciddiye almayan, çok geniş yürekli bir kadındı. "Aldırma kurban, aldırma kurban..." dedi. Beni teselli etti. Mehpare Ablam da bir şeyler söyledi.

Sonra ilk trenle hareket ettim. O zamanki kararım şuydu: Döner dönmez çok ciddi bir edebî çalışmaya girmeliyim. *Yürüyüş* dergisiyle temas kurmalıyım. İki gün-iki gece, trende birtakım tasarılar oluşturdum. Özellikle bir roman tasarısı. Uzun bir roman, iki cilt olacak diye düşünüyordum; İzmir'de geçecek, Karşıyaka'da...

— Bir ırmak-roman?

— Evet. *Saadet Hepimize Mahsustur*, işte onu tasarlıyorum. Birinci bölümü sonradan Esat Adil Bey'in *Gerçek* gazetesinde yayımlandı.

Neticede kös kös eve geldik. Tabii babamın yüzüne bakamıyorum. Babam yine bir tek kelime söylemedi. Ben hayli mahcubum. O kışım Bahçe'de geçti. Bahçe'de tam bir yalnızlık içindeydim. Yine kitaplara gömüldüm. Romanımın notlarını alıyorum. Şöyle bir aile olacak, öteki aile böyle olacak. Bunları yaparken de Zola'nın *Rougon-Macquart*'larından ilham alıyorum. Bir yandan da şiirler yazıyorum.

Şiirlerden bir-iki tanesini seçtim; *Yürüyüş*'e baktım, yazı işleri müdürü kim diye; Ömer Faruk Toprak... Oturdum, bir mektup yazdım, şiirleri de koyup gönderdim. Doğrusu ya, cevap geleceğini ummuyordum. Ama bir müddet sonra geldi ve Ömer Faruk bana çok yüreklendirici laflar yazmış. "Anadolu'nun dağları arasında kaybolmuş bir gençten gelen mektup..." Böyle güzel şeyler yazmıştı. Şiirlerde yetenekli olduğumu söylüyordu ve çalışırsam, çok iyi şeyler yazabileceğimi belirtiyordu. Halk edebiyatını önemsemem falan...

Çok sevinmiştim. Halk edebiyatına yönelik çalışmalar öyle başladı asıl. Gerçi ben halk edebiyatına yabancı değildim, ama şimdi ciddi olarak eğiliyordum...

O dönemler dendi mi, bir de kış geceleri; Anadolu tenha, savaş, parasızlık, gıdasızlık...

— *Karartma oluyor muydu?*

— Bahçe'deyken karartma olmadı. Ama daha önce İzmir'deyken oldu. Bir de İstanbul'dayken, Işık Lisesi'nde okurken.

Bu kış gecelerinin, Bahçe'de, tek heyecanı radyoydu. Babam bir radyo edinmişti. Radyo beni büyülüyordu. Bu akümülatörlü radyoda haberleri dinliyorduk, Mesut Cemil'in programlarını dinliyorduk. Başka bir şey dinlenmiyor, çünkü akümülatör çok zor bulunuyor. Ben geceleri herkes yattıktan sonra kalkar, radyonun başına gider, gizlice Moskova'yı dinlerdim.

— *Moskova'nın Sesi'ni mi?*

— O zaman Moskova'nın Sesi yok. Moskova Radyosu Türkçe yayın yapıyor, gece yarısı da cephe haberlerini veriyor. Ben, Stalingrad'ı merak ediyorum... "Bu-

rası Moskova, burası Moskova!" diye başlar; parolası da şuydu: "Alman faşist istilâcılarına ölüm!" Sonra haberlere geçilirdi... Londra'da da dinlerdim. İkisi de bana heyecan veriyordu.

Bir harita yapmış, duvara asmıştım. Toplu iğneleri küçük beneklere batırarak, her iki radyodan savaşı takip ediyorum: Kim nereye giriyor, neresi bombalandı, kim nereden çıkıyor...

Akşamları, babam, radyo dinlemediği zamanlarda bana şiir okutuyordu; böyle bir eğlence bulmuştuk. Bu benim çok işime yaradı. Çünkü babam, divan şiiri dinlemek isterdi. Fuzulî okuyordum, bir gazel, bir başka gazel; bir eğlence havası içinde bana eğitim veriyordu: Dil, telaffuz, aruz vezni... Yanlış okuduğum zaman düzeltiyordu. Öyle bir hale geldim ki, heyecan duydum ve aruzla şiir yazmaya başladım. Kolay vezinlerle, bazen gazel tarzında, bazen mesnevi tarzında. Şimdi tam rakamını söyleyemem ama, belki iki yüzün üzerinde aruzla şiir yazdım.

Tabii bu arada Faruk'la, Ömer Faruk'la da mektuplaşıyorum. Faruk, "Nâzım'ın etkisinden kurtulmaya çalışmalısınız," diyor bana. Hakikaten Nâzım'ın etkisi çok büyük. Şimdi, o dönemden bir şiirin bazı mısralarını hatırladım:

"Birden / demirden süvariler / demir atlara binmiş / başladılar bir yarışa / haykırışa haykırışa"...

Merdiven gibi basamak basamak mısralar. Neresinden baksan Nâzım Hikmet.

— *Çok doğal. Yolun başındaki bir sanatçının ustalardan etkilenmesi çok doğal.*

— Faruk bana, "Aman dikkatli ol, etkiden kurtulmaya çalış," diyordu. Bunun üzerine, halk edebiyatı tar-

zında, Kurtuluş Savaşı'nda yaşanmış olayları yazabilir miyim, destanımsı bir şiir, diye düşünmeye başladım. Babamın sevdiği bir-iki tane halk ozanı vardı. Bunlardan biri Bayburtlu Zihni idi.

Babam bazı günler keşfe gidiyor, köylere atla gidiliyor. Beni de götürmeye başladı, ilkbahara doğru. Sürekli Gâvur Dağları'nı gezmeye başladık. Babam keşif yaparken, ben köylülere sorardım: Savaşta burada neler oldu? Fransızlar nereye kadar geldiler? Çeteler var mıydı?.. Bunların sonucunda yavaş yavaş ortaya *Gâvur Dağlarından Rivayet* adını vereceğim şiirlerin doneleri gelmeye başladı.

Işık Lisesi, Sansaryan Hanı, Ürdün Emiri'ne suikast

— *Okul fikrinden tamamıyla uzaklaşmış mıydınız?*

— O sırada tatil zamanı geldi. Cengiz, Ada'dan geldi, orada okuyordu. Yaz tatilinde güzel bir yaz geçirme havasına girdik. İki kardeş dağlara çıkıyoruz, ormanlık bölgeler var, ormanlarda dolaşıyoruz. Güzel günler, fakat içimde bir ukde var: Bu işin sonu ne olacak? Bir gün yine böyle gezmeden dönmüştük, babam telefon etti Hükûmet Konağı'ndan: Danıştay benim aleyhimdeki kararı bozmuş, yani okuma hakkımı kazanmışım.

Derhal harekete geçelim, İzmir Erkek Lisesi'ne yazdıralım, dendi, oradan kovulmuştum ya... Ama "Okutamayız, başka bir yere verin," diye cevap aldık; istemiyorlar. O sırada Işık Lisesi'nden bize mektup geldi. Eski okul müdürüm Sacit Bey olayı duymuş, haber almış, "Attilâ'yı buraya, İstanbul'a gönderin..." diyor. Bu defa annem, "Attilâ'yı göndereceğiz, Cengiz

niye burada kalsın; ikisini de gönderelim..." dedi. İkimiz aynı sınıfta okuyacağız. Işık Lisesi, Cengiz'i de kabul etti. Hazırlıklar başladı ve o sonbahar yine Toros Ekspresi'ne bindik, yola düştük. Doğruca okula...

— *Nişantaşı'na...*

— Okula geldik. Müdür Bey çok candan karşıladı. Daha öğretim yılı başlamamıştı. Ama Müdür Bey ve ailesi –ki, eşi de Karşıyaka'dan hocamdı– okulda lojmanda kalıyorlar. Müdür gece beni lojmana çağırdı, orada baş başa bir konuşma yaptık. "Sen," dedi, "benim hayatta rastladığım en zeki çocuklardan birisin. Eğer Allah yardım ederse, önemli bir adam olacaksın. Fakat sözüme dikkat et: Seni rahat bırakmayacaklar. En ufak bir zaafın, her şeyin yeniden mahvolmasına sebep olabilir," dedi. "Benim seni okul sahiplerine karşı, mütevelli heyetine karşı savunabilmem için, çok başarılı bir öğrenci olmam lazım. Ne kadar çalışkan olabilirsen, bizim için o kadar iyi. Çünkü, biliyorsun, mezuniyet imtihanlarının yeri resmi mekteplerdir. Onların da bizimkisi gibi özel okullara düşmanlıkları var..." Ben de, "Bana güvenebilirsiniz," dedim.

Dedim ama, Ömer Faruk'a da "Ben geldim, nerede buluşalım?" diye haber verdim. Faruk bana bir randevu verdi. Randevuları hep Fatih, hep Karagümrük tarafında olurdu. Buluşmalarımızda, sohbetlerimizde aslında işkillenilecek bir şey yoktu. Edebiyat konuşuyorduk. Ve ona şiirlerimi okuyordum, Faruk da bana akıl veriyordu. Yabancı yazarları tanıtmaya çalışıyordu. İlya Ehrenburg'u ilk Faruk'un elinde görmüş...

Bir sürü olaylar oluyor, tam hatırlayamıyorum. Mesela A. Kadir sürgüne gitti, böyle bir şeyler. Yalnız

hatırladığım olay, belirli bir süre sonra bir cumartesi günü iki polis geldi...

— *Yeniden...*
— Yeniden. O gün, cumartesi günü, sinemaya gidecektik, cebimde sinema bileti. Sinema yerine tramvaya bindik, Sirkeci'de indik. Ve ilk defa Sansaryan Hanı'yla tanışmış oldum. Götürdüler, bir hücreye koydular. Gözlüklerimi aldılar.

— *Kaç yaşında başladınız gözlük takmaya?*
— O sene... Beni içeri soktular, kapattılar. Neden getirildiğimi, ne yaptığımı bilmiyorum. Hiçbir şey söylemiyorlar. Cumartesi olduğu için de ne o gün, ne de ertesi gün beni sorguya çekmeleri mümkün. Pazartesi sorgulayacaklar diye bekliyorum ama ben günleri kaçırdım. Çünkü hücremde ışık yok. Işık olmadığı için gündüz ve gece kayboldu. Saatim var ama, saatimi göremiyorum. Pazartesi gününe kadar kimse beni arayıp sormadı. Karanlıktayım. Sadece öğleye doğru kapı açılıyor, işte, öğle vaktiyse eğer, ekmek ve su veriyorlar, başka bir şey vermiyorlar.

O sırada Cengiz de dışarıda bir dram yaşıyor. Benim götürüldüğümü biliyor ama, nereye götürüldüğüm belli değil. Nereye gitse, burada yok diyorlar, polise, jandarmaya... Ben kayıbım. Böyle bir eziyet.

Artık kaç gün geçtiyse, beyaz saçlı bir adam geldi, yaşlıca, beni aldı sorguya götürdü. Daha konuşma başlar başlamaz, ben onun olayı çok iyi bilmediğini, beni tanımadığını fark ettim. "Bana durumu anlatacak mısınız?" dedi. "Ne anlatacağım?" diye sordum. "Ne varsa, hepsini anlatacaksın..." Peki, baştan başlayalım; çocukluktan başladım, şimdi sana anlattığım

gibi anlatıyorum. Arada bir, zayıf, kemikli yüzlü birisi geliyor. "Nasıl gidiyor?" diye soruyor. Yaşlıca adam, "İyi iyi. Anlatıyor," diyor.

Fakat öğleye doğru o zayıf adam yine geldi; "Nasıl gidiyor?" diye tekrar sordu. Öteki, "İlkokula başladı," der demez, çok kızdı ve "Götürün bunu!" dedi. Beni götürdüler, yine hücreye attılar.

Hücreye girdik... Fakat bunları uzun uzadıya anlatmanın bir anlamı yok. Hücre hayatı bir zaman sürdü. Sonuç olarak, ben anladım ki, büyük bir tevkifat var ve ben bu tevkifatın içindeyim. Ama niçin olduğunu bilmiyorum.

Oradayken bazı geceler polis kapıları açardı. Kapılar açılınca, hücredekiler dışarıya çıkarlardı. Hücrelerde tek kişi kalınıyor; Sansaryan Hanı'nın en üst katında Birinci Şube. O zaman kalorifer falan yok; ortada bir büyük demir dökme soba var, sobanın başında hem ısınılır hem sohbet edilir. Bunun iyi bir polis numarası olduğunu ben bilmiyordum: Böyle yapıyorlar ki, siz konuşur, sohbet ederken arada ne konuştuğunuzu dinliyorlar...

Beraber yattığımız kişilerden bazılarıyla tanıştım. Onlardan biri Nuri İyem'di, orada yatıyordu. Biri Can Boratav'dı. Bir başkası Selâhattin Usta diye birisiydi, on sekiz aydır orada yatıyormuş ve yüksek sesle konuşma yetisini yitirmiş; sessiz konuşuyordu, fısıltıyla. Böyle yaşıyorduk.

Sonra bir gün geldiler, traş olmak için jiletlerimizi –Cengiz nihayet bana ulaşıp bazı şeyleri getirmişti...–, su şişelerini falan aldılar. Şunu da söyleyeyim: Bu arada ışığım da yakılmıştı. Biz jiletlerin niye alındığını anlayamadık.

Çıktıktan sonra öğrendim: Hasan Basri intihar et-

miş, sorguda. En üst kattan aşağı atmış kendini. Başka atabilecekler olur, jiletle, su şişesini kırıp, intihara kalkışabilecekler olur diye tedbir alınıyor... Hasan Basri, o tevkifatta dışarıda kalmayı başarabilmiş toplumcu bir militan. Uzun süre yakalayamamışlar. Hasan Basri sevgilisiyle buluşuyor, izleyip yakalıyorlar. Sorguya çekilirken bazı ifşaatta bulunacağı endişesiyle, en üst kattan kendini aşağı attı...

Bir akşamüzeri de, saat yedi suları, mesai bitmiş, kapım açıldı; içeriye, beni hücreye gönderen, bana kızan zayıf adam girdi. "Sen nasılsın?" diye sordu, "Canın sıkılıyor mu burada?" Çok şaşırdım; "Tabii burada tek başıma canım sıkılıyor, gazete okuyamıyorum, kitap yok..." dedim. "Peki," dedi, durdu, kapıyı kilitleyerek çıktı sonra. Yarım saat kadar sonra tekrar geldi, elinde birtakım kitaplar, "Bunları," dedi, "polis kütüphanesinden buldum."

Pardayanlar'ı getirmiş. İstersem gazete aldırabileceğimi de söyledi. Çok şaşırdım, iyilik yapıyorlar gibisinden. Ayrıca Polis Enstitüsü'nün yıllığını getirmiş. Kitapları okumaya başladım, her gün gazete de aldırtıyorum. Dahası, yemek okuldan gelmeye başladı; Müdür Bey tembih etmiş, Işık Lisesi'nden tayınım geliyor. Orası için bayağı konfor sahibi oldum.

Sorgu devam ederken Cengiz boş durmamış, gitmiş amcamın oğlunu bulmuş. Amcamın oğlu İstanbul Merkez Kumandanlığı inzibatlarından, subay, Kurtuluş'ta inzibat kumandanı. Cengiz anlatmış; o da derhal Birinci Şube'ye telefon etmiş. Orada olduğumu öğrenmiş. İstanbul'da o dönem sıkıyönetim var. Amcamın oğlu bir askerî hâkimle görüşmüş, beni görebilmek için izin çıkartmış. Nitekim Fahri Ağbim'le Cengiz çıkageldiler. Tekrar zayıf adamın odasına...

— *O zayıf adam, meşhur Hamdi Bey mi?*
— Evet, Parmaksız Hamdi. Odadaki konuşma sırasında ortaya çıktı ki, tevkifat bayağı büyük. Kurtulmak da çok kolay olmayacak gibi. Fahri Ağbi, Cengiz gittiler. İki gün sonraydı galiba, tekrar sorguya çekildim. Bana ısrarla sordukları: "Hasan İzzettin Dinamo'yla nerede buluşuyordun, neler konuşuyordunuz?.." Ben de ısrarla diyorum ki: "Ben bu adamı ismen biliyorum, ama tanımıyorum." Aynı şeyleri tekrar soruyorlar; bir Dinamo'dur gidiyor, Dinamo'yla nerede oturdunuz, neler konuşuldu... Birisi ihbar etmiş, bunu hissettim. Birisi, benim bir şairle buluştuğumu biliyor, fakat o şairi karıştırıyor.

— *Ömer Faruk Toprak olduğunun farkında değil.*
— Israrla Dinamo diyorlar... Eziyet meziyet ettiler ama o herkesin başına gelen bir şey. Derken beni tevkifata bağlamanın mümkün olmadığı ortaya çıktı. Hamdi Bey beni çağırdı, "Seni bırakıyorum, çıkacaksın," dedi. Ben de dedim ki: "Hamdi Bey, madem beni bırakıyorsunuz, okula, Müdür Bey'e telefon edin. Biz içeri aldık bu çocuğu, kabahati yok, suçsuz deyin. Çünkü beni kovacaklar..." Yani başıma böyle bir iş gelecek. Hamdi Bey, Sacit Bey'i aradı, herhangi bir cezayı üstlenmiş değil, dedi benim için...

Beni almaya Fahri Ağbim gelmişti. "Gece uyuyamadım yahu," dedi, "bırakmazlar diye." Fahri Ağbim, "Bir daha böyle bir şey yaparsan kemiklerini kırarım!" dedi. Sakallarım uzamış, o halde okula gitmek istemiyorum. Fahri Ağbim beni bıraktı, gittim traş oldum, ondan sonra okula gittim, öyle hatırlıyorum.

Daha kapıcıdan başlayarak herkes beni hayretle karşıladı. Ve doğrudan doğruya Müdür Sacit Bey'in

huzuruna çıkarıldım. Sacit Bey beni azarlamadı. Sadece "Şimdi durum çok daha zorlaştı," dedi. Aslında "Bu çocuğu harcatmamak lazım..." diye düşünüyor. Gerçi dünya görüşlerimiz taban tabana zıt. Ama o neslin aydınları yapıcı olmayı ilke edinmişlerdi. "Üç misli daha fazla çalışacaksın. Mütevelli heyetine seni başka türlü savunamam," dedi. "Sizin yüzünüzü kara çıkartmam," dedim ve sınıfa girdim.

Sınıfta herkes bana aydan gelmiş gibi bakıyor. En yakın arkadaşlarım bile sokulamadılar önceleri; yalnız gözleriyle sevgilerini belirtiyorlar... İlk derse kaldırıldığım gün gösterdiğim başarı sınıfı etkiledi ve çocukların havası biraz değişti. Bir-iki hafta sonra daha da yumuşadı, normale doğru gidiyoruz.

Ondan sonraki eğitim hayatım düzgündür. Mezuniyet, bitirme imtihanları, daha önce de söylediğim gibi resmî liselerde yapılırdı. Ben İstanbul Erkek Lisesi'nde girdim; yanılmıyorsam, hem Işık'ın hem İstanbul Erkek Lisesi'nin birincisi oldum. Bunun üzerine İstanbul Erkek Lisesi'nin müdürü beni görmek istedi. "Sen nasıl bir çocuksun böyle? Bu notlar harika notlar..." diyor. Çünkü bir tane dokuz vardı, geriye kalanlar on.

O dokuz da, biraz ukalalığım yüzünden: Astronomi imtihanında bir Foucault deneyi vardır, çocuklar hepsi ondan çakarlar. Bizim çocuklar da başaramadılar. Bana da Foucault deneyi soruldu; tahtaya çizdim, yazdım, anlattım. Soruyu soran, "işte bak, çalışan nasıl biliyor!" dedi. Ben o zaman kendimi tutamadım; "Efendim, ben size bunu anlattım ama ezberden. Anlamış değilim. Çünkü kitapta çok kötü yazıyor," dedim. Kitabın dili, anlamamızı imkânsız kılıyordu. Arkadaşlarım o yüzden başarısızdı. Soruyu

soran hoca bana "Ukala!" dedi. Çıktım, dokuz vermişler...

Kazanılan başarı dolayısıyla, bizi Işık Lisesi'ne iki sene daha pansiyoner olarak aldılar, üniversiteye oradan devam ettik. Işık Lisesi macerası içinde birkaç tane daha Sansaryan Hanı ziyaretim vardır. Ve her defasında Parmaksız Hamdi Bey, "Sacit Bey, sizin çocuk temiz çıktı..." diye beni geri yollardı.

Bunlar içerisinde –diğerlerini anlatmaya gerek yok, çok önemli şeyler değillerdi–, bir tanesi tuhaf bir olaydı. Yine sinemaya gitmek için hazırlanmıştım, yine cumartesi günü. Geldiler, bermutat aldılar, tramvaya bindik, gittik. Fakat bu defa beni çok kötü karşıladılar. Yani bu defa hapı yuttun gibi bakıyorlardı. Her şeyimi aldılar, gözlük, kayış, ne varsa tehlikeli. Beni hücreye kapattılar. O gece sorguya çekilmedim.

Ertesi gün Sıkıyönetim hâkimi sorguya çekti. Dehşete düştüm. Çünkü, Ürdün Emiri Abdullah'a suikasttten suçlanıyordum. Emir, Ankara'yı ziyaret ediyordu. İstanbul'a geldiği takdirde ona suikast tasarlanmış ve suikasti örgütleyen benim! "Hiçbir şeyden haberim yok!" diyorum; ısrarla, "Şu adamla konuştun, öteki şuydu, filan yerde talim yaptınız, silahlar falan yerden alındı..." diyorlar.

Sonunda şöyle bir şey söylediğimi hatırlıyorum hayal meyal: "Ben buraya birçok defa geldim. Suçum bellidir: Ya komünizm propagandasından gelirim, ya komünist örgüt kurmaktan. Ben suikastçi değilim, bu bir... İkincisi –o zaman öyleydi–, komünist örgütlerde, silah kullanma yoktur, kesinlikle böyle bir şey düşünmezler. Dolayısıyla benim bu işle hiçbir ilgim yok."

Adam çok uğraştı, evet dedirtmeye. Fakat müm-

kün değil. Bunun üzerine Hamdi Bey'i çağırdılar. Dediler ki: "Hamdi Bey, bu çocuk ısrar ediyor, konuşmuyor, bir de siz sorguya çekin..." Baktım, Hamdi Bey'in yüzünde bu suikast olayına inanmaz bir ifade. Şimdi, Allahı var, onca insan geçmiş elinden, hin oğlu hin, meseleyi biraz da subayların, askerlerin gayretkeşliği gibi alıyor. Öyle bir hava var üstünde. "Bir de biz bakalım," dedi.

Hasılı orada o gün, ertesi gece, bir hayli sürdü. Hamdi Bey'e çok açık söyledim: "Siz beni eskiden beri tanıyorsunuz. Ben bunu yapacak kadar budala mayım? Bu iş çok aptalca, çocuk oyuncağı gibi tasarlanmış..." Hâlâ tutuyorlar beni; hissettim ki, İstanbul'a gelip gitmesini bekliyorlar kralın. Sonunda şöyle bir çare buldum: Benim bu işle ilgim olduğunu kim söylediyse, beni onunla yüzleştirsinler. Düşüncem onların da aklına yattı sanıyorum.

Ertesi gün beni bir oğlanın bulunduğu odaya soktular. Odada yalnız oğlan yok, dolu, başkaları da var. Ve oğlanı sorguya çekmeye devam ediyorlar: "Peki, sana bunları kim söyledi? Kiminle konuştun?.." Çocuk, "Attilâ'yla konuştum," diyor. Attilâ kim?.. Çocuk ne dedi biliyor musun, "Mahmut Attilâ..." Mahmut Attilâ Aykut diye bir yazar var o sıralarda, *1001 Roman*'da yazan bir adamcağız... Ben hiç sesimi çıkarmıyorum. "Peki, sen o adamı tanır mısın?" dediler. Çocuk, "Tabii tanırım," dedi. "O adam şimdi burada mı?" Çocuk bakındı, "Hayır. Burada değil."

O zaman bana döndüler; Hamdi Bey, "Sen ne diyorsun bu işe İlhan?" diye sordu. "Hamdi Bey," dedim, "arkadaşın söylediği adam, çocuk romanları yazarıdır. *1001 Roman*'da yazar." Çocukcağızın *1001 Roman* okuyacak falan hali yok, zavallı bir çocuk,

hamal kılıklı bir çocuk. Hamdi Bey "Sen içeri git," dedi bana. Beni içeri götürdüler, sonra orada sorgu devam etmiş. Ertesi gün beni salıverdiler.

— *Mimlenmenin sonucu olacak herhalde...*
— Hayır, çok daha ilginç bir hikâyesi var. Ben ayrılırken, Hamdi Bey'e, "Bu çocuğun ihbarına nasıl güvenirsiniz? Bu daha küçük bir çocuk..." falan dedim. Parmaksız Hamdi daha 'ciddi' ihbarlar olduğunu söyledi. Sonradan neler çıktı... İhbarı yapan bir arkadaşımız, Metin Eloğlu.

— *Metin Eloğlu mu?*
— Evet. Metin'i ben eski tanıyorum, daha şair olmadan, ressam olmadan tanıyorum. O zamanlar Akademi'yle Edebiyat Fakültesi yan yanalar. Benim Edebiyat Fakültesi'nde okuyan bir kızla alakam var. Meğerse Metin'in de o kızla bir hikâyesi varmış. Kız beni tercih etmiş. Metin böyle bir işin içine girmiş, yakalanınca beni de işin içine sok...

— *Kendisi işin içine giriyor?..*
— İşin içine giriyor, yakalanıyor, sorguya çekiyorlar. O arada benim de ismimi veriyor.

— *Metin Eloğlu'yla sonra karşılaştınız mı?*
— Karşılaştım. Metin Eloğlu sonradan, yıllar sonra İzmir'e geldi. Ben *Demokrat İzmir*'deyken. *Demokrat İzmir*'de çalıştırdım.

— *Bu konuyu hiç açmadınız mı?*
— Hiç açmadım, hiç açmadım. Çünkü bana telefon etti; anladım ki, işsiz ve çaresiz. Bizim de ressama ihti-

yacımız var. Çağırdım, geldi, konuştuk. Şu kadar para verebileceğimizi söyledim, peki dedi ve anlaştık.

— *Hangi yıllar?*
— Belki 66, belki 69.

— *65-70 arası bir zaman dilimi.*
— Metin Eloğlu geldikten bir-bir buçuk ay sonra, *Demokrat İzmir*'de bir performans düşüklüğü başladı. Gazetede müthiş yanlışlar çıkıyor, imla yanlışları, bilgi yanlışları... Birinci sayfada, başlıkta yanlış!.. *Demokrat İzmir*, ciddi bir gazeteydi. Onun üzerine tahkikat yapıyorum, başmürettibi çağırıyorum, "Hayır efendim, biz düzgün yapıyoruz, müsahhihler..." diyor. Başmüsahhihi çağırıyorum, tam tersini söylüyor, voleybol topu gibi... Meseleyi bir türlü çözemiyoruz.

Meseleyi orta katın hademesi Fatma Hanım çözdü, temizlik yapan kadın. Fatma Hanım bir gün bana geldi, "Attilâ Bey, o şişeleri ne yapacağız?" diye sordu. "Hangi şişeleri?" Kadıncağız, "Orada," dedi, "dolabın içinde bir sürü şişe var." "Sen bu şişeleri göster bana bakayım," dedim. Orta katta Metin'in çalıştığı resim atölyesiyle müsahhihlerin çalıştığı yer arasında bir dolap var, rakı şişesi dolu. Bir de baktım ki, akşamları içiyorlarmış, hep birlikte. Metin, sen bunları dadandır, müsahhihler sarhoş oluyorlar, tashihleri yapamıyorlar...

Çağırdım, "Yahu sen ne yapıyorsun? Burası ciddi bir gazete, ciddi bir iş," dedim, "üstelik bir dava gazetesi..." "Canım sen sanatçısın, beni anlarsın," dedi Metin. "Bunu anlayamam. Ben burada kaldı ki sanatçı sıfatıyla bulunmuyorum. Ben gazetenin genel yayın müdürüyüm," dedim ve yollamak zorunda kaldım.

— *Bu arada Attilâ İlhan, Metin Eloğlu'nun şiirine nasıl yaklaşıyor?*
— Metin'in şairliğini de, ressamlığını da kimselerin bilmediği dönemden bilirim. Metin, Kısıklı'da otururdu, Hayrettin Amcamların oralarda. Amcamın kızlarının tanıdıkları biriydi, o vesileyle ben de yıllar evvel tanımıştım onu.

— *Ama* Demokrat İzmir *sırasında artık ünlü bir şair...*
— Başlangıçtaki şiirine bir yakınlık duyuyordum. Çünkü o zamanlar sola yakındı. Sonra İkinci Yeni'ye kaymaya başladı. Bir de –öyle zannediyorum ki, alkolden oluyor– bir gıcırtı geldi şiirine sonradan. O gıcırtı hissiyle okuyordum; okura geçmez, küçük bir yerde kalır bu şiir diyordum. Resmi bence daha iyiydi, biraz Bedri Rahmi havası vardı ama, resimde daha başarılıydı. Yani ressamlığına ağırlık verse daha iyi olur düşüncesindeydim. Yazık ki inanılmaz bir alkolikti. Mesela işte, sen bir iş bulmuşsun, o işten para kazanıyorsun, evli de o sıralarda, bunu böyle nasıl piç edersin?! Etmiştir...

CHP şiir yarışması, Edebiyat dünyası, 1950'lere doğru

— *Tekrar geriye dönersek, Işık Lisesi'ni bitirdiniz...*
— Okulu bitirdikten sonra, niyetim matematik veya astronomiye gitmekti. Matematiğe büyük bir sevgim yoktu. Fakat, şairlerin genellikle çoğunda olmayan bir şey vardı: Becerebiliyordum matematiği, üstesinden gelebiliyordum. Ama beni asıl çeken astronomi, uzay...

Meseleyi babamla tatilde konuştuk. Babam güldü,

"Matematik, astronomi... Çok güzel de, hangi rasathanede rasat yapacaksın?" dedi. "Bir tek Kandilli var, orada da, ömrü uzun olsun, Fatih Hoca var. Sen en iyisi Hukuk'a gir. Hukuk'tan çıkan isterse astronom olur..." Aynen böyle dedi.

Geldik Hukuk Fakültesi'ne, Cengiz'le beraber. Hukuk'u hiç sevmedim. Zaten mahkemeden, polisten ikrah etmiş haldeyim... Buna rağmen başladık. 1949'da, talebeler arasında küçük çapta sosyalist bir kımıldama vardı. Fakültede küçük bir azınlıktık. Oldum olasıya öğrenciliği sevemedim; Hukuk Fakültesi'ndeki en büyük şansım, devam mecburiyeti yok! Yalnız, Beyazıt'taki öğrenci havasından hoşlanmıyorum. Orada kütüphanelere gittik, dolu. Kahvelere gittik, tavla oynuyorlar, bilmem ne...

Biz de liseyi Nişantaşı'nda okuduğumuz için, bizim tarafta bir yer arayalım, oraya gidelim dedik. Pangaltı-Osmanbey arasında Suna Pastanesi'ni bulduk. Suna hakikaten güzel, temiz bir pastaneydi. İkinci katta; çıktık, iki büyük, koca salon, bir tarafta bilardo, bezik falan oynanıyor, öteki tarafta çay içiliyor. Kıraathane gibi, oturuluyor, konuşuluyor. Pasta masta servisi yapılıyor. Ermeni garsonlar vardı, onlarla iyi ahbap olduk. Artık orası bizim dershane gibi oldu. Mektepten çıkıyoruz, doğru Suna'ya.

— *Bu arada* Duvar *yayımlanmış olmalı.*
— Evet, fakültenin birinci sınıfındayken yayımlanmıştı.

— *Şimdi arada* CHP *Şiir Ödülü'nüz var. İsterseniz armağan olayına da dönelim.*
— Armağan olayı şu: Bahçe'deyken *Gâvur Dağların-*

dan Rivayet dizisine başlamıştım ya; fakat ancak beş tanesini yazabilmiştim. Bir destan olarak düşünüyordum, hesabıma göre yirmi beş tane falan olacak. Öyle, tek başına bir kitap olarak düşünüyordum.

Yaz mevsimiydi ve biz Sındırgı'daydık, babam Sındırgı'ya tayin ediimiş. Amcam bizi ziyarete geldi. Gelince de, ilk yalnız kaldığımız anda, "Yine şiir yazıyor musun?" diye sordu. "Yazıyorum amca," dedim, "birtakım şiirlerim var." Öğretmen olduğu için böyle şeyleri severdi, "Hadi oku bakalım," dedi. Şöyle bir dinledi, "Bu şiirler çok güzel Attilâ," dedi; teşekkür ettim; orada kaldı o iş.

İki-üç akşam sonra, onlar babamla hafiften rakı içiyorlar, ben salona gireceğim sırada, amcam benim şiirlerden bahsediyor, armağana katılmamın iyi olacağını söylüyor. Babam da inanılmaz bir şekilde gülüyordu: "Olur mu canım! Daha çocuk bu..." Amcam ısrar ediyor. Babam, "Peki, istiyorsan söyle birader," dedi; amcam sonra bu lafı açtı. Karşı koydum, "Başıma neler geldi biliyorsunuz, bana bunu yapmayın..." falan dedim. Amcam ısrarı kesti. Yalnız Sındırga'dan ayrılırken, "Sen o şiirlerin bir kopyasını ver bana," dedi. Öğrencilerine okutacağını söylüyordu. İnandım, verdim. Aralarında bana ödülü kazandıran "cebbar oğlu mehemmed" de vardı. (Bkz. Küçük Antoloji s. 281)

Halbuki babamla bir kumpas kurmuşlar: Gizlice gönderiyorlar. Ömer Faruk Toprak o sırada Ankara'da, çalışıyor. Yılbaşına doğruydu, ondan bir mektup geldi, tebrik ederim, armağanda derece almışsın diye yazıyor. Ben çok şaşırdım; katılmamışım, nasıl oluyor?! Faruk'a mektup yazmayı düşündüm. Fakat amcam geldi, "Behçet Kemal Bey'den bir mektup gel-

di. Jüri sözcüsü olarak armağan kazandığını bildiriyor. Sana bir şeyler soruyor, bunlara cevap vermemiz lazım..." dedi.

İlk düşündüğüm şey, reddetmek. Fakat amcam, deli olma dedi. İkincisi, okul müdürümüz Sacit Bey mutlaka almamı istedi. Üçüncüsü, Faruk da "Saçmalama, bu bir para, işine yarar..." dedi. Bunun üzerine ben reddetmedim. Günü gelince ilan edildi, radyo ilan etti, isim zikredildi... Tabii büyük sansasyon yarattı.

Sansasyon yaratmasının sebebi şu: Birinci Cahit Sıtkı, üçüncü Fazıl Hüsnü, ikinci Attilâ İlhan... Kim bu? Böyle biri yoktu, nereden çıktı?! O zamanın bütün tanınmış şairleri yarışmaya katılmışlar; rumuzla katılınıyor, isimle değil. Hiç bilinmeyen biri ikinci olmuş... Aranıldı taranıldı ve bunu *Vakit* gazetesi buldu. *Vakit*'ten bir adam geldi, benimle röportaj yapmak istediğini söyledi. Müdür yardımcısının odasında, onun huzurunda röportaj yapıyoruz, son derece sıkıntılı bir durumda. İstediğim cevapları veremiyorum, müdür yardımcısı kızacak diye... Neyse, ne kadar olduysa, o röportaj çıktı.

Orada açıklayamadığım bir şey vardı: Ben, büsbütün bilinmeyen bir insan değildim. Sol eğilimli *Gün* dergisine şiirlerimi göndermiştim, fakat kendi adımla gönderemezdim, A.İ. Beteroğlu adıyla *Gün*'de şiirlerim yayımlanıyordu zaten. Şimdi bunlar beni meçhul biri olarak lanse ediyorlar ama, solcular beni tanıyor. Nitekim *Gün*'ün armağandan sonraki ilk sayısında, arkadaşımız Attilâ İlhan iyi bir derece falan almıştır, küçük bir tebrik, böyle bir haber de çıktı. Böylece benim solcu olduğum anlaşıldı. Bu tabii, CHP'de çok ikircikli bir durum yarattı.

— *Jüri kimlerden oluşuyordu?*
— 1946 yarışması... Yanlış hatırlamıyorsam, Tanpınar vardı. Behçet Kemal Çağlar vardı, Ahmet Kutsi Tecer... Biri daha olacak, evet, Ataç vardı. Diğerlerini şu anda hatırlayamıyorum, ama birileri daha olacak, daha kalabalıktı jüri.

Edebiyat çevresi ondan sonra beni merak ediyor. İzmir'den arkadaşım, hani hikâyeler yazan, İhsan Ahmet geldi, seni görmek istiyorlar dedi. Asmalımescit'te Elit kahvesinde toplanıyorlarmış. Cengiz'le birlikte gittik, Elit kahvesini bulduk. İlk izlenimim hiç iyi olmadı: Çok dar bir sokakta kötü bir kahve, küçük de üstelik. İçeride birtakım insanlar, hiçbirini tanımıyoruz; oturduk... Elit'in sahibi Mösyö Braun, zar zor Türkçe konuşan bir Avusturya Yahudisiydi zannediyorum. O geldi, onunla konuşurken, ilk Oktay Akbal geldi, kendini tanıttı. Oktay benim üzerimde müspet bir etki bıraktı. Çok neşeli, çok yakındı. Gelenleri gidenleri anlattı.

Sonra Salâh Birsel'le tanıştım. Ama Salâh uzak durdu. Çünkü, Karşıyakalıyım dedim, siz de Karşıyakalı'sınız değil mi; biraz konuştuk, fakat öyle uzak durdu... Behçet Necatigil orada, Behçet Necatigil'le yakındık, dost haline geldik. En uzak duran Fazıl Hüsnü'ydü. Fazıl Hüsnü köşede bir masada oturuyordu, tek başına; hiç ilgilenmedi. Kim bu adam da demedi, öyle kaldı.

Elit'e gidip gelmeye başladım. Daha çok Oktay'ı görmeye gidiyorum, Oktay Akbal'la arkadaş olmuştuk.

— *Necatigil, Salâh Birsel?*
— Hayır. Necatigil zaten sık gelmiyordu... Oraya sık gelenler arasında Suavi Koçer vardı. Onunla biraz

dalga geçerlerdi. Çünkü Suavi Koçer her geldiğinde, koltuğunun altında 3000 mısralık bir dosya getirirdi. Galatasaray mezunu, iyi Fransızca biliyor, Fransızlık taslayan bir hali vardı Suavi'nin. Uyuşturucu kullandığı söylenirdi. Sonra İskender Fikret Akdora gelirdi, İskender de öyleydi, o da Fransız...

— *Ünlü iş adamı...*

— İskender zengindi. O zaman *Yirminci Asır*'ı çıkarırdı, nitekim hepimiz orada yazdık. O daha çok gelirdi. Fazıl Hüsnü seyrek geliyordu... Sait Faik gelirdi. Onunla tanıştık, çok heyecanlandım ben Sait'le tanışmış olmaktan. Çünkü Sait'i başka bir yere koyuyordum. Sait *Gün*'de yazıyordu, Oktay da *Gün*'de yazıyordu, onları kendime daha yakın hissediyordum.

Gün'ün benim için önemli bir yanı var: *Gün* dolayısıyla Hasan Tanrıkurt'u tanıdım. Hasan, *Gün*'e benim şiirimi ilk defa koyan kişi, Gün'de ilk şiiri yayımlayan o. Daha önce *Hamle* dergisiyle *İnsan* dergisinde faaliyet göstermiş, yazıları yayımlanmış. *İnsan*'ın gerisinde dönemin önemli felsefecilerinden Hilmi Ziya Ülken var. Hilmi Ziya Bey, Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe bölümünün başında, asistanı da Hasan Tanrıkurt.

Hasan, Hilmi Ziya Bey'in fikirlerini paylaşıyor. Hilmi Ziya'nın en önemli kitabı da *Yirminci Asır Filozofları*; Hilmi Ziya Bey bu kitabında materyalistlere yakın olduğunu açıklıyor. Ve Hasan da materyalist. Zaten bu sebeple *Gün* dergisiyle bağ kuruyor, Esat Adil Bey'le çalışmaya başlıyorlar.

Esat Adil, Adiloğlu diye yazıyordu. Çünkü o zaman cezaevleri genel müdürüydü. Nâzım'a cezaevinde çok büyük kolaylıklar sağladığını duyuyorduk. Ayrıldıktan sonra *Gün*'ü çıkarıyor, başlangıçta gazete. Bu

gazete, *Tan*'la birlikte yıkılan gazetelerden biriydi. *Tan* olayında, *Tan*'dan başka, hem *Yeni Dünya*, hem de *Gün* yerle bir edilmiştir. Ama Esat Adil Bey cesur bir adamdı, *Gün*'ü bu defa dergi olarak çıkardı.

Üniversitedeki arkadaşlar arasında solcular birbirlerini tanırlardı. O tanıdıklarım arasında bazıları Felsefe bölümündeydiler. Mesela Arslan Kaynardağ... Bir başka arkadaş, Keğam, Ermeni; Keğam benim çok sevdiğim bir arkadaşımdı. Sonra Zeki vardı... Bunlar hepsi solcu çocuklar. Beni tanıyınca, *Gün* dergisi söz konusu olunca, "Seni Hasan'la tanıştıralım," dediler ve beni bir gün Edebiyat Fakültesi'ne çağırdılar.

Böylece Hasan Tanrıkurt'la tanıştık. Hasan, "Siz nerelerde olursunuz?" dedi. Suna Pastanesi'ni söyledim. Hasan'a yakın, çünkü civardaki Kırağı Sokağı'nda otururdu. "Akşamları da orada olur musunuz?" diye sordu. "Akşamüstleri sinemadan sonra orada oluruz," dedim. Hasan geleceğini söyledi. Çok geçmeden aramızda büyük bir dostluk başladı.

— *Hayatta en sevdiğiniz insanlardan biri zannediyorum. Pek çok yazınızda andınız bugüne kadar.*
— Neden? Çok önemli bir sebebi var: O zamana kadar şiir yazıyordum, roman yazmaya hevesleniyordum, birtakım romanlar yazmıştım, *Saadet Hepimize Mahsustur*'un ikinci cildini yazıyordum. Fakat toplumcu olmak isteyen bir sanatçı için donanımlı değildim, nasıl donanımlı olunabileceği konusunda fikrim yoktu. Bu konuda bana yol gösteren yok. Ömer Faruk bana yol göstermeye çalışıyor, fakat şair olarak. İlk defa olarak, Hasan'ın şahsında, bir çeşit 'artist komple' nasıl olunur, bunu konuşmaya başladık. Hasan, "Sen," dedi, "iktisat öğrenmek zorundasın, tarih öğ-

renmek zorundasın. Hele roman yazıyorsan..." Ben o zamana kadar böyle bir gerekliliğin farkında değilim.

Hasan'la konuşmalarımızı hep hatırlarım; bizim çocuklar kaçarlardı, onunla baş başa kalırdık. Hasan tarih konuşurdu, tarih tartışırdık; tarihin materyalist telâkkisini ilk defa ondan duydum. Bir çeşit öğrenci-hoca ilişkisi başladı aramızda. O da beni iyi bir öğrenci buldu herhalde.

Gün çıktığı sürece bu dostluk devam etti. Arkadan *Gerçek* çıktı. Esat Adil, Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Partinin kurulabilmesi, çok basit bir sebebe dayalı. Savaş bittikten sonra dünyanın siyaset çehresi değişti. San Fransisco Konferansı toplanacak, bu konferansta dünyanın savaştan sonraki durumu konuşulacak. Katılabilmek için ülkelerin demokrat olması, ülkelerde demokrasi şart koşuluyor. Çok partili olmak lazım. Avrupa'da tek partili üç ülke kalmış: Salazar'ın Portekiz'i, Franco'nun İspanya'sı ve İnönü'nün Türkiye'si. Türkiye konferansa katılmak istiyor, çünkü Ruslardan korkuyor. Rusların zaferden sonra Türkiye'yi rahat bırakmayacağı düşünülüyor. Bunun üzerine İsmet Paşa 'sınıf esası üzerine cemiyet kurma yasağını' palas pandıras kaldırdı.

Sınıf esası üzerine cemiyet kurma yasağı kalkınca, Sosyalist Partisi ortaya çıktı. Hemen çıktığı andan itibaren de sendikalar kuruldu, müthiş bir faaliyet. Türkiye Sosyalist Partisi'nin kurulmasından birkaç ay sonra bu defa Emekçi Parti diye bir başka parti kuruldu, partinin başında Dr. Şefik Hüsnü. İki parti arasında çekişme başladı. Emekçi Parti'nin yayın organı *Yığın* adlı bir dergi. Bu iki grup arasındaki çekişmeyi tam anlayamıyorum. Bir yandan da, iki taraf arasında 'birleşilsin' müzakereleri yapılıyordu.

Bu müzakerelerde Türkiye Sosyalist Partisi'nin önerisi, "her iki partiyi lağvedelim, sonra beraber bir parti kuralım, orada birleşelim"di. Öbür tarafın önerisi, "hayır, siz kendinizi lağvedin, gelin bize katılın..." Yani "siz yoksunuz" diyor. Bu da Türkiye Sosyalist Partisi'ne ağır geliyor. Aralarında bir fark var mı? O zaman farkı göremiyorum. Böyle iki cephe oluşturulmasına, hatta sinirleniyorum; arkadaşlarla tartışıyoruz...

Ama sonradan olayı inceledikçe farkı görebilmeye başladım:

Emekçi Partisi aslında Dr. Şefik Hüsnü'nün etrafında toplananların partisiydi. Şefik Hüsnü Bey daha evvel komintern murahhaslığı yapmış bir zat. Ve Türkiye Komünist Partisi kurulurken, İstanbul'da kendisi için parti sahibi, o da yine Emekçi Partisi adını taşıyor, mütareke zamanı. Halbuki Türkiye Komünist Partisi o sırada Kafkasya'da kuruluyor, kuran da Mustafa Suphi Bey. Mustafa Suphi Bey, herkesi birleştirebilmek amacıyla Kafkasya'daki İttihatçıların partisini dağıttırıyor. Emekçi Parti'ye, "Siz delege gönderin, böyle bir parti kuracağız..." diyor. Dr. Şefik Hüsnü, İstanbul'dan Ethem Nejat Bey'i gönderiyor...

Mustafa Suphi, şiddetli İttihatçı karşıtı bir adamdır. Kısaca söylemek lazım gelirse, Mustafa Suphi ve arkadaşları Türkçüdür. O kadar Türkçüdürler ki, Galiyef'in Sovyetler Birliği'ne katılacak Müslüman Türk cumhuriyetinin adı, Turan Sosyalist Cumhuriyeti'dir. Oysa Şefik Hüsnü ve etrafındakiler, sosyalizmi daha ziyade Avrupa'da öğrenmiş kişiler, çoğu Alman sosyalizmine eğilimli. Arada kültür farkı var, anlayış, inanç farkı.

Şimdi bunu öğrenince, benim ilk bilmek istediğim şu oldu: Nâzım hangi tarafta? Çünkü Nâzım'a kesin inanıyorum. Sonra öğrendim ki, Nâzım öteki taraflıymış...

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Millî Şef döneminde, sosyalizm parantezi birkaç aydan fazla sürmedi. Nitekim, galiba 16 Aralık günüydü, o zaman Nişantaşı'nda bir berber dükkânı var, oraya tıraş olmaya gitmiştim, yanımdaki kişi gazetesini açtı; aynadan manşeti gördüm: "Sosyalist Partiler Kapatıldı".

— *Ne hissettiniz?*
— Derhal, acaba bize bir şey olur mu, o geldi aklıma. Dergilerde şiirlerim çıkıyor. Gerçi partiyle doğrudan bir ilişkim yoktu.

Partiler kapatıldı, sendikalar kapatıldı. *Gün, Gerçek, Yığın,* hepsi kapatıldı. Sosyalist nefes bitmiş oldu ve yeniden bir karanlığın içine girildi. Bir müddet sonra, Emekçi Partisi'nin kurucuları, yanlış hatırlamıyorsam, mahkûm oldular. Esat Bey beraat etti, partisini tekrar kurdu.

— *Bu arada şiir çabanızı, şiire emeğinizi biraz es geçtik gibime geliyor. O yıllarda...*
— O yıllarda, dediğim gibi, daha çok Ömer Faruk Toprak'la şiiri tartışıyorduk. Faruk ne biliyorsa öğrenmek istiyordum. Onun şiir konusundaki etkisi, beni Türk Halk Edebiyatı'na ve Yeni Türk Şiiri'ne yönlendirmesi oluyordu.

Nâzım, *Şeyh Bedrettin Destanı*'ndan itibaren yepyeni bir şey yapmıştı, bunu kavrayabiliyordum. O zamana kadar Nâzım'ın şiiri daha ziyade Rusya'da Mayakovski'den öğrendiği veyahut Mayakovski'yle birlikte Sovyet şairlerinden öğrendiği 'konstrüktivist' dedikleri tarzdaydı. Onlar da fütüristlerden ilham almışlardı. Nâzım da Türkiye'ye geldiğinde bu tür şiirleriyle dikkati çekmişti. Gerçekten çok çarpıcı şiirlerdir.

Fakat Nâzım, zaman içerisinde, bunun Türk şiir geleneğine tamamen aykırı, dışarıdan bir şey olduğunu herhalde fark etti. Bu benim tahminimdir, muhtemelen böyle oldu ve *Şeyh Bedrettin*'i yazmaya başladı. *Şeyh Bedrettin Destanı*'nda hem Divan hem de Halk şiirimizin mükemmel bir sentezi vardır. (Bkz. Küçük Antoloji s. 286) Bunun üzerine çok düşündüğümü hatırlıyorum. Şiirde yol alırken birtakım safhalardan geçiyordum.

Fakat okuldaki gündelik hayat içerisinde şiir yazmak için gerekli ortam yoktu.

— *Belki zaman yoktu...*

— Zaman olabilirdi, şöyle olabilirdi: Akşamları, ders çalışmamız için ayrılmış etütlerin ilk ikisinde dersleri bitirirdim. Sabah etüdünü tekrar için ayırır, gece etüdünü tamamen keyfime ayırırdım. Yani geceleyin sekizden dokuz buçuğa kadar istediğimi yapabilirdim. Ama dershanede, çocukların ortasında şiir yazamazdım. Neden yazamazdım? Bir kere ben, şiir yazarken yüksek sesle söyleye söyleye yazarım. Şiiri adeta konuşarak ve dinleyerek yazarım. Sınıfın ortasında bunu yapmam mümkün değildi.

Başka bir şey yapıyordum. İzmir'deyken bir genç kıza âşık olmuştum. Ama bu kız benim hayatıma hiçbir şekilde sahiden girmedi, girmesine imkân da yoktu. Aynı yerlerde oturmuyorduk, aynı çevrenin çocukları değildik. Ayrıca cezaevine girip çıktıktan sonra böyle bir şey olmasına zaten imkân yoktu, herkes benden kaçıyordu.

Öte yandan, bu genç kıza ilgim çok belirgindi. Sahil tarafında otururlardı. Benim meşhur bir ıslığım vardı; o ıslığı çalardım, bazan balkona çıkardı. Bütün

ilişkimiz bundan ibaretti. İzmir'den ayrıldıktan sonra ona mektup yazmaya başladım. Bir çeşit hatıra defteriyle mektup, şiir arasında bir şeyler yazıyordum. Yatılı okula geldikten sonra bir defter alıyordum, günce tutar gibi, her gün tarih atıp, defter doluncaya kadar yazıyordum. Etütte işte bunları yazıyordum, mektup niyetine defterler. Böyle birkaç defter doldurdum ve o defterleri de adresine yolladım. Eline geçti mi geçmedi mi, kesinlikle bilmiyorum.

— *Neler yazardınız?*
— Başımdan geçenleri yazardım, neler oluyor, neler yaşanıyor, İstanbul'daki günler. Mesela, Yahya Kemal Bey'in Emirgân'da, Çınaraltı'nda oturduğunu öğreniyoruz. Cengiz, ben, bir arkadaşımız daha, Köprü'den Şirket-i Hayriye vapuruna binip Emirgân'a gidiyoruz, orada Yahya Kemal'i görüyoruz; bunları yazardım.

— *Yazmak bir tutku belki de sizin için?*
— Yazmak da, okumak da. Mesela Faruk bana bir kitap söylüyor, Fransızca bir kitap. Ben o hevesle Hachette'e gidiyorum, o kitabı alıyorum. İşin garibi, benim Fransızca bilgim o kitapları okumaya yeterli değildi. Bununla birlikte şuradan buradan öğrendiğim kitapları Hachette'te görmeyeyim, hemen alırdım. Bunlardan bir tanesi Şolohov'un *Ve Durgun Akardı Don*'uydu. Hachette'te gördüm, cebimde kaç para varsa verip aldım. Okuduğumda pek bir şey anlayamadım. Ama kaç sayfa olursa olsun, inatla sonuna kadar okurdum.

İşte etüdde böyle şeylerle uğraşırdım. Savaş yıllarıydı. 1945'te savaş bitti ama, Japonya dolayısıyla biraz daha uzadı. İstanbul'da ciddi bir kıtlık vardı. Bunu

şundan söylüyorum: İzmir'deki genç kıza bazan aşk şiirleri yazmak isterdim. Fakat Ömer Faruk, böyle bir dönemde aşk şiiriyle uğraşmayı adeta ayıp sayardı...

— *İstanbul'da savaşın izdüşümleri diye sorsam, Attilâ İlhan'ın anı dağarcığında?..*

— Her şey karneye bağlanmıştı. Bize, sabah kahvaltısında yumruk kadar bir ekmek verirlerdi, bütün günlük ekmek payımız bu kadardı; ekmeğimiz kahvaltıda biterdi. Okulun yemekleri kötüydü diyemem, ama tam doyamazdık. Okulda küçük bir kantin vardı, oradan alışveriş yapılırdı. Fakat şekerli bir şey satılmazdı. Çünkü şeker yoktu. Çikolata yok, şeker yok. Şeker ihtiyacını üzüm gibi kuruyemişten gidermeye çalışırdık. İstanbul'da gezgin satıcılar ceviz ve üzüm satarlardı.

Bunları alırdı çocuklar, başka bir şey bulunmazdı. Yaza doğru, imtihan zamanları, Beyoğlu'nda bir-iki tane pastane vardı. Artık pasta yapmıyorlardı, un yok, unlu madde yok. Dondurma da yapamıyorlardı. 'Kayseri dondurması' diye bir şey icat etmişlerdi. Bu Kayseri dondurması kuruyemişlerle, fındık, üzüm, kayısı, incir vesaireyle karıştırılıp yapılan, yendiği zaman lezzetliydi, güzel bir şey oluyordu. Hepimiz Kayseri dondurmasına dadanmıştık.

Türkiye o zamanlar bunlarla kendisini kurtarıyordu. Bir tarım memleketi olması, meyveciliğin hayli gelişmiş olması işe yarıyordu.

Hayatımızdaki bir başka renklilik sinemaydı. Hemen hemen bütün filmleri seyrederdik. Otuzlu-kırklı yıllarda Hollywood zirvesindeydi. En iyi filmleri yapıyordu, büyük oyunculara sahipti. Çok güzel eserler yapıyordu. En sıradan bir melodramda bile, etkileyici bir söz karşınıza çıkabilirdi. İstanbul sinemalarında

ayrıca Alman filmleri de gösterilirdi, onlara da giderdik. Hatta Sovyet yapımı filmler...

Arada bir yabancı sinema dergileri gelirdi. Mesela *Ciné Monde*; bulduk mu alıyorduk.

— *Yerli dergiler de var.*

— Mesela *Yıldız*. *Yıldız*'ın sürekli okuruydum. Sinemaya merak büyüktü. Ama iş, edebiyat dergisine geldi mi, o sıralarda doğru dürüst toplumcu edebiyat dergileri sürekli çıkamıyordu. *Yürüyüş*'ten sonra *Pınar* diye bir dergi çıktı ki, hepi topu üç-dört sayıdır. *Pınar*'da Hüsamettin Bozok yazıyordu; Faruk'un, Rıfat Ilgaz'ın şiirleri... Ankara'da da Yurt ve *Dünya* yayımlanıyor; fakat *Yurt* ve *Dünya*'yı biraz yadırgıyoruz, çıkaranlar profesörler falan.

Yurt ve *Dünya*'dan sonra 'solcu' profesörler diye başlarına bin türlü bela gelecekti.

O zamanın en çarpıcı dergisi, daha doğrusu en popüler dergisi, Eminönü Halkevi'nin çıkardığı *İstanbul*'du. Çünkü *İstanbul* dergisi dört-beş sayfasını genç istidatlara ayırıyordu ve onlara sayfalarca cevap veriyordu. Orada bir ekol oluşmaya başlamıştı ve o ekolün içinden sonradan Türk şiirinde isim olmuş bir sürü kişi çıkacaktı.

— *Ad verebilir misiniz?*

— Tabii verebilirim. Orada, en yakın arkadaşlarımdan Şükran Kurdakul pek çok şiir yayımlamıştır. Duygusal şiirlerdi, hatta ben içerlerdim. Yanılmıyorsam, Şükran'a Nâzım Hikmet'in bir kitabını da vermiştim, bak nasıl yazılacak gibilerinden. Halbuki Şükran'da güçlü bir Türk şiiri birikimi vardı...

Aynı dergide Edip Cansever'in pek çok şiiri yayım-

lanmıştır. Fethi Naci'ye Naci Kalpakçıoğlu adıyla gönderdiği şiir için cevap çıkmıştır; Asım Bezirci'ye de, Bezircioğlu adıyla. Şimdi bende müthiş bir istek var: Ben de göndersem mi tereddütleri geçiriyorum. Fakat toplumcu bir sanatçı olarak, Eminönü Halkevince çıkartılan, üstelik Mehmet Kaplan'ın yönetiminde bir dergiye şiir göndermek istemiyorum.

Sonunda dayanamadım, bir nesir gönderdim, biriki de şiir; fakat Nevin Yıldız adıyla. (Bkz. Küçük Antoloji s. 290) O adla çıktı. Yıldız'la da işaret veriyorum kendime göre. Bir yazım da "Daima İleri" başlığını taşıyordu, edebî anlamda yayımlanan ilk nesrim o sayılabilir. *İstanbul* dergisinin o zaman yetişen gençlik üzerinde muhakkak ki bir katkısı olmuştur.

Yücel dergisi vardı, Orhan Burian dönemi sanıyorum, *Yücel* arada bir çıkardı; *Yücel*'de şiirlerim yayımlandı. Çünkü çok iyi hatırlıyorum, elimde dergi, Çamlıca'ya amcamlara gittim, şiirim çıktı diye... Böyle böyle giderken, daha önce söz açtığım gibi, *Tan* gazetesi yerle bir edildi. O nümayişi CHP'nin hazırladığını herkes bilir. Olayda ön sıralarda bulunan kişilerden bazıları sonradan CHP'nin bakanları oldular. *Tan*'la bitmedi iş. *Tan* yıkıldıktan sonra, Cağaloğlu Yokuşu'ndaki ABC Kitabevi'ne gidip orayı da darmadağın ettiler. ABC Kitabevi, Salâh Birsel, Burhan Arpad ve onların ortağı, hikâyeler de yazan İhsan Devrim'in. Aynı kalabalık Galata'dan geçip Beyoğlu'na çıkmıştır, Beyoğlu'nda da Berrak Kitabevi'ni yıkmıştır. Berrak'ın kabahati, Sovyet yapımı plak satmak...

O kalabalık Yüksekkaldırım'dan yukarıya çıkarken, Kuledibi'nde bir matbaada basılmakta olan *Yeni Dünya* ve *Gün*'ü de talan ediyorlar. O arada resmen faşizan bir terör esti Türkiye'de ve herkes sustu.

Bu olayın ortasında, edebiyat tarihi açısından önemli bulduğum bir tavrı anlatayım; bana Hasan Tanrıkurt anlattı. Hasan Tanrıkurt o gün *Gün*'de çalışmak üzere matbaaya gitmiş. Çalışırken, içeriye soluk soluğa Sait Faik giriyor. Sait Faik şunu söylemiş: "Çabuk kaçın, geliyorlar, *Tan*'ı dağıttılar!" Sait Faik, ABC'nin de yıkıldığını söylemiş, şimdi size geliyorlar, kaçın!.. Bu, Sait açısından önemli bir tavırdır. Bir kere onun karakter doğruluğu açısından önemlidir. Sait, ikincisi, sola yakındır ama, net bir solcu değildi, burada insanların harcanmasına karşı koyan bir tavır var.

Varlık dergisi, *Duvar*'ın yayımlanışı, Paris düşleri

— Bu ortam içinde, bir yandan da edebî çalışmalarınızı yayımlatmak için dergilere, yayınevlerine başvurmayı düşünmüyor muydunuz?

— Malûm, amcamla babamın yaptıkları tertiple armağana katılmış ve kazanmış oldum. Kazanınca birdenbire ortaya bir 'şair' Attilâ İlhan çıktı. Deyiş yerindeyse, şiir hayatına paraşütle indirildim. Bu, tabii iyi olmadı. Bana aşırı bir güven verdi. Aşırı güven, bir süre için, eskisi kadar titiz olmamı önledi. Ayrıca, CHP armağanına birçok şair katılmış olduğu için, hemen hemen büyük ekseriyetinin bana düşman olmasına yol açtı. Tabii hiçbiri katılmış olduğunu yüzüme karşı söylemiyordu, ama davranışlarından anlıyordum...

Armağana katılmış olmanın verdiği cesaretle *Varlık* dergisine başvurdum. Bunu toplumcu arkadaşlarla uzun süre tartıştık, gidilir mi gidilmez mi, gitmem gerektiğine karar verildi. İçinde şiirlerim, dosyayı aldım

gittim. *Varlık* idarehanesi o zaman Meserret Kahvesi'nin üstündeydi: Daracık bir oda, yarısı mürettiphane. Şu kadarcık bir yerde, Yaşar Nabi Bey küçük bir masada oturur, önünde küçük bir daktilo.

Gittim ve şaşırdım, beni çok kötü karşıladı zannettim. Sonradan, zamanla tanıdıkça öğrendim, öyle soğuk, uzak bir insan, ifadesini dışa vurmayan bir yüz... "Biz sizi Nâzım zannettik önce," dedi. "Olabilir. Nâzım'ın üzerimde büyük etkisi var," diye cevap verdim. "Kendinize mahsus bir sesiniz var, okudukça anlaşılıyor," dedi. Dosyayı verdim; açtı, şöyle bir baktı. "Bunlar destan mı?" diye sordu. "Evet," dedim. Kesin bir tavırla, "Destanlar yaşayamaz," dedi, hiç unutmam. İçimden çok kızdım ama hiçbir şey söyleyemedim. Dosyadan üç şiir seçti, "Bunları alıkoyacağım, muhtemelen çıkar," dedi. Fakat kesin söz vermedi. Teşekkür edip ayrıldım.

Burada Yaşar Bey'in hakkını teslim etmeliyim: Yaşar Bey beni yayımladı. Diğer genç şairlerin arasında ben de *Varlık*'ta görülmeye başladım. Ne var ki, benim şiirlerimi seyrek yayımlardı, öteki genç şairleri daha sık yayımlardı.

Yazın babamın yanına gidince, oralardan Yaşar Nabi'ye mektup yazardım. O mektuplar ona bir fikir ilham etmiş; bana yazdı, "Bu yolculuklarınızı *Varlık*'a niye yazmıyorsunuz..." diye bir öneri. *Abbas Yolcu*'nun ilk adımları öyle başladı.

— *Burada, benim önceden bildiğim, ama bu kitap için anlatmadığınız hoş bir anektod var:* CHP'*de, yarışmadan aldığınız parayla kendinize...*

— Evet... Bir daktilo aldım, evet. Zaten o parayı kabul edip etmemek bir sorun oldu. Reddedeyim mi,

alayım mı, uzun süre tereddüt ettim. Sonra "Çocuk olma. 1500 lira çok büyük para!" dediler, tahsiline yarar falan. Parayı aldık, bankaya koyduk. Yalnız 120 lirasıyla bir daktilo aldım, Hermèsler yeni gelmişti Türkiye'ye, bir Hermès aldım. Babamın bürosundan daktilolara alışkanlığım var. Şimdi artık kendi daktilomla yazıyorum...

Derken şiirleri toplamanın zamanıdır havasına girildi. Bunun üzerine, yazdığım şiirlerden müsvedde bir kitap yaptım.

— *Tümünü mü aldınız şiirlerin?*
— Çok şiir vardı, hepsini seçemedim. Hepsini seçersem çok kalın bir kitap olacaktı. Halbuki elimdeki para 1000 liraydı. O paraya da küçük bir kitap basabiliyorlardı. 1000 adeti 1000 liraya bastılar ve *Duvar* ortaya çıkmış oldu. Tanesi 1 liraya mal oldu. Ama neticede kitabı dağıtamadık; Beyoğlu'nda Madam'a verdik, birkaç yere daha verdik, bazı kitapçılar almadılar.

— *Bütün dağıtım İstanbul'da mı kaldı?*
— İstanbul'da. Anadolu'ya imkân yok, öyle bir imkân mevcut değil. Tek tük isteyen oldu, onlara yolladık. Kitap çıktıktan sonra büyük sürpriz Ankara'dan geldi: Nurullah Ataç meşhur sütununda bir yazı yazdı.

— *Kitabı göndermiş miydiniz?*
— Gönderdim. Nâzım'a da gönderdim, Bursa Cezaevi'ne. Nâzım, bir mektubunda –sonradan kitabın arkasına aldığım– o sözleri yazmış... Nurullah Ataç, "Yetenek var, gelecek var..." diyordu; hatta abartıyor, büyük işler yapacak diye. Şimdi, o yaştaki bir yazar

için bunlar tehlikeliydi, adamı mahvedebilir, kendini dev aynasında görür. Beni bir anlamda kışkırttı.

Tabii kitabın satışı bu ilgiyle paralel gitmedi. Kitabı hemen hiç satamadık, birçoğunu eşe dosta dağıttık. Artık kitaplı bir şairim, edebiyat çevresi içindeyim iyi kötü. Fakat bu çevreden fazla memnun olduğum söylenemez. Şöyle bir şey söyleyeyim: Mesela Elit'te oturduğum zamanlar, kendimi oranın bir insanı gibi hissetmezdim. Halbuki diğer arkadaşlar orada çok rahatlar. Oktay Akbal, Mösyö Braun'la kötü bir Fransızca konuşuyor, bu beni irkiltiyor. Kendim de Hachette'ten Fransızca kitap alıyorum ama, bu 'tarz' beni irkiltiyor. Bunda bir çeşit, sonradan fark edeceğim, 'komprodor alafrangalığı' var.

Dediğim gibi, çok sonradan fark edeceğim ki, o zamanki İstanbul'da aydınlar, hatta komünist aydınlar, büyük ekseriyetle, komprodor kültürüyle yetişmiş çocuklar, diyebilirim ki, komprodor komünistleri. Çoğu, batıdaki hareketlere heves ederek komünist olmuş; memleketteki sefalet veya işçi sınıfından ileri gelen bir olay değil. Halbuki Nâzım Hikmet gibi kişiler başka. Mesela TKP buradan Rusya'ya işçi gönderiyor, o işçiler orada eğitim görüyorlar, memlekete hem işçi olarak, hem de belli bir bilinçle dönüyorlar.

Hem bir Türk proleteryası ortaya çıkmaya başlıyor yavaş yavaş, hem de onun bir 'edebiyat'ı ortaya çıkmaya başlıyor. Diğerleri alafranga kalıyor. Şunu da ekleyeyim, yani mesela, Fransa'da Nâzım Hikmet'i kurtarma hareketi içinde bazı arkadaşlar vardı ki, onlarla hiç geçinemezdim. Neden dersen... Biz beş parasız, birtakım kötü otellerde sürünüyorduk; onlar bayağı varlıklı ortamlarda, çok pahalı yerlerde yaşıyorlardı. Diyebilirim ki, arada sınıfsal fark vardı.

— *Ama siz de aynı sınıftan geliyorsunuz...*
— Geliyorum ama ben onu tamamıyla unutmuşum. Yani o sınıfa ait hiçbir şeyim yok gibi. Daha Anadolu'nun etkisinden başlayarak çok değişmişim...

İşte hayat böyle sürüp giderken, Hukuk Fakültesi'ndeki birinci sınıf bitti, üstelik birinci oldum ve bana burs sağladılar. Ama ikinci sınıfa geçtiğimiz sırada savaş bitmiş, yollar açılmıştı. Bizim aklımız fikrimiz...

— *Paris...*
— Yurtdışına gitmek... Önce Paris değildi. Önce İsveç'ti; İsveç'e gitmek en kolay görünüyordu, çünkü İsveç harp görmemişti. O zamanlar Cahit'le –nâm-ı diğer Mırç– çok dostuz, ona dedim ki, acaba İsveç'e gidilebilir mi? Hatta İsveç Konsoloshanesi'ne bile gittim. Adamlarla konuştum, bizi hiç iyi karşılamadılar, böyle bir şey tavsiye etmeyiz dediler.

Sonra Fransa'ya dönüştü iş. Çünkü Fransa'da Mırç'ın bir arkadaşı var, ondan yardım umabiliriz...

— *Gerçi* Abbas Yolcu*'da Mırç'ı ayrıntılarıyla anlatırsınız. Ama şimdi de biraz tanıtsak...*
— Cahit aslında Ankara'nın ilçelerinden birinde doğma büyüme, Anadolu kökenli bir arkadaşımız. Bir gün bir fıkra anlatmıştı, orada Kürt şivesiyle bir 'mırç' sözü geçiyordu, o günden sonra ona Mırç demeye başladık. *Sokaktaki Adam*'da da, *Zenciler Birbirine Benzemez*'de de roman kişilerimdendir.

Mırç, Dil Tarih Coğrafya'da okurken Ankara'da birtakım gösterilere katılıyor. O sıralarda Sabahattin Ali davası, solcu profesörler davası... Ankara çatışmalar içinde. Solcularla Turancılar birbirine giriyorlar. Mırç onların içinde yetişmiş bir arkadaş.

Fakat onun bir özelliği de şu: Cahit bir müddet sonra Fakülte'yi bırakıyor, ailesinden kopuyor ve İstanbul'a geliyor. İstanbul'da onu bizim toplumcu öğrenciler arasında tanıdım önce, sıradan bir arkadaş gibi. Çok geçmeden Cahit'le aramızda müthiş bir yakınlık oldu, Anadolu'dan gelmesinden dolayı zannediyorum. Ben, Cengiz, Cahit, bir de Necdet diye bir arkadaşımız var. Sık sık buluşuyoruz, bazı geceler sabahlara kadar İstanbul'da dolaşılıyor... Pek çok yaz gecesi, yürüye yürüye Yenikapı'ya giderdik. Yenikapı Gazinosu boşalırdı, boşaldıktan sonra boş sandalyelere oturur, Adalar'ı seyrederek sabaha kadar konuşurduk...

Bu konuşmalarda neler konuşulmazdı ki! Sosyalizmle ilgili büyük sorunları çözerdik. Türk edebiyatını yeniden tahlil ederdik, şairler, şiirler... Cahit çok heyecanlı bir çocuktu. Bir de, yaşça kendisinden büyük bir sevgilisi vardı, Terpsu, bir Rum kızı. Terpsu da bize uyan bir kızdı. Bir gece, hiç unutmam, Heybeliada'da çamlar altında sabahladık ve üşüdük. Çok güzel günlerdi. Bu günleri bazı şiirlerimde yazmışımdır. Üsküdar'da vapurdan çıkıp, Boğaz'da yürüyebildiğimiz kadar yürürdük. Artık takat kalmadığı zaman yine bir iskeleden vapura binip dönerdik. Öğle yemeğinde ne yerdik biliyor musun? Denizden topladığımız midyeleri pişirip yerdik.

— *Para yok...*

— Öyle, para yok. Biraz bohem, ama gerisinde gençlik heyecanı olan bir yaşama biçimi.

Bu sohbetler, konuşmalar arasında ikide bir de şu konu ortaya geliyor: Nâzım Hizmet cezaevinde haksız yere yatıyor, onu mutlaka kurtarmak lazım, bu da uluslararası bir hareketle olur... Uluslararası sosyalizm dünyanın başka taraflarında, böyle hapishanede kalmış

kişileri kurtarmak için hareketler yapıyor, böyle bir şey var, bizim düşüncemiz de oradan kaynaklanıyor.

Çünkü savaş sonrası posta yolu yavaş yavaş açılmış. Batıdan artık gazeteler, dergiler gelmeye başlamış. Bu nedenler arasında, sözgelimi, Fransız Komünist Partisi'nin yayın organı olan gazeteler Türkiye'ye giremiyor, onlar yasak. Ama bizim gizli servisler, objektif gazetelerin de aynı davayı desteklediklerinin farkında değiller. *Action* diye bir dergi geliyor; *Action*, komünist olmayan bir adamın dergisi, ama davayı destekliyor. *Paralelle* diye bir dergi geliyor, o da öyle. Biz bunları keşfediyoruz, yarı anlar yarı anlamaz, onlardan takip ediyoruz.

Neticede içimize bir böcek düştü: Fransa'ya gidilecek ve Fransa'da bu iş yapılacak. Cahit'in ille gitmek istemesini sonradan daha iyi anladım: Cahit köprülerini atmış durumda, ailesiyle arası bozuk, iş yok, burada okuyamıyor ve burada gelecek yok; kendisi için bir başka maceraya atılması lazım... Bizimkisi öyle bir macera değil. Ben Hukuk'un ikinci sınıfındayım ve iyi bir öğrenciyim, hatta ikinci sınıfta asistanlık teklifi almışım. Üstelik şiirlerim miirlerim çıkıyor. Fakat ille ben de taktım, gideceğim!..

İşte bu düşünceler içindeki o yaz, güzel bir yazdı. Mırç İstanbul'da kaldı. Ben, liman liman duran bir gemiyle yola çıktım, gemi Akdeniz seferi yapıyor, Burhaniye'ye de uğruyor. Babam o sırada Burhaniye'de kaymamak. Şimdi meşhur bir tatil köyü olan, iskele civarında bir yerde ilk kampı kurduk. Babam uyduruk bir şey yaptırdı bize öyle. Ben, Cengiz, Necdet, üçümüz kamp kurduk. Bir yandan da bu mesele tasarlanıyor. Necdet de hevesleniyor, fakat ailesinden izin alamıyor, ailesi muhafazakâr.

Annem babamla oturup konuşuyoruz; benim meseleyi koyuş tarzım şöyle: İstanbul'da Hukuk dört, Sorbonne'da üç yıl, bir sene kazancım olacak... Tabii Nâzım meselesini açan yok... Babamın endişesi, "Geçinemezsiniz," diyor. Biz rakamlar veriyoruz. Bu rakamları, Cahit'in Paris'teki arkadaşı Turhan Doyran'dan alıyoruz.

— *Şair Turhan Doyran mı?*
— Sonradan şair, o zaman değil. Turhan diyor ki, gelin, korkulacak bir şey yok, şu kadar paraya rahat rahat geçiniliyor, gerçi o da yüksek para ama, hesap-kitap; sonunda annem, "Cengiz'in başı kel mi, o da gitsin..." dedi. İkimizin gitmesine karar verildi. Müjdeyi Mırç'a yetiştirdik. Mırç da başının çaresine bakıyor, ne yapsın diye... Sanırım ona en büyük yardım Terpsu'dan geldi.

Terpsu da Atina'ya gidiyordu. Hatta Atina'ya bizden önce gitti ve bizi orada karşıladı. Biz pasaportu alıncaya kadar epey uğraştık, vize gerekiyor, o da uzun sürdü. Vize işini bir Ermeni halledebiliyormuş, pasaportların arasına 25 lira koyduk, adama gittik. Karanfilyan diye bir zattı; vize çözümlendi. 1949 sonbaharı, aylardan ekim. Ankara vapuruyla yola çıkacağız, Batı Akdeniz seferleri yapıyor, en kötü mevkiin en kötü kısmında üç tane yatak ayırttık. Son geceyi Cumhuriyet Meyhanesi'nde geçirdiğimizi hatırlarım.

— *Beyoğlu'ndaki...*
— Evet, Balıkpazarı'ndaki. Oraya gider, ızgara uskumru yerdik. O gece de gittik, arkadaşlar, Fikret Uray diye bir arkadaşımız...

— *Teknik Okul'da hoca mı?*
— Evet.

— *Babamın asistanıydı. Fikret Bey'i tanırım.*
— Sonradan profesör oldu, kendi halinde, iyi bir adamdı. O akşam o var, Raci Dinçer diye solcu bir arkadaş var. Fotoğraf çektirmişiz. Raci'nin Ankara'daki sağ-sol olaylarından hayatı kaymış, İstanbul'da badanacılık yaparak geçiniyor. Bir de biz yolcular, oturmuş içki içiyoruz. Ertesi gün vapura bindik, ver elini Marsilya.

Heyecanlı bir yolculuk oldu. Bir defa Pire'ye indik, sürpriz: Terpsu orada bizi bekliyor. Terpsu Atinalı aslında; bizi Atina'ya götürdü. Akropol'ü filan gezdik... Sonra tekrar vapura bindik, asıl Avrupa şimdi başlıyor. Bir gün sonra Napoli'de indik. Napoli'de çok işimiz var. Çünkü Napoli'de satmak üzere bir hayli sigara almıştık.

— *Türk sigarası mı?*
— Orada Türk sigarası çok değerli o zamanlar. Harp sonrası İtalya perişan, sigara bulunmuyor, bizim sigaralardan Birinci'yle Kulüp'e bayılıyorlar. Biz de bir sürü aldık, satacağız...

— *Ticarete başlıyorsunuz...*
— Çünkü biz dövizsiz gidiyoruz. 100 lira para var cebimizde. Cahit becerikli o konularda; biz Cengiz'le pek bir şey yapamıyoruz. Pazarlıklardan sonra epey satıldı Birinci'ler, liret aldık, o liretlerle kendimize bir şeyler aldık...

Seyahati uzatmanın anlamı yok. Sonunda bir akşamüzeri Marsilya'ya geldik. Fakat bizim için bir talihsizlik oldu: Vapur gecikti, geciktiği için de Paris'e kal-

kan treni kaçırdık. İşler altüst oldu, garda bir hayli çırpındık, derdimizi anlatamadık. Bilet alamıyoruz, gişeler kapalı. Marsilyalı bir şoför bir öneride bulundu, bizi bir otele götürecek. Tek kuruş Fransız parası yok, liret var. Şoför, "Otelci sizi yatırır, bankalar açılınca yarın ödersiniz..." dedi. İyi fikir. Üçüncü sınıf bir otele götürdü. Ve gençliğin verdiği heyecanla her şeyi unuttuk.

Kıvırcık saçlı, kolları dövmeli bir adam otelde işleri yapıyor. Türk olduğumuzu öğrenir öğrenmez, "Biriki-dört!" dedi Türkçe, arkasından da "Köpek! Köpek!" Meğerse Mütareke yıllarında İstanbul'daymış Fransız donanmasıyla.

Otelden çıktık, Marsilya'yı dolaşıyoruz. Mırç beni dürttü, baktım; donmuş gibi, gözleri bir yere takılmış: Gazete bayiinde *L'Humanité* gazetesi! Üstünde orak çekiç! Onu donduran *L'Humanité*; çünkü Türkiye'nin etkisi altındayız, burada sere serpe satılıyor. Mırç, "Alalım lan?" dedi. Çok da pahalı değil, İtalyan parasını bozdurduk, aldık... Gittik, bir yerde yemek yedik, gece yattık. Ertesi gün de Marsilya'da dolaştık, trenimiz akşam üzeri kalktı. Gece boyu tren; sabah Paris'e varacağız, Turhan bizi karşılayacak.

Tabii bunun bir hayal olduğu Paris'e gelince anlaşıldı: Turhan murhan yok, gelmemiş. Ne yapılacak peki? Çaresiz, yine bir arabaya binildi, adresi verdik, şoför bizi götürecek. Bir yandan da Paris'in hayal kırıklığı içindeyiz: Paris kesinlikle umduğumuz şehir değil. Çok gri, çok kapalı, karanlık, kötü bir hava...

— *Akordeon yok...*

— Hayır, ortada bir şey yok. Berbat bir yer, yani öyle bir his içindeyiz. Üstümüze bir gariplik çöktü. Taksi

bizi götürdü. St-Jacques'ta bir yer, önünde durduk, boktan bir ev burası. Parayı ödedik, valizleri indirdik. "Nerede oturuyor Mösyö Doyran?" Mösyö Doyran, falan odada dediler. Çıktık, odanın kapısını çalıyoruz, kimse açmıyor, vuruyoruz artık kapıya, açan yok. Derken yandaki kapı açıldı, bir çocuk çıktı, "Turhan'ı mı arıyorsunuz?" dedi. Türkçe! "Aman kardeşim, sen kimsin?" Dedi ki: "Turhan içeride, uykusu ağırdır, uyanır..."

Turhan'ı güç bela uyandırdık. Özür falan diledi. Ama neticede Turhan'dan bize çok büyük bir yardım çıkmadı. Turhan'ın tek bir sözü var, onu hatırlarım hep: "Daktilonu burada bırak." Beni sırf daktiloyu oraya götüreyim diye Paris'e çağırmış gibi geldi, öyle bir duyguya kapıldım...

Paris, Nâzım Hikmet'i kurtarma komitesi, Margot

— *Daktilodan da olacaksınız...*

— Yola koyulduk, kendimize oda arayacağız. Okullar açıldığı için Quartier Latin'de her yer dolu; delireceğiz. En sonunda sapaca bir sokakta bir gece için ancak iki oda bulmuştuk. Cengiz'le Mırç aynı odada kalacaklar, beni tek başıma bıraktılar. Orada o geceyi geçirdik.

Ertesi gün Türk öğrencilerin gittiği bir kahveye gittik. Sahibi yarı yarıya Türkleşmiş bir adamcağız. Turhan'dan hayır yok; oturuldu, konuşuldu. Elimde bir adres var: Bizim Emekçi Parti'den İzmirli bir arkadaşımız. Otelde kalıyor, el altından edindiğimiz bilgilere

göre, Paris'teki solcu talebelerle ilişkisi var ve Nâzım'ı kurtarma hareketi orada filizleniyor. Atladık, oraya gittik; Fahri'yi bulduk. Fahri çok sevindi. "Fahri, ben geldim de yer bulamıyoruz, ne yapacağız?.." Sebastopol Bulvarı civarında bana bir yer bulundu. Aslında Fransız umumhanelerinin ve benzer şeylerin bulunduğu bir yer, şöhreti o. Fakat Fahri nasılsa oraya düşmüş; ucuz bir otel.

Cengiz'ler ortada. Fahri'yle konuştuk, Fahri başladı anlatmaya: Arslan Humbaracı burada, Gün, Necil burda, Togay'lar... Başka arkadaşlar da gelecek... Bir ekip oluşuyor. Çok memnun oldum, o işlere kendimi kaptırdım. Yalnız iki üç gün sonra ortaya bir sürpriz çıktı: Cengiz, "Ben dönüyorum ağbi. Bu bir macera. Ben fakülteyi bitirmek istiyorum, burada ne olacağımız belli değil..."

Doğru söylüyor. "Nasıl döneceksin? Para yok," dedim. Cengiz, "Ben konsoloshaneye gideceğim, durumu anlatacağım. Babam nasıl olsa kaymakam, onun aylığından kesersiniz diyeceğim..." Gitmiş, anlatmış. Kısa bir süre sonra Cengiz'i trene bindirdik, yolladık. Kaldık biz Cahit'le. Cahit çok zor durumda, hiç parası yok, nerede kalacağı belli değil. Paris'teki arkadaşlardan bir tanesi, hangi akla uymuşsa, Türkiye'deki annesini getirtmiş, yaşlı, taşralı bir kadın. République Meydanı civarında küçücük bir yerde yapayalnız kalıyor. Arkadaşımız başka yerde yaşıyor artık, Paris'te değil. "Anneme yardımcı olursan," dedi Mırç'a, "annemin yanında kal." Böyle bir teklif.

— *Bir tür bakıcılık.*

— Biraz bakıcılık, biraz da koruyuculuk gibi... Ama bedava olarak oturabilecek. Cahit'i oraya taşıdık, Re-

publique'e. Fakat bütün bunlar bittikten sonra, ben maceranın vahametini bütünüyle gördüm. Bize ikamet tezkeresi vermiyorlar; seyahat vizesiyle gelmişsin, üç ay içinde dönmen lazım. Sorbonne'a gittim, fakülteye kaydolmak istiyorum; "Mümkün," dediler, "olabilir. Fakat İstanbul'dan bir sertifika yollasınlar, notlarınızı, hocalarınızı falan görelim."

İstanbul'a derhal yazdım; yanılmıyorsam Fikret Uray sağladı gerekli belgeleri. Sorbonne'dakiler beğendiler, fakülteye alınacağız. Yalnız büyük bir engel çıkıyor: İkamet teskeresi, yoksa seni almıyorlar. Tam bir çıkmaz.

O sırada bir arkadaş daha geldi İstanbul'dan, aslında Adanalı, bu yolculuk meseleleri için gelmiş, adı Tacettin Karandır. Biz Tacettin'le bir yerlerden bir laf duyduk ki, Katolik Enstitüsü seni öğrenci kaydediyor, o kaydedince ikamet alabiliyorsun. Katolik Enstitüsü'nde derse girdik; Latince, Yunanca okuyacakmışız biz... Papaz gördü, hoca çağırdı, "Siz kimsiniz?" dedi. "Biz Türküz." "Siz Müslümansınız." "Evet," dedik, "ama Yunanca, Latince bizim ülkemizde çok geçerli şimdi. Onun için eğer mümkünse burada Yunanca, Latince öğrenmek istiyoruz..." Papaz, "İyi fikir," dedi. Fakat bana doğru baktı, bunu hiç unutmam, hayatımdaki en önemli derstir, "Kaç yaşındasın?" dedi. İşte yirmi beş falanım. "Neler yaptın şimdiye kadar?" Birazını anlattım. Dinledi, düşündü; sonra "Size böyle bir avantaj sağlanabilir. Ama bunun sizin için iyi olacağını sanmıyorum. Karar vermen lazım, hayatın için bir karar vermen lazım," dedi bana. Biz çok kızdık, ondan yardım istiyoruz ve adam bize öğüt veriyor. Öfkeyle çıktık.

Böylelikle Paris macerası parasız ve ikamet belgesiz

başladı. Fakülte, Sorbonne hayal oldu. Kaldığım otel berbat, kaloriferi yok, odada bir gaz sobası var, iyice uyduruk. Ondan sonra, tuvalet dışarıda, koridorun sonunda. Otele kimin geldiği, kimin gittiği belli değil. Otelin altında Le Tango diye bir bar var. Birden Carné'nin filmleriyle sosyalizm mücadelesi arasında bir yerlerde kalmışım...

Bazı geceler aşağıya iniyorum, Le Tango'ya. Gayet karışık insanlar, apaş herifler, fahişeler, çeşitli tipler, ışıklar falan dönüyor. Daha adımınızı atar atmaz içki geliyor, "Ne içeceksiniz?" İçkiye alışkın değilim. Tek arkadaşım Fahri; Fahri diyor ki: "Aşağıya inme, alışırsın..." Fahri Paris'e doktoraya gelmiş, hem dövizi var, hem Bergama'da eczanesi var, yani Fahri'nin bir miktar parası var, eksik olmasın, sıkıştık mı verirdi...

Derken İlerici Jöntürkler Birliği olayının içine girmiş oldum. Yani fiilen de çalışalım, ne yapılacaksa yapalım... Madem buraya geldik, bu riski göze aldık... Bir yandan komünist partisiyle temas edip Nâzım Hikmet için destek aranıyor; bir yandan da Nâzım'ın Fransızcaya çevrilmiş şiirlerinin gazetelerde, dergilerde yayımlanmasına uğraşılıyor. Bu işle en çok uğraşan Kemal Baştaji adlı bir arkadaşımızdı. Kemal bizden önce gelmiş, Fransızcayı öğrenmiş, çevresi de var. Gayret ediyor, fakat başarılı olamıyor. Nâzım'ı tanımıyorlar...

TKP organları pek ilgilenmiyorlardı Nâzım'la. Arkadaşlardan öğrendiğimiz bilgilere göre, Nâzım'ın Troçkist olduğu ileri sürülüyordu. Parti de uzak duruyor. Biz kıyameti koparıyoruz, Troçkist falan değildir, bu kadar senedir yatıyor... Ama biz bunları söylerken, TKP'nin kendi içinde kavga ettiğini, Nâzım'ı kovduğunu, bunların hiçbirini bilmiyoruz.

— *Aslında çok acı. Bir anlamda sadece bir avuç gencin...*

— Gayreti... Yazık ki çılgınca bir teşebbüs. Çünkü Türkiye'de bu işle ilgili olduğunu sandığımız kişilere, Fahri kendini sorumlu hissederek mektup yazmıştır. Bu mektup çok özel bir şekilde gönderildi. Biz sanıyoruz ki hemen cevap gelecek; belki bir ay geçiyor, cevap gelmiyor. Ne yapacağımıza karar veremiyoruz. En sonunda mektup geldi. Mektupta ne yazıyordu biliyor musun? Böyle mektuplar yazarak bizi zor durumda bırakmayın!.. Peki biz ne yapacağız?..

O sırada yalnız bir gelişme oldu: Jean Paul Sartre'la bağ kuruldu, Nâzım'ın bir şiiri, yanlış hatırlamıyorsam, "Ceviz Ağacı" *Les Temps Modernes*'de çıktı. Cesaretimiz arttı. Temaslar ısrarla devam ediyor, bu adamı kurtarmamız lazım, Moskova'nın işi bilmesi lazım deniyor. "Biz bu işi bilmiyoruz, Moskova'ya soralım..." cevabı alınıyor.

— *Her şey Moskova'ya bağlı...*

— Bağlı, tabii öyle. Fakat yavaş yavaş Nâzım Hikmet adı ortaya çıkmaya başlayıp şiirler yayımlandıkça, zemin yumuşadı. Moskova da sanırım evet dedi bu işe. Bu defa FKP'nin içinden bir şair, Romanyalı olup da Fransa'da yaşayan Tristan Tzara bu işle görevlendirildi ve İlerici Jöntürkler Birliği'nin 'Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi' tesis edilmiş oldu. Tristan Tzara reis, diğer arkadaşlar çeşitli işlerde, bizler de ırgat olarak çalışıyoruz.

Nasıl güçleniriz diye baktık; arkadan gelenlerle beraber galiba on-on iki kişi olmuştuk. Gelenlerin bir kısmı da Ermeni arkadaşlardı. Yani İstanbul'da sosyalist hareketin içinde tutuklanmış, başı derde girmiş, sonra kurtulmuş, nihayet bir yolunu bulup Paris'e

düşmüş kişiler. Bir tanesi eşiyle birlikte gelmiş, bir diğeri tek başına... Durumları pek kötü değil, Paris'teki Ermeni Sosyalist Hareket'in kişileriyle temasları var, iş bulabiliyorlar.

İçlerinden biri Arjantin'e göç etmek için Paris'e gelmişti. Paris'te hepi topu bir gece kalacaktı. Fakat orada ona hemen bir gelecek hazırlandı. Onunla sohbet ederdik. Ne sohbeti dersen? Heybeli sohbetleri... Heybeliada nasıl bir yerdir? Geceleri Heybeli nasıl olur? Heybeli hayali kuruyoruz... O da Fransızcayı pek bilmiyor. Benimki de başarılı değil, ama lisan dershanesine gidecek paramız yok.

— *Fransızlarla dostluk kuramıyor muydunuz?*

— Tek bir Fransız dostum vardı, o da bir harikadır. Şimdi, gece ben geç geliyorum otele. Metrodan inip epey yürüyorum. Geçtiğim sokakların kenarlarında, kaldırımlarda fahişeler dizili. Demin de söyledim ya, oraları eskiden umumhaneymiş. Umumhaneler kapatıldıktan sonra, zavallı kızcağızlar aynı işi sokakta yapıyorlar.

Birkaç gece dikkatimi çekti, orada gençten bir kızcağız var, iyi de giyinmemiş, güzel ve çok üşüyor. Birinin geldiğini görünce, müşteri çıktı hayaliyle birtakım işveler yapıyor. Ben de cebimi çıkardım ve gösterdim, beş para yok, seni götürürdüm ama... Kız güldü. Ertesi gece, bu kez saat daha da geçti, kız resmen donmuş halde, beni görünce selam verdi. Dedim ki: "Çok üşümüşsün. İstersen gel. Ben sana para veremem ama otelde ısınırsın. Bir gaz sobamız var..."

O kadar üşümüş ki, geldi. Yukarıya çıktık; onunla yatacağımı sanıyor. Halbuki benim böyle bir düşüncem yok. Isındık biraz. Sordum, taşralı ve drahoma

için gelmiş, böyle zavallı, temiz ruhlu bir kız. "Ee hadi artık yatalım," dedi. "Senin düşündüğün gibi olmayacak, sen orada yat, ben koltukta uyurum," dedim. Dehşete düştü kız, "Böyle bir şey olmaz," dedi, "siz de benim yanımda yatın." Karyola dar, düşeriz diyorum, hayır, ille böyle. Kardeş kardeş yattık.

Ve sabah uyandığımda çok şaşırdım, inanmayacaksın: Sıcak bir oda, ısınmış süt kokusu! Kızcağız, sen o sabah kalk, sobayı yak, aşağı in, sütçüden süt al, ekmek, peynir al, yukarı gel, ben uyandığım zaman kahvaltı hazır! Oturduk, beraber kahvaltı ettik. Ondan sonra dost olduk. Vakit çok geç olur, yalnız kalırsan, hiç düşünme, gel kapıyı çal dedim. Çok duygulandı, "Dünyada hâlâ böyle insanlar var mı?" dedi.

İşte ilk tanıdığım Fransız. Fransızlar uzak duruyorlar yabancılardan, hele Doğululardan, hele hele Müslümanlardan.

İkinci dostum Margot. Onun hikâyesi büsbütün başka. Bir gün yine kahvede oturuyorum, neyi bekliyordum ya da ne yapıyordum, tam hatırlayamıyorum, fakat keyifli değilim, canım sıkkın. Karşımda, biraz uzağımda oturanın bir kadın olduğunu önce ayırt edemedim. Çünkü erkek giyimliydi, pipo içiyordu, saçları da kesik, gözünde monokl var ve bir şeyle uğraşıyor, bir şey yapıyor... Neden sonra yüzünün, dudaklarının boyalı olduğunu, adamakıllı makyajlı olduğunu fark edince, "Bu ne?!" dedim; merakla bakmaya başladım.

Bir süre sonra kahveye sarışın, çok hoş, çok tatlı bir kız girdi, yanımdan parfümü dalga dalga geçti, pipolunun yanına gitti, dudak dudağa öpüştüler! Ben öyle kalmışım. Öyle bir hayret belirmiş ki bende, o ikisi güldüler karşıdan; utandım. Ondan sonra başımı önüme eğdim. Çok geçmeden garson geldi, "İlerideki

masadaki madam sizi davet ediyor. Bazı şeyler soracakmış size, hem de bir şey gösterecekmiş..." Doğrusunu söyleyeyim, öyle bir merak olmuştu ki içimde, böyle bir davetin gelmesi hoşuma gitti.

Gittim, "Fransızcam yeterli değil," dedim. "Önemi yok, bakışlarla anlaşırız..." gibisinden bir laf etti pipolu. Oturdum; önüme bir kâğıt koydu: Benim resmimi yapmış, böyle bir desen. Teşekkür ettim. Kendine özgü, çok hoş bir koku –sonradan öğrendim: İngiliz firmalarından birinin erkekler için çıkardığı bir koku– dalgalanıyor, piposunu tablaya bırakıp "Nerelisiniz?" dedi, "Cezayirli mi, İtalyan mı?" "İkisi de değilim, ben Türküm." O zaman çok şaşırdı; "Ne iş yaparsınız?" Öğrenci olduğumu, fakat aynı zamanda şair olduğumu, bir de kitabım olduğunu söyledim. "Kitap sahibi hem de..." diyor. Akşam yemeğine kadar tuttular, yollamadılar. Sonra bana, "Benim burada bir atölyem var. Gelip beni orada görür müsünüz?" dedi. "Ne maksatla?" diye sordum. "Sizinle ilgilenmek istiyorum. Durumunuz ilginç geldi bana..."

— *Nâzım Hikmet çabasından söz açtınız mı?*

— Hayır, hiç bahsetmedim. "Benim o kadar ilginç bir hayatım yok. Zaten ne kadar kalacağım belli değil, şartlarım elverişsiz, ikamet teskerem yok..." Sıraladım ben, o zaman büsbütün gelin dedi; "Size yardımcı olabilirim. Poliste dostlarım vardır." Kulaklarım dikildi; "Ama ben komünistim," dedim. Ooo! Öyle bir alayla güldü ki, bu kadar olur; dalga geçiyor benimle kadın, "Bu çıkmazın içinde bir de komünist!.." Bana adresini verdi. Sonra ötekisiyle kol kola girip çıktılar.

Verilen adrese uzunca süre gitmedim. Çünkü ne yapabilirim, ne olacak?.. Ama bazen çok çaresiz kalıyor-

dum. Sonunda gittim. "Nerede kaldınız? Neden geciktiniz?" gibi bir laf etti. Ve bakışlarında, çok net olarak hatırladım şimdi, belirli yaştaki kadınların çocukları himaye etmek ister ifadesi vardı, o ifade belirmişti.

— *Anaççа bir himaye mi?*
— Biraz... Böyle, çocuğuna "Nerelerde kaldın sen?!" havası. O zaman güven geldi, bu kadarına güvenebilirim gibi geldi. Böylece Margot'yu tanımış oldum.

— *O vakte kadar lezbiyenlik, kadın eşcinselliği, erkek eşcinselliği sizi hiç ilgilendirmeyen konular mıydı?*
— Hayır, tam öyle denemez. O zamana kadar bu meseleler beni bir yazar adayı olarak...

— *Ama bu konular Türkiye'de tabu...*
— Tabu. Fakat kitap okuyan birisi için tabu değildi. Karşıyaka'da, henüz ortaokul üçteyken, o kiralık kitapları okurken, Kitapçı İhsan'dan kiraladığım kitaplar arasında bu mevzua rastlamıştım. Özellikle Aka Gündüz'ün bir romanında öyle bir sahne vardı, iki kadın birbirlerine yakın oluyorlardı hep. Sonra mesela Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'ında böyle bir meseleye rastlamıştım. Başka Kitaplar... Bunun dışında, İzmir'de, biraz uyanık herkesin dikkatini çekecek bazı olaylar...

— *Örtük değil mi?*
— Bizim ailenin bir rahatlığı vardı. Ben Aka Gündüz'ü okuyunca, anneme söyledim; bu romanda böyle bir şey okudum falan. Annem, "Aaa, çocuğum, burada zurefalık çok yaygın bir şeydir," dedi. Ondan sonra tanıdığı zurefaları sıraladı, şu hanım öyledir, şu hanım da, bu hanım da... Ben o hanımları tanırdım, gö-

rürdüm. Hatta bazıları babam dolayısıyla eve gelirler; babam avukat o zaman; davayı babama vermiş, yazıhaneye gitmiyor, eve geliyor. Kesik saçlı, öyle tuhaf kadınlar, hemen sigarayı yakarlar...

Bir de Menemen'den biliyorum, o daha ilginç bir tiptir. Üstelik bütün aileyle, ninemle falan arkadaş, dost. Çok yaşlıydı, adı da 'Polis Fadime'. Çünkü çok sert bir kadın, erkek poturu giyiyor, erkek tarzı konuşuyor, küfür bol, çok sigara içiyor. Ninemin anlattığından öğrendiğime göre, Polis Fadime, bir bakkalın karısını kaçırmış...

Sonra Işık Lisesi'nde okurken, okula bir kütüphane memuru geldi, okulda bir olay oldu: Bir eli bileğinden itibaren yoktu, fakat bir eldiven takılmıştı, yani suni bir el vardı. Bu kız dikkatimizi çekiyordu, Almanya'dan gelmiş, bıyıkları var. Dalga geçiyorduk, arkadaşımız Necdet, "Pisbıyık geldi, pisbıyık gitti..." diyor ikide bir de. Kızın giyimi maskülen, pantolon giyemiyor o zaman tabii, ama etek-tayyör giyiyor. Voleybol oyunlarına giriyor, tek elle voleybol oynuyor.

Bir sabah yemekhanede otururken kız içeriye girdi. Necdet, "Ooo, bıyıklar gitmiş," dedi. Sonra öğrendik ki, müdür Sacit Bey kestirtmiş... Bazen bu kızı sinemada, yanında bir başka kızla görürdük; uzun süre beraber yaşadılar, sonra ne oldular bilmiyorum. Onları sinemada görünce, "Seninkilere bak! Yeni evliler burada..." diye dalga geçilirdi.

Margot'ya kadar böyle bilgilerim vardı işte. Ama Margot, bunlarla oranlanamayacak bir kadındı. Deyiş yerindeyse, Margot'da bu iş en somut bir hale gelmişti. Batı geleneğinin kuralları içinde oluşmuştu. Bu gelenek aslında İngiltere'de başlamış, erkek gibi giyinmek, erkek gibi saç tıraşı olmak, pipo içmek, vs. Fransa'da,

Almanya'da çok yaygın bir şey bu. Margot da onun bir parçası... Eğilimini büyük bir rahatlıkla dışa vuran, hiçbir kompleksi olmayan, bundan rahatsızlık duymayan bir kadın. Tabii, asil olmasaydı, o kadar parası olmasaydı, bu kadar kaygısız olabilir miydi, bilmiyorum.

— *Asaleti nereden geliyor?*
— Hakikaten 'de' vardı soyadında. Bunların evlerini falan gördüm, bayağı bir saltanat. Annesi gergef işleyen bir hanımefendi ve kızının bir erkek gibi etrafında dolaştığını görmezden geliyor. O da rahat; Margot'ya bir kız çocuğu gibi davranıyor. Halbuki Margot hizmetçilerle fingirdiyor, öyle bir durum...

Margot'nun ortaya çıkmasının hem düşünce sistemimde, hem sanat duygumda, hem de dünyaya bakış tarzımda epey büyük etkisi olmuştur.

Paris'te bir kaçak, "Çünkü tabiat faşist", Dönüş

— *Biraz açabilir miyiz?*
— Şöyle: Ben o zamana kadar Stalin'ci bir komünisttim. Türkiye'de ne öğrendiysek oydu. Ayrıca, sanat tarihi hakkında hemen hemen hiçbir bilgim yoktu, resim tarihini bilmezdim, müziği de yarım yamalak biliyordum. Halbuki Margot'nun bu konularda inanılmaz bir bilgisi vardı. Hiç üşenmez, beni alır Louvre'a götürürdü.

— *Siyasal görüşü?*
— Siyasal görüşünü hiçbir zaman açık açık söylemedi. Fakat sosyalizme eğilimli değildi.

— *Ona rağmen sizinle ilgileniyordu...*
— Sanıyorum, benimle insan olarak ilgilendi, yani bu çocuk iyi bir çocuk gibilerinden... Bir de bana sık sık "Çok zekisin," derdi, herhalde bir şeyler buldu bende. Sonunda bana atölyesinin anahtarını verdi; "Benim olmadığım zamanlarda kalabilirsin, soğukta yollarda yürüme..." Çünkü ben metroyu kaçırıyorum geceleri, ikiden sonra metro yok, epey bir yürüyorum, bir saat kadar. Margot'nun atölyesi hem yakın hem sıcak.

O sıralarda da gündüz insan, gece kurt hayatı yaşamaya başlamıştım. Gündüzleri Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi, Nâzım'ı nasıl kurtaracağız diye çalışmalar, Türkiye'ye gönderilen beyannameler, basılması, postalanması... Geceleri belli bir saatten sonra ikinci hayatıma başlıyorum. Margot'ya gidiyorum; mesela onun orada sosyalizmden tut da, her konu üzerine konuşuluyor.

Bu arada çapkınlık da yapılıyor, Margot'nun böyle marifetleri var. Çok değişik bir hayatı, en edepli şekliyle yaşıyordu. Başkalarının vitrinde teşhir ederek yaşadığı bir hayatı, o, son derece kaliteli bir şekilde yaşıyordu. Kaşla göz arasında garson kızları baştan çıkarır; ama kesinlikle "Bu ne adilik, ne bayağılık!" dedirtmeden. Sevgilisi Janine dersen, bir halk kızıydı. Çok güzel bir yüzü vardı, manken olarak başlamış, manken olarak hayatı kaymak üzereyken Margot onu kurtarmış. Janine'in oturduğu evi Margot tutmuş, parasını o ödüyor, ama kızı yanına almıyor. Hem kızın açısından almıyor, hem de kendi özgürlüğü açısından. Gördüğüm kadarıyla Janine, Margot'ya bağlıydı ve bana "Beni niye buraya almıyor?.." diye şikâyet ederdi...

Böylelikle o zamana kadar sadece kitaplarda veya uzaktan gördüğüm, çok marjinal, hatta sapık bir şey-

miş gibi görünen bir hayat tarzının, istendiği takdirde kendi sınırları içinde, hatta 'ahlakî' olarak yaşanabileceğini görmüştüm.

Bunun bendeki bir başka etkisi de, insanları değerlendirmek açısından oldu. Daha önceleri, yaygın önyargıların etkisi altında kalabiliyordum.

— *Yetiştiğiniz dönemin değer yargıları açısından bu olağan değil mi? Rimbaud'yu, hatta Baudelaire'i asla okumamak, hatta onlara "kanlı basur" gibi bir ad takmak...*

— Genel olarak öyleydi. Türkiye'de toplumcular, tabiri caizse, 'konformist' bir yaşama tarzını tercih eder görünüyorlardı. Konformist bir ahlak mantığı içindeydiler, bir bilgi sahibi değildim.

Edebiyatın Kanlı Basurları'nı yazan Safter Melih'tir. Safter Melih şiir falan da yazıyordu. Bu kişinin yazdığı o broşür, polisin götürdüğü evrakın arasındadır. Orada, edebiyatın kanlı basurları diye, başta Baudelaire olmak üzere, Rimbaud, Verlaine olmak üzere birtakım şairler karalanıyordu.

Oysa, solcuların arasında da eşcinsel erkekler ve kızlar da vardı, çünkü bu beşerî bir şey. Şimdi, bu arkadaşların bu tercihleri onları küçük düşürecek bir şeymiş gibi alınırdı. Özellikle cezaevlerinde, o arkadaş birden küçümseniyor, hatta dışlanıyor...

Fransa'dayken Aragon'un bir söyleşisine katıldım, bir tür genç şairler kulübünde. "Modern Fransız şiiri Baudelaire'le başlamıştır!" diyor, Baudelaire'in şiirini göklere çıkarıyor.

Sonradan başka şeyler öğrendim: Fransız mukavemet hareketi içinde, Almanlar tarafından kurşuna dizilmiş kadın partizanların önemli bir kısmının lezbi-

yen olduğunu söylediler. Bir sürü şey çıkmaya başladı ortaya ve bunlar beni düşündürüyordu.

Bu arada Fransızcayı iyice sökmem gereği karşıma dikildi. Lisan dershanesine Margot'nun yardımıyla nihayet başlayabildim. Alliance Française'e başladım, Fransızca öğreneceğim. Alliance Française aslında bir kurs, ama okul gibi davranır, giriş imtihanı vardır. Giriş imtihanında dictée'ye önem verirler. 25'ten fazla yanlış yapanlar birinci sınıfa gider. Ben doğrudan üçe girdim, yani o zamana kadar Fransızcamı iyi kötü ilerletmişim.

Alliance Française'de, Paris'te ilk defa olarak bir kızla aramızda bir yakınlık oldu. Polonya mültecisi bir kızdı, adı Annette'di. Annette'le, akşamları kurstan çıktıktan sonra Luxembourg Bahçesi'ne giderdik. Bir ışığın altına otururduk, sisler içinde yüzerdi akşam. Romantik şeyler konuşurduk. Annette'e kendime göre birtakım laflar ederdim. Etkilenirdi... Beni annesiyle tanıştırdı. Annesi izin verdi: Akşamları çıkıyoruz, gece on ikide onu evini götürüyorum. Böyle bir romans...

— Sisler Bulvarı*'nın bazı şiirlerinde Annette'den izler yok mudur?*

— Evet. En belirgin olarak "Başka Adam" şiirinde... (Bkz. Küçük Antoloji s. 291)

Dili öğrendikçe bu defa kitaplara sardım. FKP'nin yayımladığı bazı teorik kitaplar var, *Edition Sociale*. Onlar hem ucuz hem de kolay anlaşılabilecek şekilde yazılmış veya çevrilmiş. Onları alıp okumaya başladım. Okudukça çok garip bir ruh durumu oluşuyordu bende; şöyle anlatayım:

Sosyalizm dendiğinde Avrupa'da rastladığım tablo

şuydu: Bir; Avrupalıların yaşama tarzı içinde sosyalizmden anladıkları... bir de; Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmden gelen anlayış... Bu ikisi birbiriyle mutabık değil, örtüşmüyor, üst üste oturmuyor.

— *İki ayrı kol gibi...*

— İki ayrı kol. Yani Rusların bu meseleyi idrak ediş-leri ve anlayışları farklı. Şimdi deyim yerindeyse Asyalı. Asya tipi. Halbuki berikiler daha Avrupalı. Fransa'da Jean Jaurès gibi, sendikalist sosyalist Jules Guesde gibi adamlar yetişmiş; bunlar bu işin teorisini yapmışlar kendilerine göre. Almanya burunlarının dibi, Marx oradan geliyor. Ve bunların meseleyi tasarlayışları da, uygulama tarzları da kendi gelenek ve göreneklerine uygun.

— *Bir anlamda 'Avrupa kültürü' içinde.*

— Oysa Rusya'dan gelenler çok farklı, çok değişik. Ne var ki ben bu değişikliği isimlendiremiyorum. Çok sonra Plehanov'u okuyunca anlayacağım. Devrim anlayışları farklı. Şimdi o devrim anlayışı öyle bir uygulanıyor ki, bunun Fransa'dakiyle yahut Almanya'dakiyle çok ilgisi yok. Okudukça bunları kavramaya başlıyorsun.

Sonunda şöyle bir yere geldiğimi hatırlarım: O sırada İşçi Üniversitesi'ne de devam ediyorum. Camarade Paul'le konuşuyoruz. Camarada Paul hem direnişçi hem militan, en büyük Fransız komünist işçi konfederasyonu CGT'de üye, hem de Renault fabrikalarında ustabaşı. Bu işi bilen, teoriyi bilen bir adam. Ona diyordum ki: Siz kendi kültürünüz içerisinde, Fransa'da bir sosyalizm uygulaması ve sosyalist yaşama biçimi oluşturabilirsiniz. Bunda daha şanslısınız, çünkü siz

burjuvaziyi zaten çok güzel yaşadınız. Ondan sonra proletaryanız gelişti. Şimdi normal olarak iktidara oynuyorsunuz. Bunun için Ruslardan ders almaya ihtiyacınız yok. Çünkü Ruslar daha burjuvaziyi doğru dürüst yaşamadılar... Bunları düşünmeye başladım...

Böyle söyleyince Paul ürküyor, "Sen nerelere gidiyorsun?!" diye. Çünkü düşündüklerim 'ortodoks' anlayışa ters düşüyordu. Ters düşüyor ama ben daha o zaman soru işaretleri koymaya başlamıştım kendi kendime. Bunları Fahri'yle de tartıştık, Fahri de korkardı. Nitekim sonra büyük tartışmalara girdik ve koptuk.

Ama daha o zamandan hissettiğim; Asyalı bir toplum içerisinde oluşacak sosyalizmle, Avrupalı bir toplumda oluşacak sosyalizmin aynı olamayacağıydı. Farklı olacakları kesindi benim için. Bu fark hangisinin lehine olurdu, o ayrı soru. Asya'nın mı, Avrupa'nın mı? O ayrı bir şey...

— *Türk toplumuna nasıl bakıyordunuz?*

— Sorunlara katıldıkça, Nâzım dolayısıyla da, FKP ile bir ilişkimiz oldu. İlerici Jöntürkler Derneği adına arkadaşlar FKP'den dil seksiyonlarına dizi sokmalarını ve bize Fransızca öğrenmekte yardımcı olmalarını istediler. Bu daha ziyade Cahit içindi. Çünkü Cahit parasızlıktan kursa gelemedi. Bir gün Cahit geldi, Alliance Française'den beni ve Taci'yi aldı. Gittik, Fransız komünistleriyle tanıştık. Çok geçmeden içlerinden bir arkadaş bana dedi ki: "Sizin devrimci bir lideriniz var. Adı Kemal miydi, neydi? Onun ideolojisi nedir?"

— *Atatürk'ü kastediyor.*

— Evet. Ben birdenbire çok fena bozuldum. Çünkü

"yurtta sulh cihanda sulh"tan başka doğru dürüst hiçbir şey bilmiyoruz.

— *Duygusal birtakım şeyler biliyorsunuz ama, ideolojik açıdan...*
— Kesinlikle üstünde bile durmamışız. Çok şaşırdım; "Biraz zaman ver, ben sana bunu anlatacağım," dedim. Ondan sonra yine Fikret Uray'a yazdım, Mustafa Kemal Paşa'nın *Söylev ve Demeçler*'ini, *Nutuk*'u toparla, yolla dedim. O da eksik olmasın, hemen gönderdi. Geceleri oturdum, Gazi'yi okuyorum, orada başladım Gazi'yi okumaya. Yani sonradan geldim sentezlerin başlangıcı o çok ince, hassas sorudur. Birdenbire çok daha netleşti: Asya'daki kurtuluş savaşlarının özelliğiyle Avrupa'daki Marksizmin kendine mahsus özelliği; yani Avrupa, onlar klasik şemaya göre gelişiyorlar, halbuki Asya klasik şemaya uygun değil, başka türlü...

— *Bütün bu süreçte maddî olanaklarımız?..*
— Parasız kaldığımız zamanlar oluyordu. Parasız kaldığımız zamanlar bir çare olarak, Fransız Öğrenci Birliği'nin 'ramassage' adı verilen bir iş imkânı vardı, onu yapıyorduk. Ramassage, kâğıt toplama işidir. Evlerden, eski gazeteleri, dergileri, atık kâğıtları toplama işi. Bunu çok güzel örgütlemişlerdi. Sen ismini yazdırırdın, sıran geldi mi çağırırlardı. Gidersin, sana bir triportör verirler; her triportörde iki kişi olursunuz. Adreslere gidersin, kâğıtları alırsın. Sonra getirirsin, atık kâğıt tartılır, bir kısmı sana paranın, bir kısmı talebe cemiyetine.

— *Kâğıdı yeniden değerlendirmek için mi?*
— Evet. Paris'te durum o zaman iyi değildi. Elektrik

kesintisi vardı, Paris'te bazı geceler sokaklarda ışıklar sönüyordu. Şeker hâlâ vesikadaydı. Pirinç yoktu...

— *Ünlü Nâzım gecesi tam o dönemde değil mi?*
— Şimdi oraya geliyorum. Belli bir yol alındıktan sonra bir gece hazırlanmasına karar verildi.

— *Margot biliyor mu geceyi?*
— Margot biliyor ve küçümsüyor. Margot, "Kimse gelmez. Fransızlar böyle şeylerle ilgilenmezler," diyor. Kısmen haklıydı. FKP direkt olarak bu işi üstlenmedi, sadece "Yapın" dedi. Ortada Tristan Tzara görünüyor. Bir de, İlerici Jöntürkler Birliği'nin başında görünün Arslan Humbaracı var o sıralar. Humbaracı, üç-dört dili rahat konuşan, her soruna onun diliyle cevap verebilen, Jönprömiye havalı bir adam. *New York Times* muhabiriyken, Türkiye'den komünist diye kaçıp Fransa'ya sığınmış bir arkadaş. Hareketin başında o görünüyor, çok güzel referansları var; FKP'ye tezkiye edilmiş, İngiliz İşçi Partisi'ne Sovyet taraftarı bir milletvekili tarafından tezkiye edilmiş bir arkadaş.

Sanırım Maison de la Française'deydi, küçük bir salon uygun bulundu. Toplantıda birkaç Fransız aktörü ve aktrisi şiir okuyacaklar, Nâzım'ın şiirlerini Fransızca okuyacaklar, Tristan Tzara bir konuşma yapacak, ondan sonra bizden birisi Nâzım'ın macerasını anlatacak, Nâzım'ın şiirleri Türkçe de okunacak... Böyle bir şey tasarlandı. Türkçe şiirleri okumakla beni görevlendirdiler. Comédie Française'den sanatçılar geldi, bir tanesi yaşlı bir hanımdı, diğeri genç bir aktör. Herkese bir görev düşüyor...

Toplantı çok kalabalık değildi. Fakat bir toplantıydı, ertesi gün gazetelere de iyi kötü yansıdı.

O toplantıda ilginç bir şey de oldu. Ben içerideydim, kuliste. Sahneye çıkmadım başlangıçta, kuliste bekliyorum. Sahne hiç boş kalmıyor, sunucu masada oturuyor, sahneye çıkması gereken kişiyi çağırıyor. İşte Tristan Tzara, sıra bana gelince, "Şimdi genç Türk şairi..." dedi, fakat adımı unuttu. Kâğıdı da kaybetmiş, bulamıyor. İnanılmaz bir şey söyledi: Ahmet Baltaci!

— *Meşhur... tarihteki...*
— Ahmet Baltaci! diyor. İçimden gülsem mi, ne desem bilemiyorum. Fakat sahneye çıkmam lazım; çıktım. Salonda beni bir başka sürpriz bekliyordu: Çıkar çıkmaz Mehmet Kaplan'la burun buruna geldim. En ön sırada oturuyor. "Şimdi ayvayı yedik..." dedim.

— İstanbul *dergisi zamanından Mehmet Kaplan'ı tanıyor muydunuz?*
— *İstanbul* dergisi zamanında Mehmet Kaplan'la bir tanışıklığımız yok. Ama Mehmet Kaplan Bey'i Edebiyat Fakültesi'nden tanırım. Çünkü Hasan Tanrıkut'a gittiğim zaman ona rastlıyordum orada.

Mehmet Kaplan sahnede beni görünce, hemen şöyle havalara baktı, bir şeyler oldu. Şiiri okuduktan sonra, Fransız aktörden bir de iltifat aldım; "Siz beni demoralize ettiniz," dedi; "şimdi ben nasıl okuyacağım bu şiirleri?" Şaşırdım, niye diye sordum. "Çok güzel okuyorsunuz ve Türkçesi müthiş bu şiirlerin..." Aynen böyle dedi ve o zaman ilk defa olarak, galiba iyi şiir okuyorum gibi bir hisse kapıldım. Çünkü Türkiye'de bana kötü şiir okuyor derlerdi.

Özellikle Orhan Veli'nin okuma tarzının etkisi atında kalan Garip'çiler öyle derdi. Onlar çok düz okurlar. Rahmetli Necati Cumalı'yı hatırlarım, düm-

düz okurdu. Halbuki ben başından beri düz okumam, bizim geleneksel okuma tarzını tercih ederim. Onlar, "Artık öyle okunmuyor, batıda öyle okunmuyor..." diyorlardı. Oysa yanılıyorlar, batıda öyle okunuyor...

— *Her iki türlü de okunabilir bence, öyle de böyle de...*

— Şiiri okuyuşum sükseli oldu; benden sonra çıkan o Fransız aktör, hele o madam, müthiş deklamasyonlarla okudu Nâzım'ın şiirlerini. Yani düz okumayı tercih etmediler.

Fakat ben, benim için Türkiye bitti diyordum, Kaplan beni gördü... Derken bir ikinci tehlike belirdi: Fahri, bir süreden beri otelden ayrılmıştı; daha iyi bir otele yerleşmişti. Ben aynı adreste kaldığım için, mektuplar bana gelmeye başladı. Otel adresim, Çekoslovakya veya Bulgaristan'la temas mahallimiz. Mektuplar benim adresime gelmeye başladı ve böylelikle, uluslararası tehlikeli bir adam haline düşmüş oldum.

Oysa gelen mektuplar? İşte, "Bu hafta Nâzım'dan Sofya Radyosu'nda bir program yapacağız, dinleyin..." veyahut "Nâzım için yayımladığınız bir şey varsa gönderin..." "Nâzım'ın dosyasının Fransızcasını yollayın..." gibi laflar. Aslında öyle siyasî bir şey konuşulmuyordu, hep Nâzım'la ilgili yazışma. Ama sen gel bunu hem Fransız hem Türk polisine anlat. Fransız polisine anlatamadık, bana taktılar. Ve üç ay sonra zaten benim ikamet iznim bitti, yeniden tezkere alamıyorum. Polis, neyle geçineceksin diyor, hiçbir imkân gösteremiyorum...

Üç ayın bittiği gece, yılbaşı gecesiydi. (Bkz. Küçük Antoloji s. 297) 1950 senesine girdiğimiz gece birden kaçak durumuna düştüm. O gece eğlendik, bir yerlere gittik. Belediye balosu vardı galiba, oraya gittik. *Ab-*

bas Yolcu'da o geceyi yazdım sanıyorum. Ertesi sabah kaçak uyandım. Ama yine de epeyce zaman Fransa'da kaçak olarak yaşadım. Sonunda yakalandım. Sorguya çekildik.

O zamanda Hasan Akkuş adlı arkadaşın bana yaptığı iyiliği unutamam. Hasan Akkuş, bir Kürt arkadaşımızdı. Beni tutukladıklarını görünce çok heyecanlandı, ortalığı birbirine kattı. Benim için, "O, Türkiye'ye dönecek zaten, tutuklayamazsınız!" Daha neler diyormuş. Beni nezarethaneye koydular. Orada bir Çek vardı, bana, "Korkulacak bir şey yok. Buradan filan hapishaneye gideceğiz, yemekler fena değildir. On beş gün orada kalacağız; sonra sınır dışı ederler, aynı trenle Paris'e döneriz..." diye kaçakların durumunu anlatıyor. İşte o sırada içeriye kan revan içinde bir adamı soktular, iri yarı, sarışın, mavi gözlü. Besbelli işkence görmüş. Dedim ki, aynı hikâye, polis burada da aynı... Adama yardım etmeye çalıştık, Almanmış. Hep aynı hikâye, Alman diye dövmüşler onu...

Neticede mahkemeye çıkarıldım. Sorguya çekiliyorum: "Fransa'ya niye geldin?" "Çok sevdiğim için geldim." "Niye gitmediniz?" "Aynı sebepten gitmedim." Hâkimler güldüler; "Şimdi kesin dönecek misiniz?" dediler. "Tabii, bu durumdan sonra gitmemem yanlış olur, gideceğim..." Bunun üzerine bir gidiş tarihi de tespit ederek beni serbest bıraktılar. Ondan sonra gitmem artık farz oldu. Bunun için hazırlıklara başladık.

— *O dönemde, Paris'teyken şiir yazdınız mı?*

— O dönem içerisinde şiir yazmadım sanıyorum. Bol bol kitap okudum. Özellikle 'teorik' kitaplar okudum. Bunların çok yararı oldu. Margot vasıtasıyla, cinsel yaşam üzerine kitaplar okudum. Eşcinseller hakkında

bütün düşüncelerim kökten değişti. Çünkü Margot aynen bir hoca gibi hareket ediyordu. *Hangi Seks*'te yazdım; beni alır, eşcinsellerin, lezbiyenlerin kahvelerine götürürdü. Doktorlarla tanıştırdı, onlarla konuştuk.

Margot'nun bir sözü vardır ki, bence çok anlamlıdır: "Hasta ve sapık orantısı, eşcinseller arasında, heteroseksüellerden farklı değildir."

— *Sapık derken?*

— Dengesiz, tutarsız, teşhirci, başkasına şu veya bu şekilde zarar veren... Nisbet aynıdır diyordu, eşcinsel olması fark ettirmez. Kendi yaşamında, Margot her şeyi etik değerler içinde yapardı.

Fakat Margot'yu sonradan bir daha aramadım, tekrar gidişimde Fransa'ya. Niye aramadığımı sonradan kendi kendime sormuşumdur. Sanırım iki şey rol oynadı. Bir defa: Margot, elinde olmayarak, insanı etkisi altına alan bir kadındı. Farkında olmadan onun birtakım kurallarına uymaya başlıyorsun. Bundan rahatsız olmuş olabilirim. İkincisi: Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'ni okuduktan sonra, Margot'nun eşcinselliği izah tarzı bana eksik görünmeye başladı. Margot, daha çok psikiyatrik yönden çözmeye çalışıyordu. Engels her olguyu diyalektrik olarak çözer.

— *Beşeriyet için de daha anlamlı tabii.*

— Daha anlamlı geldi bana. Onun için gidip bu defa da bunları tartışmak istemedim Margot'yla. Ve bir daha aramadım...

Marsilya'dan tekrar vapura binip aynı yol üzerinden tekrar Türkiye'ye dönerken, ilk Paris seyahatinden edindiğim izlenimler çok net olarak şunlardı: Sosyalizmde ben tamamen duygusal, Nâzım'ın şiirleriyle

'inanç' düzeyinde katılmak isteyen biriydim. Fakat, öğrendiğim kadarıyla bile, diyalektik materyalizm de, sosyalizm de beşeriyetin tabiata bir 'katkı'sı sayılabilir. O kadar gerçekçi ve doğru bir şey. Çünkü tabiat faşist. Tabiat faşist olduğu için mutlaka düzeltilmesi lazım. Onu düzeltebilmenin tek yolu da ancak beşerî katkı olabilir. O katkı da liberalizmde yok. Çünkü liberalizm de faşist.

— *Çok etkileyici!*
— Hayatı ancak sosyalizm düzeltebilir; bunu görmüş olmak beni çok rahatlattı. Ama öteki taraftan, sosyalizmin bu mahiyetini ve metodunu uygulamaya kalkışına karşı, öteki solcu insanlarda aynı 'totaliter' eğilimleri görmek beni çok üzdü. Yani bir defa, Rusya'dakinin hayal ettiğimiz gibi olmadığını fark ettim.

— *Stalin devrini yaşamış kişilerle, birinci elden tanıklarla...*
— Mültecilerle konuştum. Troçkistlerle konuştum. Onlar öyle şeyler anlattılar ki!

— *Troçki'nin macerasını...*
— Tabii. Bütün Troçki'yi okudum. Şimdi, bunlar karşıma çıkınca, büyük bir hayal kırıklığı oldu. İkinci büyük hayal kırıklığı da 'Batı'. Batı deyince, bizim Türkiye'de düşündüğümüzle orada yaşanan arasında büyük fark olduğunu gördüm. Batılılar hiç de bizim sandığımız gibi hümanist insanlar değiller. Tam tersine, dünyayı sömüren ve bundan bir sömürü düzeni yaratmış bir ortam...

Kazancım şu oldu: Sosyalizm düşüncesinin çok daha beşerî ve gerçekçi, bambaşka olduğu...

Dönerken Pire'de bir sürpriz bekliyordu: Terpsu beni karşılamaya gelmiş.

— *Haber vermiş miydiniz?*
— Hayır. Cahit yazmış. "Attilâ! Attilâ!" diye bir kadın çırpınıyor rıhtımda.

— *Gerçek bir dostmuş.*
— Çook. Sigaralar almış bana, Yunan sigaralarını, "Arkadaşlarına verirsin..." diyor. Beni yine gezdirdi, yedirdi içirdi.

Nâzım'la görüşebilmek, Lâleli'de bir salon, Nedret

— *İstanbul'a dönüşte...*
— Çocuksu bir şey yaptığımı hatırlıyorum. İstanbul'a geldik; vapurdan çıkarken, "Şimdi polis beni yine alır mı?" diye korkuyorum. Fakat sadece izlemekle yetindiler, dokunmadılar. Necdet, Cengiz, arkadaşlar gelmişler. İşte onlar beni karşıladılar. Onlarla beraber bir taksiye bindik, eve gidiyoruz. Hepsi üniversiteye devam ediyorlar, bir ev tutmuşlar... Ben de üniversitedeyim de...

— *Kayıt silinmemiş mi?*
— Hayır, silinmemiş. Sonra gittim, imtihana girdim. Şimdi o çocuksu şey şu: Yolda gidiyoruz; cüzdanımı çıkardım, açtım, TKP üyelik kartımı gösterdim, medar-ı iftihar, marifetmiş gibi. Hepsi dehşet içinde kaldılar görünce.

İstanbul'da ilk iş, fakülteye gittim. Durumum ne-

dir, onu değerlendirdik: İlkbahara geliyorduk, imtihanlara yetiştirebileceğim derslere girmeye karar verdim. Üçüncü sınıfa da geçtim.

Ne var ki, Türkiye'ye gelirken bir misyonla geldim: Paris'teki arkadaşlarımdan bir kısmı, benim Türkiye'ye dönünce Nâzım'ı görmemi istediler. Çünkü Nâzım hapisten çıkmıştı. Ve ona şunu söylememi istediler: "TKP'nin asıl lideri o olmalıdır, dünya artık onu tanıyor. Hareket büyüdü. Ve onun kurtarılmasına bile neden oldu. Bu bakımdan bunu üstlenmezse, hareketi geliştirmek çok zor olacak. Çünkü öteki komünist arkadaşlara laf anlatmak zor, çapları da bunu anlamaya yetmiyor..."

Ben Nâzım'la nasıl buluşacağımı düşünüyordum. O sıralarda, aynen polisiye romanlarda olduğu gibi, 'görevli' olarak, Beyazıt'ta bir kunduracıya gidip parolayla kendimi tanıtıp, bir arkadaşı görmem gerektiğini söyledim. Onlar da, ertesi günü gelirsem, nasıl bir randevu sağlanabileceğini ima ettiler. Ertesi gün tekrar gittim. Bir hafta sonrası için usule uygun randevu verildi.

— *Nasıl?*

— "Filan gün, falan saatte, filan yerde olacaksın. Yarım saat bekleyeceksin. Yarım saat içinde o arkadaş gelirse mesele yok. Gelmezse, ertesi gün aynı saatte tekrar gideceksin. Yine yarım saat bekleyeceksin. Yine gelmezse, ertesi hafta yine ilk günün saatinde geleceksin. O saatte gelir veya gelmezse, o zaman nereye gideceğini bizden soracaksın..."

Gittik tabii. İlk randevuya o arkadaş hemen geldi. O da büyük hayal kırıklığıdır. Çemberlitaş'ta buluşacağız, saat 11.00 civarı, bulut gibi sarhoş bir adam geldi. Ne yapacağımı çok şaşırdım. Bana diyor ki, şurada bir şa-

rapçı vardır, gel oraya gidip konuşalım... Girdik, ikinci hayal kırıklığı: Benim anlatmaya çalıştığım meseleleri, Avrupa'da sosyalizmle ilgili konjonktürü kesinlikle bilmeyen bir zat... Canım sıkıldı, fakat yapacak bir şey yok. Gerekenleri söyledim. O bana açık bono verdi: "Siz daha iyi biliyorsunuz, bu işin içindesiniz. Gerekeni yapın..." "Nâzım'ı nasıl bulacağım?" "Nâzım'ı direkt olarak bulamazsın. Çünkü polis gözetimi altında, tehlikeli. En iyisi, sen onu Kemal Tahir vasıtasıyla dene." "Kemal Tahir'i tanımıyorum," dedim. "Onu tanırsın," dedi, "ikiniz de yazarsınız..." Böyle genel bir laf söyledi. Belki bana güvenmedi; havada kaldı iş.

Fakat ben peşini bırakmak niyetinde değilim. Önceden tanıdığım bir terzi vardı Beyoğlu'nda, sosyalist partiyle ilişkisi olan, ona gittim, durumu anlattım. "Kemal Tahir'i ben tanıyorum, Kasımpaşa'da oturuyor," dedi, "gerekirse ben randevu sağlarım." Hemen yapmayın dedim, hemen yaparsak dikkati çeker.

İstanbul'da yeni bir hayat başladı. O sıralarda Varlık Yayınevi'ne gittim. *Abbas Yolcu*'daki Paris yazılarını yazıyorum. O yazılarla kendime göre bir his yaratıyorum: Bu adam Fransa'da ne yapıyor; onları okuyanlar beni 'avantürye', maceradan hoşlanan, kendine göre çılgınlıklar yapan genç bir şair sanıyorlar. Öyle bir havadayım. Zaten Yaşar Bey'i de etkileyen oydu.

Oysa bu yazılar benim için bir sis bombasıydı. Sisin gerisinde başka bir şey yapmaya çalışıyordum. Kendi yolumda gitmeye, dünya görüşüme hazırlanıyordum.

Yaşar Nabi Bey beni pek iyi karşılamadı. Şiirler getirmiştim; şiirleri görünce bir tuhaf durdu, bir şey söylemedi; fakat verdiğim şiirler yayımlanmadı. O şiirlerden biri galiba "Başka Adam"dır. Sonuçta "Başka Adam"ı yayımlamadı, bir daha da şiirlerimi *Varlık*'a koymadı...

İstanbul'da vakit geçiriyordum. Dolapdere'de bir pansiyon buldum kendime.

— *İzmir'e, ailenizin yanına gitmediniz mi?*
— Gittim İzmir'e, onları gördüm. Fakat orada kalmadım. Tek başıma ayakta kalmayı tercih ettim. Her hafta aileme mektup yazardım, öyle bir geleneğimiz vardı bizim, evden ayrı olduğumuz zaman, her hafta durumu bildirirdik. Annemin babamın, bir tür, yüreklerini rahatlatıyordum yazarak. Fakat yalnızdım. Dolapdere'de ahşap, berbat bir pansiyon, üst katta büyük bir oda, geride tuvalet ve banyo var. Pansiyonu işleten kadın zenciydi; bir de oğlu vardı, ama oğlu ayrı evde oturuyor, evlenmiş. Kadıncağız bana çok iyi bakardı; sabahleyin kahvaltı filan verir...

— *Sizin kim olduğunuzu biliyor muydu?*
— Hayır, bilmiyor...

— *Başına ne bela aldığını...*
— Orada ben, gayet masumane bir hayat yaşıyor havasındayım. Baylan'da falan oturuyoruz, görünürde her şey sakin...

Nihayet terzi Enver'den haber çıktı. Enver bir gün bana dedi ki: "Tamam, Kemal Ağbi'ye söyledim durumu. Seninle görüşecek. Bir akşam yemeğe bekleyecek..." O tarih de belli oldu. Enver'le beraber ikimiz, Kasımpaşa yoluna düştük. Ben çok heyecanlıyım, çünkü Kemal Tahir'i tanıyacağım... Romancı olarak Kemal Tahir beni ilgilendiriyor.

Kemal Tahir'in tanınmamak için takma ad kullandığını biliyorum, Ömer Faruk söylemişti, Cemalettin Mahir adıyla yazabiliyor. Yani hakkında belli bir fik-

rim var... Fakat öyle bir adamla karşılaşacağımı hiç düşünmemiştim. Çok başka bir tip bekliyordum, bambaşka biri çıktı karşıma. Tabii, biraz da onun uzun yıllar süren hapisliği o tipi oluşturmuştu. Yine de ben, başka bir hava içinde konuşacağız sanıyorum: Rakı sofrasıyla karşılaştım.

— *Eşi Semiha Hanım?*

— Semiha Hanım, o da, gel otur dedi, beni bir yere oturttu. Kemal Tahir, "Gel delikanlı!" diye beni çağırıyor. "Eee, Parisli, anlat bakalım, oralarda neler oluyor, ne haltlar ettiniz?.." dedi. Ben de dilim döndüğü kadar bütün Paris macerasını özetledim. Biraz bozulduğunu hatırlıyorum, FKP'nin Nâzım'a hemen sahip çıkmamasına sinirlenmişti. "Bu ne demektir?! Bu saçmalık..." filan gibi laflar etti.

Durumun burada bizim sandığımız gibi olmadığını, Batılıların aslında katı olduklarını, bu gibi işlerde duygusallığa hiç yer vermediklerini söylemeye çalıştık. Ve sonunda da, özel bir şey anlatmak istediğimi söyledim. "Onu sonra konuşuruz," dedi gerçi. Artık sohbete geçildi. Rakı içiliyor, ben içemiyorum; saat 12.00 filan oldu, kalkacağız... Bana, "Sen dur," dedi; Enver de oturmak istedi, onu yolladı. O, ben, karısı kaldık. Ondan sonra "Nedir bu mesele?" diye sordu.

Böyle böyle dedim, partinin içinde böyle anlaşmazlık var, millet birbirini yiyor. Oradan haber gönderiyoruz, aylarca cevap gelmiyor, gelen cevap da ters geliyor... Anlattım. Bu, Nâzım'ın işidir, uluslararası bir adam oldu, işin başına Nâzım geçsin... Arkadaşların taleplerini söyledim ve bunu kendisine duyurmanızı rica ediyoruz dedim. Nâzım Hikmet'in onayını alırsak, ben tekrar Paris'e gidip durumu söyleyeceğim...

Düşündü biraz, "Ben," dedi, "bunu söylemeye çalışayım Nâzım'a." O gece öylece ayrıldık.

— *Randevulaşmadan?*

— Tekrar haberleşmek üzere...

O sıralarda ben yine sinemalara gidiyorum İstanbul'da. Beyoğlu'nda Saray sinemasında bir film seyrediyordum. Yanımda bir kız oturuyor, elinde *Cumhuriyet* gazetesi, hoş bir kız. Sarışın, açık mavi gözlü. Kendi kendime dedim ki, yahu şunun peşine düşsem, iş yok güç yok... Sinemadan çıktık; kızcağız Ağacamii durağında tramvay bekliyor, ben gittim dikildim. O da farkında, fakat yüzünde öyle bir ifade var ki, git de demiyor. Önce o tramvaya bindi, ben de arkasından. Aksaray'da indi, ben de indim. Resmen peşinden gidiyorum. Bir yere geldik, klasik olay oldu, "Burası semtimiz, lütfen beni bırakın," dedi. "Peki," dedim, ama evi de öğrenmiş oldum. Evine gitmeme lüzum kalmadı, iki veya üç gün sonra Beyoğlu'nda burun buruna geldik.

"Aa, yine siz!" dedim. Güldü. Sonunda yanına takıldım, dedim ki, "Ben bir zarar vermem." "Yok, onu anladım," dedi. Sonunda bana kendini tanıttı: Avukat Nedret. Çok genç daha. Aslında avukatlık da yapmıyor. Ben de kendimi tanıttım. "Siz o musunuz?" dedi. Tanıyor beni, iyi bir haber... Ondan sonra biz başladık buluşmaya. Konuşuyoruz, çok güzel, klasik anlamda duygusal bir ilişki gelişiyor. Önce Beyoğlu tarafında buluşuyorduk, sonra yaz geldi, yaz gelince Küçüksu'ya taşındılar.

Vapura biniyorum, Küçüksu'ya gidiyorum; o, iskelede bekliyor. Orada çıkıyoruz, Küçüksu'nun tepesinde meşhur bir gazino vardır, flörte müsait bir yer. Oraya gidiyoruz. Hayaller kuruluyor falan. Sonunda

ben ona nasıl bir adam olduğumu hissettirdim; korkup kaçacak sanıyordum. Korkmadı. Aksine siyasî ilişkiler içinde nasıl beraber olacağımızı düşünmeye başladı. Beni etkiliyordu Avukat Nedret.

Bu ilişki böyle sürerken, Enver bana Kemal Ağbi'nin beni tekrar görmek istediğini söyledi. Kalkıp gittim. Kemal Ağbi özel bir durum için değil, konuşalım diye çağırmış. Paris'i soruyor, Paris'te olup bitenleri merak ediyor. Bir dostluk kuruldu. Kemal Ağbi'yi İstanbul'daki edebiyat çevresi pek tanımıyor o sıralar, solcular tanıyor sadece. Biz onunla yakınlaşma havasına girdik.

Sonunda Nâzım'dan haber geldi. Haber şu: Paris'e gitsin, burada buluşma olmaz, Paris'te olabilir, beklesin orada... Nâzım acaba kaçacak mı düşüncesi geldi benim kafama. "Tamam," dedim Kemal Tahir'e, "ayarlamaya çalışacağım." Bu olayın üzerinden kaç gün geçti, ne kadar geçti, hatırlamıyorum, Nâzım kaçtı.

— *Siz daha buradasınız?*
— Buradayım. Nâzım olayı olur olmaz ben, tamam, gitmem gerekiyor dedim. Gitmek için gerekli her şeyi yapayım. Biraz zor oldu. Fakat yine her şeyi toparladım ve bir sabah...

— *Avukat Nedret?*
— Nedret'le konuştuk. "Gitme" dedi, "kal," dedi. Yani o çok ciddiye aldı işi. İlle doğru dürüst bir hayat kurmak isteyen bir kızdı. "Sen gidersen, ben de Amerika'ya gideceğim. Bunu istiyorlar benden. Halbuki ben Amerika'ya gitmek istemiyorum," dedi. Ayrılırken üzüldüm. Çünkü hem güzel hem duyarlı bir kızdı. Duygusal bir şey yaşanmıştı... Ben Paris'e gittikten

sonra ne kadar çok mektup yazdı, vazgeçirip döndürmek için. Ben dinlemedim... *Zenciler Birbirine Benzemez*'de ondan da izler vardır...

Bu defa başka bir Paris oldu.

— *İstanbul'daki olaylar bu kadar mıydı?*

— Hayır. Anlatacağım. Ama önce gidiş sebeplerimi özetleyeyim istersen.

Bir defa Nâzım'a inancım büyüktü. İkincisi, şöyle bir fikre varıyordum: Nâzım da, birçok noktada, Rusya'da olup bitenleri tasvip etmeyecek bir adam, yani onunla kafalar uyuşacaktı. Eğer Nâzım, Türkiye'deki sosyalist hareketin başına geçerse, geçebilirse, hareketin geleceği olabilir. Aksi halde olmayacak. Çünkü öbürlerini tanıyorum, biri sarhoş çıkıyor, öbürü derbeder çıkıyor.

Bir de o arada meşhur Sarı Mustafa'yla sıkı fıkı oldum, Sarı Mustafa'yı partiden zaten tanıyordum. Bu defa İstanbul'da kaldığım sürece, her hafta belirli günlerde Mecidiyeköy'deki dutlukların bulunduğu çayhanelerde oturup konuşuyorduk. Mustafa bana parti tarihini anlattı. "Senin hafızan iyi, bunları unutma. Başımıza bela gelecek diye bunları yazamıyorum..." Ve bana, Mustafa Suphi'den itibaren partinin bütün tarihini, olayları anlattı. Öğrendiklerim karşısında dehşet içinde kaldım. Bunların doğru olup olmadığına emin olamadığım için, çok uzun yıllar, meselelerden ne konuştum, ne de olup biteni yazdım. Ancak sonra bir başka partili hatıralarında bunlardan söz edince, Sarı Mustafa'nın doğru söylediği ortaya çıktı. Ondan sonra bahsetmeye başladım. Sarı Mustafa'dan, parti içinde birbirlerini nasıl yediklerini öğrendim.

Sonra Mussolini Ahmet'i tanıdım, Ahmet Kavala.

Mussolini Ahmet, Nâzım'ın hizibinden. Sarı Mustafa Ahmet'le konuşmam gerektiğini söylemişti. Konuş derken, Mussolini Ahmet'in büyük özelliğini bana söylemedi. Ahmet'in özelliği şu: Bunlar parti içinde ikiye bölünmüşler, birbirlerini yiyorlar. Nâzım'ın grubunun legalliğini Enternasyonal'e kabul ettirebilmek için, Hayırsız Ada'da meşhur bir gizli kurultay vardır, TKP kongresi. O kongreyi örgütleyen adam Ahmet. Mussolini'ye benzediği için de Mussolini Ahmet diyorlar.

Onunla da çok yakın olduk. O da bir sürü şey anlattı. Öğrendikçe ümitsizlik içine düşüyorum. Çünkü gördüğüm şu: Parti, isterse komünist partisi olsun, Türkiye'de münevver kalitesi aynı. O kaliteyle müspet bir şey yapılamıyor. Yani Demokrat Parti neyse, senin kurduğun parti de o oluyor... Maya kötü. O maya bir türlü metodu anlamıyor, metodun nasıl uygulanacağını bilmiyor, bu işin ne olduğunu tam kavrayamıyor. Büyük bir hayal kırıklığı...

İstanbul'daki kısa süre içerisinde başka faaliyetler de oldu. Bunların en belli başlısı, Barışseverler Hareketi'yle ilgili olandır. Barışseverler Hareketi, 'soğuk savaş'ın başladığı yıllarda Sovyetler Birliği'nin doğu blokuyla beraber Amerika'ya karşı geliştirdiği bir soğuk savaş silahıydı. Bunun esası, Birleşik Amerika'nın sahip olduğu nükleer üstünlüğe karşı dünya halklarını barışçı yönden seferberliğe geçirmekti.

Bunun için de İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da ve diğer ülkelerde, komünist partilerin güçlü olduğu ülkelerde, komünist partisine yakın, fakat komünist olmayan ilerici aydınlar, hareketin etrafında toplanıyorlardı. Türkiye'de bu hususta çok net bir tavır yoktu. Fakat o sırada *Barış* adında bir dergi çıkarılmaya başlandı. Dergiye hem yazılarımla, hem de imzasız birta-

kım çalışmalarımla katılıyordum. Özellikle haberlerin derlenmesinde falan faal olarak katılıyorduk.

Daha önceden tanıdığım, Paris'te de birlikte olduğum, Gün ve Necil adlı arkadaşlar, karıkoca, hareketin içindeydiler. Ve onlar da İstanbul'daydılar o sıra. Temasımız devam ediyordu. Genellikle Taşlık kahvesinde buluşuyorduk. Bir buluşmamızda Gün Togay, bana, Türkiye'de Barışsever Hareketi'nin örgütleneceğini ve bu hareketin kurucu üyeleri arasında olmamı önerdi.

Ben buna taraftar olmadım, biraz düşünmem lazım geldiğini söyledim. Sonra da bu işin Türkiye'de tek başına yürümeyeceğini, eğer mümkünse, bunu Nâzım Hikmet'i kurtarma hareketiyle birleştirmemizi teklif ettim. Çünkü imza toplanması söz konusuydu halktan. Nâzım Hikmet'i kurtarmak için imza verecek insanlar bir hayli vardı. Ama Barışseverler Hareketi için imza vermeye çekinebilirlerdi. Bu önerimi ortaya attım, fakat kabul ettiremedim.

— *Kabul etmeme gerekçelerini hatırlıyor musunuz?*

— Çok net olarak. "Barışsever Hareketi ayrı, Nâzım Hikmet'i kurtarmak ayrı bir hareket..." dendi. Bana göre de, böyle yapmakla Türkiye'de Barışseverler Hareketi önceden mahkûm edilmiş oldu.

Ben, hayır dedim; onlar hareketi kurdular. Behice Boran hareketin başına seçildi. Batıdaki gibi olmadı; Batıdakiler, solcu hareketle direkt ilişkili insanlar değillerdi. Halbuki bizdekilerin hemen hepsi toplumcu arkadaşlardı, sol hareketle bağlantılıydılar. Bu yüzden de hareketin geleceği bence tehlike arz ediyordu. Hatta aramızdaki konuşmalarda, "Bakalım kaç ay yaşayabilecek?" dediğimi hatırlıyorum.

Bu böyle gide dursun, biz öbür taraftan İstanbul

Yüksek Tahsil Gençlik Derneği adlı üniversiteli dernekle –dernek, Türkiye'deki solcu hareketin üniversitedeki görüntüsü şeklindeydi– beraber, Nâzım Hikmet'i Kurtarma Komitesi faaliyetinden olarak, Lâleli'deki Çiçek Palas salonunda bir toplantı yapmayı düşündük. O sıralarda Nâzım Hikmet kampanyası hayli gelişmiş durumdaydı. Yanlış hatırlamıyorsam, *Nâzım Hikmet* adını taşıyan bir dergi bile vardı. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin dergisi *Hür Gençlik* de, ısrarla Nâzım'ın kurtarılması lehinde propaganda yapan yazılar yayımlıyor, hatta Nâzım'ın şiirlerini yayımlıyordu. Bunlar o zamana kadar Türkiye'de yapılmış, görülmüş şeyler değildi.

Nâzım'ı kurtarmak için imza kampanyaları yapılıyordu. Dernek üyesi genç arkadaşlar İstanbul'un çeşitli yerlerine dağılıp imza topladılar. Çocukları polis yakaladı, Sansaryan Hanı'na götürdü, fakat salıverdiler sonra. Bu gerilimli ortam içerisinde Çiçek Palas olayı hazırlandı ve ilan edildi. Oraya ayrı ayrı gidilmesi söz konusuydu...

— *Lâleli'deki salon sahibi sizin toplantınızın niteliğini biliyor muydu?*

— Biliyor. Fakat başına ne geleceği hakkında bir fikri yok adamın. Dediğim gibi, herkes ayrı ayrı gidecekti. Ben kendi hesabıma, Beyazıt'tan geçerek gitmeyi düşündüm. Beyazıt'ta birtakım hareketler gördüm ve bir şeyler hazırlanıyor hissine kapıldım.

Toplantı salonuna geldiğim zaman çok üzüldüm. Çünkü benim gönderdiğim üç-beş arkadaşla, Yüksek Tahsil derneğinden gelmiş bazı arkadaşların dışında pek kalabalık yoktu içeride. Beşiktaş'tan gelmesi beklenen, tütün işçisi bir topluluk vardı, toplumcu bir ar-

kadaş örgütlemişti onları. Vakit çok yaklaştığı halde hiçbiri gelmiyordu. Neticede birileri daha geldi. Fakat katılım düşüktü. Çocuklar yine de heyecanlı... Açılış konuşması yapılacağı sırada vaziyetin kötüye gideceğini hissettim. Çünkü şu ya da bu şekilde bir olay olur da biz de o olayda yakalanıp içeride tutulursak, olayı doğrudan doğruya Fransa'ya bağlayacaklardı.

Bunun çok vahim sonuçlar çıkaracağını tahmin ediyorduk; bu konuda bir karar almıştık: Kesinlikle içeride ele geçmemek, yakalanmamak. Nitekim büyük nümayiş kalabalığı Beyazıt'tan Lâleli'ye doğru gelmeye başlayınca, ben bunları fark edince, Gün'le Necil'e "Çocuklar haydi, burada durmamız yanlış," dedim. Onlar da "Sen çık, biz de çıkıyoruz," dediler. Ben çıktım, kalabalığın arasına karıştım ve kayboldum. Tabii sonra müthiş merak etmeye başladım, ne oldu, Sonuç ne... Bu merak aşağı yukarı akşama kadar sürdü.

Sonra, olanları arkadaşlar anlattılar. Etraf sarılmış, bağrışmalar çağrışmalar, aleyhte nümayiş olmuş. Öyle tuhaf bir durum nasıl olmuş ki, içerideki solcu çocukların dışarıya çıkarılması için Sansaryan Hanı'ndan emniyet müdürlüğü müdahale etmek durumunda kalmış. Onlara bir köprü açmış ve oradan geçirilip arabalara bindirilerek kurtarılmış çocuklar ve ne yazık ki Gün'le Necil de içeride yakalanmışlar; isimleri alınmış... Bu olayın sonradan çok neticeleri olacaktır ve Yüksek Tahsil Gençlik Derneği de, daha sonra Samet Ağaoğlu tarafından mecliste yapılmış bir konuşmada suçlanarak, tahkikata maruz kalacak ve kapatılacaktır.

— *O dönem içerisinde mi?*

— O dönem içersinde. Onun da başını yiyeceklerdir. Halbuki Türkiye'de örgütlenmiş en aklı başında der-

neklerden biriydi. Metin Erksan'dan tut da bilmemkime kadar birçok arkadaşımız oradan yetişmiştir ve kimseye de bir zararı dokunmamıştır...

Bu badire tabii önemli bir badireydi. Fakat yıldırtmadı ve Barışseverler Hareketi ortaya çıktı. Birkaç demeçten sonra Barışseverler Hareketi'nin ismi duyulmaya başladı, hatta Türkiye radyolarında haber olarak verildi. Bunlar heyecan verici şeylerdi. Nihayet eylüle doğruydu, ailemi görmek için Burhaniye ilçesine, babamın kaymakamlığını yaptığı Burhaniye'ye gittim. Orada radyoda işittim, Barışseverler'in kapatıldığını, haklarında takibata geçildiğini. Kendi kendime, "İşte tahmin ettiğim gibi birkaç ayda bu iş bitti," dedim.

İstanbul'a döndüm, yine Suna Pastanesi'ne gidiyorum. Orada Hasan Tanrıkut'la karşılaştım. Hasan, "Seni partiye götüreyim," dedi. Bahsettiği, Türkiye Sosyalist Partisi. Esat Adil Müstecaplıoğlu, bir yandan da *Gerçek* gazetesinin çıkarılma faaliyetlerini sürdürüyor. Hasan, "Gel, genç arkadaşlara ihtiyaç var, bize yardımcı olursun..." diyor. Fransa'ya gideceğimi söyledim. "Gidersin, gazeteden gidersin hatta," dedi. Bu bana cazip göründü. Bir gün ona takıldım ve gittim. Vakit Yurdu'nda yer tutmuşlardı, orada çıkacaktı *Gerçek* gazetesi.

Sonbaharın ilk günleriydi. İçeride bir arkadaş oturmuş, çalışıyordu. Tanıştık: Asım Bezirci. Asım Bezirci'yle böylece arkadaş olduk. Üç-beş arkadaş, biz bir çeşit istihbaratı olacaktık gazetenin. Esat Adil Bey'le tanışmış oldum. Daha önce anlattığım Sarı Mustafa'yla orada tanıştım. Sarı Mustafa, Esat Adil'in yanındaydı. Hareketin çok eskilerinden, kendi tabiriyle 'Mustafa Suphi'nin neferi'. Mustafa Suphi'yle Rusya'dan itibaren tanışıp Türkiye'ye gelenlerden birisi;

hareketin içinde her zaman önemli bir rolü olmuştur. Bir de Hüsamettin Özdoğu diye işçi kökenli bir arkadaş var. Onların olması harekete daha bir ciddiyet veriyor. Çünkü bunlar çok uzun süreden beri hareketin içindeki militan kişilerdi.

Biz orada çok küçük bir kadroyla, çok küçük paralarla *Gerçek* gazetesini gündelik olarak çıkarmaya başladık. *Gerçek*'e Babıali'den bir tek gazeteci alınmıştı profesyonel olarak, yazıişleri müdürü Mahmut; soyadını hatırlayamıyorum. Mahmut Bey çok anlayışlı görünüyordu. Fakat içimizde de bir şüphe yok değildi.

— *Polis olmasından mı?*

— O çevrelerden araya katılmış biri midir gibisinden... Faaliyete başladık. Gazete önce bayağı yüksek tirajlarla basılarak çıktı. Biraz da patırtı yaptık.

— *Dağıtımı nasıl sağladınız?*

— Dağıtım iyi kötü sağlanabildi. Fakat satış başarısızdı. Bir süre sonra kamyonlarla iadeler gelmeye başlayınca, çok moral kırıklığına uğradık. Hatta hiç unutmam, Esat Bey beni ve Asım Bezirci'yi o akşam Sirkeci'de bir lokantaya götürdü. Beraber yemek yedik, konuştuk, direnmemiz gerektiği konuşuldu; gazete, durum böyle de olsa çıkacak... Ben yazılar yazıyordum, edebiyat-sanat sayfası gibi bir şey yapıyordum. Ama yeteri kadar personel olmadığı için, gerektiğinde dış politika yazıyordum, bazan birinci sayfadan başyazı gibi bir şey... Gazetede, bir de, o zamanlar ilk cildini bitirdiğim *Saadet Hepimize Mahsustur* tefrika ediliyordu. Asım Bezirci, 'İ. Toplumu' imzasıyla fıkra yazıyordu. Ve gazetecilik tecrübesi olmadığından hayli sert yazıyordu. Başına iş gelecek diye uyarıp duruyordum Asım'ı.

Şartların hepsi zorlayıcıydı, her işe yetişmek icap ediyordu. Mesela o sıralarda Orhan Veli vefat etti. Orhan Veli'nin tahkikat işi bana verildi, nerede ölmüş, nasıl olmuş falan... O sırada Moskova Radyosu'ndaki Türkçe neşriyatta, Erdem Yoldaş adıyla neşriyat yapan biri vardı. Kim olduğunu biliyorduk: Nâzım Hikmet'le de dostluğu olan eski bir militan, Laz İsmail, İsmail Bilen... İsmail Bilen, bir konuşmasında Türkiye Sosyalist Partisi'ni bölücülük yapmakla suçladı, hatta, polise hizmet etmekle suçladı. Bu konuşma, öteki partinin, yani Dr. Şefik Hüsnü'nün Emekçi Partisi'nin adına yapılmış gibiydi.

Esat Adil çok sinirlendi, ertesi gün Moskova Radyosu'na hitaben çok sert, çok ağır bir yazı yazdı. Yazı o kadar sertti ki ve Rusları o kadar yerden yere çalıyordu ki, o gün akşamüzeri beklemediğimiz bir olay oldu. Gazeteye geldim, Esat Bey'in odasında sarışın iki adam oturuyor; Sarı Mustafa da orada, bizim terzi Enver de. Enver dedi ki: "İçeridekiler önemli. Esat Bey, Attilâ da gelsin diyor..." Kapıyı vurup girdim. Esat Bey, "Bunlar Tass Ajansı'nın muhabirleri," diye tanıştırdı. Biri Grigori Savin diye bir Rus; öbürünün adını hatırlamıyorum. Grigori'yle sonradan arkadaş olduk.

Her ikisi de Türkçe biliyorlardı. Esat Bey bunlara yaptıklarının doğru olmadığını söylemeye çalışıyor; onlar da Moskova'daki neşriyattan sorumlu olmadıklarını belirtiyorlar, bize çatmanız haksız diyorlar. Bizlerin ne kadar sosyalist olup olmadığımız falan konuşulurken, birden Sarı Mustafa fena halde kızdı ve adamları haşlamaya başladı; Rusça konuşuyor. Adamların azarladıklarını yüzlerinin kızarmasından anlıyoruz; ikisi de Sarı Mustafa'dan genç, çocuğu yaşındalar.

Konuşma bu şekilde cerayan etti. Ayrılırken Savin

bana "Beraber Muammer Karaca'ya gidelim..." demez mi!

— *Tiyatroya... Muammer Karaca'nın tiyatrosuna...*
— Evet. "Seninle ben orada görünürsem, ondan sonra ne olur biliyor musun?" dedim. Buna rağmen "Seninle konuşalım," dedi. Tekrar Fransa'ya dönünceye kadar on beş günde bir falan görüşüyorduk. Derdi politika değil, Türkçe konuşmak. Türkçe biliyor, fakat kimseyle konuşamıyor, herkes ondan çekiniyor, korkuyor.

Ben de şundan yararlanıyordum: Neden dolayı Dr. Şefik Hüsnü'nün etrafındakiler kabul görüyor, bu önyargı nereden geliyor, neden mesela Esat Bey iyi karşılanmıyor? Bunları merak ediyordum. Bunları konuşurduk.

Rusların geldiğini, Savin'le görüştüğümüzü anlatınca, Hasan Tanrıkut birdenbire ürktü. Yavaş yavaş elini ayağını çekmeye başladı gazeteden. Bir süre sonra yazı yazmaya başladı. Sonra iyice uzaklaştı. Bu olaya daha sonra değineceğim... Halbuki hem gazete hem parti kötü gitmiyordu.

O sıralarda Türkiye Sosyalist Partisi'nin genel merkezi, Beyoğlu'ndaki Süslü Saksı Sokağı'nda bir apartmanın en üst katındaki yerdi, büyük bir salon. Bir de küçük odası vardı. Orada her cumartesi toplantı yapılırdı, salonda. Çeşitli konferanslar, konuşmalar. Bir konuşma da ben yapmıştım.

— *Ne konusundaydı toplantılar?*
— Ben edebiyat üzerine konuştum galiba. Çok hareketliydi; öğrenciler işçiler oluyordu, yani kendimizi işe yarar hissediyorduk orada. Ne var ki gazetenin faaliyeti dikkati çekmeye başladı. Kore Harbi dönemi,

epey kaybımız var; gazetede bunları belirtiyor, vurguluyoruz. Derken Asım Bezirci'nin iki yazısı hakkında tahkikat açıldı. Ben bunu işaret olarak gördüm, arkası gelecek... Daha sonra iki yazı hakkında da tahkikat, biri benim çevirimdi, Fransızcadan çevirip Mareşal Tito'nun bir konuşmasını yayımlamıştım gazetede. Derken Asım'ı mahkemeye çağırdılar.

— *Yazıları dolayısıyla mı?*

— Evet. Benim beklediğim, ama kimsenin beklemediği bir olay oldu: Asım'ı tutukladılar ve cezaevine alıp götürdüler. Bu vesileyle Asım'cığın babasını tanıdım; gazeteye geldi, Asım'a yatak götürüyordu, cezaevine. Beni çok etkilemiştir babası: Erzincanlı, gerçek bir halk adamı, bambaşka... Asım'cık orada kaldı, cezaevinde. Yazılar hakkında tahkikatlar devam ediyor. Celp edileceğiz birer birer. Çok tecrübesizdim ama görebiliyordum: Her birimiz git git tutuklanacağız, gazeteyi öyle kapatacaklar.

— *Birer birer...*

— Öyle yapacaklar... Esat Bey, "Hiçbir şey yapamazlar," diye direniyordu. Sonra bir parti toplantısı yapıldı, tezler ortaya kondu. Şimdi mesele şu: Partinin ve gazetenin kadroları aynı. Partiyi kapatamıyorlar ama gazeteyi kapatırlarsa, parti de otomatikman kapanacak. Akıllıca olan, gazeteyi kendiliğimizden kapatmak, zaten tutmamış, başarısız. Ekseriyet böyle düşünüyor; Sarı Mustafa da galiba bu düşünceden yana oy verdi. Ve neticede *Gerçek*'i kapatmaya karar verdik. Fakat parti devam ediyordu.

Şimdi tekrar Paris'e gidişe bağlarsak; o dönem, ilkbahara doğru Nâzım dışarı çıktı. O dışarı çıktıktan

sonra, benim de Nâzım'dan gelen habere göre Fransa'ya gitmem gerek, kısa süre içinde. Aynı yolla, vapurla hareket ettim.

Vapurda, kıç güvertesinden İstanbul'u seyrediyorum ve içimde şöyle bir his var: "Bir daha ne zaman göreceğim İstanbul'u?" Sanki bir daha göremeyeceğim, öyle bir duyguyla doluyum.

İkinci Paris, Maria Missakian, "Tatyos'un kahrı"

— *Pişmanlık mı?*

— Değil. Hiç değil. Sadece öyle bir his... Kıç güvertesinde bir arkadaş daha İstanbul'a bakıyor dalgın dalgın, benden daha genç. Döndü ve halka mahsus bir davranışla, "Uğurlar olsun," dedi bana. "Sağ ol. Sana da." Sonra, "Yolculuk nereye?" diye sordum. "Nasipse Paris'e." "Ne yapacaksın Paris'te? Tanıdığın, bildiğin var mı?" "Yoo," dedi, "öyle bir gidiyorum." "Nereden esti bu senin aklına?" dedim. "Hiç sorma. Öyle bir esti gidiyorum..." "Peki nerelisin?" "İzmirli'yim." "Ne! İzmirli misini?!" İzmir'in şurasından burasından... "Ben de İzmirliyim. Senin adın ne?" "Nevzat..." dedi, "Seninki?" diye sordu. "Attilâ." Durdu; "Yoksa sen Attilâ İlhan mısın?" "Evet." Eliyle şimdi buldum gibisinden bir işaret yaptı; "Ben," dedi, "üç gündür İstanbul'da seni arıyorum." "Niye?" "Paris'e gideceğim ya, ben senin yüzünden Paris'e gidiyorum..."

— *Paris şiirleri yayımlanmış mıydı?*

— Şiirler değil. *Abbas Yolcu* yazıları, onları okumuş *Varlık*'ta, iyice kaptırmış. Ondan sonra Yaşar Nabi

Bey'e gitmiş, "Attilâ İlhan'la görüşmek istiyorum," demiş. Yaşar Nabi de, buradaydı, evet, bana geldi, fakat nerede olduğunu bilmiyorum falan demiş. Tesadüf, vapurda karşılaştık.

Netice itibariyle, o arkadaşı ben götürdüm Paris'e kadar. Kalacak yeri yoktu, çaresizdi; bir yer temin ettik... Sanıyorum ki, iki-üç sene oralarda çok zor şartlar altında kaldı. Paris'te 'yer silmek' gibisinden bir iş yapacağını düşünmüştü. Fakat bu işlerin çok zor olduğunu, Paris'te yer silmenin bile mümkün olamayacağını orada gördü.

İkinci Paris o kadar etkileyici değildi benim için. Bir kere, arkadaşlarla aramızda Barışseverler olayından dolayı bir soğukluk ortaya çıkmıştı. İkincisi, Fransızcayı ilerlettikçe teorik kitaplara büsbütün gömülmüştüm. Teorik kitapları okuyunca, 'uygulama'nın 'teori'den nasıl saptığını ve nasıl farklılaştığını görüyordum. Bu rahatsızlığımı sık sık söylüyordum; söyledikçe, rahatsız oluyorlardı, tartışmalar çıkıyordu aramızda.

Onlar orada daha gelişmiş bir hareketin içindeydiler. TKP ile ilişkileri daha ilerlemişti. Bazılarının demirperdenin öteki tarafına geçme ihtimalleri belirmişti. İşte, içlerinden sadece Fahri'yle –o da, onun İzmirli olmasından dolayı– devam ediyordu arkadaşlığım. Bir de bir Rus genci vardı, onunla. Gün ve Necil'le, ötekilerle eskisi kadar sıkı fıkı değildik.

Fransızcamı ilerletmek için Alliance Française'e yine gittim, yine imtihan ettiler dictée'den, "Mösyö, siz bu işi öğrenmişsiniz," dediler, pratikte sıkıntılarım olduğunu söyledim. Bunun üzerine beni conversation ağırlıklı bir sınıfa verdiler. İşte o sıralarda, bir kahvede Maria Missakian'la tanıştım.

— *Ünlü, şiirdeki?*

— Evet. İlk tanışma şöyle oldu: O bana "Siz Türk müsünüz?" diye soruverdi. Ben çok şaşırdım; çünkü Fransa'da Türkleri pek tanımıyorlardı, çok az Türk vardı. Nereden anladığını sorunca, "Benim bir fikrim var, ben Ermeni asıllıyım," dedi. Masama davet ettim. Hiç tereddütsüz geldi, bu beni çok etkiledi. Güzel bir kızdı. Oturup kahve içtik. Bana Türkiye'yi anlattırmak istiyordu. Ninesinden, anne babasından Türkiye'yi çok dinlemiş. Dilim döndüğünce anlattım.

Ondan sonra "Buluşabilir miyiz..." lafları oldu. "Ben sizi nerede bulabilirim?" dediğim zaman, "Siz beni bulamazsınız. Ben banliyöde oturuyorum. Ama adresinizi verirseniz, ben size uğrarım... dedi. İçimden dedim ki, uğramayacak, nezaketen adresimi alıyor. Ama yanılmıyorsam, iki veya üç gün sonra bir sabah, otelden çıkmışım, karşıdan bir kız geliyor, baktım Maria. Yaklaştı yanıma, "Bonjor!" dedi. Beraber yürümeye başladık.

Sebastopol Bulvarı'nda bir kahvede kahvaltı ederdim. Maria'yla birlikte gittik, kahvaltı ettik. O gün, bütün günü beraber geçirdik. Ve daha yakınlaştık. Maria Missakian'la aramızda öyle bir hava başladı.

İşsizdi ve iş arıyordu. Çok yoksul bir ailenin kızıydı.

— *Anne babası hayatta mıydı?*

— Hayattaydılar. Daha önce, ilk gidişimde, anlattığım gibi Anuşka vardı. Paris'te yalnız olmak kötü bir şey. Bu kez Maria ortaya çıktı. Böyle olunca, yalnızlık büsbütün hissolunmuyor. Öte yandan, Maria Missakian'la ilişkimde beni çok etkileyen bazı olaylar oluyordu. Maria, Paris'te doğmuş, Paris'te büyümüş, Paris'in fakir mahallelerinde, iyice fakir. Birçok şeyi ben-

den öğreniyordu; bu beni hem rahatsız ediyor, üzüyor, hem de enikonu etkiliyordu.

Yine Sebastopol Bulvarı civarında bir kahvede oturuyorduk. İçilmesi ve yapımı alengirli bir kahve çeşidi istedim ben, o da "Benimki de ondan olsun," dedi. Kahve geldi ve birden fark ettim ki, Maria nasıl içeceğini bilmiyor. Bana bakarak ayarlıyor. "Sen ilk defa mı içiyorsun?" diye sordum dürüstçe; ilk defa içiyormuş kızcağız. O zaman bende bir heves oldu: Maria'yı Paris'in birtakım yerlerine götüreyim, bilmiyor çocuk...

Mesela Grand Boulevard'daki Rex sinemasına gitmiştik. Çok enteresan bir sinemaydı o zaman için; çünkü sinemanın içine girdiğim vakit, tavanında bir yaz gecesinin gökyüzü var, yıldızlar görünüyor, Samanyolu görünüyor. Duymuş, fakat gidememiş. "Ben seni götüreyim," dedim. Beraber film seyrederken çok ilginç bir başka olay da oldu: İnsanlar birbirleriyle konuşuyorlar, Maria'ya bakıp konuşuyorlar. Ne konuşuyorlar diye kulak misafiri oldum; o da işitmiş, "Benim için büyük iltifat," dedi, "beni Maria Montès'e benzettiler." Maria Montès, zamanın ünlü film yıldızı. Baktım, profilden hakikaten çok benziyor.

Böyle tatlı bir çocuk. Bazen alıyordum, Sofi'nin lokantasına götürüyordum; Sofi buradan gitme bir Ermeni. Sofi onu yanımda görünce çıktı geldi ve bana Türkçe olarak "Bu güzel kızı nereden buldun?" diye sordu. "Sizden," dedim. Bunun üzerine Ermenice konuşmaya başladı. Fakat Maria'nın Ermenicesi hayli zayıf, pek konuşamıyor, yine de anlayabiliyor. Bir ara kızcağız kıpkırmızı kesildi. Sonradan öğrendim ki, Sofi "Bu oğlanla evlen, bu iyi," demiş, "hem de bunlar artık Ermenileri kesmiyorlar..." demiş.

İşte, Maria'ya iş aradık. Sonunda Cartier Latin'de bir tüfekçi dükkânında tezgâhtarlık buldu, silah, mermi filan satan, av gereçleri satan bir dükkân. O zaman şöyle bir hayatımız oldu: Otelden çıkınca kahvaltımı yapıyordum, sonra Cartier Latin civarındaki kahvelere gidiyordum ve çalışıyordum...

— *Ne çalışıyordunuz? Yazıyor muydunuz?*

— O da enteresan. İki şeye birden çalışmaya başlamıştım. Bir tanesi, teorik bilgilerime dayanarak, Türkiye'deki şiir hareketini ele alıp, ilerici edebiyat hareketinin genel eleştirisini yapan ve ondan sonra nasıl bir platformda, nasıl bir neşriyat yapılması lazım geldiğini araştıran bir çalışma. Başladım ince, kareli bir deftere yazmaya, evde durur hâlâ o defter. Karınca bacağı sık bir yazıyla yazıyorum. İlk sayfaya da ismini koymuşum çalışmanın: "Kendi Kendime Sanat Konuşmaları"...

Bu sanat konuşmalarını yapıyorum, çünkü Türkiye'ye döndüğüm takdirde, onlara dayanarak müthiş bir neşriyat yapmaya kararlıyım. Bir buna çalışıyorum, bir de romana başladım... Başladığım roman da, Türkiye'deki toplumcu hareketin içerisindeki çeşitli tipleri eleştirecek... *Sokaktaki Adam*'ı yazmıştım, bitmişti; *Sokaktaki Adam*'da Batılı, çağdaş kafalı bir aydının Türk toplumu içerisinde kendini nasıl yabancı hissettiğini, bundan dolayı da her şeyi nasıl reddettiğini anlatmıştım.

— *Şimdiyse...*

— *Zenciler Birbirine Benzemez*'i düşünüyordum. Romanın kahramanı, fakir çocuğu bir teknisyen. Onun tereddütlerini anlatacaktım bu kez. Ama romanın adı henüz belli değildi.

Bu çalışmalarım öğleye kadar sürerdi. Sonra kalkıp

Cartier Latin civarındaki kahveye giderdim, elinde sandviciyle Maria Missakian gelirdi; ona bir kahve ısmarlardım, sandvicini yerdi öğle yemeği niyetine. Bir şeyler yerdim ben de. Maria'nın tatili bitene kadar sohbet ederdik. Sonra onu işine bırakır, kahveye döner, ya romana ya da "Kendi Kendimle Sanat Konuşmaları"na çalışırdım.

Bir yandan da yine Globe isimli kitabevinden Sovyetler Birliği'nde Fransızca olarak basılmış, Sovyetler'den önceki Rus edebiyatının, özellikle eleştirmenlerinin kitaplarını okuyordum: *Nasıl Yapmalı?*, *Kabahat Kimde?*.. Herzen, ötekiler. Bazıları beni çok etkiliyordu. Allahtan Fransızcaları o kadar çetrefil değildi.

Yine o sıralarda Ankara'da çıkmakta olan bir dergiyle temas kurdum. Derginin adı *Pazar Postası*'ydı ve dergiyi Bâki Kurtuluş yönetiyordu, bir de İlhami Soysal vardı. Onlara mektup yazarak, Paris'ten yazılar yazabileceğimi söyledim. Kabul ettiler. Hemen her hafta politik bir yazı yazıyordum. O yazıları sonradan bulamadım. Benim adıma önemli, çünkü 1950'lerde ne kadar belirgin bir netliğe kavuştuğumu gösteren yazılar...

Kendi kendime dedim ki, koca dergi, haftalık da yayımlanıyor, *Sokaktaki Adam* burada tefrika edilebilir; önerdim, "Bende bir roman var, isterseniz basın," dedim. "Tabii, basarız," dediler. Romanı yolladım. (Bkz. Küçük Antoloji s. 304)

— *Telif bedeli?*

— Para falan istemem demiştim. Roman orada tefrika edilmeye başladı, *Pazar Postası* her hafta geliyor. Yazarlık maceram Maria Missakian'ı enikonu etkiliyordu: Aa, bu adamın yazıları, şiirleri çıkıyor, romanı tefrika ediliyor... Yayımlanmış bir kitabın insanları ne

kadar çok etkilediğini hayretle müşahede ediyordum. Mesela Alliance Française'de, konuşma sırasında, ben şiir yazarım, kitabım falan var deyince inanmaz görünürlerdi, ertesi gün kitabı getirirdim, hepsinin gözünde bir ışık, çok önemserler...

O arada bir İtalyan kızla arkadaş oldum. *Zenciler Birbirine Benzemez*'de bir bölüm vardır: Mehmet Ali ve arkadaşları İtalya'da sigara satmaya çalışırlar, İtalyanca laflar nasıl söylenecek, onu toparlayamıyorum, kıza rica ettim. Kızla oturduk, beraber hazırladık. Onun yardımıyla toparlanmıştır...

Böylelikle ikinci Paris, Maria Missakian'la olan o tatlı ilişki, onun dışında daha ziyade teorik diyebileceğimiz bir hazırlıkla, bir kitap, bir roman çalışması şeklinde gelişiyordu.

— Sokaktaki Adam'*ın tefrikası sırasında Türkiye'deki yankıları ne oldu?*

— Hiç. Kimseden hiçbir tık çıkmadı...

Bu dönemde, daha önce anlattığım sebeplerle Margot'yu aramadım. Ama Cahit'le, bizim Mırç'la sık sık buluştuk. Cahit'in durumu hâlâ kötüydü, iş bulamıyordu. İlk dönüşümde, Paris'ten ayrılırken, Cahit bir kızla ilişki kurmuştu, Jacqueline. Bir çocukla terk edilmiş bir kız, köy kökenli ve kötü bir yerde çalışıyor. Bir dayanışmaya girdiler. Buna sevinmiştim, çünkü ben dönüyorum, Cahit hiç olmazsa yalnız değil, bir dayanışma falan; küçük çocuk da çok şeker bir çocuktu... İkinci gelişimde, ayrılmışlardı Jacqueline'le. Cahit yalnızdı ve sıkıntı içindeydi.

— *Ama kalmaya inatla devam ediyor...*

— Tabii. Türkiye'ye dönemiyor. Döndü mü bu defa

başına iş açar falan. Çünkü iyice deklare edilmiş. Öte yandan Fransız polisiyle de aralarında mesele var: Paris'te geçinebileceğini ispat etmek zorunda. Beni götürdü. Bu defa kurallara daha uygun şekilde gelmiştim, bir miktar dövizim vardı. Onu belgeleyip Mırç için de garanti vermiştim.

Çok dramatik bir olay da şudur: Cartier Latin'de bir kahve vardı; akşamüstleri üç kız yaylı sazlarla müzik yapıyor, Albeniz'in tangosu, Drovorjak falan, hoş bir yer. Bir gün Maria'yı geçirdim, ne yapayım diye düşünüyorum, Paris'te kendimi hem çok yalnız hem de mutlu hissediyorum, gittim ve kahveye oturdum, o rahatlıkla kitap okuyorum.

Kahvenin camından Cahit'in yüzünü gördüm, berbat, sarı, hastalıklı bir yüz. Gel diye işaret ettim. Girdi, yanıma oturdu. Ama çok gergin, bilemediğim kadar gergin. Sen nerelerdesin? Kaç gündür görünmüyorsun diye soruyorum, susuyor. Bu kez "Cahit," dedim, "sen derdini bana söylemeyeceksen kime söyleyeceksin?" O zaman, "Üç gündür yemek yemedim," dedi. "Söylesene yahu," dedim, "üç gün niye bekledin? Çıkıp gelseydin, ne varsa yerdik..."

Neyse, kahvede bir şeyler yedi Cahit, rahatladı. Rahatlayınca hep neşelenirdi, hemen neşelendi. O akşamı çok güzel geçirdik. "Bu işin sonu nereye varacak?" dedi bana. Dedim ki: "Bu işin sonu benim açımdan belli. Türkiye'ye döneceğim ve Türkiye'de kendi başıma, bildiğim, anladığım Marksizmi yapacağım. Diğerleriyle müthiş bir kavga kopabilir aramızda, hiç umrumda değil. Yalnız, benim hareketten ayrılmam diye bir şey kesinlikle söz konusu değil. Ben onların yanıldıklarını ispat etmek istiyorum."

Cahit bana hemen, "Olur mu?!" dedi, "Aclan'ın

durumu var, bilmemkimin durumu var..." Onlar, Aclan Sayılgan falan, o zaman karşı tarafa geçmiş durumdalar, eskiden bizim arkadaşlarımız...

— *Dönek...*

— Evet, o durumdalar. Cahit, "Seni böyle suçlarlar," diyor. "Beni suçlayamazlar," dedi, "çünkü ben öbür tarafa geçmeyeceğim, ben solda kalacağım ve oradan açıklayacağım düşüncelerimi..." Benim düşüncem buydu.

Bunlar böyle sürüp giderken, Nâzım'la görüşme imkânları gitgide azalıyordu. Türkiye'den çıkınca doğrudan doğruya Rusya'ya gitmişti. O dönemde Doğu Berlin'e geldi, Barışseverler Hareketi'ne katılmak için. Faka ben Doğu Berlin için vize alamadım. Paris'e geleceğine dair bir haber yoktu.

Demek ki, ne kadar sürdü, epeyce bir zaman, okuyorum, yazıyorum, Türkiye'ye dönemiyorum. Niye dönemiyorum? Paris'teyken 51 tevkifatı oldu. Onun da trajik bir hikâyesi var: Ben eski arkadaşlarla artık temas halinde değilim. Bağ kopmuş vaziyette. Fakat onlardan bazıları Alliance Française'e geliyorlar, onlar da dil öğrenmeye çalışıyorlar, orada karşılaşıyoruz. Öğrendiğime göre, Fransa'daki hareketin bir sorunu söz konusu. FKP, "Siz bir Türk grubusunuz, siz solcu bir grupsunuz. Resmî sıfatınız olduğunu iddia ediyorsunuz ama, bize Türkiye Komünist Partisi'nden resmî bir belge getiremiyorsunuz. Bunu getirin..." diyor. Arkadaşlar bu sıkıntıyı yaşıyorlar.

İçlerinden, Alliance Française'e gelenlerden biri bana güveniyordu. "Bir karar verildi, Türkiye'den bir arkadaş gönderiyorlar," dedi. Gelen arkadaşı tanıyordum, bir hanım arkadaş, tıp talebesiydi o zaman, son-

radan doktor oldu. Bu hanım arkadaşın işin içinden çıkabileceğine ihtimal vermiyordum.

Derken tevkifat patladı. Tevfikat patlayınca, Türkiye'de herkes içeriye girdi. Paris'ten memlekete dönmek bir risk halini aldı. Şimdi fiilen benim durumum en tuhaf.

— *Hem olaydan, hareketten soyutlanmış...*
— Hareketin içindeki arkadaşlarla aramız açık olduğu halde, bir yandan da onların içinde sayılan bir adamım.

— *Türkiye'deki yönetim için öylesiniz. Onlar içinse?*
— Ben karşı tarafta bir insan durumundayım, onlar için. Tam bir karmaşa... Uzunca bir süre bekledim, Türkiye'ye dönmedim. Ondan sonra karar verdim; dedim ki: "Ya herru ya merru, giderim, tutuklarlarsa tutuklarlar!.."

— *Çember daralıyor, olanaklar daralıyor...*
— Daralıyor. Ama aklımı kurcalayan başka bir şey de var, onu da anlatmalıyım: Maria'ya gittikçe daha çok zaaf duyuyorum. Maria beni etkiliyor; Türkiye'de doğmuş bir ailenin Paris'teki çocuğu ama, hâlâ 'Türk' bir çocuk, atalarının toprağına karşı, görmediği, bilmediği toprağa karşı merakı, sevgisi var. Bu beni çok etkiliyordu işte.

Maria'yı Türkiye'ye getirmek, döndürmek gibi bir karar vermiş vaziyetteyim ama, Türkiye'ye ben dönmeden bu olmaz görünüyor. Çünkü konsoloslukta şöyle bir yoklama yaptım, "Pasaport var mı?" dediler. Halbuki Maria'nın ailesinde Türk pasaportu yok; Türkiye'den çıkışları kaçak. Bunlar 'haymatlos' olarak kaçmışlar, yani vatansız olarak. Zannederim, Su-

riye üzerinden gitmişler Fransa'ya. Onlara ondan sonra bir pasaport uydurulmuş ama, Türkiye Cumhuriyeti bu soy pasaportları kabul etmiyor.

Tıkandı mı mesele! Ne yapacağımı kestiremiyorum. Neticede gidince mutlaka hallederim düşüncesine geldim. Ancak dönünce meseleyi çözebileceğime o kadar inanıyorum ki, bir an önce dönmek istiyorum. Ya Allah! diyerek Marsilya'dan vapura bindik...

— *Maria Missakian'dan nasıl ayrıldınız?*

— Çok kötü, çok acı ayrıldık. O, "Ben senden evvel kaçayım, böyle yapalım bu işi," dedi. Londra'da bir iş buldu, bir otelde çalışma imkânı buldu. "Hem İngilizce öğrenirim belki," dedi. Ben onu uğurladım, önce o gitti. Arkasından da ben Marsilya'ya...

Marsilya'dan vapura bindik, Tatyos olayı başladı. Şiiri de vardır kitapta; Tatyos'la vapurda tanıştık.

— Sisler Bulvarı*'nda, "Tatyos'un Kabrı"... (Bkz. Küçük Antoloji s. 311)*

— Evet-evet... Maria'nın da hatırası var ya, şimdi bir başka Ermeni çıktı karşıma. Tatyos da dertler anlatıyor bana vapur boyunca. Tatyos hem Türkiye'de hem Fransa'da ezilmiş, müthiş korkuyor. Ona cesaret vermeye çalışıyorum, "Korkma, bir şey olmaz. Bunun sonucunda bir şey çıkmaz. Çünkü sen pasaportunla gitmişsin, şimdi de dönüyorsun memleketine..." Gel de anlatabil. "... Karın da zaten Kadıköyü'nde yaşıyor, oturuyor..." Tatyos yol boyunca zannediyor ki, hapislere girecek...

Neyse, geldik İstanbul'a. Burada bizi, ikimizi de yaka paça alıp götürdüler. Sonra salıverdiler onu, beni de salıverdiler.

Bu olayı daha önce yazdım: Hamdi Bey beklemiş, vapur gecikti diye gitmemiş evine, oturuyor, sırtında pardesüsü. Ben indim, benim de sırtımda meşhur Fransız kılığım var, Paris fotoğraflarındaki. Hamdi Bey, "Gel bakalım Avrupalı," dedi, dalga geçiyor. Hamdi Bey, diye lâfa başladım, onlarla aram açıldı filan diyeceğim. "Biliyoruz... biliyoruz," dedi bana; "kavga ettiniz. Haberimiz var." Ben mesele kapandı diyorum; "Zaten senden öğreneceğimiz bir şey yok," diyor Hamdi Bey, bir dosya gösteriyor bana, şöyle kalın bir dosya ve ekliyor: "İğneden ipliğe kadar burada her şey anlatılmış vaziyette..."

Beni başka sebeple çağırmışlar. Hamdi Bey, "Sadece 'malûmata müracaat' için çağırdık buraya," dedi. "Bazı yerler, mekânlar var Paris'te. Onlar hakkında bilgi soracağız... Kavga edip ayrıldığınızı biliyoruz..." Buna rağmen beni otuz altı saat tuttular. Birtakım yalan yanlış bilgilerden yola çıkarak sorular sordular. Bazı itiraflar olmuş, onları okudu falan. Sonra salıverdiler.

Maria'yla gerçek ayrılık, Çolpan İlhan, Mavi

— Ne düşünüyordunuz? Ne yapacaktınız İstanbul'da? Yoksa İzmir'e mi dönecektiniz?

— İlkbahardı. Çok kesin kararlarla gelmiştim. Kararlardan bir tanesi fakülteyi bitirmekti. Bunun için Lâleli'de emekli öğretmen Melâhat Hanım'ın evinde bir pansiyon odası tuttum. Oradan fakülteye devama başladım. Normal bir öğrencilik hayatı içinde gibiyim.

Bir gün Lâleli Caddesi'nin başında, Acem'in kahvesinin önünde, "Attilâ," diye seslendi birisi; döndüm: Enver. Enver Aytekin. Enver'i İstanbul Yüksek Tahsil

Gençlik Derneği'nden tanırım, arkadaşım; Türkiye Sosyalist Partisi toplantılarına gelip giden arkadaşlardan.

— *Sonradan Sosyal Yayınları'nı kuracak...*

— Evet. Ama öğrenci o zaman. "Merhaba Enver," dedim, öpüştük, sarıştık. "Neredesin sen? Dönmüşsün, duyduk," dedi. Seni nasıl bıraktılar diye sordu. Kavga ettiğimi anlattım. Bu mesele de duyulmuş. Enver de her zaman mesafeliydi, yani Dr. Şefik Hüsnü'nün hareketine de mesafeliydi, bizimkine de. Fakat her iki tarafa da gelir gider, izlerdi. Benim çok sevdiğim bir arkadaşımdı.

"Biz," dedi, "şu kahvede buluşuyoruz. Boş zamanlarında gel..." Hadi, ben bu defa o kahveye başladım. Akşamları pansiyona dönmeden evvel oraya gidiyorum. Onların bir grubu var: Nevzat, Akça Akyokuş, Zeki Pakyürek, Cenap var; hepsi toplumcu arkadaşlar, avukat Ziya var, hepsi fakültedeler. Onlarla oturuyoruz, konuşuyoruz. Bunlar Doğulu çocuklardır çoğu, mesela Enver, Urfalı'dır. Ondan sonra yaz olunca, bu defa Küllük'e taşındık. Küllük çok güzel o zaman, Beyazıt Meydanı'na bakan, ağaçların altında, caminin önünde çok güzel bir kahve. Yarı kır kahvesi gibi, yarı şehir kahvesi gibi bir yer. Orada oturuyoruz.

Ve ben harıl harıl Maria'yı nasıl getiririm telaşı içerisindeyim. Temaslar yapıyorum. Mektuplar yazılıyor, Maria'ya mektuplar yazıyorum, Maria'dan mektuplar geliyor. Fakat, çok acı ki, çare yok gibi görünüyor. Sonunda Agop'a gittim, Agop Arad'a, tanıyorum onu. Anlattım, böyle böyle dedim. "Sen Ermeni kızı nereden buldun?" dedi. "Bırak... Buraya getirmek istiyorum," dedim. "Evlenecek misin?" "Evlenirim, icap ediyorsa evlenirim..."

Arad ağbi, "Bir yerlere sorayım bakayım," dedi. Biriki yere sordu, bir zaman geçti, bana "Seni görmek istiyorlar," dedi, götürdü. Götürdüğü kişiler, öyle sanıyorum ki, kaçak döviz alışverişi yapan Ermeni tüccarlardı.

— *Demokrat Parti devrinin ortaları...*
— Yaklaşık öyle, tam ortaları değil... Adamlarla konuştuk; gözlerinin içi gülüyor, hoşlarına gidiyor. Yani bir Türk gencinin oradan, Paris'ten bir Ermeni kızını ille getirmek istemesi hoşlarına gidiyor. İçlerinden bir tanesi, "Daha önce Suriye üzerinden giden, Yunanistan pasaportlu, bu tarz pasaportlu arkadaşları buraya getirmek için teşebbüsler oldu. Hatta içlerinden biri buraya kadar geldi. Fakat..." dedi, "sonradan İstanbul'da tutukladılar, talihsizlikler oldu." Ben sessizce dinliyorum; içimde sıkıntı, ne olacak?..

Bu kez, "Çocuğu bırakalım, orada hayatını yaşasın," dedi. "Sen de çocuğum, burada hayatını yaşa," dedi, "çok güzel, insanın yüreğini kaldıran bir olay, ama bunu sağlayamayız, sonunu getiremeyiz..." Büyük bir umutsuzluğa düştüm ve hiç unutmuyorum, oradan çıktıktan sonra yürüyerek Babıâli'den Beyoğlu'na doğru gidiyordum; Yüksekkaldırım'ı çıkarken "Maria Missakian" şiiri... (Bkz. Küçük Antoloji s. 315)

— *Orada, birden başladı...*
— Orada oluşmaya başladı. Sonra "Maria Missakian" şiiri yazıldı. Maria'yla daha uzunca bir süre mektuplaştık.

— *Durumu anlattınız...*
— Anlattım ona, yazdım. Üzüldü tabii kızcağız. De-

diğim gibi, uzun süre mektuplaştık. Bir gün, yavaş yavaş, mektuplaşmamız azaldı, bitti... Sonra Mırç, 1960'larda döndüğünde anlattı: Maria Paris'e dönmüş, serseri mizaç bir müzisyenle evlenmiş, çocukları olmuş. Fakat mutlu olamamış. Mutsuzluğundan alkole başlıyor. Hafiften alkolizme kayıyor... Böyle olmuş.

— *Çok acıklı. Benim için çok acıklı...*
— İnsan hayatı işte... O sıralarda edebî faaliyet ne durumdaydı dersen, yazılar var, elimde hazır birçok eleştiri yazısı var. Fakat bu yazıları yayımlayacak doğru dürüst bir yayın organı bulamaz durumdayız. Bazı yazıları *Pazar Postası*'na gönderiyorum, çıkıyor, gel gelelim kimse bir şey anlamıyor onlardan. Çünkü benim bahsettiğim konular Türkiye'de hiçbir şekilde gündemde değil.

O sırada *Varlık* yayımlamıyor beni, *Yeditepe* yayımlamıyor...

— *Başvurduğunuz halde mi?*
— Tabii. Yayımlamıyorlar. Yaşar Bey açıkça söyledi: "Başıma iş açmam," dedi, "isminizin etrafında çok endişe var..." Ondan sonra bir dergi çıktı karşıma, *Seçilmiş Hikâyeler*. Aslında şiir yayımlamıyor, hikâye dergisi. Bir şansımı deneyeyim dedim ve oraya şiir gönderdim.

— *Salim Şengil'in dergisi...*
— Salim Şengil şiirleri yayımladı. Başka şiirler gönderdim, onlar da çıktı. Dergi Ankara'da çıkıyor. Salim Şengil, "İstanbul'a geldiğimde bir konuşalım," dedi. Buluştuk, konuştuk. Salim Şengil, o konuşma sırasında, kitap da yayımladığını söyledi. İki tane olabilecek

şiir kitabım, bir de romanım olduğunu söyledim. Salim Şengil, romanı, *Pazar Postası*'nda tefrika edilirken okumuş. "Güzel de bir roman ama bir kere daha dinlemek isterim," dedi. "Peki, olur." "Ben bir-iki gün daha buradayım, bana o romanı oku..." Gittim, dosyayı buldum ve Salim'e *Sokaktaki Adam*'ı, birinci seans Meserret Kıraathanesi'nde; ikinci seans, Taksim' de o zaman keman çalınan bir şey bahçesi vardı, işte orada okudum. Ve heyecanla dinledi beni.

"Bunu basacağım," dedi, "şiirleri de gönder bana." Ben bir dosya hazırladım, iki zarf yaptım. İkisini birden gönderdim. *Sokaktaki Adam*, onu o kadar çok etkilemiş ki, önce romanı bastı. Yani *Duvar*'dan sonra ikinci kitabım bir roman oldu. *Sokaktaki Adam* ilgi de gördü. Arkasından *Sisler Bulvarı*; Salim, kitap çok kalın olacak diye şiirleri ikiye böldü. Önce *Sisler Bulvarı*, arkasından *Yağmur Kaçağı*.

Yağmur Kaçağı'nda, "Maria Missakian" şiiri vardı. İzmir'deydim, ailemin yanında; oradan şiirin olduğu sayfayı imzalayıp Maria'ya gönderdim, son irtibat bu oldu. En son irtibat bu...

O zamanlar zarfında Lâleli'ndeki pansiyonu bırakmıştım. İzmir'den gelen bir arkadaşla beraber Mecidiyeköy'de bir ev tutmuştuk, büyücek. O zaman Mecidiyeköy, incirlik, dutluk bir yer, gerçekten bir köy. Bizim ev de biraz sapa, İkinci Taşocağı Sokağı mı neydi, tam Acar Film Stüdyosu'nun bulunduğu sokaklarda, oralarda bir yer... İzmirli arkadaşım Akademi'de mimarlık okuyordu. O sırada bir başka gelişme oldu: Çolpan, İstanbul'a gelip Akademi'de okusun mu, okumasın mı tartışmaları. Ben İzmir'e gittim, babamla konuştum, "İstanbul'a alırsak iyi olur, çocuk meraklı bu işlere," dedim. Babam, Çolpan nerede kalacak endişesin-

de. "Biz basbayağı bir ev yaptık, gel gör..." dedim. Babam gelmedi ama, Çolpan'a izin çıktı.

Öylece evin içinde bir genç kız oldu. Tabii öbür arkadaş Çolpan'a hemen âşık oldu. ama çok terbiyeli bir çocuktu; en ufak bir laubaliliğini görmedik. Zaten, o süre içinde eve kim geldiyse Çolpan'a âşık oldu... Çolpan da, o güzelliğinin yarattığı tahribattan habersiz, ortalıkta dolaşırdı. Akademi'den bir çevre oluştu, kızlı erkekli, bir arkadaş çevresi. Mesela Çolpan gelir gelmez, Gündüz Gökçe'yi buldu; Gündüz çocukluk arkadaşı. Akademili kızlar, başka arkadaşlar. İstanbul hayatına intibak ediliyor.

Macera böyle sürerken, *Sokaktaki Adam* yayımlanmıştı işte. *Sokaktaki Adam* çıktıktan bir süre sonra, birtakım dergilerde romandan söz edildi. Bunlardan bir tanesi de *Mavi* dergisiydi.

— Mavi*'yi takip ediyor muydunuz?*

— Birisi bana, *Mavi*'de kitabın hakkında bir yazı var, dedi. Ahmet Oktay imzalı bir yazı var, okudum, hemen ona bir cevap yazdım, dergiye gönderdim. *Mavi*'nin ertesi sayısında cevabım çıktı. Ve böylelikle, *Mavi* dergisi etrafında toplanmış olan Ankaralı genç edebiyatçılarla benim aramda bir köprü kurulmuş oldu.

Bu gençler içerisinde ilk gelen, yanlış hatırlamıyorsam, Güner Sümer'di. Güner'in geldiği dönemde Mecidiyeköy'den taşınmıştık. Çolpan'a Akademi daha yakın olsun diye Şişli'de, Bahçeler Sokağı'nda bir apartmana taşınmıştık. Güner Sümer'den sonra galiba Ahmet Oktay geldi. Konuşuluyor, edebiyat meseleleri tartışılıyor. Ahmet Oktay'ın Ahmet Arif'e bir sempatisi vardı; zaten şiirlerinde de öyle bir hava sezmiştim.

Mavi'cilerin bir grup arkadaş olduklarını öğren-

dim. Fakat hiçbirisinde açıktan açığa Marksist bir formasyon yok. Sempati olarak, Ahmet Oktay'ın ve Yılmaz Gruda'nın sempatisi vardı. Yılmaz Gruda'ya "Biz seninle mektuplaşalım," dedim. Düşünüyorum, acaba benim Paris'te tasarladığım hareketi, sosyal realizm hareketini *Mavi*'de lanse edebilir miyiz?.. Bu arkadaşlar bu işe katılır mı?..

"Siz bu işi nasıl görürsünüz?" diye sordum. Hayır demediler, çok net bir şekilde evet de demediler. Ama benim yazıları koymaya başladılar. Bu yazılarda, Mustafa Kemal Paşa'nın 'ilericilik' tezleriyle Marksizmin formasyonu arasında bir bağ kurmaya çalışıyordum. Çok geçmeden taarruz başladı, yükleniyorlar.

— *Karşı taraftan?*

— Çok uzun zamandan beri Türk sanat hayatında olmayan bir hareket başladı ve bu hareketin içinde, çok açık bir şekilde, kendilerine 'öncüler' dediğimiz, bizden önceki bütün sanatçıların ciddi eleştirisi yapılıyor. Bu ciddi eleştiriler içerisinde hiç kimseyi sakınmıyoruz. Yani toplumcular da var. Toplumcuları dar perspektifleri nedeniyle eleştiriyorduk. Garip'çileri zaten toplumcu saymıyorduk; "Bunlar şekilci," diyorduk, "toplumculukları şekilcilikten öteye gitmiyor..." Bu çerçeve içinde hareket başladı. Hareket bayağı gelişiyor, yeni şairlerin, yeni yazarların ortaya çıkmasında da etkin oluyordu: Ahmet Oktay, Yılmaz Gruda, Güner Sümer, Asaf Çiğiltepe, Ferit Edgü, Demir Özlü...

İş o hale geldi ki, hatta bir keresinde, Bursa Lisesi'nde bir davet aldık. Bursa Lisesi'ne *Mavi*'cilerin edebiyat matinesine gittik. Fakat hareketin yankı uyandırmasına tepkiler gecikmedi. İlk tepki Peyami Safa'dan geldi, "Sosyal realizm bolşevikliktir!" diye yazdı, çok

ciddi şekilde suçladı. O kadarla kalmadı, arkasından *Zafer* gazetesinde başyazı çıktı: Türkiye'nin bir numaralı davası falan diye yazdılar.

Bunlar, *Mavi*'ci arkadaşları korkuttu. Korkunca, bu defa dergiye bir açıklama koydular: Attilâ İlhan'ın o fikirleriyle bizim bir alakamız yoktur dediler. Neticede tek başıma kalmış oldum. Fakat olup bitenler hem 'olay'ı, hem beni, fikirleri iyice ortaya çıkardı. Başka dergilerde de yayımlanabilir duruma geldim.

Yine o sıralarda *Mavi*'cilere alternatif olarak *A* diye bir dergi çıktı, *A*'cılar ortaya çıktılar; Erdal Öz, Konur Ertop, Doğan Hızlan, Kemal Özer, Onat Kutlar... O ekip. Böylelikle 'nesil' sorunu Türk edebiyatında yeniden ortaya konmuş oldu. Sağcı olsun solcu olsun, 40 kuşağı, eleştiriyle yüz yüze getiriliyordu. Bunun zirvesi, Yaşar Nabi Bey'in Edebiyatçılar Derneği'nin yaptığı toplantıda patladı. Dram Tiyatrosu'nda...

— *Tepebaşı Dram Tiyatrosu mu?*

— Evet, orada patladı. Dram Tiyatrosu'nda şairler, hikâyeciler eserlerinden okuyacaklar...

— *Kaç yılı?*

— Herhalde 53, 54 olmalı... Ben İzmir'deydim. Çolpan'la Metin Erksan nişanlanmış. Çolpan da İzmir'de. Metin, İzmir'e gelip gidiyor. Metin'le çok yakınız. İşte, İstanbul'a İzmir'den geldiğim ilk gün Metin Erksan'la buluştuk. Atlas sinemasının önünde Fikret Hakan'a rastladık. Fikret, "Bu akşam geliyor musunuz?" dedi bize. "Nereye gidiliyor?" dedik, daha bilmiyoruz ne olduğunu. Fikret anlattı, Dram Tiyatrosu'na gidip yuhalayacağız onları, filan dendi. Ben yorgun olduğumu söyledim, gitmeyeceğim. Metin'le Ka-

dıköyü'ne döndük; Metin Erksan Kadıköyü'nde oturuyor o zaman...

Ertesi gün Kadıköyü'nden dönüşümde, vapurda öğrendik vaziyeti. Orada, Dram Tiyatrosu'nda kıyamet kopmuş gece. Hakikaten yuhalamışlar. Yuhalama sırasında Hasan Pulur'u, Ferit Edgü'yü ve Demirtaş Ceyhun'u polis gözaltına almış; Kalyoncu Karakolu'na götürmüşler sanıyorum. Orada sabahlamışlar. Ben hemen Baylan'a gittim; hepsi oradaydılar. *Demokrat İzmir* gazetesiyle ilişkim var, hemen haber olarak geçtim. Hasan Pulur'un falan ilk konuşmaları *Demokrat İzmir*'de çıkmıştır.

— *Yuhalamaların sebebi ne?*

— *Mavi* hareketi devam ediyor aslında. Karşı taraf, anlı sanlı kişiler. Onlar 'statüko'yu temsil ediyorlar. Bizimkiler, yeni gelen kuşak... Dram Tiyatrosu'nda tesadüfen Behçet Kemal *Çağlar* da varmış. Behçet Kemal şiir okuyor, Behçet Kemal 'tek parti'nin sembolü halinde. Sanırım o okurken olay başlıyor: Karşılıklı atışmalar, şu bu... Bu işin sonunda benim başıma patlar dedim...

— *Orada değilsiniz ki...*

— Nitekim öyle oldu. Sanırım iki gün sonraydı, gazetelerde işin dedikoduları daha sürüyor; Saray sinemasının önünde iki sivil polis koluma girdi. "Attilâ Bey karakola kadar gideceğiz," dediler. Sansaryan Hanı'na gittik. Bu defa bambaşka bir Sansaryan Hanı, değişmiş, her şey değişmiş. Orada sorguya çekildim. Alıştığımız gibi değil. Ben güldüm adama, hatta espri yaptım: "Biliyor musunuz, bu sorularınızı dinledikten sonra Hamdi Bey'i hayırla anıyorum. Hamdi Bey sağ

olsaydı, böyle bir durumda benden kesinlikle kuşkulanmazdı..." Adam şaşırdı, "Niye?" diye sordu.

"İstanbul'a geldikten bir gün sonra bu olay olduysa, onu yapacak kadar enayi olmazdım. Ben gittikten üç ay sonra olsaydı, o zaman biraz şüphelenebilirdiniz," dedim. Emniyet müdür muavini de güldü. Emniyet müdür muaviniyle neticede dost olduk. O kadar dost olduk ki, benden şüphelenenin, Attilâ'yı sorgulayın, ona bakın, diyenin kim olduğunu da söyledi. Fazıl Ağbi, "O yapmıştır..." demiş. Halbuki benim hakikaten dahlim yok. Yani dolaylı olarak var, varsa eğer...

— *Fazıl kim?*
— Fazıl Hüsnü Dağlarca.

— *Dolaylı dediğiniz,* Mavi *hareketinden mi?*
— Hareketin bir dürtüklemesi sayılırsa... Ama burada karakola çekilecek bir şey yok, o kadar bir şey yok.

— *Herhalde öyle bakmıyorlar.*
— Öyle bakmıyorlar. Komünistler yuhaladı oluyor mesele. Komünizm de yasak. Komünizm gösterisi olarak ele alıyorlar... Daha ilginç tarafı şurası: Bu suçlamayı yapanlar, doğrudan doğruya yazarlar, edebiyatçılar... Hasan Pulur bunu yazdı sonradan galiba. Yani olay hayli karmaşıktır, o zamanki psikolojileri anlatmaktadır. Hepsi 'soğuk savaş'a angajeydiler kısacası.

Fakat bütün bunların neticesinde çok garip bir şey oldu: O zamana kadar ön plana çıkmamış olan Attilâ İlhan birdenbire ortaya çıktı. O zamanın modası edebiyat matineleriydi. Matineleri genellikle talebe grupları yaparlardı. Ve bu gruplar, hiçbir zaman, solcu ya-

zarlardan, şairlerden kimseyi çağırmazlardı. İlk defa Galatasaray Lisesi'nde yapılmıştı yanılmıyorsam. Başka yerlerde yapılıyor, solcu şairler hep görmezden geliniyor... Sonra Şekeroğlu...

— *Sami Şekeroğlu?*

— Sami Şekeroğlu, Güngör Kabakçıoğlu, Akademi'de öğrenci derneğinin başındaydılar. Onlar da bir matine düzenlediler ve beni de çağırdılar. Bu ilk defa oldu, ilk defa toplumcu bir sanatçı çağrılmış oldu.

Beyazıt'ta, Marmara Lokali'ndeydi. Lokale biraz endişeyle gittim. Sıram ortalara doğru geldi. Herkesin iki şiir hakkı vardı, ben de iki şiirimi okudum. Fakat çok büyük bir gösteri oldu, dinleyicilerden kıyamet koptu. Bir daha istediler. Ben tereddüte düştüm. Geceyi Güngör Kabakçıoğlu sunuyordu; "Bir tane daha oku," dedi bana. Okudum; yine kıyamet kopuyor, yine oku diyorlar. Bunun üzerine Güngör dedi ki: "Söz veriyorum, Attilâ İlhan'ı içeride tutacağım. Herkes okuduktan sonra tekrar okuyacak. Ama şimdi sırayı takip edelim..."

Ben içeride bekliyorum; herkes pis pis suratıma bakıyor, onu hiç unutmam: Bir suç işlemiş gibi hissediyordum kendimi. Kendi kendime diyorum ki, bu çocuklar hata yaptı, matine bitince kimse kalmayacak. Öyle olmadı, matine bitti, Güngör beni tekrar çıkardı, salon olduğu gibi duruyor, kimse gitmemiş. Ve bana yirmiyi aşkın şiir okuttular. Yirmi-yirmi beş şiir okudum zannederim, neredeyse omuzlar üstüne çıktık. Bana sorarsan, bir Attilâ İlhan mitosu varsa eğer, orada başladı. Çünkü çıkan anlattı, biri var, müthiş şiir okudu falan lafları. Ondan sonra bir Attilâ İlhan mitosu yayılmaya başladı. Bu da kitaplara yaradı, *Yağmur Kaçağı* yayımlandı, *Duvar* ortalarda yok, *Duvar*'ı soruyor herkes...

Hasan Tanrıkut, Yeşilçam'a ilk adım, Askerlik

— *Bir tür profesyonelleşme...*

— Evet. Neticede Attilâ İlhan diye bir isim ortada dolanmaya başladı. İzmir'le de bağlantımız sürüyor; işte Kemal Bilbaşar beni ve o İzmir'de o sırada askerliğini yapmakta olan Can'ı, yani Can Yücel'i alıp *Demokrat İzmir* gazetesine götürdü. Ve *Demokrat İzmir*'de sürekli yazmamız için patrona delalette bulundu. Patron, "Benim gazetem açık," dedi, "burada Naci Sadullah yazıyor, Halikarnas Balıkçısı yazıyor, Burhan Belge yazdı; onlar da yazabilirler," dedi. Orada yazmaya başladık, çok ciddiye alıyoruz.

Ama benim başımda bir oyay var: Askerlik. Çünkü fakülteyi bitiremeyeceğim anlaşıldı. Ben karar verdim, bırakayım, hiçbir işime yaramayacak. Aslında iki dersim kalmıştı. Aslında o iki dersi versem ne olacak diye düşündüm. Avukat olmak zorundayım, başka hiçbir şey olamam, hâkim olamam, kaymakam olamam, devlet memuru olamam... Mecburum avukat olmaya. Oysa mahkemelerden nefret etmiş haldeyim. Çocukluğumdan beri mahkemelere gidip geliyorum.

Mesela, şimdi daha önce anlatmadığım bir mahkemeye geçeyim. Paris'ten ikinci dönüşümde yine mahkemelere gitmek zorunda kaldım. Sosyalist Partisi ben Avrupa'dayken kapatılıyor. Kapatılmakla kalmıyor, partililer komünizm propagandasından mahkemeye veriliyorlar. Hepsini toptan veriyorlar. Ben dışarıda olduğum için tanık olarak yazılmışım, sanık değil. İstanbul'a geldikten bir süre sonra, Esat Bey, falan gün mahkemeye sen de gel dedi. Gelirim dedim. "Orada," dedi Esat Adil, "eskiden mahkemede söyle-

diğin her şeyi tekrarla; başka bir şey söylemene gerek yok..."

Mahkeme günü gittim. Esat Bey orada, Sarı Mustafa orada; aramızda konuşuyoruz. Onlar bana Paris'i soruyorlar, ben burada neler olduğunu soruyorum. "Hasan'ın durumu..." diyorlar. Hasan Tanrıkut'un durumunu konuşuyoruz. Çünkü o arada Hasan'ın hayatı maalesef kaymış vaziyette.

Avrupa'ya gitmeden evvel, Hasan'ı en son gördüğümde, Kıbrıs'ta öğretmenlik için başvurduğunu söylemişti. Kıbrıs, çünkü Hasan, Giritli olduğundan çok iyi Rumca bilirdi. Kıbrıs'ta bir Türk lisesine felsefe hocası olarak başvuruyor ve kabul ediliyor. Ben orada biliyorum. Meğerse seninki orada biraz neşriyat yap, solculuk göster, serbestlik var diye işi büyüt. Türk makamlarıyla arası açılınca İtalya'ya git. İtalya'da, Vatikan'da bir dayısı var, Vatikan'da piskopos...

— *Türk mü?*

— Türk evet, hıristiyan, Selâhattin Molla. Ona git, ondan yardım iste. Adam yardım edememiş. Onun üzerine kalk Türkiye'ye gel. Türkiye'ye gelir gelmez, alıp götürüyorlar bunu karakollara. Oralarda eziyet ediyorlar biraz; fakat Hasan buna dayanamıyor, bunalım geçiriyor. Sonuçta bunalım sebebiyle Bakırköy'e götürüyorlar. Bakırköy'de bir süre tedavi gördükten sonra salıveriyorlar, hasta diye. Ama ondan önceki, tedaviden önceki ifadesinde, Sosyalist Partisi çalışmaları sırasında gazeteye Rusların geldiğini söylüyor...

— *O iki Rus... Sizinle Muammer Karaca Tiyatrosu'na gitmek isteyen?..*

— Ta kendisi. O iki Rusu benden duyduğunu, benden

dolayı tanıdığını anlatıyor. Öyle bir şekilde anlatılmış veyahut öyle bir şekilde yazılmış ki ortadaki ifadede, sanki biz Ruslardan talimat alıyormuşuz... Çok rahat böyle bir anlam çıkıyor.

— *Belki öyle söylemedi. Bir yığın insan dramı... Belki baskı altında söyledi...*
— Olay bu... Şimdi tam bilemiyoruz ama öyle bir hava çıkıyor.

— *Polisin ekmeğine yağ sürülüyor.*
— Bana sordular. Ben de, "Böyle bir şey vardı, adamlar kendilerinden gelmişlerdi. Gazetecileri ziyaret ederler. Bizim gazetede Moskova Radyosu'nun yayını üzerine tartışıldı, sonra çıkıp gittiler..." dedim. Hatta, içlerinden biriyle bir-iki defa daha buluşup görüştüğümü de söylemiştim. Şimdi ben böyle söylemiştim, fakat Hasan'ın ifadesi farklı. Temyiz mahkemesi, Hasan Tanrıkut'la Attilâ İlhan'ın yüzleştirilmemesinden dolayı bozmuş kararı. Yüzleştirmemiz gerekiyor denmiş. Adil Bey de bana o yüzden, "Hiç endişelenme, eski ifadeni git tekrarla. Hasan'ın zaten şuuru bulanık, bu iş askıda kalacak," diyor.

İşte o gün, derken Hasan geldi. Hasan'ı ben çok uzun zamandan beri ilk defa görüyorum. Hiçbir gariplik yoktu halinde. "Merhaba Attilâ!" dedi, boynuma sarıldı; kucaklaştık. Çok geçmedi, Hasan beni Esat Adil Bey'lerden ayrı bir yere çekti. Bir miktar Fransa konuşuldu. Sonra "Peki sende vaziyet ne?" dedim. Dedi ki: "Vallahi benim ahval-i şahsiyem artık netliğe kavuştu." "Ne gibi? Nasıl yani?" dedim. "Biliyorsun biz Giritliyiz. Meğerse bizim aile Girit'e Rusya'dan gelmiş." Tam anlayamıyorum, "Ne demek

bu?" diye sordum. Hasan, "Biz Rusuz aslında," dedi, "bu meydana çıktığı için, ben Rusya'ya başvurdum vatandaşlık için. Arada bir buradaki konsoloshaneye gidiyorum ama, konsolos pek hayırlı bir herif değil. Rusya'ya gidince onu da şikâyet edeceğim..."

Şimdi hal tavır normal, sözler normal söyleniyor. Fakat bir tuhaflık da var. Ben, laf değişsin diye, Hasan'ın tezini sordum. Hasan'ın güzel bir tezi vardı, ama reddedilmişti; sonra da kayboldu. "Reddedilen tezin ne oldu senin?" dedim. "Tamam o iş," dedi, "yakında Rusya'da kitap olarak çıkacak. Orayla temas ettim, halledildi. Hâtta Stalin Armağanı'nın bana verilmesi düşünülüyormuş." Aynen böyle diyor. Birden çok fena oldum. Karşımda bildiğim, arkadaşım Hasan var, fakat bambaşka biri konuşuyor, bunları çok normalmiş gibi söylüyor. Neyse ki mahkemeden çağırdılar, içeriye girildi, ilk tanık da benim. Hâkim, "Sizi yüzleştireceğiz," dedi, "siz şunları söylemişsiniz..." Okuttu. "Aynen böyledir," dedim. Hâkim, "Peki, Hasan Tanrıkut'u çağırın," dedi. Hasan ortada yok; mübaşir çağırıyor, Hasan gelmiyor. Hâkim, gelmemiş mi diye sordu. "Yok," dedik, "biz gördük, dışarıdaydı..." O zaman Esat Adil Bey söz istedi; "Kendisi biraz rahatsız, mübaşir alsın getirsin," dedi. Mübaşir, Hasan'ı zorla getirdi ve Hasan girerken, "Protesto ederim!" diyor, "Benim adım Hasan Tanrıkut değil, benim adım İvan İvanoviç..." İşte, bilmem ne diye birtakım isimler saçmalıyor.

— *Gerçek bir trajedi...*

— Evet. Biz çok yıkıldık. Hâkim şaşırdı; birden anladı ki, bu adama böyle demişsiniz, şöyle demişsiniz demenin bir anlamı yok. Hasan bir an toparlanır gibi oldu, sonra yine saçmalamaya başladı. Peki peki dendi,

icabı düşünüldü falan; Hasan'ı çıkardılar. O iş orada kaldı.

Sonra, Türkiye Sosyalist Partisi sanırım üç defa mahkûm olmuş, üç defa temyizde beraat etmiştir.

Bu, benim Hasan'ı son görüşüm olmadı. Fakat uzunca bir süre için tekrar göremeyecektim. Çok üzüldüm, bilemeyeceğin kadar. Hâlâ çok üzülürüm. Çünkü Hasan, bana diyalektik düşünmeyi öğreten insandır. Öyle bir insanı o durumda görmek beni perişan etti...

İşte o günlerde düşünüyorum, bir baltaya sap olamamış haldeyim, ortalarda dolaşıyorum. Ne yapacağımı da bilmiyorum. Metin vasıtasıyla Çetin Karamanbey'le Yeşilçam'da bir şeyler yapabilir, para kazanabilir miyim düşüncesi var...

— *Çetin Karamanbey, Metin Erksan'ın ağbisidir değil mi?*
— Evet.

— *Metin Bey sinemaya daha başlamamış mıydı?*
— Başlamak üzereydi, *Âşık Veysel*'i çekmeyi tasarlıyordu, senaryoyu yazıyordu...

Çetin'le birkaç kez konuştuk, bana bir senaryo yazdırdı. Fakat o senaryoyu hemen çekemedi. Aradan bir zaman geçtikten sonra, senaryo bir hayli değiştirilerek çekildi. Adını *İstanbul Canavarı* yapmışlar. *İstanbul Canavarı* değildi benim yazdığım, ama o ismi koymuş Çetin. O sırada Türkiye'de katillere böyle isimler takılıyordu, Isparta Canavarı, Malatya Canavarı...

İşte *İstanbul Canavarı* diye çekildi. Oradan beş kuruş para alamadım ama başka bir şey oldu: O sırada Oktay Akbal bana çok büyük bir iyilik yaptı, bana "Sen niye sinema eleştirileri yazmıyorsun?" dedi. Ben

yazmaya hazırım, zaten dergilere yazıyorum. Oktay, "*Vatan* gazetesiyle aram iyi, istersen seni oraya alalım," önerisini getirdi. "Aman," dedim, "eksik olma." Ahmet Emin Bey'e söylemişler, Ahmet Emin Yalman. Zaten *Yeditepe*'de, *Kaynak*'ta falan yazıyordum. Bunun üzerine *Vatan*'da resmen sinema eleştirmenliğine başladım. Oktay'ın o iyiliğini unutamam.

— *Türk filmlerini mi eleştiriyordunuz?*
— Yabancı filmleri. Türk filmlerini Burhan Arpad eleştiriyordu. Sonra Metin de *Dünya*'da başladı, beraber başladık. Ben üç sene kadar bu işi yaptım. Fakat asıl büyük sorun, askerlik. Askerliği niye geciktiriyorum? Çünkü askere gittiğin takdirde, eğer solcu sicilin varsa er olarak yapıyorsun. Ben dedim ki, Demokrat Parti geldikten sonra bu iş tavsayacak. Nitekim bazı solcuların subay çıktığını görür görmez, ben de müracaat ettim. Başvurum biraz uzadı, İzmir'deki şubeye bağlıyım, evrakın geliş gidişi...

— *Hangi yıl?*
— 1956 sanıyorum. Sonunda Asım'la beraber, Asım Bezirci'yle aynı devredeyiz, ikimiz buradan bir otobüse bindik, Ankara'ya yola çıktık. Yolda otobüs bozuldu, Ankara'ya güç bela vardık. Subay okuluna gittik, imtihanlar... Sonunda büyük bir sürprizle karşılaştım: Beni muhabereye ayırdılar. Halbuki hayatta muhabereyle hiçbir ilişkim olmamış. Sonradan öğrendik ki, orduda sinema bölümü muhabereye dahilmiş. Benim sinemaya ilişkim dolayısıyla bunu uygun görmüşler.

Ve Mamak'ta, muhabere okulunda askerliğin birinci safhası başlamış oldu. Güzel günlerdi, çünkü arkadaşlar hep orada, bir aradaydık: Asım Bezirci, Or-

han Duru, Yüksel Arslan... Bir-iki kişi daha olacak, şu anda aklıma gelmiyor. İstanbul'dan böyle bir sürü insan. Cumartesi-pazar günleri kılıkları değiştirip Büyük Sinema'nın oradaki kahveye çıkıyoruz.

Okulda Orhan adlı bir arkadaş edindim, Galatasaray mezunu, iriyarı bir çocuk, iriliğinden dolayı Ayı Orhan deniyor. Orhan benim bodyguard'ım gibi yanımda, beraber dolaşıyoruz, gece kulüplerine gidiyoruz Ankara'da. Benim gece hayatım başlıyor, ucundan kıyısından. Dediğim gibi, güzel günlerdi. Okulda beni rahatsız etmediler. Uzaktan kontrol ettiklerini hissediyorum, ne yapıyor falan diye. Ama öte yandan beni moral gecesine çıkarttılar, şiir okuttular...

Ankara'dayken Salim Şengil'le bol bol temas ettik. O dönemde *Zenciler Birbirine Benzemez*'in dizgisi yapılıyordu.

— *Roman biteli kaç yıl olmuştu?*
— Epey olmuştu. Anca yapılıyordu.

— *Bitmiş bir kitabın yayımlanmadan beklemesi moralinizi bozmaz mıydı? Bugün olsa... Bugün bir genç yazar için olanaklar...*
— Mümkün değil, beklenirdi. Hiç aklına da gelmezdi, niye basmıyorlar diye. Çünkü bir kötü niyet olmadığını biliyorum. Adam dengine getirmeye çalışıyor herhalde. Ancak altı ayın sonunda, yani kuramızı çekip, ben Erzincan'a giderken kitabı basılmış olarak elime alabildim...

Şimdi burada, beni etkileyen bir kızdan bahsetmek isterim. İzmir'e gidip gelmelerim sırasında tanıdığım bir kız vardı. Ben onu tanıdığım zaman daha lisedeydi. Hayatıma garip bir şekilde girdi: Benden hiçbir şey is-

temeyen, sadece benimle beraber olmak isteyen bir kız. Kızlarda genellikle hep gizli bir talep vardır; bu çocukta o yoktu. Asla benden bir şey istemiyordu; o hep böyle verici bir tavrı olan bir insandı. Lisedeyken çok ciddiye almamıştım, fakat sonra üniversiteye geçti, İstanbul'a geldi *Mavi* zamanında. *Mavi*'cilerin yarısı âşık oldu ona. Girgin, korkusuz, cesur bir kızdı, Ödemişli... İşte ben askerdeyken her hafta sonu Ankara'ya geliyor o kız. Uçakla geliyor, hafta sonunu benimle geçirip pazartesi sabahı uçakla dönüyor... Adı Ayvaz'dı.

— *Çok ince bir davranış, moral veriyor...*

— Tabii. İnanılmayacak bir şey. Oturup sohbetler yapıyorduk, konuşuyorduk. Bunu bütün altı ay boyunca neredeyse her hafta yaptı.

Oysa benim kızlarla ilgim değişmeye başlamıştı. Hatta profesyonel çapkınlığa giden bir halim vardı. Aynı zamanda üç-dört kızla birden görüşüyordum. Erzincan'dayken en az beş kızdan mektup geliyordu ve hepsine cevap yetiştiriyordum. Fakat içlerinden pek azıyla ciddi ilişkim vardı. "Eğer benden bir şey bekliyorsan, bu mümkün değil. Çünkü ben daha buna hiç hazır değilim," diyordum.

Ankara'da ayrıca tatlı bir romans yaşandı. Bir hafta sonu yine, okuldan izinli çıkmışım, üniformalıyım. Piknik'in önünden geçerken tek dük masaları dışarıya çıkarmışlar, bahar günü. Yemek yiyenler arasında bir hanım oturuyor, gördüm, tanıdım. Gittim ve bir selamla, hem de çok resmî bir selamla yedek subaydaki künyemi okudum, takır takır, "Emirlerinize hazırım Komutanım!" dedim sonra. Güldü tabii kızcağız. "Oturmaz mısınız?" dedi. Oturdum ve böylece Oya Sensev'le bir dostluk başladı.

— *Sinemadaki, film yıldızı yılları mı?*
— Oya meşhurdu, Ankara'da aktristi. Devlet Tiyatrosu'nda oyunculuk yapıyordu. Sinemayı bırakmıştı. Özellikle cumartesi akşamları piyano çalınan bir lokele giderdik. Tatlı bir romans yaşanıyor, fazla bir şey yok aramızda. Onun da hoşuna gidiyordu, benim de. Sonra da mektuplaşmıştık.

Bir başka ilginç olay da, Özdemir Nutku'nun evine gitmemizdir. Ben başkasının evine gitmekten pek hoşlanmam. Ama Asım dedi ki: "Kardaş neden böyle yapıyorsun, gidelim. Akşam ne yapacağız, kahvede oturacağız..." Yani gidecek yerimiz yok Ankara'da. Peki dedim, Asım'ı kırmadım. Orada Sevgi Soysal'ı tanıdım. Sevgi o zaman Özdemir'le evli, ilk çocuğuna gebe. Sevgi'yi çok sevdik, Asım da ben de. Onunla tanışmış olduk. Çıktıktan sonra ben Asım'a, "Bu kız bu adamdan ayrılır..." demişim. Hatırlamıyorum bu sözümü, sonra Asım söyledi, dediğin çıktı dedi... Sevgi çok hoş bir kızdı. Sonra Ankara'da, yıllar sonra, Bilgi Yayınevi'ndeyken çok iyi bir dostumdu...

Gelelim askerliğe. Devrenin sonuna doğru, nerenin kurasını çekeceğiz telaşı başlıyor, Herkes telaş içinde. Kendi hesabıma, Doğu'da bir yer çeksem iyi olur diye düşünüyorum. Çünkü Anadolu'da tek görmediğim yer Doğu. Kader öyle istediği için mi, yoksa bana bir sürgün bölgesi mi uygun bulunduğundan, kurada Erzincan çıktı. Bundan hiç rahatsız olmadım, hatta memnun oldum. 48. Tümen'de Muhabere Takım Kumandanlığı...

İzin süremi yanılmıyorsam İzmir'de geçirdim. İstanbul'a geldim sonra, Asım'la Doğu Ekspresi'nde yer bulamadık. Ankara'ya gider, ondan sonra orada buluruz dedik. Ankara'ya otobüsle geldik ve tesadüf, oto-

büs yine bozuldu. Neyse, sonunda Ankara'dan Ayı Orhan, Yüksel Arslan, ben, aynı trene bindik.

— *Onlar da mı Erzincan'a?*
— Hayır. Biri Iğdır'a, öteki Artvin'e. Onlar benden daha uzakta idilar. Tıklım tıklım bir tren bulduk, yer de bulamadık, yola öyle çıktık. Fakat tren yolda boşaldı, yer bulundu, her şey bulundu. Böylelikle Erzincan vilayetine geldik. Trenden indim, bir adamcağız koştu, valizi aldı. "Doğru dürüst bir otel var mı?" diye sordum. "Olmaz olur mu! Banyolu otel var," dedi. Orhan vagonun penceresinde, hemen "Banyolu otelim var, sen düşün..." diyorum. Bunu hiç unutmam.

Ondan sonra faytona bindik, fayton beni tin tin tin otele götürdü. Karşıladılar, hoş geldin falan; dedim ki, ben askerlik süresince otelde kalacağım. İyi güzel de, biz de çok seviniriz, ama otelde yer yok demezler mi! Şimdi ne yapacağım? Başka oteller var ama oraları iyi değil... Allem ettik, kallem ettik, sonra nasılsa bir oda ayarladılar ve beni odaya koydular.

Yeni yerim yurdum artık Erzincan'dı. Erzincan'ın üzerimdeki ilk izlenimi harikulade bir izlenimdi. Çünkü etrafı tamamen dağlarla çevrili bir ova. O ovanın içerisinde nereye baksan meyve ağaçları, bahçeler görüyorsun. Müthiş bir tabiat zenginliği ve Doğu Anadolu'ya mahsus bir havası var. O Doğu Anadolu havasını başka bir yerde görmedim, başka bir şey... Gece çıktım, şehri dolaştım. Şehir hiç 'Anadolu' değil. Çünkü depremden sonra yeniden yapılmış: Geometrik sokaklar, geometrik beton evler...

— *Tamamen kentsel bir doku...*
— Tamamen. Ama daha çok bir sayfiye yeri gibi: Tek

katlı binalar, küçük, zarif, bahçe içinde; görüntü çok alafranga: Ertesi gün gittim, 'teslim oldum'. Bölük Kumandanı'nın yanına çıktım, yüzbaşıya selam verdim, künyemi söyledim. "Boş ver bunları şair, otur," dedi. Meğerse beni tanıyormuş, böyle derya gibi bir yüzbaşı. Doğu'da bilmem kaç yıldır hizmet veriyormuş. Açık sözlü, sırasında politikaya da atıp tutuyor.

"Sen," dedi, "telli misin, telsiz misin?" Öyle sorarlar muhaberede. "Tel eğitimi gördüm kumandanım." "O zaman seni telli takım kumandanı yapalım," dedi. Taman, emredersiniz... Telli takım kumandanı olduk. "Yarın göreve başlarsın. Bugün git," dedi. O gün gittim. Biraz daha Erzincan'ı dolaştım. Ertesi gün göreve başladım.

Aslında enteresan bir görevdi. O zaman Erzincan'da sadece tümen vardı. Tümen kumandanlığının kendi birimleriyle bir, hükümet birimleriyle iki, bir de özel olmak üzere üç telefon şebekesi var. Tamamen askerî bir şebeke bu. Bir de çevrede bazı askerî konumlar var, oralarla telefon irtibatları var. Dağ tepesinde bir mangamız var, mangayla irtibatı telefonla kuruyoruz. Ayrıca Dumanlı ve Sürperen diye iki tane gizli petrol deposu, onlarla kurulması gereken telefon irtibatı, şebeke... Bu şebekenin normal çalışmasından ve arızaların giderilmesinden ben sorumluyum, benim takım sorumlu. Biz her gün arıza raporu alıyoruz...

— *Takip ediyorsunuz...*

— Raporda nerede arıza varsa, başlarına çavuş koyup yolluyorum, bir posta, iki posta. Ciddi bir sorun varsa, ben gidiyorum. Böyle hoş bir görev, tam istediğim gibi, hareket halindesin, bir yere mıhlanıp kalmıyorsun. Askerlerle çok kısa süre içinde kaynaştık.

Teknik olarak bilgim, mektepte öğrendiklerim. Ayrıca talimnamelerde çok bilgi var, okuyup öğreniyordum.

Yaza doğru ilginç bir görev çıktı karşıma. Bizim muhabere bölüğünün, Dumanlı ve Sürperen, o iki gizli petrol depoları arasına bir hat çekmesi gerekiyormuş doğru dürüst. Yüzbaşı bana bu görevi verdi. "Emredersiniz kumandanım; ama sizden bir ricada bulunacağım," dedim. Nedir diye sordu. "Beni derslerden muaf tutun. Hocalık yapmayı sevmiyorum." Tamam, olur... Gerekli teknik malzemeyi, taşıtları falan aldık ve bir maceraya giriştim. Önce plan yaptım tabii, aşağı yukarı doksan kilometrelik bir hat çekilecek.

— *Az buz değil.*

— Bunun önce bir kırk kilometrelik kadarının keşfini yaptık. Çavuşlarla beraber gittik; Fırat nehrinin kenarından geçen vadilerin arasında gayet karmaşık bir şey... Talimhanelerle, şunlarla bunlarla planı çizdik. Çizdikten sonra kumandana verdim, o da tümene sunuyor, tümen muhabere dairesinin onayı lazım. Onaylamışlar; orada bir albay var, beni orduevinde gördü, "Sen bu işi bayağı biliyorsun," dedi. Ondan sonra proje Genelkurmay'a gitti. Artık oradan geri çevrilir diye umuyorum, üstüme kalmaz, çünkü yapamayacağız, altından kalkamayacağız diye korkuyorum. Yapın bunu diye emir geldi sonunda. Cemseler, cipler, malzeme, dağbaşları, Fırat kenarları, direk dik, çukuru kaz, hat çek... harıl harıl çalışmaya koyulduk.

Fakat güzel bir yazdı. Tabii bir yandan da müthiş bir korku: Biz bunu çekeceğiz, sonra bu hat konuşmayacak... Öyle bir korku. Uğraştık, didindik. Toz içinde geliyorduk. Garnizona girerken, her defasında mecburen tümen kumandanının önünden geçiyoruz.

O da her defasında durduruyor, düdükler çalıyor, duruyoruz. "Kumandanı kim konvoyun?" diyor; ben çıkıyorum, toz toprak içinde, o kadar ki, selama durdum mu tozlar çıkıyor. Bizim kumandan, "Niye hızlı geçiyorsun? Otuz kilometreden hızlı geçmeyeceksin..." diyor, adeta bir fikri sabit, her seferinde bunlar sil baştan oluyor; biz de hızlı gidiyoruz, bir an önce garnizona yetişmeye çalışıyoruz.

Bir de, durmadan "Şapkanı doğru giy!" diyor... Bir keresinde garnizona geldik; ben cipten indim, paşayla burun buruna geldim. Paşa gelmiş, bizim garnizonu geziyor. Hemen selama durdum. Bizim kumandan, "Bak yine geç kalmış! Hızlı mı geldin?" dedi bana. "Hayır kumandanım, otuz kilometreyle geldim." "Şapkanı doğru giy!" Şapkayı doğru giydik.

Sonra bana yüzbaşı anlattı: Tümen kumandanı demiş ki, "Ben bu teğmeni kendime benzetiyorum. Ben de Harbiye'de hep eğri giyerdim şapkayı..." Aslında bana sempati duyuyordu; fakat böyle gösteriyordu sevgisini...

— *Askerce bir tutum.*

— Evet... Sonunda o kırk kilometrelik hattı çektik. Ve büyük bir heyecanla bekliyoruz, acaba konuşacak mı diye, büyük heyecanla karşı tarafı aradık. Konuştuk, namusu kurtardık, takkeler havaya fırlatıldı. Bu iş de böylece çözümlenmiş oldu. Fakat o sıralarda ben rahatsızlandım. Sonbahar gelmişti, havalar soğuk, belki üşüttüm. Bizim bölük kumandanı da değişmişti. Yeni gelen, öbürünün aksine, kırtasiyeci, kâğıt kalem düşkünü. Bizi yine masa başına oturtmuşlardı.

Rahatsızlanınca hastaneye gitmek istedim. Hastanede başhekim rahatsızlığımı sordu. Anlattım, şu var

bu var... Fizik doktorlarından birine gönderecek sanıyordum, oysa beni asabiyeciye yolladı, "Sen herhalde strese girmişsin," dedi. Orada Ayhan Songar'la tanıştım, asabiyeci o.

Ayhan o zamanlar inanılmayacak denli yakışıklı adamdı. Sinema jönü, üniforması içinde daha bir yakışıklı. İkimiz aynı lafı söyledik: "Sen burada ne arıyorsun?" Karşılıklı bir sohbet başladı. Ayhan Songar'la dünya görüşlerimiz taban tabana zıt. Fakat ortaklaşa bir merakımız çıktı; Ayhan müthiş sinema meraklısı ve amatörce film çekiyor. Bir sürü film çekmiş. Beni de sinema eleştirmeni olarak tanıyor, "Aman benim filmleri bir seyret..." diyor...

Ayhan bana istirahat verdi. Ben o istirahatten çok yararlandım. Çünkü *Kurtlar Sofrası*'nı o dönemde ele alabildim. *Kurtlar Sofrası*'nı daha İstanbul'dayken yazmaya başlamıştım. Erzincan'da gözden geçirdim ve bazı kısımları tekrar yazmaya karar verdim. Ama bir taraftan hat çekiliyor, bir taraftan şu bu, ancak geceleri biraz çalışabiliyordum. Bu istirahat süresince çok yoğun şekilde çalışabildim.

Sonra Ayhan beni hastaneye yatırdı, bir süre de öyle geçti. Benim hastaneye niye yattığım belli değil. Neticede kalafata çekilmiş oldum. Fakat bunların arkasındaki sebep, bölük kumandanının değişmiş olması. Onun o bürokratik tavrı bana iyi gelmedi. Masa başında oturmak istemiyorum. Kış mış, keşke hattın çekilmesine devam etseydik.

Bu hastane dönemi benim için çok ilginçti. Bir taraftan *Kurtlar Safrası*'nı bitirmeye uğraşıyorum. Bir taraftan Ayhan'la sinema sohbetleri, film tartışmaları, diğer arkadaşlar ve bir askerî hastanenin çalışma biçimini izleyebiliyorum. Erzincan Askerî Hastanesi, garnizonla-

rın uzağında, dağ tepesinde bir yer, biraz eski Rus romanlarını hatırlatan bir atmosfer. Hele o kış! Kar yağıyor, ortalık buz kesiyor. Bir yandan da mektuplar geliyor, hele kolejli bir kız vardı ki, her gün yazardı.

Mektuplara cevaplar, *Kurtlar Sofrası* derken; bir taraftan da, *Mavi*'yle başlamış hareketi düşünüyorum. O artık benim hastalığım haline gelmişti: Türkiye'de toplumcu bir edebiyatın Marksist-Kemalist bir buluşma içerisinde nasıl örgütlenebileceğini araştırıyordum. Esasların, ideolojik temellerin neler olması gerektiğini tespit etmeye uğraşıyordum.

Bunlar olurken birtakım şiirler yazıldı orada ve bu şiirler *Ben Sana Mecburum*'a girdi... Ayhan o sırada bir sürpriz hazırlamış. Bana dedi ki: "Sen hey'et-i sıhhiye'ye gideceksin." "Ne işim var orada?" "Hiç uzatma, git, ne derlerse evet de..." Girdim, ne derlerse evet dedim; bana iki ay hava değişimi, tebdili hava verdiler. Ayhan da, "İşte seni bölük kumandanından kurtardım," dedi. Terhisime zaten üç ay vardı. Üç ay kala Erzincan'dan eşyaları toplayıp, bir akşamüstü Doğu Ekspresi'ne bindim.

Ankara istikametinde yola çıkıyorum. İstasyona tesadüfen gelmiş bir arkadaş beni gördü. "Yahu, veda etmeden mi gidiyorsun?" dedi. "Gidiyor muyum gitmiyor muyum, belli değil," dedim. Sonra tren hareket etti, arkadaş koşturarak geliyor, "Dur," dedim, "dur da gittiğimi anlayayım..." İki gün sürdü yolculuk, Ankara'ya geldik, kış...

Ankara'da Oya'yı bile aramadım. Ankara'yı hiç gezmedim. Şimdi hatırladım: Trenin kalkmasına daha saatler varken, girdim yerime oturdum. Saatlerce öyle... Tren hareket etti, ağır ilerleyen bir posta treni, yavaş yavaş Ege'ye gittik. Uşak'tan sonra birdenbire

Ege başlar ve Ege'nin havasında ağaçlar, bitkiler, her şey değişmeye başlar.

Sonunda İzmir'e geldik. Karşıyaka istasyonunda indim. Çok hoş bir şeydi: Erzincan'dan trene binmek ve Karşıyaka'da inmek... Eve geldim, babam büyük endişe içinde. Çünkü ben hastaneye yatınca, bu işin ciddi olduğunu zannetmiş babam. Mektuplarda iyiyim diye yazıyordum ama, inanmamış. Bu çocuk hasta der dururmuş. Nitekim beni karşısında domuz topu gibi görünce hoşuna gitti. Üstelik İzmir'e kışlık üniformayla, fakat kaputsuz iniyorum. İzmir soğuk ama beni hiç etkilemiyor, Erzincan'dan geliyorsun!..

Askerden sonra, Sinema dönemi, Hayal kırıklığı

— *Tekrar sivil hayat...*

— Şimdi... Bilmiyorum daha önceki konuşmalarımızda sözünü etmiş miydim, Doktor Nezihe diye bir hanım vardı. Doktor Nezihe'yle İzmir'de tanışmıştım. Bir hastanede hekimdi. O gidip gelmeler arasında görüştüğüm ve etkisi altında kaldığım bir hanımdı. Çünkü meslek sahibi, mesleğine ciddi merak sahibi kadınlar beni etkiler.

— *Romanlarınızda da vardır.*

— Vardır... Doktor Nezihe onlardan biriydi; hava olarak da hoş bir kızdı. Aramızda tatlı bir flört yürüyordu. İzmir'e dönünce, ilk isteğim Nezihe'yle buluşmak oldu. Üniformamı giydim, bir Nazi subayına benzetiyorum kendimi, üniformayla öyle bir havam oluyor. Tuvalet masasının üstünde annemin kolonyası

duruyor, benim yok, anneminkini limon kolonyası sanıyorum. Halbuki...

— *Başka bir şey tabii...*
— Ben bir kokulara bürünmüşüm, Nezihe'ye öyle gittim. Dedim ki: "Hayatında hiç görmediğin bir tip göreceksin. Bir teğmen ki şimdi nefis kokular içinde..." Çocuk güldü falan. Ondan sonra güzel günler geçti aramızdı. Nezihe'ye büyük saygı duyardım. Nezihe, benim şiirlerdeki Sabiha'dır. Hastanedeki ciddi çalışmasını hayranlıkla izlerdim.

— Yarın Artık Bugündür'*deki doktor... Belki yıllar sonra onun etkisiyle...*
— Olmuştur herhalde. Yani hemşirelere hitap tarzı, davranışı. Birtakım gözlemler...

Doktor Nezihe, muhtemelen benimle evlenmeyi falan düşünmüştü o zaman. Fakat ben hâlâ böyle bir şeyi asla düşünmüyordum. Çünkü hayatımın hangi istikamette gelişeceğini tam bilemiyordum. Hemen karar verip İzmir'e yerleşemezdim. Bir de Nezihe'yi ve onun düşündüğü hayatı, kendim için bir hayli 'cetvelle çizilmiş gibi' görüyordum.

Askerliğe, iznin sonunda dönmem gerekiyordu. Babam bana "istersen dönme," dedi. Nasıl olur? Orada bekliyorlar. "Canım, onun bir kolayı bulunur." Babam İzmir'de vali muaviniydi, o süre içerisinde Cemal Gürsel de komutan İzmir'de. Cemal Gürsel sonra Üçüncü Ordu Kumandanlığı'na tayin edildi. Beni *Demokrat İzmir*'den tanıyor. Hatta askerde hastanedeyken beni gördü, sordu Ayhan'a. Ayhan bir yalanlar attı, depresyon bilmem ne... Babam, "Cemal Paşa'ya bir mektup yazayım, o halleder," dedi. Yazdığı mektupta talep etti-

ği şey yasal hakkım: Ben bir aylık iznimi kullanmamıştım. Babam da, "son bir ayı izne saysınlar. Emir buyurun da çocuk oraya kadar gelmesin," diyor. Cemal Paşa çok babacan davrandı, tamam dedi, hallettik dedi.

Arkasından bölük komutanından hemen bir mektup bize, birtakım talepler...

— *Cemal Gürsel'in ilgisini görünce... Cemal Gürsel tanıdığınız diye...*

— Evet, dünya bir tuhaf. Üsteğmenden de mektup var, kardeş niye söylemedim Cemal Paşa'yı tanıdığını diye... Neyse, Erzincan'a gitmeden terhis oldum. Askerlik böylece bitti.

Yeni bir dönem başlıyordu ve önümde açılan ufuk şuydu: *Demokrat İzmir*'de çalışmak bir yol, Adnan Bey "Sen burada her zaman çalışabilirsin," diyordu. Zaten Kemal Bilbaşar beni oraya getirdiğinden beri gazeteyle bağım hiç kesilmemişti. Yine çalışabilirdim. Bir başka yol da, İstanbul'a intikal etmek, İstanbul'da yeniden gazetelerden birinde film eleştirmenliği falan gibi bir iş yapmak. Üçüncü yoksa, doğrudan doğruya sinemaya girmek.

— *Sinemayla maddî kaygılar dışında da mı ilgileniyordunuz?*

— Evet, anlatacağım... Sinemaya girmek mümkün mü değil mi? Mümkün gibi görünüyor. Çünkü Çolpan İlhan diye bir oyuncu çıkmış ortaya. Askere gideceğim sıralarda Çolpan, Akademi'de *Antigone*'yi oynamış, büyük olay olmuş, oradan Küçük Sahne'ye geçmişti. *Kamelyalı Kadın*'ı çekme aşamasına gelmişti. Hızlı bir yükselişti bu. Çolpan *Beyaz Mendil*'i çekerken, ben hâlâ askere gitmeye uğraşıyordum.

Askerdeyken Çolpan'ın kariyeri devam etti. Onun da aracılığıyla bir şeyler olur diye düşünüyordum. İstanbul'da şansımı bir denesem dedim ve yanlış hatırlamıyorsam, Bandırma üzerinden vapurla İstanbul'a geldim. Çolpan Şişli'de bir pansiyonda kalıyordu. Ben de Meşrutiyet Caddesi'ndeki Emperyal Oteli'ne indim, orası İstanbul'da hep kaldığım mekândı zaten.

Çolpan'la buluştuk, konuştuk, Çolpan'ın bir çevresi var, belki bir şeyler yapılabilecek. O çevreden bazı kişilerle tanıştım. Bir gün, Çolpan'ın pansiyonunda oturuyorduk, kapının önünde bir araba durdu. Beyaz saçlı bir zat indi, içeriye girdi. Çolpan telaşlandı, beni tanıştırdı. Aslında ihtiyaç yoktu, çünkü ben o kişiyi eskiden tanıyorum, İhsan İpekçi. İhsan Bey beni unutmuş. Merhaba, aa siz bizim yıldızımızın ağbisisiniz, şairsiniz, vs. Biz sizi tanıyoruz falan.

Çolpan o sırada *Zümrüt*'ü çekiyordu. İhsan Bey "Senaryoyu, eseri nasıl buldunuz?" diye sordu. İhsan Bey'in prodüksiyonu. Ben büyük bir patavatsızlıkla, "Kötü bir senaryo," dedim. Çolpan içeriye kaçtı. Farkında değilim, *Zümrüt* meğerse İhsan Bey'in romanından sinemaya aktarılıyormuş. Adam büyük bir kibarlıkla, "Sizin senarist olduğunuzu Çolpan bana söyledi. Siz bize yeni bir senaryo yazarsınız, onu çekeriz," dedi. Hatta dedi ki: "Biz şairleri severiz, biliyorsunuz. Nâzım Hikmet de bize çok yardımcı olmuştur."

Adamcağız gittikten sonra, Çolpan ne yaptın ağbi dedi; ne yaptım? *Zümrüt* meselesini öyle öğrendim, Lütfi'nin (Akad) yönettiğini, İhsan Bey'in romanı olduğunu; Çolpan, Fikret (Hakan) ve Sadri'yle (Alışık) oynuyor. O sıralarda öyle bir gruptuk. Sohbetler yapılıyor, sinema hayalleri kuruluyor. Kendi aramızda oyalanıyoruz işte. Sonra bir gün, İhsan Bey ciddi ola-

rak, "Sizden bir senaryo rica etmiştim. Düşündünüz mü?" diye sordu. O zaman oturdum, bir senaryo taslağı çıkardım.

Tam o sıralarda sinemada, tiyatroda ünlenmiş bir aktrisle yakınlığım oldu. Beni cezbeden, bu hanımın evinde kütüphane görmemdi. İlk kez kitaplar okuyan yahut kitap edinmiş bir film yıldızıyla karşılaşmıştım. Yakınlığımız ilerledi, Nişantaşı'nda bir ev bulduk. Yani benim çalışmam da gerek.

Senaryo taslağını Çolpan'a verdim. Çolpan bayıldı. Hikâye İzmir'de geçecek, İzmir rıhtımı üzerine düşünülmüş, kendine göre romantizmi olan bir hikâye.

— *Yalnızlar Rıhtımı...*
— Evet.

— *Ama film İstanbul'da geçer...*
— Lütfi'nin değiştirmesi.

— *Çolpan'a senaryo yazıyor olmanıza öteki hanım kızmıyor mu?*
— Öyle bir şey yapmadı, öyle bir tavra girmedi... Çolpan senaryoyu İhsan Bey'e götürmüş, adamcağız da beğendi. Beni çağırdılar, mukavele imzalandı. Bu beni maddî açıdan biraz rahatlattı. Çünkü aktris hanımla iş ciddileşmiş... Bu iş nasıl olacak diye düşünüyorum kendi kendime. Çolpan, ikimiz arasında bir denge uzmanı gibi. Denge sağlamaya çalışıyor.

Çünkü benim o zamanki dönemimle şimdi yaşadığım hayat arasında hiçbir münasebet yok. Mesela gecenin bir saatinde kafam bozuluyor, valizi alıp Emperyal Oteli'ne gidiyorum. Ondan sonra kadıncağız arkama düşüyor, Çolpan'ı buluyor, Çolpan'la beraber

otele geliyorlar, otelden bana telefon ediyorlar yukarıya. Attilâ Bey, misafirleriniz geldi deniyor, hadi ben iniyorum, Çolpan'la ikisi orada oturmuşlar. "Ağbi ne yapıyorsun?" diyor Çolpan. Hadi yine alıp götürüyorlar.

— *Fırtınalı bir ilişkiymiş...*

— Böyle fırtınalı bir hayat yaşanıyor. O sırada sinema çevresine iyice girmiş oldum. Sadri dolayısıyla eğlence hayatına da girmiş oldum. Sadri geceleyin geliyor, Gani Turanlı var, her gece beraberiz, bir yerlere gidiliyor. Yani İstanbul bohemi dediğimiz olayın içindeyim.

Bir yandan da zamanın en iyi, en tanınmış yıldızlarından biriyle bir ilişkim var. İlişkiyi çok az insan biliyor. Sonradan düşündüm de, kızcağıza eziyet ediyorum: Şimdi, benim bir hayat tarzım var ve hayat tarzım çok köşeli. O, şimdiye kadar böyle bir şey yaşamamış, alışkın değil. En büyük hata, aynı eve girip oturmamız. Evde, birlikte, onun da benim de sistemlerimiz bozuluyor. Bu da tabii bir sürü gerginliğe yol açıyor.

Böylesi bir hayat içerisinde, mutluluktan ziyade bir sürü üzüntü verecek hatıra kalıyor geriye. Hatta iş o mertebeye varmıştır ki, bir keresinde çok ciddi bir tartışmadan sonra, banyoya kapandı. Bir şey yapacak diye endişelendim, kapıyı sarsıyorum. "Gelme, git!" diye bağırdı ve elleriyle camlara vurdu, camlar kırıldı. Bilekler kesildi mi!

Öyle pis bir durum ki, hastaneye götürsen intihar teşebbüsü sanacaklar. Fakat mecburuz, kan revan, aldık hastaneye götürdük, Şişli'de bir hastane. Adamlar bana tuhaf tuhaf bakıyorlar. Ellerini sardılar, tedavi.

Karar verdim, tamam dedim, ayrılalım, çünkü hem onun için hem benim için her şey çok kötüye gidiyor. Ve bu olaydan sonra ilişkiyi kestik.

Bana bir mektubu vardır sonra, dikişler 'İ' şeklinde, diyor. Böyle bir mektup yazmıştır. Çok yoğun, çok garip, aslında zıtların birbirini çekmesi gibi hazin bir ilişkidir. Çok etkileyiciydi. Beni de onu da çok etkilemiştir. Onu o kadar etkilemiştir ki, bu olaydan sonra İstanbul'dan kaçtı, Devlet Tiyatrosu'na Ankara'ya gitti. Bir sene oralarda oyalanmaya çalıştı. Çok üzülmüştüm, niye ben bu kızın hayatına girdim diye. Aslında hiç girmemem gerekirdi.

— *Elde olmayan bir şey.*

— Haklısın, elde olmayan bir şeydi. Çünkü çok iyi hatırlıyorum, evden çıkardık yağmur altında, Dolmabahçe'ye iner, yağmurlu denizi seyrederdik Ve o zaman ikimiz de çocuk değildik. O, iki evlilik geçirmiş; ben, bir sürü kızla tanışmışım... Ama hâlâ bir romantizm içinde... Veyahut mesela bir sinema, gala olur, oralara giderdik. Neticede benim için çarpıcı bir ilişki oldu. Sonra ondan ayrıldım.

Çolpan artık bir ev açmıştı. Yine eskisi gibi beraber oturalım dedik. Çolpan'ın kazancı var artık, ben de senaryolar yazıyorum. *Yalnızlar Rıhtımı* işitilmiş, Lütfi Bey çekecek, Çolpan İlhan oynuyor, Attilâ yazmış... Duru Film'den, Naci Bey'den teklif geldi. Naci Bey uyanık adamdı; İhsan İpekçi'nin bu filme yatırım yapması dikkatinden kaçmamış. İşte, bana bir senaryo ısmarladı. Bir de, o dönem, Mükerrem Kâmil Su'nun *Ateşten Damla* romanını senaryo haline getirmişler, senaryoyu düzeltmem istendi. Yani ben yavaş yavaş bu işlere giriyorum.

Hayatıma bu kez başka bir oyuncu hanım girdi. Onunla ilişkimiz romantizmden uzaktı. Daha özgür bir ilişki içindeydik. Şakacı, oyunbaz, rahat... Epeyce bir zaman sürdü. O sıralar *Yalnızlar Rıhtımı*'nın çekimi başladı. Güzel günler geçiriyorduk, İhsan Bey keyif verici bir adamdı, bütün ekibi topluyor, Boğaz'da meyhaneler, balıkçı lokantaları... Sinemanın havailiği içindeydik ve Allah seni inandırsın, edebiyattan tamamen kopmuştum.

— *Roman moman hak getire...*
— Onların hepsi bitmişti. Senaryolar geliyor, film şirketlerinde buluşuluyor, bir gürültüdür gidiyor.

— *Kendi adınızı kullanmıyorsunuz ama. Ali Kaptanoğlu ismini niye kullandınız senaryolarda?*
— O iş şöyle: Birincisi, zannediyorum, Nâzım örneği var. Nâzım da kendi ismini kullanmamış senaryolarında.

— *Ama onun siyasal sebeplerden gelen bir çekincesi var...*
— Evet. Benim, siyasal sebeplerden ziyade...

— *Küçümsüyor muydunuz? Hep merak ettim.*
— Küçükseme değil. Küçümsemem, Yeşilçam'a girmemem lazım. Daha farklı: Yazdıklarım, asıl yazmak istediklerim değildi. İleride kendim film çekebilirim, yönetebilirim diyordum ve kendi imzamı asıl o filmlere saklıyordum.

— *Adınızı kullanabileceğiniz kadar özgür olduğunuz bir film...*

— Nitekim sonu zaten oraya bağlanmıştır işin.

— *TRT zamanı Attilâ İlhan ismini kullandınız...*
— Hayır. Mesele o değil. Ondan evvel başka şeyler olmuştur. Ben, Ali Kaptanoğlu adıyla senaryolar yazıyorum. Sonunda *Ver Elini İstanbul* senaryosu için...

— *Ama o da Ali Kaptanoğlu...*
— Öyledir. *Ver Elini İstanbul* senaryosunu benden Acar Film, Murat Köseoğlu istedi. Murat Bey anlaşmayı yaparken, "Üç tane senaryo yazdıracağız size, onun için fiyat da şöyle olacak," dedi. Ben de, "Tamam," dedim "dört tane yazayım, dördüncüsünü kendi imzamla yazayım ve çekeyim..." Murat Bey, "Olabilir," dedi. Çok sevindim. Böylelikle asıl amacıma, kendi filmimi çekme amacına ulaşacaktım. Böyle bir niyetle başladık. "Senaryoyu yaz ama bir kere, beğenilsin, görelim..." dedi. Ben bir fragman yazdım verdim, fragman kayboldu gitti...

Daha doğrusu, Aydın Arakon okumuş o sıralar, "Yahu bunu yazan adam üç bin kelimeden fazla kelime kullanıyor. Bizim buralarda böyle adam yok. Hemen alın," demiş. Bunun üzerine ben sözleşmeyi imzaladım, *Ver Elini İstanbul*'u yazdım önce. Filmin çekimlerinde asistanlık yapıyorum.

— *Yönetmen Aydın Arakon...*
— Evet. Şadan Kâmil kamerada. Bayağı ciddi bir ekip. İyi de bir film olduydu.

— *Çok severim. Ortaokuldaydım, hâlâ hatırlarım filmi.*
— İyi kötü bir film çektik işte... İki filmde daha çalıştım. İki de senaryo yazdım. Biri polisiye, ötekisini

unutmuşum. Sonra kendi senaryomu yazmaya geldi sıra. O senaryoyu yazdığım zaman, "Çok güzel ama sonra çekeriz..." dendi.

— *Senaryo duruyor mu?*
— Orada kayboldu gitti. Yani o iş olmadı. İşte benim üçüncü Fransa seyahatimin sebebi.

— *Kötü bir şey...*
— Evet, tam hayaller kurmuşsun, çalışıyorsun, bir yere getiriyorsun. Bir de Şişli'de Hacı Mansur Sokağı'nda bir ev tutmuştum. Şimdi Füruzan oturuyor orada. "Senin hayaletini görüyorum bu evde!" diyor.

— *Ben de oturdum, yıllarca karşılıklı oturduk Füruzan'la orada.*
— O evdeyim, Fransa'dan Claude'la mektuplaşıyoruz. Claude geldi, benimle üç ay kaldı. Filmlerimi seyrettirdim Claude'a, Şan Sineması'na götürdüm, kız heyecanlandı. "Sen burada ünlü birisin," dedi; kitaplarımı görüyor, bir şeyler oluyor ortada.

İşte o arada 1960 darbesi oldu. Darbe olmadan çok karışık bir durum vardı. Menderes, solcuları Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürmeye karar vermişti. Hepimizin isimleri tespit ediliyordu. Birer-ikişer çağrılıp nereye gideceğimiz söyleniyordu.

— *Nereye çağrılıyordunuz?*
— Emniyet Müdürlüğü'ne. Oradan tebliğ ediliyordu.

— *Nasıl tebliğ ediliyordu? Ortada hiçbir şey yokken...*
— Emniyet-i umumiye bakımından deyip yollarlar tebligatı.

— *Ortada bir şey yok...*
— İşin içine emniyet-i umumiye girdi mi, her zaman yollarlar; öyle esnek bir laftır ki bu... Böyle şeyler oluyor, karanlık bir durum var, ne olacağı belli değil. Ekonomi berbat, Türkiye'nin döviz durumu berbat. Ben, yayın hayatına tekrar nereden girerim diye düşünüyorum. Çünkü Salim Şengil kitapları artık basamıyor.

— *Maddî sorunlardan dolayı mı?*
— Kendine göre sorunları var. O sıralarda Şükran (Kurdakul) bir yayınevi kuruyor. Daha doğrusu, bana, yayınevi kuralım diye teklif getiriyor. Ben diyorum ki: Ben öyle uzun boylu bir yere giremem, bu işleri bilmem, anlamam. Ama benim bir kitabımı beraber basabiliriz... Şükran, "Var mı öyle bir kitap?" diyor. "Var, bir şiir kitabı."

— *Hangisi?*
— *Ben Sana Mecburum*. "Peki, onu basalım," dedi, bastık. Sükse oldu, büyük bir sükse oldu. Kitap hemen ikinci baskı yaptı, Şükran çok sevindi. Ertesi yıl ille bir kitap daha; bu kez *Bela Çiçeği*'ni Ataç'tan bastık. O da belli bir ilgi topladı. Ataç Yayınevi'nin çerçevesi içinde görünüyorum, onun bir dergisi var, o dergide yazıyorum. Ara sıra röportajlar yapıyoruz oralarda falan.

— *Öteki dergilerde?* Varlık *sözgelimi... Yazmıyor musunuz?*
— Hayır. Onlarla mesafeliyiz. *Varlık*'a zaten ben de gitmiyorum, uğramıyorum artık. Sadece Vedat Bey, Vedat Günyol, *Yeni Ufuklar*'da yazılarımı yayımladı. Böyle bir anlamda marjinal dergilerde görünüyorum.

Sinema camiasıyla görünüyorum hâlâ. Bizim edebiyat dünyası beni tamamıyla devre dışa bırakıyor. Sebebi de çok garip bir şey: Benim, onların hiçbir zaman ulaşamayacağı kadınlarla alakalarını. Bu onları çok rahatsız etmiş.

— *Niye rahatsız oluyorlar?*
— Bunu yüzüme karşı söyleyenler olmuştur, "Sen git, işte filancayla yaşa..." diye böyle. Komik bir şey. Mesela Sezer Tansuğ bunu yüzüme söylemiştir: "Sen başka bir insansın. Senin hayatın onlarla..."

— *Bir tür kast sistemi mi kuruluyor? Sinema çevresini yeterince entelektüel bulmuyorlar mı?*
— Herhalde... Kendilerine göre bir tavır... Ben o sıralar, Paris'ten eskiden tanıdığım Claude'la mektuplaşıyorum bir yandan da. O bana şiirlerimi, romanlarımı niye Fransızca yazmadığımı soruyor. Türkiye'ye gelmek istiyorum, orayı görmek istiyorum diyor. Demin de söylediğim gibi, geldi de.

Şimdi, sinema macerası hayatımı zapt etmişti. Sinema çevresi içinde bulunmam edebiyatçıları kızdırıyordu. Bir de, o dönemler, İkinci Yeni'nin palazlandığı yıllar; fırsat düştükçe çok sert yazılar yazıyorum. Bu da büsbütün öfkeyi bilemekteydi. Beni ne kadar dışlayabilirlerse o kadar dışlamak istiyorlardı ama, işin tuhafı şuydu: Ben hiçbir zaman onların içine girmemiştim ki dışlasınlar. Onun için dışlamaları boşta kalıyordu.

Onların çevresine girmemiş adam oluyordum, onların ötesinde bir edebiyat hayatını bağımsız sürdüren biriydim. Üstelik ilgi görüyordum; bu da rahatsızlık verici bir durumdu. Dahası, benim sola da çok ciddi eleşti-

rilerim vardı ama, solda ısrar ediyordum. Böyle bir mahlûk o zamana kadar Türkiye'de görülmemişti...

Ben de bazı şeylerden rahatsızdım. Bir: Sinema istediğim şeyleri yapmama imkân vermeyecekti, bu çok açık görünüyordu. Hatta bir keresinde Halit'le Park Otel'de oturuyorduk...

— *Halit Refiğ'le mi?*

— Halit Refiğ'le. Halit, Memduh'un (Ün) asistanıydı. Bana uzun uzun şikâyet etti: "Kaç zamandır asistanlık yapıyorum. Bu defa sen çekeceksin, bu defa sen çekeceksin, film vereceğim bu defa diye hep geciktiriyor. Bu defa da vermezse bu işi bırakacağım..." Halit böyle konuşunca moralim iyice bozuldu. Bana Türk sinemasında yaşam yok diye düşündüm.

İkincisi: Claude Fransa'ya çağırıyordu. Hacı Mansur'daki evde üç ay beraber kalmıştık. Baktım ki kız laftan anlayan, geniş düşünceli, sempatik bir kız. Aramızda bir yakınlık doğdu o vesileyle. Kalkıp gitsem mi diyorum, sinemadan biriktirdiğim biraz para da var. Acar Film oyalamış, edebiyatı istediğim gibi yapamıyorum, gazeteci de değilim şu anda... Claude bende kalırsın diye yazıyor; tek sorun, Claude'un küçük kızı, beni rahatsız eder mi etmez mi...

Tam o sıralarda bana bir mektup geldi. Mektup, Türkiye İşçi Partisi'ni kurma heyetinden. Beni de çağırıyorlar, toplantılar falan yapılacak. Davet hoşuma gitti, epeydir uzağındayım, beni heyecanlandırdı. Ve Beyazıt'ta, Rüyam Salonu mu, öyle bir yerdi, işte oradaki toplantıya gittim. Yanlış hatırlamıyorsam Aziz Ağbi (Nesin) vardı, Mehmet Ali Aybar vardı, bizim arkadaşlardan Demir Özlü vardı. Biz orada otururken, tahmin ettiğimiz üzere yine basıldık. Patırtı kop-

tu, Aziz Ağbi'yi hırpaladılar. Rıfat Ağbi (Ilgaz) vardı. Biz onunla birlikte döndük, bu işlerin sonu ne olacak Türkiye'de, onu konuştuk...

Fakat o gün orada maruz kaldığımız muamele Fransa'ya gitme fikrimi pekiştirdi. Burada belki bir şeyler yapılacak ama yine çok zor olacak. Ve pek bir sonuç da alınmayacak. Gitmeye karar verince, tanıdığım bir Ermeni eskici vardı, adama gittim, "Bir ev var. Evi olduğu gibi satacağız. Gelip alır mısınız?" dedim. Adamcağız geldi, "Neyi satacaksınız?" diye sordu. "Hepsini." "O zaman bir arkadaş daha çağırmam lazım." İkisi birden, aynen haciz memuru gibi bütün eşyayı teker teker yazdılar, karşılarına fiyatlarını koydular.

Ne kadar tutuyor, bir hesap yapıldı, rakam çıktı. Yarısını peşin olarak verdiler, yarısına da çek verdiler. Ben anahtarı onlara bıraktım, çıktım gittim. Bristol Oteli'ne gittim, çünkü Emperyal iyice bozulmuştu. Üç gün kaldım. Üç gün sonra yine vapur...

— *Yine vapurla gidiyorsunuz...*

— Hep vapurla... Paris'e gitmek üzere ayrıldık Galata rıhtımından. O akşam vapurda hayatımı enine boyuna tarttım, ne yaptım, ne ettim... Bu arada, Paris'e hareket etmeden önce yırttığım bazı evrak var ki, hâlâ üzülürüm.

— *Artık dönmemeyi mi düşünüyordunuz Türkiye'ye?*

— Kesin olarak dönmeyeceğim diye bir şey yok. Ama geride bir yerde, bilinçaltında olmalı ki, yırttım. Yırtmayabilirdim, İzmir'e gönderebilirdim, burada Çolpan'a bırakabilirdim, nitekim kitaplarımı Çolpan'a bırakmıştım...

Düşündüm ki, askerliği bir yana bırakırsam, bu arada birkaç kitabı çıkmış, neticede ikinci Paris'le üçüncü Paris arasında Türkiye'de Attilâ İlhan pek bir işe yaramamış, bir yere oturamamış. Kendimi suçlamalı mıyım diye de düşündüm. Suçlamaya karar verdim: 20-40 yaş arasında zaten bildiğim gibi yaşayacağım, kimseye hesap vermeyeceğim diye karar veren bendim...

Bunların yanı sıra İstanbul'un bohemini, hem de en gizli özelliklerine kadar tanımışım. Birkaç tane kadınla hayatıma katkısı olan ciddi ilişkiler... Biraz tanınmışım... Önümdeki Paris içinse hiçbir beklentim yok. Yalnız bir düşüncem var: *Aynanın İçindekiler* diye büyük bir roman dizisi yapacağım. Aslında Yeşilçam çalışmaları sırasında o romanların tarihî çizgilerini oturtmaya uğraşıyorum, malzeme topluyorum. Şimdi hazırlık dönemi. Hatta *Bıçağın Ucu*'nun çatısı bile kurulmuştu. Gel gelelim, İstanbul'daki hayhuy hepsini geriye atmış... İşte *Aynanın İçindekiler*'e çalışmaya artık kararlıyım.

Fakat Paris'te ne olacağını bilmiyorum, iş bulacak mıyım, neyle geçineceğim... İş bulamazsam belki dönerim. Böyle bir hayal içinde gittik.

Üçüncü Paris, *Aynanın İçindekiler*, Cinsel devrim

— *Ama bu kez büsbütün yalnız değilsiniz...*

— Tam onu söyleyeceğim. Çok tuhaftır ki, hayatımda ilk defa olarak, Paris'e indiğim gün biri beni karşıladı: Claude. Orada, gelmiş dikiliyor, "Niye en son çıktın?" diyor bana. Beklemiş kızcağız... Taksiye bindik, eve gidiyoruz; baktım hayli lüks bir semt. Çok

güzel bir mahalle. Şaşırdım, "Bu evi nasıl buldun?" dedim. Ev dediğim, büyük apartman bloklarında bir daire. Claude, "Sorma, bu ev bir hikâyedir..." dedi. Bir tür toplu konut. Belediye, yalnızca zengin insanlar oturuyor düşüncesini silmek için, halktan insanlar da yaşıyor havasını yaratmak için, orada bir-iki apartman yaptırmış, Claude de o imkândan yararlanmış.

Kızı daha ilkokula gidiyor, çok sevimli, on bir yaşında. Beni yabancılamadı. Fransızca konuşuyorum, "Aaa! Bu Fransızca konuşuyor!" diyen bir çocuk. Çocukla hemen arkadaş oldum; çocuklarla zaten çok çabuk anlaşırım. Başlangıç böyle oldu. Her şey iyiydi. Gel gelelim, o Yeşilçam macerasının etkisi de sürüyordu.

O kadar etkilenmiş olmalıyım ki, gittiğimin ikinci ayında hastalandım: İnanılmaz bir baş dönmesi, yerinden kıpırdayamayan bir adam halindeyim. Ve o dönemde Claude'un bana gösterdiği ilgiyi, şefkatini asla unutamam. Doktor bulur, tahliller yaptırılır, insanları başıma üşüştürür. Teşhisler, şu bu... Neticede, o kış çok belalı bir kış olarak geçmiştir. Ancak bahara doğru biraz toparlanabildim.

Baharda bir gün, hemen hemen üç aydan sonra, Claude'la ilk kez sokağa çıkabildim. Metroya binmek istemedim, otobüsle gittik, bir yerde bir kahveye oturduk. Portakal suyu istedim, sıkılmış portakal. Onu içerken dünyaya yeniden dönmüşüm gibi bir hisse kapıldım. Hayat yeniden başlıyor, başka bir hayat başlıyor. Ve böylelikle 1960'ların başında Paris'te yeni bir hayatın eşiğine gelmiş oldum.

Üçüncü Paris macerasının benim için en ilginç yanı, oraya bir kararla gitmemdi. O zamana kadar halledemediğimi sandığım bir sorunu halletmem kararı: Yani Fransızca... Fransızcayı, daha önceki yolculukla-

rım sırasında belirli bir yere getirmiştim. Fakat iki konuda istediğim rahatlığa kavuşamamıştım: Konuşurken hâlâ sıkılgandım, ne derecede Fransızca yazıp yazamayacağımı kestiremiyordum.

Aslında okuduğum her şeyi rahatlıkla anlayabilecek ve Türkçeye çevirebilecek durumdaydım. Fakat yazmak ve konuşmak konusunda sıkıntılarım, tereddütlerim vardı. Bu üçüncü yolculukta bunları kesinkes çözmeye kararlıydım. Çözebilmek için yapacağım en akıllıca şey, Türklerle teması kesmekti. Türkçe konuştuğum takdirde, yine Fransızca pratiğim gelişmeyecekti. Eski arkadaşlardan kimseyi aramadım, o kadar ki, birçoğu Paris'te olduğumu bilmiyordu, ben döndükten sonra öğrendiler. Zaten bu kez şehir merkezinin uzağında kalıyordum. Daha çok Claude'la beraberdim, küçük Laurence'la sürekli Fransızca konuşuyordum. Çıktığım kahvelerde hep Fransızlarla temas kuruyordum. Apartmandakiler hep Fransızdı. Hastalığım dolayısıyla doktorlarla Fransızca konuşuyordum...

Böylece epey yol aldım. Fakat bununla da yetinmedim; bir şey daha yapmaya karar verdim: Yazmayı ilerletmek için mektup kulüplerinden birine abone oldum, böylelikle birtakım adreslere mektup yazma imkânı doğdu. Aşağı yukarı on beş kişiyle mektuplaşıyordum. Hepsi de çok renkli kişilerdi. Bunların içerisinde mesela, Hint Okyanusu'nda seyahat eden Fransız bir gemici vardı.

— *Çok ilginç...*

— Evet, ondan mektup geliyordu. Sonra, aralarından biriyle bayağı dost olduk, Marie France diye bir kızdı. Marie France güzel sanatlar akademisinde resim öğ-

rencisiydi, Normal bir kızdı; aile katolik ve hayli muhafazakâr. Böylece katolik dindar dünyayı tanıma fırsatım oldu. Boylu poslu, çekme burunlu bir kız... Marie France'la dostluğumuz uzun sürdü, hatta ben Türkiye'ye döndükten sonra da sürdü. Hatta o, saçları beyazlaştıktan sonra da bana mektup yazdı, fotoğrafını gönderdi falan.

— *Ne güzel bir şey...*

— Evet, iyi bir kızdı. Birçok yol... O zamanlar hepimizin ne yanlışlar yaptığımızı mektuplarımızda sık sık konuşmuşuzdur.

O sıralarda Claude'un ısrarıyla Fransızca yazmaya da giriştim. Biliyorsun, Paris'e giderken *Aynanın İçindekiler*'i tasarlıyorum, *Bıçağın Ucu*'nu yazma kararındayım.

— *Ama daha başlamadınız...*

— Başlayamadım, araya hastalık girdi. Tam başlayacağım, Claude bana dedi ki: "Neden Fransızca yazmıyorsun?" Fransızca edebî bir dilim yok benim diyorum; Claude da iki yıl mektup yazdın, bunları toplasak kitap olur diyor... "O zaman," dedim, "başlangıçta on-on beş sayfa yazayım, sen bir bak." Çünkü ona güveniyorum; Claude küçük bir şiir kitabı yayımlamış, iki de roman yazmış, edebiyat hevesleri olan bir kız.

Neticede ilk on beş sayfayı Fransızca yazdım. Claude'a verdim. Kendi odasına çekildi okudu, ben de kendi odamdayım, derken yanıma geldi, yüzünde çok ciddi bir ifade! "Siz bayağı önemli bir yazarsınız!" diyor. Romana şöyle başlamışım falan; "Sen onu bırak," dedim, "Fransızcası nasıl? Olabilecek mi?" Oluyormuş, sorun yokmuş, Claude devam edebilirsin dedi.

Ve romanı Fransızca yazmaya başladım. Böylelikle iki sene içerisinde, hem Fransızca yazmak, hem Fransız dostlarla konuşmak yabancı dilimi epey ilerletti. Çünkü bir dili tam öğrenmek peşindeydim. İngilizceye, Almancaya hiç heves etmedim. Bir dili öğreneyim, tam öğreneyim...

İşte o sıralarda bir tesadüf eseri olarak M'Ba'yı tanıdım. Asıl adı Emba'dır; M'Ba, öyle yazılıyor... Afrikalı, Batı Afrikalı bir kız. Dürüstçe anlatmak gerekirse, tanışmamızın hikâyesi bir başka kız yüzünden. Gittiğim kahvede bir sarışın kız peydahlanmıştı, çok hoşuma giden bir kız. Onunla yakınlık kurmak istiyorum, Tıbbiye'de okuyor ve bana fakültenin kantininde randevu veriyor. Ben de gidiyorum, oralarda bulmaya çalışıyorum. Fakat her defasında beni atlatıyor.

Sonra yine benim kahvede karşılaşıyoruz, her gelişinde de yanında zenci bir oğlan, zenci kafasını kazıtmış, elinde pipo. Son gidişimde bizim sarışın kız yok, zenci yine oturuyor kahvede.

— *Oğlanla tanışıyor musunuz?*

— Hayır. Çok içerliyor. Oğlan bana gülerek baktı. "Çok mu acınacak bir haldeyim?" dedim. "Evet, öylesiniz," dedi. Fakat konuşunca, sesi çıkınca, birden onun kız olduğunu fark ettim! Saçlar kazınmış ya, o yüzden anlayamamışım herhalde. Şaşkınlığım üzerine kız adamakıllı güldü. "Oturun; ben M'Ba," dedi. "Çene çalalım biraz..." diyor.

M'Ba, Tıp Fakültesi'nin son sınıfında stajyer, altı ayı kalmış. Çok zeki, cin gibi, Afrika milliyetçisi, komünist bir kız. Bu hali de, milliyetçilik özelliklerini teşhir etme arzusundan geliyor: Aynen ülkesinde olduğu gibi saçlarını kazıtıyor ve giyindiği zaman da

dallı güllü şeyler giyiyor böyle pamukludan. Mısır sapından yapılmış bir pipo içiyor; o ülkede öyleymiş... M'Ba arkadaşım oldu. Bir kabile reisinin kızıydı.

— *Aristokratlığı da var.*

— Kendine göre... Orada misyoner mekteplerinde okumuş, Fransızcayı anadili gibi biliyor. Paris'e okumaya geldiği sıralarda istiklâl savaşları başlamış. Beni otellerine çağırdılar, orada bir de zenci oğlan tanıdım. Bunlar hepsi çok milliyetçi. Zaten o sıralarda bütün Afrika'da istiklâl savaşları var.

Bunlar beni çok ilgilendiriyorlardı. Çünkü başta M'Ba olmak üzere, hepsi Mustafa Kemal Paşa'yı tanıyor ve çok önemsiyorlardı. Kurtuluş savaşları meselesi, üçüncü dünya meselesi... Beni ikide bir de şöyle suçluyorlar: "Türkiye niye şimdi orada değil? Türkiye niye şimdi emperyalizmin uşağı oldu?"

— *27 Mayıs sonrası...*

— Tabii tabii... "Niye böyle oldu?" diye soruyorlar. O yüzden onlarla çok yakın bir arkadaşlığımız oldu. Siyasal tartışmalar falan. M'Ba çok enteresan bir kadındı, meydan okumayı sever, her şeyi açık açık konuşur. Kahvelerde buluşuruz, dışarıda yağmur yağıyor, iyi akşamlardı.

— *Tam Paris duygusu veren akşamlar...*

— Öyle akşamlar. Ve garsonlar, benim sevgilim sanıyorlardı M'Ba'yı. Sonunda, altı ay sonra hekim çıktı ve onu uğurladık. Giderken beni Afrika'ya çağırdı, o bağımsızlık savaşlarına.

Onları, Fransız komünistleri küçümsüyorlardı. Onların bağımsızlık kavgalarına adeta eski sömürgeci zih-

niyetiyle yaklaşıyorlar, küçümsüyorlar. Olmaması lazım gelen iğrenç bir şey. Bense, onlar vasıtasıyla üçüncü dünya ile çok şey öğrendim. Mustafa Kemal'in düşüncesiyle bu ülkeler insanlarının ilintisi üzerinde durmaya başladım. Gazi'yi bizden iyi tanıyorlar, onun fikirlerinden yola çıkıyorlar... Türkiye'de Gazi'nin bu tarafı tamamen unutulmuş, lafı bile edilmiyor.

— *Bunu neye bağlıyordunuz?*

— O zaman ilk defa büyük bir soru işareti koydum: İsmet Paşa'nın Türkiye'deki fonksiyonuna dair bir soru işareti. O zamana kadar İsmet Paşa'nın dikta yönetimi yaptığını biliyordum, yaşadım, acılarını çektim ama, bunun gerisinde çok önemli, uluslararası bir politika fonksiyonu olabileceğini hiç düşünmemiştim...

Hem *Bıçağın Ucu* için, hem de kendi dünya görüşüm adına yeniden bir araştırma faslı başladı işte yine bu dönemde. Adorno'yu, Reich'ı okudum, Marcuse'yi, Benjamin'i... Hepsini sıraya dizip okudum. Başından beri düşündüğüm bir olayı onlar benden evvel düşünmüş, çaresini aramışlar. O da şu: Diyalektik eğer 'sosyal' olarak varsa, 'doğal' olarak da vardır. Doğal diyalektik varsa, ki var, bu insanın kendi bünyesinde de vardır. İnsanın kendi bünyesindeki diyalektik...

— *Bireysel...*

— Genetik ve bireyseldir. Bu diyalektik yüzünden insanın cinselliği de tartışılabilir. Görünüşteki cinsellik ne olursa olsun, genetik diyalektik onun içerisinde çeşitli istikametlere, çeşitli davranışlara götürebilir. Bu konuları işlemek, Marksizme karşı değil, Marksizmin gereğidir. İnsan doğduğu andan itibaren erkekse, içinde kadınlık vardır; kadınsa, içinde erkeklik vardır. Bunlar

hayat boyu birbiriyle çatışacaktır. Bazı zamanlarda kadınlık ağır basacaktır, bazı zamanlarda erkeklik...

İşte sonradan *Fena Halde Leman*'a ve diğer eserlere temel oluşturan fikir orada ortaya çıkmaya başladı. Düşüncelerimi besleyen bir dolu eser okuyordum. Ve bu düşüncelerim, bir ölçüde, *Bıçağın Ucu*'na da aksetmiştir. Orada Hayrun tipi var, Hayrun tipinin etrafının yaşadığı dramlar var. Bunları artık endişelere kapılmadan yazmam gerektiğini çözmüştüm. Yanlış mı yapıyorum düşüncelerine kapılmaksızın özgürce yazıyordum.

— Daha önce edebiyatımızın hep çok geri planda işlediği kimlikler... Yanlış mı derken toplumun ne diyeceğini mi göz önünde tutuyordunuz?

— Onu düşünmedim, toplumun ne diyeceğini hiçbir zaman düşünmedim. Böyle şeyler hiçbir zaman umrumda olmadı. Bence, söylediğim lafın, yazdığım şeyin diyalektik olarak savunulabilmesi önemliydi. Politikada da böyle oldu bu, psikolojide de.

Bir de o sırada şaşırtıcı bir gelişme olmuştu: Cinsel devrim olayı bütün dünyada yankı buldu. Zaten Marcuse'nin ilgiyi çekmesi de bu yüzdendi. Birdenbire Avrupa'da unutturulmuş bazı isimler gündem bulabildi. Sürrealistler dolayısıyla merak edip, arayıp bir türlü bulamadığım Marquis de Sade yayımlanmaya başladı. Sade'ı okumaya başladım. Sade'ın bazı sorunları ne kadar önce ortaya koyduğunu saptadım.

Ayrıca, dediğim gibi, Frankfurt Filozofları'nın 20. yüzyılın büyük sentezi olarak Marx'la Freud'u bir yere oturtabilme çabaları çok sıcak geldi bana. Çünkü Freud'un kendisinde bir sürü gericilik de vardır. Freud'un bazı kazandırdıklarını bunlardan arıtmak lazım.

Marksizmin verdiği diyalektik, kurtarmak için elverişli bir metod...

Aynanın İçindekiler'in belirlenmesinde bunların etkisi büyüktür. Bir temele oturtuyordum...

— *Tam o sıralar İstanbul'da* Kurtlar Sofrası *yayımlanmadı mı?*

— Evet, sen hatırlattın. Türkiye'den ayrılırken müsveddesini Şükran'a bırakmıştım. *Kurtlar Sofrası*'nın birinci cildi çıktı. Şükran gönderdi. Sonra roman üzerine yazılmış yazıları okudum. Kimindi, biri kalkmış, bu aşk ve macera romanıdır, diye yazıyor. O zaman büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Umutsuzluğa düştüm. Ben ne yapıyorum, onlar nerede... Boşluğa mı yazıyorum acaba dedim. Düşüncelerimi Claude'a açıkladım, "Sen eleştirmenleri bir tarafa bırak, romana devam et..." dedi.

Yine de Türkiye'de bir dergiye yazmak ihtiyacı duyuyordum. Ben Türkiye'den ayrılmadan önce *Yön* çıkmıştı, imza toplandı, imza attım ben de. *Yön* bir patırtıyla çıktı. Fransa'dan Doğan Avcıoğlu'na mektup yazdım, buradan yazı göndereyim mi diye. Avcıoğlu hemen cevap verdi: Tabii, bekliyoruz. O zaman cinsel devrimin gündelik hayatı hakkında bir yazı yazdım: Uniseks giyim ortalığı kasıp kavuruyor. Kadınlar sokakta pantolon giymeye başladılar. Pantalon tayyör moda oldu. Bu, cinsler arası ayrımlar açısından önemli bir adım. *Yön*'e ilk yazı, pantolon ihtilâlidir. Birden yine Müslüman mahallesinde salyangoz satar duruma geldim. Çünkü *Yön*'ü okurken dehşet içinde kalıyorum: Dergide tartışılan konular, 1930'ların Marksizminin tartıştığı konular. Dünya nereye gelmiş, biz farkında değiliz hiçbir şeyin. Bu beni çok üzüyordu.

Bir yandan da içimde bir his: Bu defa Paris'e galiba yerleşiyorum. Çünkü bir evde yaşıyorum, ev düzeni içerisindeyim.

— *Fransızca roman yazmayı düşünmüş olmanız da, belki yerleşme düşüncesinin bir çabası diyebilir miyiz?*

— Yok... Şimdi romanı Fransızca yazarken, o romanı Fransa'da yayımlatabilir miyim diye bir düşüncem yok. Şundan yok: Tutturabileceğime inanmıyorum, gerçekten edebî değer taşıyacak bir dilim yok. Yazdıklarımda somut bazı ifadeler var, belki de yalnızca Türkçe söylenebilecek. Bunları Fransızca yazdığımda, Claude takılıp kalıyor. Sil baştan, Fransızcanın olanaklarıyla yazmaya çalışıyorum, ama istediğim gibi olmuyor.

Belki Claude'un öyle bir isteği vardı. "Ben bunu bir yerlere göndermek istiyorum," dedi roman bitince. "Yayınevlerine göndermem," dedim. "Hayır, sana önereceğim o değil. Bunu bir yazara gönderelim." Ve öyle bir işim verdi ki, hayır diyemedim. "Bunu Simone de Beauvoir'a gönderelim," dedi.

— *Simone de Beauvoir'ın en parlak yılları...*

— Galiba o sıralarda bir televizyon programına çıkmıştı, bende olumlu bir etki bırakmıştı. Bu işin tam insanı gibiydi. Gönderelim dedim, kısa bir mektup yazdım. Dedim ki: Ben bir Türk yazarıyım, şu an Paris'te yaşıyorum. Bir roman yazacaktım, Fransızcam gelişiyor mu diye Fransızca yazdım, olmuş mu, bir göz atabilirseniz falan... Fikriniz benim için kıymetlidir falan...

Simone de Beauvoir'a gönderdik. Gönderdikten

sonra ben bir pişmanlığa kapıldım. Neticede bu kadın bunu okumayacak...

— *Boşuna bir iş yaptım diye...*

— Evet. Lüzumsuz yere gönderdim... Bir hafta ya geçti ya geçmedi, cevap geldi. Okunmaz bir yazısı vardı, elyazısıyla yazmış: Kitabınızı okudum, çok enteresan buldum diyor. "Bana göre, Türkiye'yi Nâzım'dan daha gerçekçi anlatıyorsunuz," gibi bir laf var. Nâzım'ı tanıyordu onlar. Bir de diyor ki: Kitabınız çok 'Türk; keşke biraz 'Fransız' olsaydı...

Randevu vermiş, görüşmek üzere çağırıyor. Tabii telaşa kapıldım, Fransızcamın yeterli gelip gelmeyeceğinden endişeleniyorum yine. Randevu verdiği kahveye gittim. Simone de Beauvoir acuze kılıklı bir kadınla oturmuş, masada sohbet ediyor. Önce o görüşmenin bitmesini bekledim. Kadın kalksın gitsin diye bekliyorum, giden yok. Sonunda baktım, başka çare yok, başına dikildim. Baktı, "Aaa, siz o musunuz?" dedi. "Oturun," dedi. İşte orada konuştuk.

"Bu roman," dedi, "Fransa'da rahatlıkla yayımlanır, mesele de olur. Romancılığınızdan hiç şüphe etmeyin. Üstelik bir üslubunuz da var. Fakat bana sorarsanız Gallimard'ı tavsiye etmem..." Şimdi burada söylenmesi gereksiz bazı şeyler söyledi Gallimard Yayınevi için. "Başka bir yayınevine bakalım," dedi ve "Ve eğer burada kalıp bundan sonraki romanınızı Fransızca yazarsanız, iyi olur..." Böyle diyor. Ben çok teşekkür ettim ve kadından ayrıldım.

Simone de Beauvoir iki ayrı izlenim bıraktı bende. Bir profesör edasıyla konuşuyordu... Bir tarafıyla hoşuma gitti, bir tarafından rahatsız oldum. Hoşuma giden tarafı, asildi. Margot'tan farklı bir asil. Öyle yu-

karıdan bakan bir edası yoktu, kesinlikle yoktu. Dolaysız, direkt bir insan. Hoşuma gitmeyen tarafı, aşırı bir rasyonalizm gördüm onda. İşin duygusal, coşku yanı onu hiç ilgilendirmiyor. Basılır mı basılmaz mı, ona bakıyor. Pek de sanatkârca bir yaklaşımı yok.

Bu iş bittikten sonra, benim Paris'te yaşamam için birtakım imkânlar çıktı. Eski bir arkadaşıma rastladım, Türkiye'de yaptığım işleri sordu. Senaristliği söyleyince, beni bir reklam şirketine götürdü. Adamlar bana kaç senaryo yazdığımı sordular; on beş kadar dedim; onlar reklam filmi senaryosu sandılar. Uzun metraj olduğunu söylediğimde dehşete düştüler. Kaçı film oldu bunların diyorlar. On tanesi oldu herhalde dedim. O zaman büsbütün şaşırdılar. "Siz repertuvar senaristisiniz..." falan diyorlar.

Bir imkân çıkmıştı, adamlar önemsediler beni. Bu imkân çıkınca, çalışma kartı alabilecektim. Yani yerleşme gibi bir şey ufukta görünüyordu. Fakat yetkili makamlarla aramız bir türlü iyileşmiyor. Çünkü o makamlar beni on sene öncesinden hatırlıyorlar; Fransa'ya gelmiş, komünistlerden mektuplar almış...

— *Hâlâ zararlı görülüyorsunuz...*

— Orada görülüyor ve benim sürekli oturmam için kesinlikle izin çıkmıyor. Böyle bir hava var. Bu koşullar içerisinde ne yaparız ne ederiz düşüncelerindeyken, baktık torpil lazım. Claude bana dedi ki: "Eski eşimin bir tanıdığı vardı, babam da onunla görüşürdü..." Mösyö bir şey, unutmuşum adını. Korsikalı bir adam. Orada polislerin çoğu Korsikalı.

Gittik adamla görüştük. İri yarı bir Fransız. Bana birbirinden basit şeyler sordu. Claude ikide bir de yazar olduğumu söylüyor. "O önemli değil," diyor

adam, "çeviri yapabilirseniz, size güzel işler bulabilirim..." Ben, "İş tarafını bırakın. Burada kalmayı nasıl beceririz?" dedim. İki isim söyledi, önemli isimler. Bu arada Marie France girdi araya; onun babası maarif müfettişi. Adamla tanıştık, konuştuk. Maarif müfettişi, "Bir Türkü asla böyle tahayyül etmezdim. Çok şaşırttınız beni..." falan dedi. Türk dendiğinde kafalarında kötü şeyler var.

Bütün bunlar olup biterken Cengiz'den bir mektup geldi, İzmir'den; tek bir cümle yazmış: "Babamı kaybettik." Tabii bu her şeyi tepeden aşağıya altüst etti. 1965... Bir kere müthiş bir vicdan azabı duydum: Babam ölürken yanında değildim. İkincisi, annem yalnız kalmıştı; Cengiz evli, Çolpan evli... Babamın, 'ben ölünce evimi sakın bozma' diye bir vasiyeti vardır. Onu hatırladım.

Cengiz'in haberinden sonra, ben biraz dolaşacağım dedim Claude'a, çıktım.

— *Babanızı söylediniz mi?*

— Söylemedim. Epey yürüdüm, epey uzun bir mesafe. Yürüdüm, ancak öyle toparlanabildim. Galiba dönüş yapmak lazım diye düşündüm. Başka çare yok. Annem İzmir'de yalnız ne yapacak? Bunun üzerine Cengiz'e bir mektup yazdım, olayın sebeplerini sordum.

Bir süre sonra cevap geldi. Babamla annem İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmışlar. Ama önce Ankara'ya uğrayacaklar, çünkü *Demokrat İzmir*'in bir işi varmış. Biz ailecek o gazeteyle yakın olduğumuz için, babam onların Ankara'daki sorunlarına yardımcı olurdu. Ankara'da otelde vefat etmiş; kalp... Annem o telaş içerisinde Çolpan'lara haber vermiş, hemen gelmişler. Adamcağız büyük bir fırtına içinde gitmiş...

Cengiz açıkça söylemiyor, gelsen iyi olur demiyor açıkça. Ama öyle yapılması gerektiği besbelli. Yalnız şunu da anlatmam gerekir: Dönmeyi bu acı olaydan önce de bir kez düşünmüştüm. Sebebi şu:

Vakit akşam, geç vakit; dönerken, şöyle giderken, ışıklar yandı, kahvede aynı tipler oturuyor, sokakta fahişeler belirdi. Bir de, dört beş mısralık bir şiir söyleyeceğim, belli, geliyor, mısralar oluşuyor. Ezberlemeye çalıştım. Ben öyle yaparım, ezberde tutarım. Eve gelince, vahameti fark ettim: Fransızca! Şiir Fransızca geliyor! Buna çok üzülmüştüm.

— *Anadilinizi kaybetme durumuyla...*

— Gibi bir şey. Sonra onu Türkçe yazmaya kalktım. Orada da başka bir sorun çıktı karşıma: Türkçeye çevrilmiyor. Yani bir şiiri başka bir dile çevirmek zor, hele şairin kendisi için. Işıklar ve onların yanışıyla fahişelerin belirmesi arasında bir benzetme vardı ki, Claude, Fransızcası için "Korkunç!" diyor; gel de Türkçesini bul!

Rüyanda Fransızca konuşursun, bu olur. Ama bilincin açıkken, şiiri Fransızca söylemek... Olay beni çok rahatsız etmişti. Babamın vefatı bu dürtüyü, dönmek dürtüsünü kesinleştirdi, hakikate çevirdi. Anneme telgraf çektim, geliyorum diye. Ondan sonra bir karar daha vermem gerekiyordu, o kararı da verdim: Bu defa İstanbul'a gelmeyecektim. Çünkü İstanbul'a gelirsem yeniden Yeşilçam...

— *Tekrar aynı kısırdöngü...*

— Beni rahat bırakmayacaklarını düşünüyordum. Onun için *Demokrat İzmir* vasıtasıyla İzmir'de bir yaşam kurayım dedim.

Yeniden başlamak, Biket İlhan, İzmir

— *Bir anlamda yeniden başlıyorsunuz...*
— Çünkü ben, söylediğim gibi, kırk yaşıma kadar istediğim gibi yaşayacaktım. Bir baltaya sap olmayı o vakte kadar düşünmeyeceğim demiştim. Ve artık o yaşa gelmiştim. Artık bir yere yerleşip bir iş sahibi olmam gerekiyordu.

Oturdum, Adnan Bey'e, *Demokrat İzmir*'in sahibine mektup yazdım. Adnan Bey zaten büyük hicranlar içinde, babamın onların işini çözmeye giderken ölmesinden mesuliyet duyuyor. Ona dedim ki: Ben Türkiye'ye döneceğim, Fransa'dayım... "Gel, yazı işleri müdürü ol," dedi. Ben yazı müdürü olmak istemiyorum. Çünkü roman yazacağım, *Bıçağın Ucu*'ndan sonra *Sırtlan Payı*'na çalışıyorum. Daha basit bir iş istediğimi söyledim. "Magazin var, spor var, hangisini istersen," dedi. Neticede magazini tercih ettim ve İzmir'e hareket ettim.

Bu kez Venedik üzerinden geliyorum. Venedik'e yağmurlu bir günde ulaştık, yemek yedik, yağmur altında dolaştım, herkesten önce vapura bindim. Yolculuk hiçbir özelliği olmadan geçti. İzmir'de hava günlük güneşlik, nisan. Oysa Paris'i kışta bırakmıştım. İzmir yaz günüydü.

Cengiz beni karşılamaya gelmiş, rıhtımda. Uzaktan gördüm. Fakat bir taraftan da hep eskiden olduğu gibi sivil polislerce götürüleceğim endişesindeyim. Bu çok garip bir duygu, üstümde hep o var. Gelecekler, alacaklar... Tabii bir evham, öyle bir şey olmadı. Cengiz arabayla gelmiş. Nihayet annemle karşılaştık, kadıncağız bana sarıldı.

Böylelikle İzmir başladı. Birkaç gün gazeteye git-

medim. Gazeteye çok yağmurlu bir günde gittiğimi hatırlıyorum, Kordon böyle sularla kaplıydı. Öyle yağmurlu bir gün. Adnan Bey, "Hemen başla," diyor; babamın vefatını hâlâ derin bir kederle yaşıyor. İşte biraz para mara konuştuk; *Demokrat İzmir* için büyük sayılabilecek bir para önerdi. Ben de teşekkür ettim adama.

Her şeye yeniden başlayacaktım. Ve pek kolay değildi. Çünkü bir defa, İzmir alışkanlıklarını tamamen unutmuştum. Türkiye'ye dönünce İstanbul'da yaşıyordum.

O zamanlar, annemler Zübeyde Hanım Caddesi'nde oturuyorlardı, "sakız biçimi' dedikleri türden, Yunan tarzı bir ev. İki katlı bir evdi, bahçesi falan. Annem tabii o bahçeyi sarmaşıklarla donatmış, güzel bir bahçe. Bana da üst katta bir oda yapmış. Fakat annem bezgin; onu sıkıntıdan kurtarmam lazım. Bu yüzden işler icat ettim, annemin en zayıf tarafı ev işleridir. Evi boyatalım, yeni mobilyalar alalım dedim; o hemen işe soyundu. Böyle şeylere bayılırdı. Çarşılara gitti, badanacıları buldu; biz evi süsledik püsledik, annem o kahırdan çıktı.

O arada kim çıkıp gelse beğenirsin, Ayvaz! Telefon etti: Ben buradayım, hoş geldin! Hızır gibi yetişti ve yine yalnız dostluğuyla geldi. Akbank'ta müdür olmuş, bir şubenin müdürü. Benim gazetenin burnunun dibinde. Ayvaz'la dostluk yaparız, gezeriz tozarız; eve gelir, kitap alır. Annem çok severdi Ayvaz'ı.

Claude'dan mektup geliyor, Marie France yazıyor, gemici de yazıyor. Cengiz bir çevre edinmiş. Dr. Nezihe, Amerika'ya gitmek üzere. Hafta sonları orada burada dolanıp duruyoruz, Çeşme, Torbalı, Menemen; Cengiz bizi arabayla gezdiriyor. Böyle bir ortam.

Fakat kendimi biraz yalnız hissediyorum. Alışmak hem kolay oldu hem zor. Kolay oldu, çünkü Karşıyaka çocukluğumun semti, İzmir çocukluğumun şehri. Eskisi gibi, kalkıyorum, işe vapurla gidiyorum, öğleyin eve geliyorum, vapura binip yine...

— *Sakin bir İzmir...*
— Sakin bir yerdi hâlâ. Ondan sonra tekrar gazeteye gidiyorum. Böyle düzenli bir taşra hayatı. Yadırgamıyorum, bu hayat hatta sevdiğim bir hayattır. Yadırgadığım başka şey: 1961 Anayasası'nın getirdiği birtakım değişiklikler var. Mesela haber bülteninde muhalefetin görüşleri açıklanıyor. Türkiye'de muhalefetin sözü edilmezdi. Dahası, Türkiye İşçi Partisi hayli gelişmiş. Bir gün gazeteye Kemal Bilbaşar geldi. Mehmet Ali Bey'le (Aybar) konuşup partiye gelmemi söyledi, "Yazıl," diyor.

Oysa ben durumu o kadar iyi görmüyordum. Partinin içine girememiş solcular, tuhaf bir muhalefet yapıyor: Silahlı solculuğu teşvik eder gibi bir hava belirmiş.

— *Muhalefet yapanlar mı teşvik ediyor?*
— Evet, öyle bir hava görüyorum, ki hiç hoş bir şey değil. Sonu kötü yerlere gidebilir. Üstelik TİP'in içerisinde Moskova'ya yakınlığını bildiğim kişiler var. Onlarla sorun çıkabilir. Kendime mahsus, çalışmalarımın sonucunda vardığım bazı Marksist çözümler var; bunları söylediğim zaman ortalık büsbütün kızışacak. Onun için "Ağbi, ben girmeyeyim," dedim, "ama biz sizi gazetede destekleriz." Nitekim destekledik de.

— *Sizi düşündüren neydi?*
— Türk solunun, bir türlü ayakları yere basan bir sol

olamaması beni hep rahatsız etmiştir. Türkiye'nin gerçeğini göremeyip başka ülkelerdeki tartışmaları Türkiye'de sürdürmeye kalkışmaları tuhafıma giderdi. İşte yine öyleydi durum. Onun için uzak durmaya çalışıyordum ve asıl istediğim disiplinli bir şekilde yazmaktı. İzmir'de yoğun bir çalışma ortamı kurmaya gayret ettim. Zaten magazin bölümüyle yetinmem de bu yüzden.

— *O yıllarda magazin dünyası nasıldı?*

— Önce şunu söyleyeyim: *Demokrat İzmir* gazetesi çok uzun zamanlar İzmir'de Cumhuriyet'in muadiliydi. Çok ciddi bir gazeteydi ve magazin bölümü yoktu. Hatta, dedikoduya düşmeden, gazetenin çizgisine yaraşır bir magazin bölümü yapılabileceğini Adnan Bey'e anlatmam zor oldu.

Değişik bir magazin yapıyorduk. Gerçi ben adımı kullanmadım, ama haberlerin derlenmesinde rolüm oluyordu. Sonra aynı dönemde mizaha da yer verdik. Taşradan bize haber yazan, sonradan da bana çok yardımı olan bir genç vardı: Bugünün Muzaffer İzgü'sü. Muzaffer bir öğretmendi o zaman, motosikletiyle, köylerde dolaşan bir arkadaşımız. Birtakım öykülerini *Akbaba*'ya gönderdiğini öğrenir öğrenmez, *Demokrat İzmir*'de de mizah sayfası yapalım dedik. Tabii başka arkadaşlar da yazdılar.

Bana gelince, hiçbir yerde bir şey yayımlamıyorum. Edebiyat çevreleri de genel olarak beni unutmuş görünüyorlar. Yine en iyisi *Yön*'de yazmak diye düşündüm, Doğan Avcıoğlu'na yine mektup yazdım. "Nerelerdeydiniz? Paris'te bıraktık, İzmir'de karşımıza çıktınız..." diye yazdı. Ve *Yön*'de, sonradan *Faşizmin Ayak Sesleri*'nde yer alacak yazılara başladım.

Böylelikle yeniden işin içerisine yavaş yavaş girmiş oldum.

— *O dönemde Türkiye'de, yani sanat-edebiyat çevrelerinde görüştüğünüz, mektuplaştığınız kimse yok muydu?*
— Hayır, yalnızdım. Hiç kimse yoktu. Şimdi tam onu söyleyecektim... O sıralarda Bilgi Yayınevi diye bir yayınevi çıktı, daha doğrusu kitaplarını gördüm. Ankara'da, fakat bu Bilgi'nin o Bilgi olup olmadığını kestiremedim. Ankara'da, askerliğimi yaparken Ahmet'le (Tevfik Küflü) tanışmıştım. Salim Şengil beni Bilgi Kitabevi'ne götürmüştü. Şimdi bir yayınevi; ince, uzun, zarif başka türlü kitaplar. Beni etkiledi.

— *Ben de çok beğenirdim. O ilk kitapların formu çok özenliydi. Bir olay olmuştu...*
— Bir mektup yazdım Bilgi'ye, aynı müessese mi diye. Ahmet yanıtladı, aynı yer diyor, senin kitaplarını da yayımlamak isteriz diyor. Bunun üzerine temas kurduk, Bilgi'den ilk olarak, yanılmıyorsam *Yasak Sevişmek* çıktı.

— *Ama siz İzmir'desiniz daha.*
— Elbette. Gazetedeyim. Adnan Bey'e bu kez başka bir şey önerdim, bir edebiyat sayfası yapalım dedim. Çünkü gençler var, gelip gidiyorlar, hepsi hevesli. Adnan Bey, "Onların bize pek faydası dokunmaz," dedi. "Dokunur, onların içinden bakın işte bir Muzaffer İzgü çıkıyor," falan dedim. Sonunda razı oldu, edebiyat sayfası yapmaya başladık. Edebiyat sayfası, sonradan *Sanat Olayı*'nda da uyguladığımız gibi, çok ilginç bir şeyi başlattı: "Tanınmamış olmak mazhariyettir!"

Sloganımız böyleydi. Tabii bu, gençleri çok heyecanlandırdı. Yalnız gazetenin yoğun dağıtıldığı Ege bölgesinden değil, başka bölgelerden de mektuplar gelmeye başladı.

Demokrat İzmir'in edebiyat sayfasında bayağı bir hareket oldu. O sayfadan birtakım isimler çıktı ortaya, sonradan Türk edebiyatında ünlendiler: Veysel Çolak'tan tut da, Erol Çankaya, Ayşe Kilimci, Hüseyin Yurttaş, hep o sayfadan... Bir süre sonra sayfanın yönetimini çok güvendiğim arkadaşım Nurdoğan'a (Taçalan) bıraktım.

Fakat bir talihsizlik olarak gazetenin içindeki sorunlar bitmiyordu. Bir defa Adnan Bey'le işçiler arasında sorun çıktı. Matbaa işçileri greve gitmeye karar verdiler, mesele büyüdü ve gazete zor bir yere geldi. Adnan Bey'in bu greve çok yumuşak baktığını görüyordum. Onun böyle bakışının gerisinde ne olduğunu sonradan fark ettim: Aslında matbaayı değiştirmek istiyor, yani yeni bir matbaa satın almış...

— *Bunu tasfiye edecek...*
— Bunu tasfiye edecek, onun için de gazetenin çıkmaması lazım. Grev tam zamanında geldi.

— *Grev patronun işine yarayacak...*
— İşine geldi ve greve gidildiğinden, o grev olduğu anda, onlar da lokavt yaptılar. Herkesi çıkardılar. Biz ortada kaldık. Yeniden, para kazanmak için ne yapabilirim diye düşünüyorum. İlk çare, çeviri yapabilirim fikri oldu. Yaşar Nabi Bey'e teklif ettim.

— Varlık*'la tekrar mı temas kurmuştunuz?*
— Evet, *Varlık*'ta yazmaya başlamıştım yeniden. Ya-

zılar büyük ses getiriyordu. Yaşar Bey, daha önce benim yazmamdan korktuğu yazıları şimdi neredeyse teşvik ediyordu.

Bu bağ dolayısıyla, 'gazete greve gitti, acaba çeviri yapabilir miyim' diye sordum. Yaşar Nabi, "Tabii yapabilirsiniz? Neyi yaparsınız?" dedi. Ben André Malraux'yu önerdim. "Malraux satmaz Türkiye'de," dedi. "Ama benim özel bir zaafım var. Ben yapayım, olmazsa başka yere veririz..." ve *Kanton'da İsyan*'ı çevirdim, kısa bir roman diye. Çeviriyi beğendi, kitabı beğendi, bastı. Fakat *Kanton'da İsyan*'ın ilk baskısı bir yığın yanlışla çıkmıştır. Hatta Yaşar Bey'in özür dileyen bir mektubu vardır.

O yayımlanınca, ardından Ağaoğlu Yayınevi, yine Malraux'dan *Umut*'u istedi. Fakat *Umut* Türkiye'de yasak. Tektaş Ağaoğlu bunu söylüyor, başınıza iş açılabilir diyor. Ben yine de *Umut*'u çevirdim ve kitap çıkar çıkmaz toplattırıldı.

Bu dönemler sırasında beklenmedik bir şey oldu: Adnan Bey 57 yaşında, gepgenç, kalpten öldü. O ölünce, gazetenin yayın hakkı eşine kaldı. Gazete yeniden çıkacak, karar verildi. Ben yine eski işimi yapıyorum. Yalnız o sırada, *Demokrat İzmir*'in başyazıları bir sorun oldu. Ayten Hanım, yani Adnan Bey'in eşi bana önerdi. "Hayır, yazamam," dedim, "politikaya girmek gibi bir niyetim yok. Dahası, benim fikirlerim de size uymaz."

Özcan Ergüder'i söyledim Ayten Hanım'a. Özcan Ergüder İstanbul'daydı, kabul etti. Gel gelelim bir ay kadar yazdıktan sonra vazgeçti. Ayten Hanım bu kez, "Siz yazın, *Demokrat İzmir* imzasıyla yayımlayalım," dedi. "Denerim, fakat bir terslik olmasın. Benim dilim ısırgandır..." falan, öylece başladık. Bir süre sonra

yazılar biraz dikkat çekti. Zannederim Ankara'dan Bülent Ecevit aramış, kim yazıyor diye sormuş.

Yavaş yavaş İzmir'de bir kaynaşma var. İzmir'deki kaynaşmanın başında da Süleyman Genç var, CHP Gençlik kuruluşunun hareketi var. Süleyman gazeteye gelip gidiyor. Ortanın solunun, yavaş yavaş demokratik sola dönüşmesi hareketi başlıyor. 'Demokratik sol'u, biz İzmir'de meğerse Bülent Ecevit'ten farklı yorumluyormuşuz. Ve o zaman onun da bizim gibi yorumladığını sanıyormuşuz.

— *Siyasal portre öyleydi o zaman.*

— Biz, demokratik solu o zaman 'özgürlükçü sosyalizm' diye yorumluyoruz; böyle bir hareketi de desteklemek gereğine inanıyoruz. Aynı zamanda da TİP'i destekliyoruz. *Demokrat İzmir* bayağı destek vermiştir. Bülent Bey İzmir'e geldiği zaman gazeteye uğruyor, konuşuyoruz falan filan.

Bu atmosfer içerisindeyken genel yayın müdürü de ayrıldı. Ayten Hanım bu görevi de bana yükledi. Böylelikle ben hiçbir şey yapmayacağım diye girdiğim gazetede magazinden sonra başyazarlık, şu bu, müthiş bir sorumluluk yüklenmiş oldum. O sıralarda bir de harıl harıl *Sırtlan Payı*'nı yazıyorum.

— Bıçağın Ucu'*nu Türkçe'ye çevirmiş miydiniz?*

— Hayır. Böyle bir şey yoktu daha.

— Sırtlan Payı'*nı Türkçe yazıyorsunuz tabii...*

— Türkçe yazıyorum. Zaten ötekinde de çeviri diye bir şey yok. *Bıçağın Ucu*'nu oturup yeniden yazmıştım...

Bu dönem içerisinde hayatımda önemli bir şey oldu. Bir gün Cengiz'lere misafirliğe gitmiştim. Cengiz'in

oturduğu mahalle o zamanlar çok hoştu; şimdi berbat bir hale gelmiş. Mahallenin çocukları dışarıda top oynuyorlar, voleybol, kızlar, oğlanlar... Top oynayanlar içinde güzel bir kızı gösterdi Cengiz, "Bak," dedi, "güzel değil mi?" "Hoş kız..." dedim. Ondan sonra efendim, işte o kız benim müstakbel karım, Biket.

Fakat daha önce söylemeyi unuttuğum bir şey var: Venedik'ten İzmir'e gelen vapur rıhtıma yanaşacağı sırada, ben Karşıyaka'ya dönüp baktım ve kendi kendime dedim ki: Evleneceğim kadın herhalde burada yaşıyor... Kırk yaşa kadar olan özgürlük bitiyor. İzmir'e biraz da bu sebeple geliyorum... İzmir'e artık yerleşeceğim, doğduğum şehirde, orada romanlar yazacağım, şiirler yazacağım, yaşadıklarımı kâğıda dökmüş olacağım...

Biket'i orada görmüş oldum. Çok hoş bir kızdı, herkesi etkileyen bir kız. Bir gün gazeteden eve geliyorum, vapurdan benimle beraber indi, eve kadar beni izledi bu kız. Beni mi izliyor, yoksa zaten o taraflarda mı oturuyor, tam kestiremiyorum. Bu kızla kız kardeşi, Cengiz'in eşi Nermin'le de ahbap çıktılar. Yani Cengiz'lere zaten gidip geliyorlarmış. Derken o esrarengiz telefon! Biket beni aradı! Biz çok geçmeden telefon sohbetlerine başladık.

Beni arıyor, konuşuyoruz. Ama karşılıklı bir temasımız yok. Sonra bir kere, Cengiz'e gittiğimde, iki kardeş geldiler, tanışmış olduk. Böyle bir yakınlık başladı aramızda. Neticede bu yakınlık duygusal bir yakınlığa dönüştü. Hep bir yalnızlık içindeydim. Ayvaz'la öyle sık görüşemiyoruz, bir yığın işi var. Başka bir-iki kız da çıktı ama, ben fazla bir şey hissetmedim. Biket'le öyle olmadı, birden yakınlaştık ve ilişki çok hızlı gelişti.

Doğrusunu söylemek gerekirse, annem de enikonu teşvik ediyordu. Annem ille evlenmemi istiyor, "Ba-

ban göremedi, ben evlendiğini göreyim...” diyordu. Evlenilir-evlenilmez, böyle lâflar içindeyiz, kırk yaşında adamsın falan... Cengiz de çok ısrar ediyordu. Ben çok net, açık ve kesin bir tavır koydum.

Tavrım şu: Ben bundan sonraki hayatımı, kendimi yazacaklarıma ayırmak istiyorum. Bu anlamda klasik bir evliliğe katlanamam. Bu da şu demek: Bir: Aile ilişkilerini sürdüremem. Benimle evlenecek olan kız ailesinden kopmalı. Ne ben giderim, ne onların gelmesini isterim. İki: Ben alışılmış yeni standartlara göre yok karıma araba alacağım, yok yazlık sahibi olacağım, ben böyle şeylere giremem. Üç: En önemlisi, ben çocuk yapmam. Çünkü çocuk yalnız gelmez; çocukla beraber doktorundan tut, bütün sülale gelir... Biket'e “Eğer bunları göze alabiliyorsan seninle evlenirim,” dedim. Biket kabul etti; babası ölmüştü, “Dedem seni nasıl görecek?” diye sordu. “Deden ne zaman isterse gazeteye gelebilir. Saygıyla karşılarım, konuşuruz. Beni de yakından tanır,” dedim.

Allah rahmet eylesin, albay emeklisi çok tatlı bir adam geldi. “Delikanlı, bu ne demek?!” diyor, çok ters her şey. Anlatmaya çalıştım: Şöyle böyle; bu şehirde yaşamak niyetindeyim, gazetenin başındayım, gazetenin durumu iyidir, sıkıntımız yoktur, ev malum, ama başlangıçta yeni bir eve taşınmamızı beklemeyin, annemi yalnız bırakamam...

Herhalde dürüst buldu, neticede “Tamam,” demiş. Her şey hızlı şekilde cereyan etti, ne nişan, ne nikâh dairesi, merasim... Şiddetli yağmurun yağdığı, şimşeklerin çaktığı bir akşam, gazeteden döndüm, nikâh memuru eve geldi ve nikâhlandık. Ertesi sabah ben yine işe, gazeteye gittim. Çünkü bu işler benim için bir formaliteden ibaretti. Biket de eve çok çabuk intibak etti. Evlilik sorunsuz başladı.

Belirli bir süre geçtikten sonra, annem o çok geleneksel sözü söylemeye başladı: Ev ev üstüne olmaz! Siz yeni bir ev oluyorsunuz diyor bize, sen burada oturduğun sürece bir eşyanız olmayacak, buzdolabı bile almayacaksın... O zaman Biket ev aradı, Karşıyaka'nın Çamlık semtinde, orada bir apartman dairesi tuttuk ve taşındık.

Şimdi, oraya taşındığımız sırada Bilgi Yayınevi'nden bir paket geldi. Oraya daha önce *Bıçağın Ucu*'nu göndermiştim. *Bıçağın Ucu* hiçbir izahat mektubu ihtiva etmeden geri gönderiliyor... Ben çok şaşırdım. Yani şundan dolayı basmıyoruz diye bir mektup olması gerek, o da yok. Bunun üzerine bir mektup yazdım, bu ne anlatıyor, ne demek bu diye sordum. Hava cıva, doğru dürüst bir laf yok, söylenmiyor.

— *O dönemdeki editörlükle, yine o dönemde yayınevine yön veren kişilerle ilintili bir durum. Uzaktan tanığıydım.*

— Evet. Bu adam olmaz! diyorlar. Fakat o kadar tuhaf bir şeydir ki, hemen hiç üzülmedim, üzerinde durmadım. Zaten o sırada *Umut* çevirisi dolayısıyla mahkemeye verilmiştim. Mahkeme için İstanbul'a gelmem gerekiyordu.

— *Öyle sanıyorum ki, yine o sıralarda,* Papirüs *dergisinde bir Attilâ İlhan bölümü yapılmıştı. Biz çok gençtik.* Papirüs, *Attilâ İlhan'a uzak bir dergi. Çok şaşırmıştık...*

— Evet, Cemal Süreya'dan mektup gelmişti, böyle bir şey yapacağız diye. Sanırım Asım (Bezirci) görevlendirilmişti.

Asım'la bizim temasımız sürüyordu. İzmir'e geldiklerinde Asım ve eşiyle buluşuyorduk. Asım'ı çok

severdim. Asım da beni severdi. Aslında birbirimizi kıyasıya eleştirirdik ama, dostluğumuz hiç eksilmezdi.

Yön'de yazdıklarıma, dediğim gibi, önceleri deli saçması diye bakılıyordu. Bu adam neler zırvalıyor gibisinden. Edebiyat çevrelerinin bana yaklaşımı uzun süre böyleydi. Fakat yavaş yavaş okurun ilgisini çekiyordum. Doğan Avcıoğlu, *Yön* kapanacağı zaman bana yazdığı mektupta, yazıları hak etmediğim kadar övmüştü. Ben, bizde âdet olmamış şeyleri konuşmaya açmak, gündeme sokmak çabasındaydım. Kendi okurumu hazırlıyordum. *Papirüs*'ün özel bölümü o döneme rastlar. Ve Cemal Süreya'nın, Attilâ İlhan şiirine ötekiler gibi bir düşmanlığı olmamıştır.

Neyse, İstanbul'a mahkeme için geldim. Otobüsle geldim; eski köhne otobüsleri bulacağımı sanıyorum, otobüsler iyice değişmiş... İstanbul'da Çolpan ve Sadri'yle tekrar karşılaştık. O arada, ben Avrupa'dayken Sadri *Turist Ömer* olmuştu. Süksesi büyüktü. Çolpan mektuplarında yazıyordu ama, gözümle görünce olayın büyüklüğünü çapını kestirdim. *Turist Ömer* diye kıyamet kopuyor! Sadri için bu iyi mi oldu denilecekse, çok iyi olmuştur diyemem. Çünkü Sadri başka bir aktördü. Sadri aktördü...

— *Büyük bir aktördü.*

— Sadri aktördü, star değildi. Star oldu ve bu, aktörlüğünün aleyhine oldu düşüncesindeyimdir. Ama onu bir yerde tatmin etti, hoşuna gitti, halka mal olmak hoşuna gitti... İşte İstanbul'da onları başka bir ortamda buldum.

— *Çok geniş bir eş dost çevresi içinde...*

— Evet, çevre değişmişti...

Mahkemeye gelince, ben daha başında davanın belini kırdım. Zaten çok saçma bir davaydı. Dedim ki: "Üç kelime konuşayım Hâkim Bey. İzmir'den geldim bu iş için. *Umut*, bu kitap yalnızca üç ülkede yasaktır. İspanya'da yasaktır; çok anlaşılabilir, Franco ve rejimi dolayısıyla. Bizde yasaktır, anlaşılamaz. Üçüncüsü, en kolay anlaşılabilir olanı, Rusya'da yasaktır".

"Öyle mi" dedi hâkim. "Evet," dedim, "Sovyetler Birliği'nde yasaktır *Umut*. Ve siz bana komünizm propagandası yapmaklığımdan yedi yıl hapis veriyorsunuz. Savcı Bey öyle istemiş..." Hâkim dinliyor. Ona Fransa'dan getirdiğim bir kitabı gösterdim, Andrè Malraux'un aleyhinde yazılar var, yeterince sol olmadığı konusunda. Hâkim Fransızca biliyordu, "Ver bakayım," dedi, aldı okudu.

Savcı önceden bilirkişiye başvurmuş, bilirkişide tek bir edebiyatçı yok, "Halbuki," dedim, "bu edebî bir eser. Bunda mutlaka edebiyatçıların bulunması lazımdı. Buna da dikkatinizi çekmek istiyorum." Hâkim "Bu kadar mı?" diye sordu. "Bu kadar. Teşekkür ederim..." Duruşma bitti, şu tarihe ertelendi...

Zamanı gelince mahkeme için ben yine İstanbul'a geldim, savunmamı yapacağım. Fakat buna gerek kalmadı, savcı beraatimi istedi. Hâkim de beraat ettirdi beni. Böylelikle kitap serbest kaldı, yeniden satışa sunuldu.

O sırada bana Turhan Bozkurt'tan, Altın Kitaplar'dan bir teklif geldi. Cemal Süreya'nın başlayıp götüremediği bir çeviri, daha doğrusu hiç yapmamış galiba.

— *Aragon.* Basel'in Çanları, *(Bkz. Küçük Antoloji s. 317)*

— Evet. Turhan Bey, "Siz bu işi iyi yapıyorsunuz. Ya-

par mısınız?" diyor. Düşündüm, gazeteden aldığım para, evlilikle birlikte biraz kısıtlı hale gelmiş, kabul ettim. İşte üç çevirimin hikâyesi budur.

Bunlardan Aragon'unkinin anlaşılmadığı düşüncesindeyimdir. O kitap aslında önemli bir kitaptır. Bir üçlemenin parçasıdır. Ötekilerden biri çevrildi galiba. Ne var ki hep gümbürtüye gitti...

Sırtlan Payı'nı epey ilerlettiğim bir dönemde, bu kez, Ahmet Küflü'den bir haber: Küflü kalkmış İzmir'e gelmiş, "Bilgi Yayınevi'nin başına geçer misin?" diyor. Çok şaşırdım, böyle bir öneriyi hiç beklemiyordum. Hele *Bıçağın Ucu*'nun reddinden sonra... "Bir düşüneyim," dedim.

Düşünmem gerekiyordu, çeşitli sebeplerden dolayı. Bir defa İzmir'e alışmıştım. İkincisi, annem yine yalnız kalacak, annemin sorumluluğu yine Cengiz'e kalacaktı. En önemlisi, 12 Mart dönemiydi ve *Cumhuriyet* gazetesi dağıldıktan sonra *Demokrat İzmir*, Ege bölgesine çok önemli bir yayın organı olmuştu. Gazetede durum iyi ve gazetemiz konforlu bir yerdi. Rahattık yani; bu rahatlığı bırakıp gitmeye değer mi değmez mi...

Ama Biket Ankara'yı çok istiyordu. Ankara Koleji'nde okumuş, genç kızlığı orada geçmiş. Üvey annesi hâlâ orada oturuyor. Biket de Ankara'yı seviyor...

Ahmet'le epey mektuplaştık. Ahmet beni iş hayatında tanımıyor, anlaşıp anlaşamayacağımız meçhul. Ahmet'in tabiatı hakkında bazı fikirlerim var. Karar veremiyorum.

Bir taraftan da 12 Mart'ın sıkıntıları içindeyim. Gazetedeki yazılarım hâlâ sert, 12 Mart'ı benimsemeyen, hırpalayan yazılar. Halbuki *Cumhuriyet* başlangıçta darbeyi 'sol' eğilimli zannediyor. Biz takır takır

yazıyoruz her şeyi. Okurun ilgisi büyük. Demin söylediğim gibi, *Cumhuriyet* bir yönetim değişikliği içinde itibarını kaybetmişti. Bu da *Demokrat İzmir*'in Ege bölgesi ötesinde de okunur, aranır bir gazete olmasına yol açmıştı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden mektuplar alırdım. Neşriyatımız takdirle karşılanıyordu. Bunun sonucu ne oldu dersen, gazete iki defa kapatıldı, sıkıyönetim tarafından.

— *Sebep neydi?*

— Sebebi politik. Tamamen politikti, fakat politikmiş gibi konmadı, uyduruk birtakım sebepler icat edildi. Kapatılış, okur nezdinde bize itibar kazandırdı. Ama Ayten Hanım'ı da korkuttu.

Bir gün de idare müdürü telaş içinde, odama geldi. "Sıkıyönetimden hareket etmişler, sizi almaya geliyorlar," dedi. Ben hâlâ "Gazeteyi nasıl çıkaracağız, onu düşünelim..." diyorum. Zaten öyle bir şey de olmadı. Fakat bu hareketli hayat, sürekli politikacılarla temas, gazeteye gelip gidenlerle meşgul olmak beni hayli yoruyordu. Eve turşu gibi giderdim. Ama buna rağmen geceleri, yemekten sonra oturup roman yazıyordum, şiirle uğraşıyordum.

İşte Bilgi Yayınevi'nin teklifi bu şartlar içindeyken geldi. Galiba tanımadık bir ortamda çalışmayı da özlemiştim. Yalnız bir kaygım da, Bilgi'de neler basabileceğimizdi. Çünkü 12 Mart öncesinin cumhuriyetçi çizgideki neşriyatı, 12 Mart'tan sonra çok hafif kitaplara kaymıştı. Çizgiyi tekrar öteki tarafa çekebilecek miyiz?..

Biket neticede Ankara'ya gitti, Buğday Sokak'taki evi tuttu. Eşyaları topladık, yola revan olduk.

Ankara,
Bir televizyon programı, *Dünya* gazetesi

— *Annenizin tutumu ne oldu?*
— Annem bu işlerde hep yapıcıydı. "Rızkı neredeyse insan orada yaşamalıdır," dedi. Hayırlı olsun falan...

Ankara pek parlak başlamadı. Yanılmıyorsam, sonbahara doğru gitmiştik. Tabii orası Orta Anadolu, iklim farklı. Sonra Paris dönemi bir yana, ben hep deniz kenarlarında yaşadım. Burası susuz bir yer. Hâlâ kurtulamadığım bir his vardır: Ankara tiyatro dekoru gibidir bende, asla yaşayan bir şehir değildir. Oraya, bozkırın ortasına dekor yapmışlar gibi... Beni en çok rahatsız eden de, Ankara'da herkesin birbirine 'Sayın' diye hitap etmesiydi. Müthiş rahatsız oldum.

— *Askerlik zamanınızda da öyle miydi?*
— Muhtemelen öyle; fakat ben o çevrelerle temas halinde değildim, askerdim... Bir de, bürokratlık burada apaçık bir yaşama biçimine dönüşmüştü. Yani insan bürokrat olabilir ama hayatı farklı olabilir. Bunlar her yerde bürokrat, şehirde, evinde, hatta gece kulübünde... O güne kadar serbest yaşamış bir insan için irkilticiydi.

Ben Ankara'da bir çevre aramadım. Bilgi Yayınevi'nin ortamı içinde çevre kendiliğinden oluştu: Yazarlar çizerler, kitap getirenler, mütercimler. Bir de beni o güne kadar görmemiş, merak edenler var. Gelip gidiyorlar. Bilgi Yayınevi kendi şartları içerisinde, şimdi söz tuhaf kaçacak ama, 'ilerici konformist' bir yayıneviydi. Halbuki ben ilerici konformizme karşı biriydim. Benim oraya gelmem birçok kişiyi rahatsız etti, ürküttü. Çevrede bir sürü dedikodu...

Fakat yayıncı, editör olarak öyle bir tutum sergile-

dim ki, normali de buydu zaten, varlığımdan rahatsız olanları şaşırttım. Eserleri değerlendirirken kendi fikirlerimi devreye sokmadım. Bunun en klasik örneği, köy romanlarıdır. Ben köy romanlarına şiddetle karşıydım. Böyle olmasına rağmen, ilk çağırdığım, konuştuğum, kitaplarına devam edebileceğimizi söylediğim kişi Fakir Baykurt oldu. "Heyecanla yayımlayacağız..." dedim.

Fakir Baykurt'la çok güzel bir dostluk kuruldu aramızda. Karşılıklı oturur, dertleşirdik, uzun uzun söyleşirdik. Benim nasıl yazdığımı, roman yazarken nasıl çalıştığımı merak ediyordu. Söylediklerime inanmıyor, "Nasıl?! Başka insanların yanında da yazabilir misin?!" diyordu. Günde sadece bir sayfa yazmam Fakir'i şaşırtıyordu.

Diğer yazarlarla da buna benzer dostluklar kuruldu. Mesela Hasan Hüseyin'le. Sonradan öğrendim, başlangıçta Hasan Hüseyin benden çok rahatsız olmuş.

— *Kendisi mi söyledi?*

— Evet. Sonra oturduk konuştuk, dertleştik. Onunla bir de ülfetimiz oldu. Çünkü Hasan Hüseyin Gürün'lü. Biz de ailecek Gürün'e bağlıyız babamın tarafından. Bu sohbetlerimizin başında söylediğim gibi, büyükbabamın babası Gürün'de kadıymış. Hasan Hüseyin aileyi tanıyor, benim tanımadığım insanları tanıyor aileden. Hasan Hüseyin iyi kalpli, sıcak, iddiasız bir insandı...

Yine Ankara'nın bu döneminde çok başka bir Sevgi Soysal çıktı karşıma. Artık Mümtaz'la (Soysal) evliydi, Mümtaz'la tanıştık ve Sevgi'yle gerçekten çok yakın bir dostluğumuz oldu. Kendisi de söylerdi, "Sen aslında benim ağabeyimsin galiba," derdi. Gayretli,

çalışkan, edebiyata bağlı, hassas ve biraz da delişmen bir kızdı. Ben onu çok sevdim. Çok iyi bir kızdı. Talihsiz bir şekilde kaybettik.

— *Sevgi'nin romanda odaklaşmasına biraz da siz yol açtınız sanırım.*

— Roman yazmasını önerdim. Zaten daha önce *Yürümek*'i yazmıştı. Roman meselesi üzerinde çok konuştuk onunla. Ben o kuşağın bir tavrından rahatsızlık duyardım: Hepsi kendilerini solcu zannediyorlardı, sosyalist zannediyorlardı, fakat sosyalistlerin nasıl roman yazdığını bilmiyorlardı. Sosyalist romanları okumamıştı çoğu; okudukları, daha çok egzistansiyalistlerdi.

— *Hepimizde varoluşçu yazarların etkisi vardır.*

— Evet, varoluşçulardan aldıkları birtakım doneleri bu defa solcu romanda kullanmaya uğraşıyorlar. Toplumcu romanın kendine göre kuralları var. İşte bunları konuşurduk. Bunları konuşunca da Sevgi hayıflanırdı. Hayıflanmaması gerektiğini, bunların birer zenginlik de olabileceğini söylerdim. Aksi takdirde kupkuru toplumcu romanlar yazabilirdi. Bunlar ona renk kattı. Nitekim *Şafak*'ı yazarken...

— *Çok sevdiğim bir romandır* Şafak.

— Çok gayretle ve hevesle yazmıştı. Talihsiz ölümü olmasaydı, edebiyatımıza katkısı ciddiyetle sürecekti.

Bilgi Yayınevi'nde benim yapmaya çalıştığım şey, *Demokrat İzmir*'de olduğu gibi, gençlere imkân sağlama çabasıydı. O zaman ilk defa kitaplarını bastığımız arkadaşların hemen hepsi, Türk edebiyatının önemli kişileri arasındadır. Demek ki yanılmamışız. Sonra,

bir de, değerleri olduğu halde küçük yayınevlerindeki yazarları Bilgi'ye taşımak istedim.

Yayınevinin hemen her eserini edinmek isteyen bir 'Bilgi okuru' vardı. Firmanın garantisi sayesinde gençlere yol açmak mümkün. Mesela Pınar'ın (Kür) *Yarın Yarın*'ı büyük bir olay oldu, beklenmedik bir satış grafiği çizdi. Memet Fuat, roman üzerine beş-altı yazı yazdı, aslında kitabı beğenmemişti. Fakat bu yazılar *Yarın Yarın*'ın duyulmasında etkili oldu... Aynı şekilde senin *Her Gece Bodrum*, *Ölüm İlişkileri*, birer olaydı...

Bir dinamizm getirmek istiyordum. Ayrıca, toplumculuk bahsinde, aydınlatıcı neşriyat yapmak, yani militan neşriyat yapmamak kararındaydım. Onun için bazı öyle kitaplar yayımladım ki, o kitaplar bugün bile uyarıcı nitelikte bilgiler içeriyor. Sonra, mümkün mertebe yerli araştırmacıların eserlerini öne çıkarmak istiyordum. O arada Mete Tuncay'la Emre Kongar'ın eserlerini okurla buluşturduk.

Çeviri eserlere gelince, özellikle roman alanında, klasik gelişmeyi takip etmiş romancıların çevrilmesinden yanaydım. Çünkü kolejlerin etkisiyle, Anglo-Amerikan bir çizgiye sürükleniliyordu. Bunun etkisi altında kolejli oğlanlar, kolejli kızlar garip, bize yabancı, Türkiye'si bile farklı bir şeyler yazıp çizmeye koyulmuşlardı. Nitekim bugün bunun acı örneklerini görüyoruz. Türkiye'nin roman geleneği Fransız romanını takip etmiştir, Rus romanını takip etmiştir. Bunların ikisi de eleştirel gerçekçidir; ille sosyalist gerçekçi olması gerekmiyor. Eleştirel gerçekçi çizgide gelişmiş Türk romanları arasında da çok usta işi örnekler vardır. Özellikle Meşrutiyet'ten sonraki romancılarımız çok başarılıdır.

— Bu benim de her zaman dikkatimi çekmiştir. Günümüzde o çapta çok az roman yazılıyor. Bunu neye bağlıyorsunuz?

— Onların önemli bir avantajları vardı: Hem Batı edebiyatını biliyorlardı, hem de Doğu edebiyatını. Bizim neslimizden sonra, Doğu edebiyatını bilenler hemen hiç kalmadı. Daha önemlisi, bugün, Amerikan-İngiliz çerçevesinin dışına çıkılamıyor. Ötesini göremiyoruz. Oysa bizim neslimiz, mesela Alman edebiyatını takip etmiştir, İtalyanları okumuştur, İspanyolları okumuştur. Bu türden neşriyat adeta kayboldu. İşte böyle bir yayın mücadelesindeydim.

— Yayımladığınız her kitabı okur muydunuz?

— Hepsini okurdum. Hatta çevirilerde, bazılarını yeniden yazarcasına düzeltmişimdir. Çevirileri mutlaka karşılaştırarak okumuşumdur. Yerli eserlerde elbette hiçbir müdahalem olamazdı...

Yayın tarihimizde belki de ilk defa olarak bir şey daha yaptık. Dergilerdeki yazarları takip ettik. Dergilerden takip ederek bir yazarı basmaya karar verdik; mektup yazıp, senin kitabını basacağız diyorduk. Mesela Nazlı Eray'a mektup gönderildi. Nazlı çok şaşırmıştı bu olaya. Nazlı'nın *Varlık*'ta hikâyeleri çıkıyordu ve güzel, ilginç hikâyelerdi. Bunları basalım dedim, öbür arkadaşlar da müsbet karşıladı. Ve Nazlı Eray'ı kazandık.

Yani genelde başarılı sayılabilecek bir yayıncılıktı. Müsbet olmayan taraflar da vardır. Özellikle fikrî konularda aydınlatıcı olabilecek bazı eserler okurla buluşmadı. O eserlerin kıymeti o zaman bilinmedi. Çeviri eserlerdi ve neyi anlatmak istediğini kavrayacak ortam yoktu. Çünkü herkes 'inanç' aydını, 'bilinçlen-

mek' için bir teşebbüs olmuyor. Ancak 12 Eylül yaşandıktan sonra...

— *Yaklaşık on yıl sonra...*

— Neredeyse... Ancak o zaman bu eserlerin neyi anlattığı fark edildi. Halbuki yayımlandıkları dönemde, bu kitapların satışı hayli durgun kaldı.

Ve ben de Bilgi'de olduğum sürede bir-iki roman yazdım, bir-iki şiir kitabı hazırladım. Onları da yayımlamış olduk. Ankara'nın benim hayatıma getirdiği yeniliklerden biri televizyon oldu. Televizyon Türkiye'de yeniydi, biz de öylece seyrediyorduk; televizyon programı yapmak gibi bir düşüncem yoktu. Ama öyle bir teklifle karşılaştım.

Şöyle ki: Ankara Sanatseverler Derneği'nde şiir üzerine bir konuşma yapmıştım. Konuşmadan sonra bir arkadaş gelip televizyonda 'talkshow' yapar mıyım diye sordu. Talkshow ne, onu bile doğru dürüst bilmiyorum. Yaparım yapmam lafları oldu, böylelikle TRT'yle temasa geçmiş oldum. O zaman TRT'de İsmail Cem yönetimi var. Televizyon Daire Başkan Yardımcısı Tarcan Gönenç. Tarcan da Sanatseverler'deki konuşmamı dinlemiş, sıcak bulmuş, seyirciyi yakalayabilir diye düşünmüş.

Ben bir şeyler yapabileceğimizi, fakat söyleyeceklerimin onların başına iş açabileceğini söyledim. "Benim değil, sizin başınıza iş açılır..." dedim.

— *Denetim mekanizması...*

— Mekanizmanız var, bu konular ters gelebilir. Çünkü o sıralarda Ahmet Oktay televizyona benimle ilintili bir program yapmıştı, yine birtakım sorunlar çıkmıştı. "Olsun, yaparız," dediler.

Bir televizyondur gidiyor. Günün birinde Bilgi'ye genç bir adam geldi, Hüseyin Karakaş. "Sizden bir kitabı dizi yapmak istiyoruz," dedi. Seçtiği kitap, *Kurtlar Sofrası...*

— Çalar Saat'*e daha başlamamış mıydınız?*
— Başlamamıştım. *Kurtlar Sofrası*'nın TRT için sakıncalı olabileceğini söyledim. Hüseyin, "Senaryoyu yazmama izin verin," dedi. Gitti, uğraştı, hayli uğraştı ve "Olmuyor..." dedi. "O zaman ben yazayım sana senaryoyu," dedim. İşte *Çalar Saat* tam sıralarda söz konusu oldu. Tam bir talkshow olsun diye konuklar da olacak falan, konukları da çağırdık...

— *Renkli bir programdı.*
— Renkliydi galiba. Ortalığı ayağa kaldırmıştı, epey bir patırtısı oldu. Ayda bir program, beş program yapabildim. Ya mayıstı, ya haziran, sonuncusunu çektik. Çünkü içeride devamlı sorun çıkıyor, her program denetim tarafından reddediliyor; beşi de reddedildi. Şimdi şükran duyarak söylemem gerekir ki, Tarcan her defasında bütün sorumluluğu üstlendi. Tarcan'ı fazla sıkıntıya sokmamak için, mevsim sonunda *Çalar Saat*'i bıraktım.

Kurtlar Sofrası'nın senaryosu bitti, fakat senaryo denetime gireceği sırada İsmail Cem TRT'den ayrıldı. Tarcan dedi ki: "Biz şimdi verirsek reddedebilirler, bir daha da TRT'de oynaması söz konusu olmaz." Bu durumda *Kurtlar Sofrası*'nı geri çektik.

Ne var ki, bu olaylar, TRT'yle, daha doğrusu televizyonla yakınlaşmamı sağlamıştı. Hepsi genç, kanlarına daha servet virüsü bulaşmamış genç yönetmenlerle tanışıklık içindeydik. Onlarla Tuna Pastane-

si'nde, Kavaklıdere'de, zaman zaman oturur, sohbet ederdik. Bazan yayınevine de gelirlerdi. Yeşilçam'ı aşan bir film ya da dizi neden yapılamıyor, onu tartışırdık. Bir de, Türk edebiyatındaki eserlerin televizyona nasıl kazandırılacağı konuşuluyor... O grup hayli hareketli, istekli bir gruptu. Başta Hüseyin Karakaş vardı, Ünal Küpeli, Okan Uysaler vardı. Bazan Ziya Öztan gelirdi. Tartışmaları, o günkü idealizmleri hoşuma giderdi. Yeniden sinemaya döndüm denebilir.

Birisi bir senaryo yazdı mı, yahut bir senaryonun çekim sorumluluğunu üstüne aldı mı, herkes birbirine fikir veriyor, herkes birbirinin işine yardımcı olmaya çalışıyordu. Herkes eleştirilerini söylüyordu. Bu tutumları çok hoşuma gitti. Çünkü Yeşilçam'da böyle bir şey görmemiştim. Ayrıca bu çocukların hiçbiri İstanbullu değildi. O yüzden Yeşilçam'da işlerin nasıl döndüğünü bilmiyorlar, çalıp çırpma yerine orijinal eser peşinde koşuyorlardı.

Hata yapıyorlardı ama hatalar saftı. Nitekim hepsinin ilk çalışmaları şaşırtıcıdır ve sonrakiler hep daha iyi bir yere ulaşmıştır. Yozlaşma çok sonralara rastlar, paraya tamah etmek... O 1970'li yıllarda TRT'nin yaptığı dizilerin hemen hepsi, edebiyatımızın büyük kitaplarıdır. İyi yapıldı, kötü yapıldı, o başka... Fakat TRT büyük bir hizmet görüyordu. Yerli eseri savunuyor, mesela yabancı pembe dizilere hiç yüz vermiyordu. Böylece Türk seyircisini bir değer erozyonundan koruyordu.

O zamanlar *Kurtlar Sofrası*'nı yapamadık. Fakat arkadaşların aklına özellikle Ümit tipi takılı kalmıştı. Bunun üzerine Hüseyin'le "Peki, sonrasını düşünürsek... Ümit gazeteci olduktan sonra ne yaptı?.." diye tartıştık. Onun üzerine *Paranın Kiri* diye kırk beş-elli dakikalık

bir senaryo yazdım, oynatılınca ilgi gördü, bunu dizi yapalım dendi ve altı bölümlük bir dizi çıktı ortaya. Hüseyin Karakaş çekti. Büyük yankı uyandırdı.

Fakat basın Ümit tipini yadırgadı, biraz erkek havalı, girişken bir kız. Bizim basınımızda böyle kızlar vardı yoktu, yazılıp çiziliyor. Hatta bana röportaj yapmaya gelen bir kız, "Ümit'i nereden buldunuz?" diye sordu. "Bunda şaşılacak bir şey yok," dedim, "kendine baktın mı? Ayağında pantolon, oturur oturmaz sigara paketini çıkardın, sigarayı yaktın. Saçların onunki gibi kıpkısa, yüzünde boya yok... Bir de soruyorsun Ümit'i nereden bulduğumu!"

— *Kaldı ki, bir sanat eserinden bire bir realite beslemenin ne anlamı var?*

— Gerek yok ama, o zamanlar televizyon yeni, ille herkes akıl yürütecek...

Ankara'da bulunduğum sırada bir süre daha *Demokrat İzmir*'e düzenli olarak yazdım. *Ulus* yeniden çıkacak dendi ve *Ulus*'ta yazmam için teklif getirildi. Kendi hesabıma *Ulus*'ta yazmak istemedim, "CHP'li değilim," dedim. "Hayır," dediler, "bu, demokratik sol. Tamamen farklı. Ecevit'in fikirlerini taşıyacak..." Başladık, çok kısa bir süre sonra yazılardan rahatsız oldular ve o iş kaldı.

O sırada Bilgi'de İlhami Soysal'la birlikte çalışıyorduk ve çok iyi arkadaş olmuştuk. *Ulus* işi kalınca, İlhami hiçbir zaman açıkça söylemedi ama, beni kendi yazdığı gazeteye önerdi. Böyle şeyleri söylemeyecek kadar ince bir adamdı. Ve ben, *Yeni Ortam*'da Uğur Mumcu'dan boşalan köşede yazmaya başladım. Mumcu, *Cumhuriyet*'e geçmişti. Böylelikle İstanbul gazetelerinde yazmaya başladım.

İstanbul, *Fena Halde Leman*, Gazeteler

— *Ankara'dan ayrılış nasıl oldu?*
— Oraya geleceğim... Ankara'dan ayrılış kararı, evvela Bilgi Yayınevi'nden ayrılış kararı şeklindedir. Önce Bilgi'deki işimi bıraktım. Çünkü editörlük, benim yazmaya çalıştığım şeylere engel olmaya başlamıştı. Bir de yazdığım her şeyi yayımlayamıyorduk Bilgi'de. Yani benim üretimim çok fazlaydı, öteki kitaplar arasında kendi kitaplarımın sayısını hesap etmek zorundaydım.

— *Sanki yayınevindeki konumunuzu kullanıyormuş gibi...*
— Kullanıyormuş gibi... Ahmet'le aramızda bir konuşma geçti, bırak bazı kitaplarımı dışarıda yayımlayayım dedim. En başta da *Fena Halde Leman*'ı düşünüyorum. (Bkz. Küçük Antoloji s. 323) Ahmet bu romanı sanırım yayımlamak istemiyordu. Ve Karacan Yayınları'na başvurdum.

Karacan'ın başında Ülkü Tamer vardı. Ülkü, "Ben havada kaparım!" dedi. Tabir aynen budur. Onun üzerine romanı gönderdim. Fakat hemen yayımlayamadılar. Derken *Fena Halde Leman* basıldı, müthiş bir patlama oldu, arka arkaya yeni basımlar, o kadar ki, yayınevi yeni basımlara yetişemiyordu.

İşte ben, İstanbul'a taşınmadan önce, kitaplarımla taşınmaya başlamış gibiydim. *Yeni Ortam*'da yazıyordum falan... *Yeni Ortam*'daki neşriyat belirli bir süre devam ettikten sonra bir ilke anlaşmazlığı sebebiyle gazeteden istifa ettim.

— *Hâlâ Ankara'da mısınız?*
— Ankara'dayken istifa ettim. Sebebi çok basit bir

şey: Bana, *Yeni Ortam*'ı yönetir misiniz dediler. İstanbul'a göçmeyi düşünüyorum, *Demokrat İzmir* tecrübesi var, neden olmasın... Geldim İstanbul'a, hiç unutmuyorum, Maçka Oteli'nde kalıyorum ve gittim, gazeteyi aradım, gazeteyi bulamadım! Gazete inanılamayacak kadar kötü bir yerdeydi. Ufacık bir ev, eski, ahşap. Evin içerisinde oturulacak yer yok, çalışacak yer yok. İşte burası diyorlar. Öyle sanıyorum ki ancak bir hafta dayanabildim. "Çocuklar," dedim sonunda, "ben konfora alışmışım galiba. *Demokrat İzmir* çok güzel bir yerdi. Mekân, bina olarak çok güzeldi. Ben burada yapamayacağım..." Bıraktım, döndüm.

Kemal Bisalman sanırım biraz tedirgin oldu. Arkasından benim yazılar devam ediyor tabii. Köy Enstitüleri'yle ilintili iki yazı çıktı. O yazıların tepki gördüğünden bahisle bana uyarı geldi, bir daha bu konulara dokunmasanız iyi olur gibilerinden. "Ben daha gazeteye girerken bunu söylemiştim. Para konuşmam ama böyle müdahalelere katlanamam," dedim ve istifa ettim. *Yeni Ortam* macerası kapanmış oldu.

Gel gelelim gazetecilik macerası bitmedi. Henüz Ankara'dayım, bu defa beni Beyhan Cenkçi aradı, geldi, konuştuk. *Dünya* gazetesi yeniden çıkacakmış ve yeni bir formla çıkacakmış. Beyhan Cenkçi bunları anlattıktan sonra şöyle bir şey önerdi: "Biz bu gazetenin ikinci sayfasında iki yazarı yan yana koyacağız. Bunlar zıt yazarlar olacak, biri toplumcu diğeri sağcı..." Sağcı yazar için Samet Ağaoğlu'nu seçmişler; solcuyu bana öneriyor. O zaman düşündüm, iş değişiyor, işin niteliği değişiyor. Beni daha başından solcu yazar kabul ediyor, ne yazarsam yayımlayacak.

Bunun üzerine anlaştık. Neticede *Dünya* tuhaf bir

gazete olarak çıktı, her telden çalıyor. Samet Bey çok kısa bir süre yazdı, belki bir ay kadar. Onun yerine Cihat Baban geldi. Fakat sonra Cihat Bey de bıraktı. Bu defa gazete beni bırakmadı. Üç sene kadar *Dünya*'da yazdım. Beyhan'dan alındı yönetim, yerine Mete Akyol geldi. Gazete satılana kadar yazdım.

Patronu da tanıdım, İhsan Bey'i, İhsan Altınel. Çankaya'da mükellef bir yerleri var. Bendeki izlenimi fevkalade müsbettir. İhsan Bey İTÜ'de mühendislik okumuş; öğrenim yıllarında Pangaltı'daki meşhur Doyuran lokantasında yemek yermiş, meğerse bir ülfet var aramızda. İhsan Bey sonunda gazeteyi satmak zorunda kaldı. Çünkü gazetecilikle işadamlığı ayrı şeylerdir. Gazeteciliğe soyunan işadamı, sürekli oynak bir zemin üzerinde çalışmaktan yorulur. Medya işlerinde okurun tavrı daima sabit zeminden uzaktır.

Dünya'yı Nezih Demirkent aldı. Nezih Bey telefon etti, benimle görüşmek istedi. *Hürriyet*'teki odasında görüştük; *Hürriyet* o zaman daha Cağaloğlu'nda. Ben, *Dünya*'nın çıkarılabileceğini, ilgi de görebileceğini, fakat mutlaka değişiklik yapılması gerektiğini söyledim. Ciddi bir gazete yok; ciddi bir ekonomi gazetesi ilgi toplayabilir... Hatırlarım, hepsini not etti ve sonra ayrıldık. *Dünya* çok geçmeden bir ekonomi gazetesi olarak çıkmaya başladı. Ben, şimdi hatırlayamadığım bir sebep dolayısıyla o sıralar ayrıldım, tam hatırlayamıyorum ne olup bitti...

İşte bu çerçeve içerisinde İstanbul'a geldik.

— *Ama bu arada* Fena Halde Leman *yayımlanmıştı*...
— Yayımlandı, gürültüsü sürüyor...

— *Araya girip, şunu soracağım:* Fena Halde Leman'*ı*

hangi düşünce ve duygularla yazdınız? Hangi sezginin, hangi dürtünün kılavuzluğunda?

— Daha Fransa'dayken düşündüğüm bir kitaptı. Paris'e giderken *Aynanın İçindekiler*'le uğraşmaya kararlıydım. Bunu yaparken bir İzmir yaşantısı projesi çıktı karşıma. İzmir, kendi yaşantısı içinde Türkiye'nin diğer yerlerinden çok farklı bir şehirdir. 1930'lu yıllardan itibaren kendimi o yaşantının içinde buldum. Öncesini de ailem biliyor, anlatıyor.

Bunun çevresinde dönen, fakat aynı zamanda 1960'lı yıllardan itibaren bütün dünyada tartışma konusu olan 'cinsellik sorunu'nu da irdeleyen bir dizi kitap yazabilirim fikri...

— Aynanın İçindekiler'*den ayrı bir dizi olarak*...

— Ayrı bir dizi olarak düşündüm. Bunun ilki *Fena Halde Leman*, ikincisi *Haco Hanım Vay* olacaktı; üçüncüsü de *İclâl*... Üç tane kitaptı. Birincisinde, 1960'lara ulaşan çerçevede İzmir, geriye dönüşlerle Paris'ta işgal sonrası anlatılacaktı. İkincisinde, tam tersine, Birinci Dünya Savaşı, Şam ve işgal İzmir'i. Üçüncüsünde tasarım, İzmir'in 1930'larda yaşadıklarıdır, o dönem ilginçtir.

Bir kısım notları Paris'te almıştım. Ondan sonra, tabii epey sonra, İzmir'deyken, Çeşme'ye yakın bir tatil beldesinde Leman'ı yazdım, romanın başındaki tatil köyünde, çoğunu orada yazdım. Yılların hazırlığı ve birikimi söz konusuydu.

Fena Halde Leman'ı Bilgi'de yayımlamayı düşünmedim. Bilgi'nin repertuvarına uymuyordu bu kitap. O yüzden Karacan daha elverişli göründü bana. Romanda herkesin üzerinde durduğu kadın eşcinselliği, elbette bir amaçla dile getiriliyordu. Bu kesitle, hem

de üç kitap boyunca, hem psikiyatrik, hem toplumsal, hem ekonomik kesitleri de göz ardı etmeyerek, cinsellik meselesini deşmek istiyordum.

Yani aslında yine sosyal bir roman yazıyordum, toplumcu bir roman. Fakat öbür toplumcu romancıların yapmadığı bir şeyi yapıyordum: Doğa diyalektiğini de işin içine koyuyordum. Cinsel diyalektiği ilk defa gündeme getiriyordum. Büyük tepki gösterilecek bir roman yazdığımın farkındaydım, nitekim gösterildi de. Fakat doğru dürüst bir laf da söyleyemediler.

— *Dar ahlak kalıpları içinde birtakım eleştiriler diyebilir miyiz?*

— Böyle tepkiler, basit tepkiler... "Ayıptır"a kadar gitti. Buna karşılık, bana gelen özel reaksiyonlardan, Türkiye'de cinsellik sorunundan pek çok insanın yaralı olduğunu öğrendim; bu, meydana çıktı. Özellikle kadın eşcinselliği ve erkek eşcinselliği, bütün dünyada olduğu gibi bizde de çok yaygın. Birtakım isim vermeyen telefonlar geldi. Pek çok telefon... Hiç unutmam, Ankara'dan bir profesör hanım telefon etti, ismini vermiyor, filan üniversitede profesör olduğunu söylüyor; "Size çok teşekkür ederim, Türkiye'nin böyle bir şeye çok ihtiyacı vardı, çok yalnızdık..." diyor.

Bunlar *Haco Hanım Vay*'ı yazmam için beni kışkırttı diyebilirim. Bu iki romanda birçok düzlem iç içedir. Fransızcada bir deyim vardır: "Kitap birkaç türlü okunur..." Birkaç türlü okunacak kitaplar bunlar. Diyelim ki okur, kadın eşcinselliğine meraklı, böyle okuyabilir. Diyelim ki bir başka okur, yakın tarihimizde Şam'ın macerasını merak ediyor, İzmir'de işgal yıllarını merak ediyor, böyle okuyabilir...

Üçüncüsünü yazamadım, hâlâ içimde hicrandır. Ömrüm müsaade ederse onu da yazarım.

— *Mutlaka yazmalısınız.*
— İstiyorum; çünkü 1930'lu yıllarda İzmir enteresandır...

Gelelim İstanbul'a göçe. O patırtı, *Fena Halde Leman* patırtısı, beni Karacan Yayınları'yla karşılıklı bir dostluk ilişkisine soktu. Bu defa Karacan Yayınları bana İstanbul'da belirli bir yaşama imkânı sağlayabileceklerini belirtince, İstanbul'a aklım yattı. Bilgi'yle ilişki sürüyordu; Bilgi'den gelen bir telif geliri vardı. Karacan'dan gelen ona eklenecek; zaten fazla para istemediğim için, bu olabilir diye düşündüm.

İstanbul'a intikal meselesinde yine Biket öncülük etti, şimdi hâlâ oturduğum evi buldu.

— *Maçka'daki...*
— Evet. Orasını tarif etmiştim. Fakat evi hemen kiralayamadık. Ev sahibesi kiraya vermek istemiyordu, önceki kiracı evi mahvetmiş. Birtakım dostlar araya girdi, sonunda evi tuttuk. İstanbul'a taşındık. O zaman bu yeni İstanbul macerasının ne kadar süreceğini tahmin etmiyordum. Ben durmadan değiştirmişimdir şehirleri. Fakat bu defa uzun sürdü: 1981'de taşındık, yirmi yıldır İstanbul'dayım. Ve yirmi yıldır aynı evde oturuyorum.

Bu kez önceki İstanbul hayatımın tam tersi bir hayat yaşıyorum. Bir bohemi yok bu hayatın; öncekinde bohem vardı, sinema çevresi vardı, pek çok kadın vardı. Şimdiyse kendi içime kapanmış, eser üretme derdine düşmüş bir yirmi yılı arkada bıraktığımı görüyorum.

İstanbul'da beklemediğim bir şey oldu. Basındaki kariyerimin devam edeceği aklıma gelmiyordu, ama etti.

Buraya geldikten kısa bir süre sonra beni *Milliyet* istedi. *Milliyet*'te ne yazabilirim? *Milliyet* için pek uygun bir yazar değilim. Görüşmeye gittiğimde Aydın Bey (Doğan) geldi. Aydın Bey'le tanıştık. Aydın Doğan'ın ağabeyiyle askerlikten, Erzincan'dan tanışırmışız. Benim şiirlerimi dinlemiş ve eve dönünce şiirlerimi okurmuş. Aydın Bey, "Ben sizin şiirlerinizi çok severim," dedi. O zaman *Milliyet*'e niye çağrıldığımı az çok anladım.

Basındaki kariyer böylece sürdü. Çeşitli gazetelerde yazdım. Basındaki yazılarımı değerlendirmek gerekirse, bu yazılar şu son üç yıla kadar boşluğa söylenmiş gibidir. Çünkü o söylediğim sözleri, bizim gazete okuru tam anlamıyla düşünebilecek, kavrayabilecek bir yerde değilmiş. Ben harıl harıl söylüyorum ama öteki ne dediğimi bilmiyor. Sadece benim çok sadık bir okur kitlem, söylediğim kavramları başından beri takip etmiş bir okur azınlığı, bu yazılarla bağ kurdu.

— *Şiirlerinizin, romanlarınızın da okuru belki...*

— Yoksa, normal bir gazete okuru için ne dediği belli olmayan bir garip yazar şeklindeydim. Son yıllarda durum biraz değişti: Bu adam galiba doğru, enteresan bir şeyler söylüyor havası olmaya başladı.

Buna ilk işaret de Sovyetler'in dağılışıdır. Sovyetler'in dağılışı konusunda benim son yirmi beş yıldır defalarca yazdıklarım, kelimesi kelimesine hakikat oldu, yazdıklarım elle tutulur bir şekilde kanıtlandı. O zaman ben bir kere aklandım. Ama bu kadarla kalmadı; tam o sıralar *Sosyalizm Asıl Şimdi* diye bir kitap yayımladım. Bizim entelektüeller yine şaşırdılar: Sosyalizm dünyada bitti sanıyorlarken, bir adam çıkıp, "Asıl şimdi!" diyor... Halbuki küreselleşme, çok net bir şekilde sosyalizmin asıl şimdi söz konusu olacağını ortaya koyuyordu...

Gazetecilik, zaman içinde, edebiyatla ilgisi pek olmayan bambaşka bir okur getirdi. Onlar değişik bir üslupla yazdığım için biraz şaşırıyorlar. 'Edip muharrir' bizde iyice ortadan kalktı. Şimdi siyasetten bahsederken 'edip' düzeyinde yazıyorsanız, yadırganıyor. Hatta, "Niye öyle yazıyorsunuz?" diyenler var. Fakat başka türlüsü mümkün değil.

— *Bir dil sevgisi aşılamak, anlatımda bir düzeyin gerisine düşmemek...*

— Şimdi kendimi övmek gibi olmasın ama, Yakup Kadri Bey'den üslupsuz gazete yazısı beklemek gibi bir şey bu... Neticede gazeteciliğim kabul görmeye başladı. O kadar ki, birçok defa eleştirdiğim, birçok yönden karşı olduğum *Cumhuriyet* gazetesi bile bana sütunlarını açtı. Bu adam konuşmalı, anlatmalı gibi bir yere gelindi. Meseleyi fikir adamı olarak buraya getirmem bence iyi oldu.

Seçilmiş bir yalnızlığa doğru...

(Bkz. Küçük Antoloji s. 332)

— *İstanbul'da bu son dönem, sizin bir de dergicilik serüveniniz var.* Sanat Olayı...

— *Sanat Olayı*'na geleceğim. İstersen sırayla gideyim...

İstanbul'a gelirken, yanılmıyorsam *Haco Hanım Vay*'ı yazmaya başlamıştım. Burada ilk önce onunla uğraştım. Arkadan bir şiir kitabı tasarlamıştım. *O Karanlıkta Biz*'in hazırlıkları falan bir taraftan da...

Bunlar olurken, aile içi bazı durumlar ortaya çıktı. Bunlardan bir tanesi Biket'in yeni bir kariyere başla-

masıydı. Biket sinemaya çok hazırlanmış durumdaydı, çok istekliydi. Fakat nasıl yapacağımızı bilemiyorduk. O zaman Selim İleri ortaya çıktı. Senin bir filmin yapılıyordu, Fevzi (Tuna) çekecekti yanılmıyorsam.

— *Evet*. Seni Kalbime Gömdüm.

— Sen bir akşam otururken, "Biket'e izin verir misiniz?" dedin. Ben de "Kendi bilir," dedim. Biket de severek girdi işe. Kendine göre başarılı da oldu ve bir yerlere doğru gitmeye başladı sinemada.

Gel gelelim bu çalışmalar, Ankara'daki son zamanlarımızdan beri üstesinden gelemediğimiz bir sorunu çözmeye yetemezdi. O sorun, Biket'le evlenirken yaptığımız anlaşmalardan bir tanesini ihlal edecek bir kararı almamızı gerektiriyordu, ben buna taraftar değildim. Olay şuydu: Biraz yaşı ilerleyince Biket çocuk yapmak istedi. Ben de, kırk iki yaşımdayken yapmadım, elliyi aşmışken niye yapayım düşüncesindeyim. Fikrimi söyledim açıkça. Bunun üzerine dostça ayrılalım dedik. "Sen git yeniden evlen, çocuğunu yaparsın," dedim Biket'e.

Biket'le dostça ayrılmış olduk. Dostluğumuz sürdü. Benim senaryolarımı film yaptı. Hâlâ konuşuyoruz, dostuz. Fakat o iş bitmiş oldu. Ben tekrar yalnızlığa döndüm. Bu defa ki bekârlığını, geçmişteki gibi, bohemdi, gezme tozmaydı, öyle olmadı. Tam tersine, daha çok çalışmaya imkân hazırladı bana. Kendimi çalışmaya verdim.

O sırada beklenmedik bir şey oldu, Karacan Yayınları faaliyetine son vermek gibi bir karar aldı.

— Sanat Olayı*'na başlamış mıydınız?*

— Hayır, daha başlamadım; onu anlatıyorum. Karacan kitap basmayacak. Peki, benimle anlaşması var,

onu nasıl sürdürecek? O zaman bana dediler ki: "Ülkü Tamer'le *Sanat Olayı*'nı çıkarıyorduk. Ülkü ayrılınca dergi yarım kaldı. Onu çıkart..." Bana cazip geldi, çünkü bende dergi çıkarma fikri var. Olur dedim, yalnız bana bir yardımcı lazım. Ali Saydam'la görüşüyoruz. Ali Saydam işin başında. İşte o sıralar *Yazko*'dan tanıdığım Ülkü Karaosmanoğlu geldi aklıma. Ona yazı işleri müdürlüğü teklif ettim. Önce tereddüt etti, sonra kabul etti.

Çok riskli bir zamanda, 12 Eylül'ün hemen sonrasında bir edebiyat-kültür dergisi tasarımına kalkışmıştık. Edebiyat dergisi anlayışında değişiklik yapmak isteyen bir mantıkla girdik o işe. Zaten öteden beri, Türk edebiyat hayatında dergiciliğin yanlış yönde gittiği gibi bir düşüncem vardı. Bizde aydın hep seçkin kişi rolü üstlenmiştir, halktan ayrı bir dille konuşan, başka zevklere sahip, üstün kaliteli bir insan... Edebiyat dergileri de, o roldeki aydın düşünülerek çıkıyor ve çok dar bir çevrede kalıyor.

Ben bunu yıkalım diye düşündüm. Resim kullanalım fakat magazine düşmeyelim. Röportajı herkesle yapalım ama kalitesi yüksek olsun... Arkadaş bulur muyuz sorunu çıktı. Meğerse gönüllü ne çok arkadaş varmış! *Sanat Olayı* adeta kadrolu bir dergi gibi çıkmaya başladı. İlgi de görüyor... Sanıyorum Türkiye'de iddialı bir edebiyat dergisinde Muazzez Abacı kapak oldu, ilk defa. Önce çok yadırgandı...

— *İlginç bir röportajdı. Muazzez Abacı, Edip Cansever'e hayran olduğunu söylüyordu.*

— Derli toplu laflar etmişti. Şöyle bir soru soruyordu, hâlâ hatırlarım: "Divan şiirini okuturlar da, divan musikisini niye okutmazlar?" Yabana atılacak söz mü?..

Sanat Olayı macerası aşağı yukarı üç sene sürdü. Gençlere olanak tanıdık. Bir sürü insan yetişti. Bizimle çalışan Piraye Şengel'in günün birinde roman yazacağı kimin aklına gelirdi? Ülkü Karaosmanoğlu'nun romanları, senaryoları olacağı... Fakat sonunda Karacan Yayınları rahatsız oldu. Çünkü ilk bakışta her şeyden söz açan bir dergi; derinlemesine irdelenince belli bir dünya görüşünü yansıtıyor.

Bu, onları rahatsız etti. Bir-iki defa karışma teşebbüsleri oldu. Hatta Cemile Hanım, Ercüment Karacan'ın eski eşi, yazı kuruluna girmeye falan başladı. Fakat baktılar ki, kontrol imkânı yok, sudan bir bahaneyle derginin yapımına son verdiler. Ama bir dergicilik anlayışı ortaya çıkmış oldu. Bugün de o anlayışı sürdüren dergiler var ve *Sanat Olayı*'ndan esinlendiklerini belirtiyorlar...

Yine aynı dönemde TRT'yle bağlarımız çok güçlendi. *Sekiz Sütuna Manşet*'in başarılı olmasından sonra, bu kez on iki bölümlük bir dizi istediler. Yapılır mı yapılmaz mı; düşündüm ki, romanlarda yarım bıraktığım bazı meseleleri dizilerde tamamlayabilirim. Çünkü *Aynanın İçindekiler* 1960'larda biter. Sonrası yok. Halbuki 1960 sonrası, Türk burjuvazisinin legal ve illegal yollardan yükseldiği bir dönemdir. Bunu anlatabilmek amacıyla *Kartallar Yüksek Uçar*'ı yazdım. Hüseyin de (Karakaş) çok gönül verdi işe, çok çalıştı. Sanırım o zamanın çarpıcı dizilerindendi.

— *Kitleyi televizyon başına çekmişti.*

— Tartışıldı, konuşuldu. Hatta taklitleri yapıldı... Böylelikle Türk televizyonunda kaliteyi içeren, ama seyircinin beklentilerini ihmal etmeyen bir dizinin nasıl olabileceği yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı.

Arkasından ikincisini yaptık: *Yarın Artık Bugündür*. O da bizim sosyal bir sorunumuzu, eski bir yaramızı inceler: Aydınların ille 'büyük şehirler'i tercihi ve lafla vakit geçirmesi, buna karşılık halkın küçük şehirlerde, orada, aydınları beklemesi. *Yarın Artık Bugündür* de tartışmalara yol açtı. Hatta bir arkadaş, "Bu, netice itibariyle *Çalıkuşu*," dedi bana. "Oradan bakarsan, Atatürk'ün *Nutuk*'u da *Çalıkuşu*'dur," dedim. Bu, Türkiye'nin bitmeyen meselesi; hâlâ aynı yerdeyiz...

Bu dönemde özel televizyonlar açılmaya başlamıştı. Star'ın başında TRT'den ayrılıp gelmiş arkadaşlar vardı. Bunlardan biri, benim *Çalar Saat*'in yapımcısı ve yönetmeniydi; geldi, bir sabah programı yapacağını, onun içinde beş dakikalık bir konuşma yapıp yapmayacağımı sordu.

— *Her sabah, canlı yayın?*

— Haftada bir gün canlı olacaktı, her gün değil. Önce tereddüt ettim, sonra peki dedim. Bunda tabii paraya ihtiyaç da vardı. Başladık ve konuksuz program yapmam gerektiğini öylece fark ettim. *Çalar Saat*'i konuklu yapmıştık. Konuksuz konuştuğum zaman seyirci benimle ilgileniyor, konuyu bölmemiş oluyoruz...

Bu iş bir sene kadar sürdü. Derken Kanal 6 kuruldu, Star'daki arkadaşlar Kanal 6'ya geçtiler. Bu defa bir dizi teklif ettiler bana. Hanidir düşündüğüm konuyu ortaya attım, "Televizyonun içinden, televizyon dünyasından bir film yapayım," dedim. *Teleflaş* öylece ortaya çıktı. Biket'i önerdim. Fevkalade zor şartlar altında çekilen, imkânların çok zorlandığı, ama yine de hoş bir dizi yapıldı. Bizdeki polisiyelerin en renkli-

lerinden biriydi. İstanbul tipleri, yabancıların da işin içine girdiği entrikalar, döviz kaçakçılığı, vs... Hepsi vardı dizide ve eğer Kanal 6 iyi yönetiliyor olsaydı, o dizi dört-beş yıl sürerdi...

Bu arada, İstanbul'a bu defaki gelişimden itibaren, hele *Sanat Olayı*'ndan sonra, edebiyat dergileriyle bütün ilişkilerim koptu.

— *Biraz da siz mi öyle istediniz? Bir seçim...*
— Şimdi biraz da ben seçmiş olabilirim ama daha çok gazeteciliğin rol oynadığını sanıyorum. Bir tarihte Orhan Kemal'le konuşurken, "Orhan Ağbi, yahu dergilerde hiçbir şey yazmıyorsun," demiştim. "Çok istiyorum ama bir türlü denk düşmüyor," demişti. Bunu hep düşünürüm. Yani üst üste televizyon programı, diziler, romandı, gazete yazısıydı, böylesi bir çarkın içinde, dergilerden ciddi biçimde kopuyorsun. Dergi için ayrı odaklaşma lazım.

— *Şiir yazıyordunuz. Şiirlerinizi de yayımlamadınız...*
— Şiirleri yayımlamadım, onun sebebi var: Türkiye'de şiir ortamı bambaşka bir yere geldi. Dergilerde bambaşka şiirler çıkıyordu. Onların arasında kendi şiirimi göremiyordum. Şiirlerimi ancak kitap halinde, bir bütün içinde sunmayı tercih ettim. Dergilerdeki şiirleri şiir anlayışıma yabancı sayıyordum artık. Son yirmi sene içinde bir-iki dergide, o da talep üzerine göründüm, yazı ve şiir açısından. Sen, *Argos* için şiir istedin "Ayrılık Sevdaya Dâhil"i verdim. (Bkz. Küçük Antoloji s. 333); *Gösteri* ya da *Milliyet Sanat*'ta yazılar, hepsi o kadar. Yani ilişkim koptu.

Tuhaftır, bütün hayatım boyunca sinemaya önem verdim; son yirmi yıl içinde sinemayla da ilişkim koptu.

— *Belki geçmişin deneyimleri...*
— Koptu. Çünkü yavaş yavaş öyle bir yere doğru gidiliyor. Sizin detaylarıyla işlediğiniz bir senaryoyu kavrayacak rejisörü bulmakta güçlük çekiyorsunuz. Sizin kavramlarınız rejisörde belirmiyorsa, eserlerin beyazperdeye asla yansımayacağı gerçeği ortaya çıkıyor ve bunu öğreniyorsunuz.

— *Oyuncu da handikap olabiliyor.*
— Oyuncu, ışık, müzik, atmosfer... ne düşünebilirsen. O zaman kendi kafanda tasarladığın eseri kıysınlar diye birilerine veriyorsun.

— *Kıyma makinesine teslim ediyorsun...*
— Evet, teslim ediyorsun, onlar da alıp kıymaya çeviriyorlar. Çünkü orada senin anlatmaya çalıştığın psikolojiye sahip değiller. Benim diziler arasında iyi sayılabileceklerin sonuncusu olan *Yıldızlar Gece Büyür*'ün çekimindeydik; Okan Uysaler'in rejisi. Bir sahneyi çekeceğiz, en önemli, üstelik entelektüel sayılan oyunculardan biri geldi yanıma. "Ağbi, burada, dialogta 'müziç' (müz'ic) diye bir laf var, müziç ne demek?" dedi. Birden anladım, mümkün değil! Çünkü bu oğlan solcu geçinir, kitap okur geçinir, bu işleri bilir geçinir, dizide oynamak için araya torpiller koymuş, müziç ne demektir haberi yok. Yani gidip sözlüğe bakmaya da ihtiyaç duymuyor, kaç zaman önceden o senaryo eline geçmiş, orada söyleyecek, ne söyleyeceğinden habersiz... Şimdi sen bununla ne yapacaksın?!

Gittikçe soğuttular beni. En sonuncusu, *Baykuşların Saltanatı* tam bir rezalet oldu. Böylece sinemayla,

televizyon dizisiyle koptuk. En baştaki düşüncem doğruymuş: Filmini kendin yapacaksın...

— *Başkası yapınca düşlediğiniz film olmuyor tabii.*
— Alakası yok. Ortaya başka bir şey çıkıyor. Birtakım insanlar senin yazdığın lafları yanlış tonlarla, yanlış vurgularla söylüyorlar, oynadıkları kimliği kendi basitlikleriyle karıştırıyorlar.

Edebiyatçıların bu işe girişmesi, gerek Yeşilçam'da, o dönemde, gerek televizyonda, mecburen, geçim sıkıntısından oluyor.

— *Tamamen. Bir arzu kalmıyor, baştaki arzu kalmıyor. Aynısını yaşadım. Belki başta bir tutkunluk, bir tutku var ama...*
— Olabilir. O tutkuyla girdiğin takdirde başına gelmedik iş kalmıyor. Önümüzde birkaç örnek var; başlangıçta gayet iyi hikâyeler yazan arkadaşlarımız vardı, sonunda –kendi tabirleriyle– 'kiralık katil' oldular. Kendi hesabıma çok direndim, bu duruma düşmemek için. Ama senin direnmen pek bir şey değiştirmiyor; çünkü aynı direnci rejisör gösteremiyor, direnmeye kapasitesi yetmiyor.

Sen orada öyle bir şey söylüyorsun ki, bir durum, bir ışık, bir mizansen, ona göre bir tavır gerekiyor. Onlar bunu düşünmüyorlar, o günkü çekimi kaçta bitireceklerini düşünüyorlar. Mesele iyice bu hale geldi. O yüzden, *Baykuşların Saltanatı*'yla bu işi kapattım. (Bkz. Küçük Antoloji s. 338)

— *Kesin kararlı mısınız?*
— Kesin kararlıyım. Bundan sonra senaryo yazmayacağım.

— *Senaryolarınızı kitap olarak yayımlamayı düşünmüyor musunuz?*
— Öyle öneriler oluyor. Birini zaten yayımladılar: *O Sarışın Kurt*. Ama piyasaya verilmedi. Ötekiler de düşünülebilir. Öte yandan, öneren yayınevi meseleyi iyi düşünmüş mü, on üç bölümlük bir televizyon dizisi şu kadar, yüz sayfa tutar, bunu iyi hesap etti mi... Yayımlandığı takdirde, filmleri, dizileri seyredenler, yapılanla yapmak istediğim arasındaki derin farkı kıyaslayabilirler.

— *Yeşilçam dönemine ait senaryolar yitik galiba, bildiğim kadarıyla. Mesela* Ver Elini İstanbul'*u çok severim, yani filmi; senaryosunu okumak isterdim.*
— Hemen hepsi kayıp. Hiçbiri yok diyebilirim. Çünkü o zaman hem Fransa'ya gidiş, hem Yeşilçam'dan duyulmuş hayal kırıklığı onları saklamam için sebep bırakmamıştı.

İnsanın ömrü olsa o senaryolardan romanlar çıkar. Ama tabii buna vakit yok artık.

— *Niçin böyle şeyler söylüyorsunuz...*
— Çok doğal. Şimdi benim bütün hesabım *Aynanın İçindekiler* dizisini bitirmek. *Allah'ın Süngüleri*'ni yazıyorum. Ardından *Jöntürk'lerin Sonuncusu* gelecek. Nasipse, bir de *İclâl*'e dönmek. Böyle düşünüyorum. Şiir gelirse, yazarım. Şiirler zaten hesapta olan bir şey değil.

— *Arada bir dönem romana uzak durdunuz...*
— Uzak durmamın sebebi şuydu: Üst üste diziler zaman alıyordu. Bir de, bir anlamda tüketiyor insanı tabii. Tam *Allah'ın Süngüleri*'ne hazırlık için zaman ayırmıştım, birden *O Sarışın Kurt* teklifi geldi.

Gazi sözkonusu oluncu reddedemezdim. O da epey zamanımı aldı. Arkadan *Baykuşların Saltanatı*'nı yazmak gibi bir gaflette bulundum. Tam bir hayal kırıklığı, daha kötü çekilemezdi. Hiç anlamamışlar, bir an önce bitirelim havasındaydılar... Bana öyle geliyor ki, bunlar hep, Türkiye'deki çözülüşün, özellikle fikir ve sanat düzeyindeki çözülüşün bir yansıması.

— *Attilâ İlhan bu çözülüşü neye bağlıyor?*
— Buraya gelinecekti zaten. Gelinmemesi mümkün değildi. Çünkü şöyle bir noktadan geliniyor hep: Bizim modernlikle temasımız başlangıçtan yanlış. Modernlik, Batı'da milliyetçilikle başlıyor. Bizdeyse kompradorlukla. İkisinin arasında taban tabana zıtlık var. Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar modern kültürlerini kurarlarken 'ulusal' kültürlerini yapıyorlar ve bu kültürlerini bütün dünyaya yayma eğilimi gösteriyorlar.

Biz modern olmak istediğimiz zaman bu kültürleri kopya ediyoruz, taklitçilikle yetiniyoruz. Bunun sonu elbette kötü geliyor. Mustafa Kemal Paşa bu vahim tabloyu gördüğü içindir ki, Tarih Kurumu'nu, Dil Kurumu'nu kuruyor. Ulusallığa gideceksin, başka çaren yok Ulusal, yeni bir edebiyat, yeni bir kültür yaratmak peşine düşeceksin. Bunu yapabilmek için mevcut kültüründen yararlanacaksın. Gazi, Türk Kurumu'nu niye kuruyor, babasının hayrına mı?

Bu girişimler 1938'e kadar sürdü. O dönem içerisinde bir millî edebiyat, millî kültür, millî mimari, millî ekonomi havası var. Ama 38'de Gazi'nin vefatıyla bu iş bitmiştir. İlk iş politikada başlıyor: İsmet Paşa cumhurbaşkanı olduğu andan itibaren, kendilerinin

Osmanlı hanedanına bağlı olduklarını Gazi'ye bizzat söylemiş kişileri yeniden görevlere çağırıyor. Bu kararla yetinmiyor: Gazi'nin hayatı boyunca hiçbir şekilde anlaşma yapmayı düşünmediği Batılı ülkelerle; İsmet Paşa gidiyor, ittifak imzalıyor. O ittifakı imzaladıktan iki sene sonra Anadolu Türk kültürü bir tarafa bırakılıyor, Anadolu Yunan-Latin kültürüne geçiliyor. Yani yine Tanzimat'a dönüyorsun.

— *Şimdi size yöneltilen eleştirilerden biri de, Batı kültürünü toptan mı reddedeceğiz, şeklindedir.*
— Hayır efendim, ne münasebet! O kültürden istifade edilir. Benim metodum Marksisttir. Ve bu Batı kültüründe mevcut olan bir metottur. Sen metodu al, kendi memleketinde kendi sentezini yap. Bu yapılamaz değil. Ben yaptım, kırk tane kitap var ortada. Bu kitapların gördüğü ilgi gösteriyor ki hedef vuruldu. Demek Batılı bir metodu alıp, onu kendi malzemenle çok iyi yoğurup ortaya ulusal bir sentez çıkartırsan, halk seni yalnız bırakmıyor...

Eğer sen bunu yapamıyorsan, yani sen şimdi, modernizm modası geçti, Amerikalılar postmodernizm diyor diye postmodernist hikâye, roman, şiir yazmaya kalkarsan yine komik olursun, yine hiçbir işe yaramazsın. Ve iş yozlaşır!

— *Şu anda yoz bir ortamda mıyız?*
— Hem de nasıl! Sen kendini iyi bir sanatçı sanır ve bu havalarla ortaya kimsenin anlamayacağı, okumayacağı birtakım kitaplar çıkartırsan, bunlar toplumun ne işine yarar?! Yahut böyle resimler yaparsan, bunun sonu, köpeğin kuyruğuna fırçayı bağlayıp tablo yapmaya kadar gider. Sonra da 'ne harika renkler, ne uyum, ne gü-

zel' diye oturup konuşursun. Çünkü artık hiçbir şey aramaz hale gelmişsindir. Bütün mesele bizdeki bilinç noksanlığıdır. Biz hep inanç üzerine kuruluyuz, biz feodal mantaliteden hâlâ kopabilmiş değiliz. Üst yapımız budur: Aaa, postmodernizm varmış, hadi postmodernist olalım!..

Bir ara da yapısalcı olmuştuk... Ama bunların hepsinin belirli birtakım kültür sebeplerine, ekonomik sebeplere, birtakım tarihî sebeplere bağlı olduğunu kimse düşünmüyor. Amerikalılar durup dururken neden postmodernist oldu, diye kimse düşünmüyor. Çünkü Amerikalılar Batı'ya, Avrupa'ya karşı müthiş bir kompleks içindeler.

— *Ta Henry James'in romanlarından beri. Çok trajik olarak yazmıştır...*

— Amerikalılar klasik şemayı hiçbir zaman yaşamadılar, onlarda feodalite o anlamda olmadı. Feodal büyük bir kültürleri olmadı, onlarda bir imparatorluk yaşanmadı; tarihleri bile yok. Şimdi, olmayınca, hep söylüyorum, en basit örnek: Şimdi, bunların çok sevdikleri hamburgerleri Alman, pizzaları İtalyan, yemekleri bile yok!

— *Dünyaya yaydıkları yemekler, başka ulusların yemekleri.*

— Öyle, bir de kendi mutfakları havasındalar. Şimdi sen öyle bir yerdeysen, tabii öbürü de senin karşına Fransız mutfağıyla geliyorsa, Rus mutfağıyla, Türk mutfağıyla geliyorsa, kompleksleniyorsun. Bunların hepsi kötü diye tutturuyorsun. İşte postmodernizm budur, ben yaptım iyi oldu, istediğimi yaparım... Yani görgüsüzlüğünü meşrulaştırıyorsun.

— *Ve bizde moda haline geliyor.*
— Amerikalı onu öyle yapıyor diye sen de bin senelik kültürünü bırakıp soytarılığa soyunuyorsun ve bu ümitsiz noktaya geliniyor. Bu yüzden buraya geliniyor.

— *Oysa siz, hatırlarım, 1970'lerde daha başka, daha olumlu bir yere gelineceğine dair umutlar beslerdiniz. Bizlere de aşılardınız. Özellikle Bilgi Yaymevi döneminde...*
— 60'lar ve 70'ler yozlaştırıldı. Mesela 1968 Hareketi'ne çok sert karşı çıkarım. Çünkü 68 Hareketi, modernist Marksist hareketin Anglosaksonlar tarafından yozlaştırılmışıdır. Bu çocuklar, genellikle İngilizce bilen çocuklardı. Avrupa Marksizmin neresinde, Avrupa'daki Marksizmin mahiyeti nedir, haberleri yoktu. Solu yozlaştırmak için ne yapılması gerekiyorsa, maalesef yaptılar. Ve bu iş, birdenbire, 'silahımı alırım, dağa çıkarım'a dönüşmüştür. Bunun sonucunda çok trajik olaylar yaşanmıştır.

Bu mesele bugün çok başka bir boyut edinmiştir. Modernizm içerisinde sosyalizmin yerini anlamadıktan sonra, sen memleketinde sosyalist tavır alamazsın. Batı bunu çok ciddi şekilde geliştirmiştir. Bize gelince, şimdi bizdeki sosyalist dergileri alıyorum, her defasında kahroluyorum. Sayfalar dolusu yazılar yazıyorlar. Hiç kimse o yazıları anlayamaz. Neyi anlatmaya çalışıyorlar? Hiçbirisinin hiçbir işçi hareketiyle alakası yok, hiçbirisinin halkla alakası kalmamış. Köy Enstitülü edebiyat kadar köylüleri tanımıyorlar. Köy kökenli yazarlar çok daha iyi tanıyorlar ve yazıyorlardı. Burada bir avuç şehirli, garip bir mason heyeti halinde, karşılıklı birbirlerine yağcılık yaparak solculuk

yaptıklarını sanıyorlar. Ve eğer bilmem falan yerde bir film festivali düzenlerlerse, filan yerde bir kitap fuarı açarlarsa, bu en büyük solculuk oluyor.

— *Kamuya açıklamadıklarını mı söylemek istiyorsunuz?*
— Kesinlikle. Kendi içinde bir avuç insan. Beş tane mi, dört tane mi sosyalist parti var, hepsi birbirine düşman...

12 Eylül'den sonra iş o kadar kötüye götürüldü ki, şimdi aydınları toparlayabilmek çok büyük bir sorun. Bir defa prensip olarak, 'müdafaayı hukuk'un başladığı yerde durmak lazım. Evvela Türk halkının, bu topraklar üzerinde yaşayanların haklarını savunmak lazım. Ben mecbur değilim, Amerikan kültürüne benzer uyduruk şeyler yapmaya, onları lanse etmeye, onlarla övünmeye. Buna niye mecbur ediyorlar bizi, bunu niye yaptırmaya çalışıyorlar? Çok açık bir şey; yirminci yüzyılın tarihini şöyle ciddi bir şekilde okuyup incelediğiniz zaman, karşınıza hemen çıkacak gerçek şudur: Avrupa tarihinde, hatta dünya tarihinde yirminci yüzyıl içerisinde olmuş bütün ihtilâllerin, bütün düzen değiştirme girişimlerinin öncülüğünü sanatçılar götürmüşlerdir. Hep sanatçılar bu işin içindedir. Sanatçılar bu işi toplumcu bir sanat çerçevesi içinde yapmışlardır. Şu halde ne yapmak gerekiyor? Halk tek başına faal olamıyor. Yani kendisi bunları yapmak istese de, örgütlenemiyor, biçimlendiremiyor. Bunun beyni kim? Aydınlar, sanatçılar... ve aydınları halktan koparabilirsen...

— *Tehlike giderilmiş olur.*
— Bertaraf edilir. Peki bu nasıl olur? Aydınların top-

lumsalcı yazmasını önlersin. Biçimi öne çıkarırsın, içeriği yok edersin, oyuna dönüştürürsün. O zaman araç, amaç haline gelir. Adam, "Ben bu harfin yerine bu harfi koydum... Kırmızının yanına maviyi koydum..."la büyük dahi olur. Böyle lanse edilir, böyle gösterilir; önümüzdeki örnek budur artık. Ve halkın da bu örnekten, ondan uzaklaşması sağlanmış olur.

Halk kendi başına kaldığı zaman çabalıyor ama gerçek sentezi yapamıyor. Bunun en güzel örneği bizde 'arabesk müzik'tir. Arabesk müzik halkın yeniyi yaratma çabasıdır, kendine uyan yeniyi yaratma çabası. Eğer bestecilerimiz atonal düzeye geçmeselerdi, arabesk müziğin yerine daha başka bir şey yaratabileceklerdi.

Şimdi şiir bu halde yazılıyor, resim bu halde yapılıyor, roman böyle kuruluyor; hep yabancı, ille yabancı. Çünkü aydınlarımız kendilerini şimdi Fransız, İngiliz, Amerikan sanıyorlar. Halbuki oraya gittikleri zaman da orada ciddiye alınmazlar.

— *Peki, bunun sonucunda sizce nereye gidilecek?*

— Ben sonuçtan her zaman ümitvarım. Bizim çok büyük bir tarihimiz var. Bizim kendi aydınımız kalkıp, Türkiye'yi Arjantin'le mukayese ediyor; düşünebiliyor musun?! Arjantin'in bundan önceki tarihi sömürge; sen ömründe sömürge olmamışsın! Dünyanın en büyük imparatorluklarından biriydin yahu... Böyle bir kıyaslamaya nasıl girersin! Bu, 1919'da Türkler kaybetti, demekle eşittir. Hayır, 1919'da Türkler kazandı. 1919'un o kadar kötü koşulları altında kendi izzeti nefsini kurtaran ve millî beraberliğini pekiştiren bir millet, bugünün şartları içerisinde haydi haydi yol alabilecektir.

Türkiye'nin gücünü fark ettikleri içindir ki, dışarıdan baskı yoluyla bizi küçültme çabasındalar. Eğer kafamızı toplayıp, bu toprağın tarihiyle ve insanıyla birleşebilirsek, sahte aydın numaralarına tenezzül etmezsek, başarmamak için hiçbir sebep kalmaz. Yine aynı basit örneğe döneyim: Amerika pizzayla hamburgerden medet umuyor, biz onun önüne 'sofralar' açabiliriz. Buna mani olan aydınımızdaki aşağılık kompleksidir. Bizi kültürsüzleştirmek istiyorlar ve buna razı oluyoruz. Önce seni kültüründen soğutur, onu küçük görmeye alıştırır; ondan sonra da kendi kültürüne hayran eder ve seni kullanır. 1940'tan itibaren bu sıkıntı içindeyiz.

— *Ekonomik sıkıntısı...*

— Ekonomik sarsıntı, onların yarattığı ekonomi! Halk üzerinde uygulanacak baskının bir parçası ekonomik sıkıntı. Türkiye'deki sıkıntı, özellikle medyanın kışkırtması yüzünden. Medya korkuya sevk ediyor, insanlar korkmuşlar. Bir kısmının parası var, tutuyor, kullanmıyor. Tabii o yüzden bir sıkıntı oluyor. Bir kısmı var, korkudan işçi çıkarmış, batarım diye. Bütün bunların getirdiği ciddi sıkıntılar var, var olan siyasetin sayesinde.

Ben, Türkiye'nin geleceğini hiçbir zaman kötü görmedim. Her zaman söylediğim gibi, önemli olan, 'ulusal bir sentez' çıkarmak. Batı'yı itelim mi? Hayır efendim. Sadece Batı'nın acentası olmayalım. Batı'ya toptan kendini kaptırdın mı, burada, kendi ülkende onun hesabına çalışıyorsun.

Hayatım boyunca iki sebepten antiemperyalist oldum. Birincisi, çok basit, ben eğer Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nesilden çocuğuysam, eğer ailem bir işgalden kurtulmuşsa, antiemperyalist olmam kadar doğal ne olabilir. İkincisi, on altı yaşımdan beri sosyalistim,

yani işin başından antiemperyalist bir tavır içindeyim. Bir de, hep halktan yana olmayı benimsemişimdir. Halktan yana ve antiemperyalist bir tavır içinde, ne kadar sofistike, ne kadar incelmiş olursa olsun, doğru yapılırsa edebiyatın, sinemanın, resmin halk tarafından benimseneceğine inanmışımdır.

— *Çok karmaşık bir eserin de...*
— Evet, buna kesinlikle inanmışımdır.

— *Sizin bu görüşlerinize nasıl yaklaşıldı?*
— Ben 1946'dan itibaren adı ortada olan bir yazar oldum, bir sanatçı oldum. Aşağı yukarı 1980'lere kadar sürekli yok sayıldım. Aleyhimde sayısız yazı yazıldı. Ancak 1980'lerden sonra bir iltimas başladı. Yahu bu adam galiba fena değil, gibisinden bir şey oldu.

80'lerde, 90'larda benim lehime bir hareket gelişti. Fakat bu hareketin çok dikkate değer bir özelliği vardır. Bu hareket, Attilâ İlhan'ı 'aşk şairi' olarak ele alır. Aşk şairi olarak tanıtır ve başka konulara yaklaşmaz. Şiirimin toplumcu tarafını görmez, romancılığımdan, fikriyatımdan hiç söz etmez. Bunları yok sayar. Bunları karıştırırsam, tatsız şeyler çıkacak gibisinden bir düşüncesi vardır.

O kadar ki, benim en az satan şiir kitabım *Tutuklunun Günlüğü*'dür. İsminden dolayı, fazla politik... Bu tavır, 90'ların sonuna doğru değişmeye başladı. Çünkü o zamana kadar ciddiye alınmayan düşüncelerime, bazı insanlar sahip çıkmaya başladı. O zaman iş enikonu ciddileşti. Şimdi yeniden aleyhimde bir hava yaratılma çabası var. Bu daha da artacaktır. Ama bunlara alışkınız, bunlar hep yapılmıştır.

Burada bütün mesele, doğru lafın doğru zamanda

söylenmesidir. Bunu yaptığım sürece de korkmam... Peki, bütün bu ömrün özeti nedir? Ömrünü bir suç gibi ayarlayacaksın; çünkü herkesinkinden farklı bir yolda gitmek zorundasın. Dünü ve yarını kendi içinde hissetmediğin sürece, sanatta hiçbir yere gelemezsin ve kimseye de on paralık faydan dokunmaz. Gazi'nin dediği gibi, bir sanatçı, doğacak günün ışığını ilk önce hissediyorsa, alnında hissediyorsa, korkmasın. Her zaman düşünürüm: Çok büyük sanatçılarımız olmuştur. Fakat halkın yaşattıkları, hep o ışığı ilk hissedenlerdir. Onların üstünde duruyorlar, bilerek bilmeyerek. Belki de okumadan, okuyamadan...

— *Bir sezgiyle...*
— Bir sezgiyle... Çünkü bu sanatçılar bir kaderi anlatıyorlar, ülkenin, ülke insanının kaderini. Onu anlattığın zaman yaşıyorsun.

Şimdi, ben yaz başında Çeşme'ye gittim. Çeşme'yi 1930'dan beri bilirim. O Çeşme'yle bu Çeşme arasında ne kadar büyük bir mesafe var, neler olup bitmiş, inanılmaz! Yahu bunu kim yazacak? Türk yazarları bunu yazmazsa kim yazacak? Yalnız Çeşme de değil, her yer için. Halikarnas Balıkçısı o zamanki Bodrum'u yazmış. Peki şimdikini kim yazacak? Senden başka kimse yazmadı.

— *Hatta benim anlatmaya çalıştığım Bodrum da yok artık. Hâlâ bir bakirlik, masumiyet vardı o zaman.*
— Ülkede inanılmaz değişiklikler yaşanıyor, ülke insanının kaderi üzerine büyük oyunlar oynanıyor; yazarlar neler yazıyorlar, dehşete düşmemek elde değil. Yahu sen nerede yaşıyorsun? Bunu böyle götürmelerine imkân yoktur.

Meraklısına ek sorular...

— *Daha özgül, spesifik bir soru sormak istiyorum:* Duvar*'dan bugüne Attilâ İlhan'ın şiiri ne gibi değişimlerden geçti? Nereden nereye yol aldı?*

— Tuhaf gelecek ama, benim şiirimde görülebilecek bütün açılımlar başlangıçtan beri bende vardır. Başlangıçtan itibaren, şiirimi yaparken, aşağı yukarı iki ya da üç temelden hareket etmişim. Çok genç yaşımda, babamın da etkisiyle, divan şiiriyle haşır neşir olmam bende ayrıca bir merak uyandırmıştı. Divan şiiri üzerinde bir hayli çalışmıştım. Bir kere, akşamları babama şiir okuduğum için, doğru okuma çalışması oluyordu ve vezinleri öğreniyordum. Neticede bende 'ritm' duygusu gelişti, ritme sahip olma eğilimi duydum.

Türk halk şiiriniyse her iki yönden tanıyordum. Birincisi, Anadolu'da bulunduğumuz dönemlerde, birçok yerde, resmen bağlama çalarak şiir söyleyen nice ozan dinledim, gördüm. Bir geleneği sürdürüyorlardı. İkincisi, halk edebiyatı antolojileri vasıtasıyla, bu söylenen şiirlerin orada olduğunu görünce çok etkilendim, merak sardım. Artık hem divan şiiri vardı, hem halk şiiri.

Toplumculuk eğilimim dolayısıyla Nâzım'ı keşfettim. Nâzım'dan müthiş etkilendim. Daha önceleri, sanırım bu söyleşilerimiz sırasında konuştuk, Ilgın'da, Ayşe öğretmenin verdiği kitaptan Faruk Nafiz'i, Necip Fazıl'ı, Ahmet Muhip Dıranas'ı tanımıştım. Yaşım itibariyle çabuk etkileniyordum. Hepsinden de bir şeyler katarak, bir şeyler yazıyordum kendime göre. Fakat ortaya çıkışım bunların hepsini gösterebilecek şekilde olmadı.

Ortaya çıktığım sıralarda, bizim toplumcu kesim ıs-

rarla halk edebiyatı üzerinde duruyordu. Bunu, Ömer Faruk'tan biliyordum. O sıralarda bu tarz şiirler yazıyordum. *Gâvur Dağlarından Rivayet* tamamıyla bizim klasik tarzları düşünüp, koşma tarzından çıkarılıp, serbest vezin içerisinde verilmiştir; tabii Nâzım Hikmet'ten ve toplumcu şairlerden etkilenilerek, yararlanılarak.

Başlangıç böyle olunca, benim hep böyle şiirler yazacağım zannedildi. Nitekim kısa bir süre sonra öbür şiirler çıkmaya başlayınca, "Bu nereye gidiyor?" dediler. Halbuki o şiirler *Duvar*'dan önce, *Gâvur Dağlarından Rivayet*'ten önce *Gün*'de yayımlanmıştı. O şiirlerdeki hava daha ziyade hece vezni havasında, Nâzım'ın ilk şiirlerinin taşıdığı havaya benzer. Sonra şiirimi geliştirdikçe, becerebildiğim şeylerin çeşitli denemelerini ortaya çıkartmakta sakınca görmedim.

Şaşırdığım şu olmuştur: Bizdeki şairlerin çoğunda çeşitlilik yoktur. Bir veya iki çeşit içerisinde gider şiirleri... Bana sorarsan, bendeki büyük değişim, divan tarzındaki şiirlerimi yazmaya karar verişimdir. Bu karar 1960'lı yıllara doğru oldu, o zamana kadar buna cesaret edemedim. Çünkü divan hususunda kafamda her şey netleşmemişti. Yani divan şiirinin toplumcu izahını nasıl yapmak gerektiğini tam kestiremiyordum. Anlaşılan, metoda hakimiyetim o yıllarda belirli bir yere gelmiş.

Bunun üzerine, özellikle halk edebiyatını kabul edip divan edebiyatını reddetmeyi çok yanlış bulduğumu açıkladım, divan edebiyatının reddedilemeyeceği görüşünü öne sürdüm. Her ikisinin de aynı altyapıdan gelmiş olması esasına dayanarak bunları belirttim. Ve divan sesini kullanmamızın gerektiğini, aksi halde kendimizi halka mal edemeyeceğimizi söyledim.

— Halka mal olmaz derken neyi söylemek istediğinizi biraz açıklar mısınız?

— Şunu söylüyorum açık olarak: Çünkü bizim Türk şiiri, hem halk hem divan, geniş ölçüde divan musikisiyle bağlantılı sanatlardır. Divan musikisinin sesleri, özellikle aruzda karşımıza çıkar. Şimdi hal böyle olunca, yedi yüz, sekiz yüz sene bu şiirlerle, bu seslerle, bu musikiyle hemhal olmuş bir toplumda, hep söylüyorum, ezanından ninniye, seyyar satıcının bağrışına, hatta dilencinin dilenişine kadar o sesler yansır, yansıyor. Şimdi bu ahengi, bu ses tonunu işittiği vakit bizim halkımız kulağını diker. Çünkü bu, onun 'geleneksel' sesidir, bunu iyi biliyor. Eğer kendi milletinin şairleri bundan uzak durur, bunu gündemde tutmazlarsa, halkın onlarla ilgilenmesi mümkün değildir.

Bu düşüncelerimi ilk olarak yazdığımda bir hayal gibi, spekülasyon gibi görünüyordu. Fakat netice iddiamı doğruladı. O sesi, uzaktan da olsa taşımayan şairleri, Türk halkı benimsemedi.

— Söyleşilerimiz boyunca, edebiyat çevrelerinden hep uzak durduğunuzu, hatta çoğu kez bu çevrelerin size karşı çıktığını, sizin de onlara karşı çıktığınızı konuştuk. Olumsuz yöndeki eleştiriler için ne söyleyeceksiniz? Size yönelik olumsuz eleştiriler içinde hak verdikleriniz de oldu mu?

— Başlangıç yıllarımda, garip bir 'derhal cevap verme' reaksiyonum oluyordu. Yani herhangi birisi kalkıp benim yazdığım bir şeyi eleştirirse, ben derhal cevap yazıyordum. Hem ne kadar derhal biliyor musun, yazıyı okur okumaz!

— *Gençliğin getirdiği bir tepki miydi?*

— Gençlikle beraber toplumculuğun da getirdiği bir şey. Olumsuz yazılar genellikle o istikamette geliyordu: Ne yapmaya çalışıyor, komünist, vatan haini filan; böyle laflarla beraber geliyordu. Böyle olunca, benim de bir tepki göstermem icap ediyordu. Ama zaten o zamanki mantığım içinde 'kavga' etmek bir mücadele şekliydi. Nâzım'ın nesirlerini bir yerlerden bulup okumuştum; davayı dile getirebilmek için kavgayı gerekli buluyordum. Yani ben kendi başıma yazarken de birilerine bulaşıyordum. Ben bulaştığım için de bir cevap geliyordu. O cevaba ben bir kez daha bulaşıyordum.

Böyle tartışmalar vardı. Bu yazıların bir kısmı sonradan İbrahim Oluklu tarafından toplanarak *Attilâ İlhan'ın Tarih Öncesi* isimli kitapta yayımlandı. Ne müthiş kavgalar etmişiz! Benim bayağı tepkisel bir yanım vardı başlangıçta. Ve bu, beni fizik olarak da etkilerdi, cevabı yazıp bitirinceye kadar bayağı öfkelenirdim...

Zaman içerisinde tabii ki tavsadı. Sonra sonra, bazen üzerinde bile durmamaya başladım. Cevap vermeye ihtiyaç duymadım hatta... Ama 'toplumsal gerçekçilik' tartışmaları sırasında her şeyi yanıtlamışımdır. Çünkü orada buna kendimi mecbur hissediyordum. İdeolojik bir uygulama söz konusuydu. Şöyle ki: Kendime göre, diyalektik materyalizmden hareket ederek, Türkiye'nin şartları içerisinde toplumsal gerçekçi bir sanat olmasını savunuyordum. Bunun nasıl olabileceğini, hem sağa hem sola, bilimsel olarak kanıtlamak mecburiyetinde görüyordum kendimi.

Bu yüzden eserlerime gelen eleştirilere de cevap vermişimdir. Nitekim, dediğim gibi, *Mavi*'cilerle temas da Ahmet Oktay'ın *Sokaktaki Adam* eleştirisine cevapla başlamıştır. Ahmet bir eleştiri yazmıştı; ben

onun cevabını Marksist açıdan çok doğru bulmadığımı söyleyerek yazmıştım, olay böyle başladı. Yıllar geçtikçe bu tepki git git zayıfladı.

Zayıflamasının sebebini iki türlü izah edebilirim: Birincisi, eleştiriler gittikçe benim tutturmak istediğim düzeyin altında kalıyordu. Mesela hem ekonomik, hem tarihî, hem sosyolojik, hem psikiyatrik bir sürü düzlemin iç içe geçtiği bir romana, biri kalkıp Attilâ İlhan aşk romanı yazmış derse, buna verilecek cevap vakit kaybıdır. İkincisi, toplumsalcı bir çerçevede hareket etmek isterken, karşı tarafın o meselelere hiç yanaşmayıp, kasıtlı biçimde küçümseme çabası içine girdiğini görüyordum. Buradaki tutum beni zaten ilgilendirmiyor...

— *Olumsuz eleştirilerden yararlandığınız hiç olmadı mı?*

— Olmuştur. Bazı eleştirilerde onların söyledikleri, fakat kenarda köşede kalmış bir söz birden dikkatimi çeker. Demek yanlış anlaşılıyor, yanlış sonuç veriyor derim. Etkilenir ve meseleye yeni baştan eğilirim.

Dahası, hatayı kabul etmek huyum vardır. Eleştirel düzeyde yaklaştığınız takdirde, toplumsal şiiri propagandaya asla indirgememek gerekir. Bunu kendi şiirimde fark etmişimdir. O zaman şiir, şiir olmaktan çıkıyor. İlk şiir kitaplarımda, bazı şiirlerde görünen ve sırıtan bir propagandacılık vardır. Bundan vazgeçmişimdir. Yani yol aldıkça birtakım sorunlara başka türlü yaklaşılıyor...

— *Gelelim 'imge'ye. Attilâ İlhan, imgenin üzerinde her zaman durdu.*

— Başlangıçta imge meselesinin altında benim 'Marksist' diyebileceğim bir bilincim kesinlikle yoktu.

Zaten olamazdı, böyle bir eser bulmak mümkün değildi, böylesi bir eseri okumak mümkün değildi. İmge nedir, onun hakkında en küçük bir fikrimiz yoktu.

Ne var ki, benim şiirim başından beri imgeyle haşır neşir. Bu nasıl oluyor? Çünkü benim belleğim 'görsel'. Şiir yazarken yararlandığım benzetmeler, diğer unsurlar hep görsel oluyor, öyle oluşuyor. Ayrıca, sanata hevesimde çok küçük yaştan itibaren sinemanın çok büyük rolü var. Sinemada imgeler her zaman çarpıyor, belleğimde iz bırakıyordu. Sonra onlara benzer imgeler türetmek gibi bir eğilim başladı.

Bunun böyle olduğu yalnızca şiirime değil, düzyazıma bakınca da anlaşılır. Düzyazımda da böyle bir imge var. Çünkü orada da yeni bir sinema yapıyordum kendime göre... Sonraları Nâzım'ın şiirlerini okuyunca, imgelemin ağırlığını hemen hissettim. Çok güzel imgelerle yazar Nâzım. Diğer toplumcu şairler içerisinde de, imgesele açık olanlara daha çok yakınlık duydum. Sözgelimi A. Kadir'le Niyazi Akıncıoğlu, bana Rıfat Ilgaz'dan daha çok çarpıyordu. Rıfat Ağbi Garip'çilere yakındı, söz şiiri yazıyordu. Halbuki A. Kadir imge şiiri yazıyordu. Ömer Faruk da imge şiiri yazıyordu.

Ve biz bunu Faruk'la konuşmuştuk, 'imge' kelimesini henüz kullanmadan. Rıfat Ilgaz niye böyle yazıyor, diye konuşmuştuk. Faruk bana Rıfat Ilgaz'ın eski şiirlerini göstermişti; Edebiyat-ı Cedide, Cenap tarzında, eskiden imgelerle yazılmış şiirlere benziyor. Faruk, "bu havadan kurtulmak için böyle yazıyor..." demişti. Tabii, Rıfat Ilgaz'daki söz şiiri düşkünlüğünde hiciv de rol oynamıştır...

İmgenin Marksist sanatın temelinde var olduğu düşüncesine varışım, Fransa'da olaya ciddi şekilde eğilişimden sonraya rastlar. Bütün Marksizm, ekonomik

gelişmelerin üstyapı sayılan diğer kurumlara yansıması şeklinde ele alınabilir ki, bu, tam bir imgedir. Aşağıda ekonomik birtakım işler oluyor, bunlar topluma yansıyor, toplumdan psikolojiye, oradan bireye yansıyor, bireyin psikolojisine... Bunlar imgeden imgeye gidiyor.

Plehanov imgeyi enine boyuna ele alır: Nasıl değerlendirilmelidir, sanatçı nasıl kullanmalıdır? Bunu, ilk önce, düşünceyle sanat arasındaki bir ayrıma bağlayarak yapıyor. Düşünce, anlam (mantık) kategorileri içinde ifade edilir. Halbuki sanat imgelerle ifade edilir. Sanatta anlam kategorilerini aynen kullanırsan, estetik heyecan olmaz. Estetik heyecanın olması için, mutlaka imgelerle ifade edilmesi lazım. O zaman imge nedir? Teşbih mi, benzetme mi, bunların dışında bir şey mi? Tek başına alırsan bir benzetme veya istiare. Bir teşbih de imge olabilir. Ama burada imgenin kapsamı o kadar dar değildir. İmge, görüntüden farklı bir şeydir.

— *Binlerce görüntünün süzülmüşü...*

— Derinlik, yorgunluk var. Onun için imge, bir estetik bileşimdir. Eski dilimizde muharrirle edip arasında önemli bir fark vardı. Edibin anlatımından, muharrirde rastlanılamayacak bir estetik heyecan duyulur. Şiir de büsbütün böyledir. Şiiri imgeden kopardığın zaman düz, iki boyutlu bir şiire düşüyorsun.

Rıfat Ilgaz'ın söz şiiri yazdığını söylemiştim. Aslında Garip'çiler bunları yapmak için yola çıkmışlardı; teşbihten, benzetmeden, şundan bundan, hepsinden ayrılıyoruz, hepsini bırakıyoruz diyorlardı. Sonra eleştirel gözle bakınca şaşırdım: Oktay Rifat'la Orhan Veli'de çok imge var. Melih Cevdet'te çok daha az ama, onda da var. Aksini söylemelerine rağmen imgeden yararlanmışlar. "Rakı şişesinde balık olsam" mıs-

rı bile bir imge aslında. Yani imge, sanatın bütün dallarında büyük rol oynuyor kesinlikle.

— *Şiirimiz üzerine yazanlar arasında, imgenin, Ahmet Haşim'den sonra İkinci Yeni'ye kadar aradan çekildiğini ileri sürenler de var...*

— Hiç olur mu! Toplumcu şiir oldum olasıya imgeyle geliyordu. Demin de söyledim, Rıfat Ilgaz'ın dışında. Sonradan İkinci Yeni içinde yer almış arkadaşlardan Ahmet Oktay, Yılmaz Gruda toplumcu bir şiir ardındaydılar ve Ahmet Oktay, Ahmet Arif havasında yazardı. Ahmet Arif'in imgesiz yazdığını söylemek için çılgın olmak lazım.

Vaktiyle yazdığım ve Asım Bezirci'nin de altını çizdiği gibi, imge toplumcu şairler tarafından, zaten kullanılmaktaydı. Bunu nasıl reddedebilirler, şiirler ortada. Toplumcu şairler imgeyi muhtevadan soyutlamıyorlardı. Halbuki sonraki dönemde biçimci bir şiir yazmak hevesine düşüldü. Bunda, toplumcu şairlerin uğradıkları baskıların yarattığı bir çekincenin de payı vardır. Muhteva ortadan kaldırıldıktan sonra, tepesi aşağı çevrilmiş bir imge ortaya çıktı. Bunun da Türk şiirine sadece zararı dokundu.

— *Şimdi yine bazı saptamalarda, Attilâ İlhan'ın, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin yayımlanmamasından doğan 'boşluk'tan yararlandığı söylenmiş.*

— Çok kötü bir saptama. Hatta çok ciddi bir hakaret var. Hakaret bana değil; buradaki hakaret, toplumcu şairlere. Böylesi bir saptama, Türkiye'deki toplumcu şairleri yok saymakla eşanlamlıdır. Nâzım'ın bıraktığı boşluk diye bir şey yok. Nâzım'ın bıraktığı boşluk elbette doldurulamaz. Ama o dönemde toplumcu şiir

yazan çok şair var, o şiirlerinden dolayı da başlarına gelmedik bela yok.

İşte bu adamları yok saymış oluyorlar! Halbuki o adamlar şiirlerini yazıyorlar, kitaplarını bin bir güçlükle yayımlıyorlar, sonra ya hapse giriyorlar, ya sürgüne gönderiliyorlardı. Ama yine yazıyorlar, yılmadan yazıyorlardı. Bu şairlerin hepsini böyle yok saymak, onlar 'boşluk'muş da, ben bu boşluğu tek başıma doldurmuşum gibi meseleyi çarpıtmak, olacak iş değil!

Nâzım Hikmet'in değeri kimseyle ölçülmez. Ama bu demek değildir ki, onca şairi görmezden gelelim. Onlar eziyet çekmişlerdir ve mücadeleden dönmemişlerdir. Büyük bir mücadele ve bedeli neyse ödediler... Eğer 40 kuşağını görmezden gelecekseniz, ki ben, o kuşağın ikinci takımından bir şairim, bu kuşağın çabasını görmezlik edecekseniz, bunun adı eleştiri filan olamaz!

Ben, toplumcuların arasında, toplumcu şairlerin desteğiyle var olabilmişimdir. Hele içlerinden bir tanesi doğrudan doğruya ustamdı, öyle oldu.

Benim, İkinci Yeni konusundaki itirazlarımı ciddiyetle araştırmayanlar, şahsî bir tavır güttüğümü sanıyorlar. Ben, hangi şartlardan, imkânlardan yola çıkarsam çıkayım, toplumcu şiirin peşindeyim. Geliştirdiğim çaba budur. Görgü, gözlem, bilgi, izlenim, duygu, bütün bunların hepsinde...

— İkinci Yeni konusundaki tutumunuzu hep biliyoruz. Bu konuda bir kitabınız da var. Bugün dönüp baktığınız zaman İkinci Yeni'den Türk şiirine bir şey gelmedi diyebilir miyiz?

— İkinci Yeni'ye olumsuz eleştirilerim, birçok yetenekli şairin yok olması dolayısıyladır. Eğer İkinci Yeni olmasaydı, o şairler belirli bir yönde güzel şiirler yazabi-

lecekler, birçok şey getireceklerdi. Onların içinde tanıdıklarım vardı; onlardan, yeteneklerinden çok şey beklerken İkinci Yeni'ye kapılıp, bir müddet o anlaşılmaz şiir içerisinde, labirentlerde dolaştıktan sonra ya gerçek şiire döndüler, yahut –ne yazık ki– kaybolup gittiler.

Şiir aramazsanız bir şey olunamaz. Çünkü şiirin ilk doğduğu andan günümüze kadarki aşamasında, sıradağlar gibi birbirini izleyen ünlü dünya şairlerinin hangisine bakarsan bak, hepsinde şiiri şiir unsurları içinde aramış bir tavır vardır. Nâzım'da da öyle, Yahya Kemal'de de. Sen Yahya Kemal'in yanına İkinci Yeni anlamsızlığını koyamazsın.

1940 kuşağından şimdi bile bir sürü şair sayabilirsin, oysa İkinci Yeni kuşağından kaç tanesi, hele o dönem şiirleriyle, şair olarak ortada kalabilmiştir... İkinci Yeni'nin böyle vahim bir noktalanması olmuştur. Çünkü Türk şiirinin tamamıyla kalabalıktan soyutlanması ve marjinaliteye kayması ciddi bir yanlış olmuştur. İkinci Yeni'den önceki, bırak toplumcuları, daha bireysel çizgideki şairleri alalım, hepsi eleştirel gerçekçiydiler. İşte Cahit Külebi, işte Behçet Necatigil. Onlar, halkla bağı koparmadılar, halktan yanaydılar ve halk onları okumuştur.

Sonra tabii başka bir mesele var: İkinci Yeni'ye başka formasyonlarla gelen şairler var. Bunlar İkinci Yeni olmaya çalışmışlardır. İlk şiir kitaplarını okudun mu, bambaşka şiirlerle karşılaşırsın. Cemal Süreya da böyledir, bazı başka şairler de. Bir kişi hariç, o da Ece Ayhan'dır.

Ece Ayhan'ın formasyonu farklıdır. Onu ilk yayımlayan benim, bu yüzden biliyorum. Ece'nin ciddi bir şair olduğu düşüncesindeyim. Başka bir söyleyişle geldi, aksini söyleyemeyiz. Bu yüzden sahiciydi.

Tabii Cemal Süreya çok iyi bir şairdi. Ve formasyonu yalnız şiir için değil, pek çok şey için elverişliydi. Fakat ne yazık ki, İkinci Yeni yanlışına düştü. Yine de birçok şiirinin kalacağını düşünüyorum. Çünkü Cemal Süreya o anlamsızlığın içinde 'anlam' geliştirmesini başarmış bir şairdir.

İş o hale gelmişti ki, o zamana kadar kimsenin kullanmadığı bir kelimeyi buluyordun, onun etrafına bir örgü örüyordun ve bu, bir şiir sayılıyordu. O şiirlerden hiçbiri yaşamıyor bugün.

Bence, iyi şairin yeniliği, kendi şiirini geliştirmekle olur, kendi şiirini inkâr etmekle olmaz. Kendi şiirini inkâr ettiğin andan itibaren ne öncene yaranabilirsin, ne sonrana. Sen, kendi şiirin içerisinde bir senteze ulaşabilirsen, doruğa da çıkarsın. Aragon'dan Nâzım'a birçok örneği var. Aragon'un ilk şiirlerini düşün, sürrealist şiirler; son şiirleri çok farklıdır. Fakat hepsi aynı çizgi içinde gelişmiştir. Bunu kimse düşünmedi Türkiye'de.

O kadar ki, mesela Oktay Rifat benim için birinci sınıf şairdir. Ama İkinci Yeni dönemi içindeki şiirlerine hep şaşmışımdır. Oktay Rifat üretici bir şairdi, duygusu çok farklıydı. Sonradan kendi şiirinin çizgisine dönünce çok güzel şiirler yazdı. Bunlar, bugün de herkesin çok büyük bir zevkle okuyacağı şiirlerdir. Ama İkinci Yeni sırasında yazdığı şiirler için aynı şeyi söyleyemem.

Mesela İlhan Berk... *İstanbul* kitabını kimse düşünmüyor. İlhan Berk orada toplumcudur, işe toplumcu çizgide başlamıştır. *İstanbul*'daki şiirlerini kimse ciddiye almıyor, bence en güzel kitabıdır. Eğer birtakım endişelere düşmeseydi, İlhan Berk'in şiiri bambaşka bir yolda ilerleyecekti. Ben, İkinci Yeni'ydi, şuydu buydu, bunların arkasında politik gelişmelerdeki yanlışlıkların

sonucunu görüyorum. Yani, Menderes diktası olmasaydı, İkinci Yeni olur muydu, pek emin değilim.

— Sizin eserlerinizde, özellikle romanlarınızda ve siyasal yazılarınızda İslâm kültürünün izdüşümlerini yakalıyoruz. Sizin kuşağınız ve sizden sonraki kuşağın sol eğilimli edebiyat adamları, böyle bir eğilimden uzak durdular. Sizi İslâm kültürüne yönlendiren sebepler neydi?

— Ben, maalesef, lise yıllarını Millî Şef döneminde okuyan öğrencilerdenim. O yıllarda, ortaöğretimde çocuklara yapılan telkin, Türkiye'nin ancak Avrupalılar gibi Yunan-Latin kökeninden bir kültür üretirse gelişebileceği yönündeydi. Bu, otomatik olarak, geçmişin reddi anlamına geliyordu. Türkiye'ye kendi kültürünün yeni aşamaları değil, başka bir kültürün içerisinde bir gelişme öneriliyordu. Daha da vahimi, bu, sanki Cumhuriyet'in başından beri böyle yapılmış gibi sunuluyordu.

Sarhoş padişahlar deniyor, sarhoş padişahlarla beraber bütün geçmiş inkâr ediliyor ve yeni bir kültürle yeni bir dünyaya açılacağımız kanısı uyandırılıyordu. Bunun içindeki doğruyu ve yanlışı ancak sonra ayırabildik; başlangıçta anlamadık. Klasik Türk musikisine 'meyhane müziği' denebiliyordu. Divan musikisi yok sayılıyordu. Nakıştan tut da minyatüre kadar çeşitli sanat eserleri hiç ciddiye alınmıyordu. Halbuki bunlar yüzyıllarca halkın emeğiydi ve halka gönül hoşluğu vermişti. Bizim tarihimizde niye resim yok diye kahrolunuyordu. Tam bir Batılılık esprisi hüküm sürüyordu.

Bunun saçmalığını anlayabilmem için Batı'ya gitmem gerekiyormuş. Çünkü Batı'ya gidince birden fark

ettim ki, öyle yekpare bir Batı yok. Herkesin kendi sanatı var, herkesin kendi sanatı da kendine özgü bir mantık içinde gelişiyor. Tarihi kimsenin inkâr ettiği yok. Kimse kendi tarihini tepeden tırnağa karalamıyor...

Bunları görünce, o zaman bizim yaptığımız yanlışı fark ettim. Daha önce de anlattığım Afrikalı dostlarım, kendi ülkelerindeki Batılılığı anlatınca, birdenbire bizimkiyle yüz yüze geldim. Ve tabii dehşete düştüm. Onlara bir metropol ülkenin sömürgesine empoze ettiği kültür politikasını, bizde 'bağımsız' bir yönetim kendi halkına empoze ediyor! Yani onlara, "Sizin Afrikalı bir kültürünüz yok, siz hiçbir şey değilsiniz, geçmişinizden bir şey çıkaramazsınız. Her şey bizim gelmemizle başlıyor!.." denmiş. Ve orada Fransızca konuşan, Fransızca yazan bir yerli nesil oluşturuluyor. Ve bunların bütün idealleri Fransa, bir an önce oraya kapağı atmak. Bize bakıyorsun, aynısı! Herkes bir an önce Fransa'ya gitmek havası içindeydi. Ressamından tut da, edebiyatçısına, heykeltıraşına Fransa'da birçok Türke rastlamıştım. Böyle bir hava içindeydik.

Tabii ki çok yanlıştı. Türkiye'ye dönünce, bu kez bizim geleneğimize sahip çıkanlarla temas kurmak istedim. Meseleye onlar nasıl bakıyorlar?.. Kitaplarını, dergilerini okudum... Baktım, onlar da aynen sömürgecilerin yanlışı içindeler. Yanlışları şu: Batı'dan, Avrupa'dan gelen her şey çok kötü! Bunlar gâvur, bunları istemiyoruz! Bizim kültürümüz bize yeter! Aman gâvurdan uzak duralım!..

Bunların ikisi de yanlış. Ve her ikisi de Batı tarafından dünyanın sömürgeleştirilmesi üzerine ortaya çıkarılmış kullanımlar, uygulamalar. Batı kendine mahsus kültürü 'evrensel' diye Üçüncü Dünya'ya empoze ediyor. Üçüncü Dünya, buna evrensel kültür diye bağla-

nıyor ve kendi kültürsüzleşiyor. Dahası, o 'dayatılmış' kültürün sömürgesi oluyor.

Mustafa Kemal Paşa, Tanzimat'tan beri düştüğümüz yanlışı çok iyi kavramış bir önderdi. Kültür politikasını o kadar geliştirmiş ki, Cumhuriyet, Tarih Kurumu'nu ve Dil Kurumu'nu kurarak işe başlamış. Dilimizi ve tarihi değerlendirmek istiyor; bunun üzerine bir metot, bir sentez olacak. Osmanlı'nın Arap olmadan, Acem olmadan önceki tarihimizle bağı kopuk. Nereden nereye gelmişiz, bu araştırılıyor. Sonra, dil baştan bu yana nasıl gelişmiş, hangi evrelerden geçmiş, nasıl geliştirebiliriz dili, böyle mi korumalıyız, onlara bakılıyor. Ve buradan geliştirilecek olan tarihî rasyonalizmin çerçevesinde bir kültür sürekliliğine ulaşılacak...

Türk ama 'çağdaş'... Türk ama çağdaş sözü, Millî Şef'ten sonra 'Türk ve Batılı'ya dönüşüyor. Türk ve Batılı olduğun andan itibaren, Senegal'in durumuna düşüyorsun. Bunu saptayınca, bizde sağın da solun da bu konuda yanıldığı düşüncesine vardım. Çünkü bizde sol, İsmet Paşa gibi düşünürdü bu konuda; görünen o ki, hâlâ öyle düşünenler var. Öbür taraf, yani gelenekçiler, sentez fikrini asla algılamıyorlardı. Onlar da kendi içlerinde ayrılıyorlardı: Bir kısmı, bugünkü şartlar içerisinde var olan edebiyatı aynen sürdürmek istiyordu. Bir kısmı bugünkü şartları da kabul etmeyip, tamamıyla eski edebiyatı sürdürmek istiyordu. Yani bir kısmı 'tutucu', bir kısmı 'gerici'.

O zaman, hiç olmazsa, kendi sanatımda, kendi imkânlarımca bir 'ulusal sentez' yapmam gerektiğini hissettim. Bu sentezi, aynen Batılılar gibi, 'millet kültürü' içinden çıkarmamız gerektiğini belirttim. Bu yolda galiba bir mücadelem oldu...

Bu kitaptan ayrılırken...

Attilâ İlhan'la *Nâm-ı Diğer Kaptan* için söyleşilerimiz bir yaz boyunca sürüp gitti. Bir yaz dediğim, aslında bu yaz. Ama şimdiden geçmiş yazlardan herhangi birine karışıp gidiyor.

Her cumartesi, bazen da hem cuma akşamları hem cumartesiler, Kanlıca'da buluşuyorduk. Kanlıca'da Çolpan İlhan'ın yazevi vardı. Cumaları Çolpan'la birlikte giderdik, Attilâ Ağbi vapurla gelmiş olurdu. Cumartesileri, öğleden sonra, tek başıma giderdim. Attilâ İlhan'ı rıhtımda bulurdum.

Söyleşilerimiz geç saatlere kadar sürüyordu. Büyük bir mutlulukla dinliyordum. Herkesin bildiği gibi, Attilâ İlhan 'tartışmacı' bir edebiyat adamı. Bizim söyleşilerimizde tartışmalar, sebepleri ve sonuçlarıyla, bir kez daha gündeme geliyordu. Ama bir yandan da, Attilâ İlhan'ı hayat hikâyesinin ortasında tanıma fırsatı buluyordum.

Ondaki 'Cumhuriyet ruhu' ve ulusal değerlere bağlılık; galiba en çok bunu deşmeye çalıştım...

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu yaz, benim için hayli mutsuz bir yazdı. Bireysel acılarınız kimi zaman öne geçebiliyor. Öteki bütün günlerin karamsarlığı silinsin diye hafta sonlarını beklerdim. Doğru Kanlıca!

Attilâ Ağbi anlattıkça, geçmiş yıllar, hem de ilk gençliğimin yılları gözümün önüne geliyordu. Belleğin bilmeceli bir çalışması var: Dinlediğimiz sözleri, okuduğumuz yazıları, gördüklerimizi biriktirirken, nasıl oluyorsa, şimdiki zamandan avladıklarıyla birlikte, birçok zamanın anılarını arka arkaya, hep ışık çakımlarında, apar topar sıralayabiliyor...

Teşvikiye'deydim, annem babam hayattaydı. Lise ikide Attilâ İlhan'a mektup yazıyorum; yanıttan umutsuzum. Geldi o yanıt! Yıllardan 1964, 65 falan olmalı. O mektubu gözüm gibi saklamıştım.

Derken yazarlığa adaylık dönemi. *Cumartesi Yalnızlığı*, *Pastırma Yazı* derken; Attilâ İlhan'ın *Dostlukların Son Günü*'nün yayımlanması için harcadığı çabayı bir kez daha hatırlıyordum. Genç yazarlara yol açma konusunda böylesine istekli, adeta tutkulu çok az edebiyat adamı tanıdım...

Bazen Kanlıca'nın 'pitoresk'i gözümü alırdı. Yaz günlerinde, yaz akşamlarında. Uzaktan bir gemi geçip gider, dalgalar rıhtımda çatlardı. Yelkovankuşları bir o yöne, bir bu yöne gidip gelirler, hiç usanmazlardı. Kendi hayatımı yelkovankuşlarının gidip gelişine benzetir, içlenirdim.

Dinledim: Kasetlerde ince esintinin sesi, suların fışırtısı var. Yaz böylece geçmiş. Fışırtılar, onulmaz bazı acıları söyleyip durmuş. Ve Attilâ İlhan'ı dinlemişim.

Attilâ Ağbi'nin gündelikten öteye çağıran, boyuna ilerisi için, daha güzel, daha paylaşılabilir günler için bizi çalışmaya, üretmeye alıp götüren tutumu, o günlerimde tek dayanaktı.

Bir başka mektubu hatırlıyordum. Yine Teşvikiye'deki evdeyim, annem ve babam ölmüşler; Attilâ İlhan, bir kitabı 'belki' üç-beş kişi için, üstelik yakından ta-

nıdığımız kişiler için yazdığımızı ve o kişilerin yazdıklarımızı çoğu zaman hiç okumayacaklarını, asıl okurların ise tanımadığımız, tanımayacağımız insanlar olduğunu söylüyor mektupta. "Yalnızca çalışmak, yazmak kurtarır..." diye bir tümce de var.

Teybe ya yeni bir kaset koyuyorum, ya da kasetin öteki yüzünü çeviriyorum. Dediğim gibi, yaz, Kanlıca, deniz, gereksiz bir açgözlülükle alınmış lüks tekneler, Kanlıca koyunun öteki ucunda balık tutan, yoksullukları uzaktan bile ayırt edilebilen insanlar... Deniz fışırdıyor. Bitişik yalının bahçesinden manolya kokusu... Yalnızca çalışmak diyordum kendi kendime.

Nâm-ı Diğer Kaptan'ın söyleşileri boyunca bunları, bu duygularımı Attilâ Ağbi'ye anlatmadım. Şimdi burada ilk kez söylüyorum.

Selim İleri
Şişli, Ocak 2002

⇔

BU KİTAP İÇİN
KÜÇÜK ANTOLOJİ

Balıkçı Türküsü

Mavi dudaklarında denizin
Çıplak bacaklı balıkçıların türküsü...
Dalgalar türkümüzü söyler!
Yeni bir gün doğuruyorken dünya,
Sabah yıldızının ışığında
Ağları kurutalım çocuklar!
Balıkçılar, hey! balıkçılar
Denize vererek uykularını
Dalgaları kırıp devirerek
Toplar gümüş pullu balıklarını
Denizin!
Sisli ufkundan sabahın
Türkülerimizle
Uçar gibi geliyoruz:
Ağları ilk ışıklarda kurutalım çocuklar.

Yeni Edebiyat Gazetesi
1 Birinci Teşrin 1941, sayı 23

Bahçe: Güzel bir kasaba

Bahçe (Hususi) – Bahçe uzun zaman uyumuştur fakat bugün kazada bir kalkınma görülmektedir. Kaymakam ve Belediye reisinin beraberce çalışmaları kazanın atisi hakgında iyi ümitler vermektedir. Sayın kaymakamdan öğrenildiğine göre istasyon yolundaki köprünün tamiri, Valimiz Eyidoğanın himayeleri sayesinde önümüzdeki bahara başlıyacaktır.

Bahçe arazisi kesif ormanlarla kaplıdır. Memleketimiz için ayrıca bir servet sayılan ormanların kazaları dahilinde bu kadar bol olması sebebiyle Bahçeliler ne kadar sevinse azdır.

Ya o ayran suyu Ya o barrak ve içimi fevkalede tatlı olan su...

Ve bir de Bahçelilerin dileği Bahçede mektep evet bahçede bir okul vardır. Vardır ama o kadar harap ve eskidir ki, onu mektepten saymak bile doğru değildir. Kaymakamcılıkla yeni bir okul tahsisatı olarak 5000 liralık bir paraya ihtiyaç gösteriyor. Hususi idarenin yapacağı Bahçelileri sonsuz derecede memnun edecektir, Kültür sever valimizin bu noktayı önemle takip edeceğinden eminiz.

Bahçe uyur, uyur uyanır... Karderesi durmadan akar ve Bahçeliler onlara yeni haberler ve medeniyet kokusu getirecek olan postayı bekler, beklerler...

Attilâ B. İlhan, 3 Birinci Kanun, 1943

cebbar oğlu mehemmed

–1946 şiir armağanı ikincisi–

kaman cıvarına bahar gelince
yıkılır ovadan apdal çadırları
yücesinde pâre pâre duman tutmuş
düdüldağ'ın yaylâsında mekân kurulur
hoş gelmişsin evvel bahar
nisan ayı içinde donanır dağlar
donanır yeşilinden alından
istasyon deresi kabarmıştır
hacıdağ'ın selinden
dağlar sıra sıradır eylim eylim
dağlar uzanır bir uçtan bir uca
dağlar bir birinden yüce
yamaçlarında kireç yakılır
bir ömür boyunca kahrı çekilir
kimse anlamamış sırrını hikmetini
bu bereket nerden gelir
başınızdan duman eksilmesin gâvurdağları
siz hikâyet eylediniz bana
bahçe kazasının kaman köyünden
cebbar oğlu mehemmed'in hikâyesini

yılların yücesinden şöyle bir seyran edelim
bir avuç toprağıma çöreklenmek için
yürümüş selâmsız sabahsız
destursuz girmiş memleketime
yedi çeşit frenk askeri
uğursuz bir hava çökmüş
üstüne memleketimin
uğursuz ve karanlık
çocuklar gülmemiş artık
sessiz sessiz ağlamış analar
oduna giderken vurulmuş
ve yahut harman yerinde
avuçları buğday kokan delikanlılar
ve nice gâvurdağı kızlarının
birer birer ırzına geçilmiş
yalvarmış ihtiyarlar allah'a
–rivayet şöyledir kim–
dumanlı bir güz akşamı
şu mor dağlar efendim
destur demiş de yürümüş
silkinip kalkmış ayağa

gel haberi öteden verelim
çıkmış dağlara kendiliğinden
cebbar oğlu mehemmed
fransız'a silâh çekmiş
hür yaşamak uğruna
ırz uğruna namus uğruna
ana için baba ve kardeş için
şu mübarek topraklar
şu mübarek vatan için
derken efendim
bir gün kaman'dan öte

uğrun uğrun haber ulaşmış
urfa'nın antep'in köylerine
gözü kanlı maraş beylerine

cebbar oğlu mehemmed
burcu burcu çam kokan bir yaz akşamı
omuz vermiş bir ağaç gövdesine
usul usul türkü söylüyor
–hasret kuşun kanadında
deli kuşlar uçun gayrı
yazımız böyle yazılmış
bu diyardan göçün gayrı–
kirveleri durdu ve süleyman

on sekiz adım gerisinde
şahin gibi tünemişler kayaların üstüne
avuçları sıcak bakışları ok gibi
deliyor her dokunduğu yeri
biri doğuya bakıyor diğeri batıya

iptida durdu görüyor geleni
yel midir toz mudur anlamıyor
lâkin bıyıkları terlemeden
çeteci olan garip ökkeş
çok geçmeden getiriyor haberi
tabur tabur üstümüze varıyor
düşman yola çıktı savranlı'dan

hemen mevzie sokuldu mehemmed
yanıbaşında durdu ve gerisinde süleyman
çeteler yer tutup pusu kurdular
kanlı geçit boyuna
düşman yanaşırken kaman köyüne

bekletmeden yaylım ateş açıldı
mermi kurşun yağmur gibi saçıldı

ilk seferde on beş kişi vurdular
ve bir hayli düşman kırdılar
yamaçlarda koptu kızılca kıyamet
cesaretlerine söz yoktu ama
neyleyip nitsinler düşman daha çoktu
düştü birer birer bütün yiğitler
gürültüler boğazda sustu nihayet

demek diz üstü düşmüş mehemmed
kirvesi durdu'nun yanıbaşına
kanlar akar yarasından
al al olmuş çevresinden
köpük köpük gözlerini doldurur
bir başına mehemmed yedi düşman öldürür
mavzerinin namlusu hâlâ sıcak
tutulmaz
ölümün derdi büyük yiğenim
çâre bulunmaz

aynı akşam doğurmuş karısı döne
mavi gözlü bir çocuk sarışın
bir avuç toprak sarmışlar altına
ve kemal koymuşlar adını

"Serbest Gazel"

1.

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
Yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Memet tahta çıkmış, hünkâr idi.
Çelebi hünkâr idi amma
Al Osman ülkesinde esen
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri tımar idi.
Kırık testiler, susuz,
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
Yolcu, yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
Ve yolların sonu kale kapısında kılıçlar şakırdar,
köpüklü atlar kişner iken
çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
tarumar idi.
Velhasıl hünkâr idi, tımar idi, rüzgâr idi,
ahüzar idi.

"Mübalağa Cenk Olundu"

(...)

9.

Sıcaktı.
Sıcak.
Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak.
Sıcaktı.
Bulutlar doluydular,
bulutlar boşanacak
boşanacaktır.
O, kımıldanmadan baktı,
kayalardan
iki gözü iki kartal gibi indi ovaya.
Orda en yumuşak, en sert
en tutumlu en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
t o p r a k
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Baktı Karaburun dağlarından O,
baktı bu toprağın sonundaki ufka
çatarak kaşlarını:
Kırlarda çocuk başlarını
kanlı gelincikler gibi koparıp,
çırıl çıplak çığlıkları sürükleyip peşinde,
beş tuğlu bir yangın geliyordu karşıdan ufku sarıp.
Bu gelen
Şehzade Murattı.
Hükmü hümayun sâdir olmuştu ki şehzade Muradın
ismine,
Aydın eline varıp
Bedreddin halifesi mülhid Mustafanın başına ine.

Sıcaktı.
Bedreddin halifesi mülhid Mustafa baktı,
baktı köylü Mustafa,
baktı korkmadan,
kızmadan,
gitmeden.
Baktı dimdik
dosdoğru.
Baktı O.
En yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
t o p r a k
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Baktı.
Bedreddin yiğitleri kayalardan ufka baktılar.
Gitgide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla.
Oysaki onlar bu toprağı.
bu kayalardan bakanlar, onu,
üzümü, inciri, narı,
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,
ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

Sıcaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri baktılar ufka...
En yumuşak, en sert,
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın
t o p r a k
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Bulutlar doluydular.
Nerdeyse tatlı bir söz gibi ilk damla düşecekti yere.
Birden –
– bire
kayalardan dökülür,
gökten yağar,
yerden–biter gibi,
bu toprağın verdiği en son eser gibi

Bedreddin yiğitleri şehzade ordusunun karşısına çıktılar
Dikişsiz ak libaslı,
baş açık,
yalnayak ve yalın kılıçtılar.

(...)

Nâzım Hikmet
Şeyh Bedrettin Destanı

İnci Avcıları

Siyah yelkenler gibi çekiyoruz,
Gemimizin beyaz direklerine,
Aysız, medar gecelerini.
Yıldızlar düşüyor güvertemize.
Bir rüzgâr esiyor tuz kokulu.
Keşfedilmemiş limanlar arıyoruz,
İşaret koyup deniz fenerlerine.

Geceyi buruşturup avuçlarımızda,
Kirli ve siyah bir mendil gibi,
Gündüzlere doğru gidiyoruz.
Bulutları küpürten Alizeler,
Kokular taşıyor adalardan,
Yıldızlar yanarken kandil gibi,
Bir sis örtüyor civarı.
Bakıyoruz: Geçiyor açığımızdan,
Sisin mavi tül perdesini biçerek,
İnci avcıları, inci avcıları.

Nevin Yıldız (Attilâ İlhan)

'İstanbul' dergisi, 1 Ekim 1945, cilt 4, sayı 45

başka adam

yerinden kaldırmasalar
tedirgin etmeseler
armonikle ezbere polkalar çalan
alsace'lı kör kadını
türkülerin başladığı bittiği yerdeki kız
raspail bulvarından
yine gelip yine geçsen her akşam
yalnız
tedirgin etmeseler
armonik çalan bir kadını
ışıklar yola çıkınca herhangi bir akşam
beni alıp duvarların arkasına götürmeseler
seni alıp götürmeseler

zuider-zee körfezi'nin mastor bulutları
bir bir hatırında
hep böyle cam yeşili gökler boyar durur
sabahtan akşamlara dek
hollanda'lı bir ressam
orfevre rıhtımı'nda
demek
bir türkünün kıyısından çocuklar geçer
ellerini tertemiz bir yağmurda yıkamış
yalınayak macera gözü çocuklar geçer
gülmüş gülmüş
ağlamış ağlamış

ben hızlı yıldızları deniz boylarında gördüm
ateşten oyulmuş çizgiler vardı
gözbebeklerinde
yıldız rüzgârları geçtiler
poyraz rüzgârları geçtiler

üşüdüm
büyük büyük üşüdüm
deniz fenerleri
akşamın içinden öksüz bakarlardı
palermo ve calabria sahillerinde
güvertede serseri ve mahzun gemiciler
ve gemicilerin gözbebeklerinde
bilmediğim
görmediğim
duymadığım
bir melânkoli vardı
palermo ve calabria sahillerinde
deniz fenerleri
akşamın içinden öksüz bakarlardı
ben örsün kerpetenin şairi
istanbul limanından marsilya limanına kadar
kurşun döker gibi döktüm
mısra mısra
bütün namuskâr
bütün insancıl şiirleri

bulvarlarda rüzgâr
luxembourg bahçesi'nde rüzgâr
çoluk çocuk son yaprakları savuruyor
şimdi yerin altında
bir başka dünyanın nabzı gibi vuruyor
maden işçilerinin otomatik çekiçleri
ve köstebek yavrusu metrolar
armonik sesi utangaç
uzaktan
kaldırımlarda paris manzaraları
gökyüzünde bir çabuk
bir açık
bir hızlı mavilik

bir hızlı bulutlar
kırmızı kuşlarla süslenmiş yün eldivenlerin
gökyüzü kaldırımlar sen ve paris şehri
sen ve paris şehri sevgilim
ve her biri bir başka türlü çığrışan
yol-cu-luk-lar

ubangi-
şari'-
de
el değmemiş yıldızların altındaki
şehirsiz ve radyosuz dört duvarın
el değmemiş namuslu gözlerinde
ve yabani sarmaşıkları
misli görülmemiş hayranlıklar içinde
yabani yabani aydınlatan
beş alevlik ateşimiz
sonra bir adam
uğultulu ormanı
küstah çakal seslerini
ve bizzat çakalları
omuzlarına almış
yağlı simsiyah bir adam
yağlı ve kıvırcık
simsiyah sakalları

ben adam
başka adam
yürük adam
yıkmış sokaklara boylu boyunca gençliğini
ümitlerini güvercinler gibi uçurmuş
binlerce defa kaybetmiş ümitlerini
gemilerin kayboldukları yerde kaybetmiş
hain şiirlerde hain türkülerde kaybetmiş

binlerce defa yeniden bulmuş
ümitlerini
sonra fecir çığlıklarının saçlarından tutmuş
deniz gider o gider
bulut gider o gider
ben adam
başka adam
yürük adam

KIŞ ORTASINDA İKİNCİ RÜYA

Alelade ile fevkalade arasındaki farkı düşünmelisin. Bilhassa. Ve kendi kendine. Düşünmelisin ki alelade düz, gebertici ve o kadar gebertici ise, fevkalade o kadar kıvrak, çıngıraklı ve ateş dillidir. Neden düşünmelisin? Sen ki **Abbas**'sın ve bir zamanın birinde, şiir diyerek, **"Benim için her şey aleladenin haricindedir"** etmişsin. Yani sen daima ve daimanın daiması; kıvrak, çıngıraklı ve ateş dilli bir akış içindesin. Bu akış monoton, öldürücü olabilir mi? Olabilir ve sen artık **Abbas** değilsin. Şimdi yeni bir sene gelecekmiş, gelsin. Ve sen unutma ki, yeni bir sene karşısında ve eski bir sene gerisinde alelade değilsin. Ve düz. Hemen de bütün köprülerin atılmış diyeceğim. Hayır, atılmamış. Bir tanesi atılmamış. Seninle, insanlığın büyük gelişmesi ve geleceği arasındaki atılmamış. Nasıl atılabilir ki? Sen vazifesine dönmüş son **trubadur** olarak kendini fikren ve hissen **Homeros**'a ve **Heine**'ye, **Whitman**'a ve **Villon**'a, **Puşkin**'e ve **Dante**'ye ve bütün ötekilerine sıkı sıkıya bağlamışsın. Peki sonra? Sonrası bu! Yeni bir yıl gelir; seni ne nikbinliğinden ne hergeleliğinden ne de Abbaslığından zerre kaybetmemiş olarak **Paris Şehri**'nde bulur. Demek fevkaladedesin.

İmkânsız başka türlüsü. İm ve kânsız. Kurbağaların kısır kalması ve şu **Seine**'in tersine akmaya başlaması. Hangi **Seine**'in? Hani şu önümüz sıra **Cité**'yi ah-

tapot gibi çevirip, elli bin köprünün altından elli bin sevdalının kızgın dudakları ve memeleri karşısından Fransa'nın F'sini ve A'sını denize taşıyan şu. Üzerine penişler, **Seine** Nehri'nde de bir gemicilik var. Dokunaklı bir gemicilik. Ailecek acayip gemilerinde yaşayan gemiciler: Karıları, kızanları ve köpekleri ile. Zevk. İşin doğrusu aranırsa tatlı su gemicisi bunlar. Ve eğer sen **Abbas**'san ve öldüm Allah tarafından ne tuzlu su ne de ilaç için olsun tuzlu su gemicisi yoksa, gider kıyıdan penişlerin hüznüne ve öfkesine ortak olmaya savaşır dökersin. Ve dökersin. Başkaca derim ki: Deniz, hani bir sonbahar öğlesi **Marsilya**'da arkanda öksüz bir köpek yavrusu gibi utanmadan bıraktığın deniz, şimdi senenin son gününde bir öğle uykusu gibi, ama açıkta ağaçların altında uyunmuş bir öğle uykusu gibi sersem etmektedir. Acaba **Afrika** mı **Atlantik** mi? **Kanarya Adaları** mı? Acaba hangisi? Eğer **Paris**'e rağmen ve **Paris**'in senin için koynunda sakladığı şeylere rağmen sana bir çağırış geliyorsa, acaba hangisinden geliyor? Acaba hangisinden? Acaba? Ba?

Fevkaladelik şunun şurasında. Ve rüyalık. Yeni yılı şanlı şöhretli karşılayacağım. Karşılıyorum. Programsız. Yalnız önce **Mahel'in arkadaşı**'nın ordayız. Oda geniş. Bir sofra. Şişeler. Ve radyoda şu meşhur **Anton Karas: "Harry Lime Time"**. Alaturka bir yılsonu bu. Hepimiz Türküz. Ve **Paris**, yok. Şarabı kekre buluyorum. Sonra tek Fransız geliyor. **Monique**. Ve bizimkilerin her yabancı tesir karşısında tesbih böceği gibi toparlanıveren tabiatına rağmen havaya Fransızca bir şeyler katıyor. **Grands Boulevards**'dan yahut ne bileyim belki biraz da St-Denis'den bir şeyler. Köşemde bir pencere hatırlıyorum. Nasıl bir pencere şeytan bilir. Ama bir pencere. Başka bir pencere ve aydınlık.

Onun önüne gelip bakınca **Fransa**'nın kendisini görebileceğimi düşünüyorum. Emekli aylığı ile geçinen bir yüzbaşı. **Aubervilliers**'de bir odada ana oğul kız gelin ve sülalecek yaşayan metallo. **Komünist Partisi** hücrelerinde kart dağıtma merasimi. Ve **Rue de la Paix**'de mükemmel İngilizce bilen oruspular. Şarabı kekre buluyorum. Hatta acı. Pencerem yok. **Fransa** yeni bir yıl için **Notre-Dame**'ı, **Concorde**'u, **Palais de Justice**'i ışığa boğuyor. Birdenbire eski bir suale cevapmış gibi: **"Kimbilir?"** diyorum. Kimbilir? Kimbilir? Ve hep...

Asıl gece daha sonra patlıyor. Bir havai fişek gibi patlıyor. Pul pul, renk renk; yıldızlar, yürekler, haçlar ve çarpı işaretleri hâlinde savruluyor. Her dakikada yeni bir tat, her saniyede yeni bir lezzet keşfetmek. Denizi keşfetmek. Paris'e rağmen, aradaki sekiz yüz kilometreye rağmen denizi keşfetmek. Bırak şimdi denizi sağdıç, **Mahel'in arkadaşını, Harry Lime**'ı ve ötekileri **Porte d'Orléans**'da odalarında koyup; **Monique**, ben, **Mırç** ve bir sarı oğlan karanlığa çıkmışız ki ne karanlık. Hemen daha oracıkta bir bistroya girip birer şarap daha deviriyoruz. Ve metro. **Denfert**'de, **Luxembourg**'a çıkabilmek için aktarma bekliyoruz. Kalabalık. Bir sıraya oturmuşuz. **Monique** yanı başımda. Ona, Fransızca olarak şu bizim belli ve bilinmiş **"Aman Ayşem-gelin Ayşem"** türküsünü söylüyorum. İri gözlerinde Fransızca bir hüzün. Ve o tutuyor, acayip, fakat aynı derecede hüzünlü bir halk şarkısı, bir Fransız halk şarkısı söylüyor. Ve ben Türkçe olarak mahzunum. Metroda kalabalığın arasında gözlerimi unuttum. **Monique** ve ötekiler başka bir vagona girdiler, herhal. Benim, yalnız benim içimde, **Monique**'in türküsünden, belki de başka bir türküden kalma bir nakarat: **"miranton-miranton-mirantin."**

Alelade ile fevkaladenin arasındaki fark. Yalanla hakikinin farkı. Hakiki olan bir yılbaşı gecesi **Quartier**'de bir bistro ve yeniden şarap kadehleri. Ne şarabı bu? **Bourgogne** diye düşünmüşüm. Kırmızı ve acı değil. **Monique** gülüyor. Ansızın yeni bir **Amerika** keşfeder gibi **Mırç**'ı yanı başımda keşfediyorum. Ulan **Mırç**! Nasılsın ulan? Sarhoş musun ulan? Bu kaç ulan **Mırç**! Ne gecesi bu gece? Yılbaşı gecesi mi? Rüzgâr gecesi mi bu gece? **Mırç** parmakları ile oynuyor. Çizginin kımıldamadığı bir yaz gecesi usul usul denize girdiniz mi? Su daire daire bacaklarınızdan boynunuza kadar çıktı mı? Tıpkısı. Adım adım bir geceye ve bir sarhoşluğa giriyorum. **Mırç**'la beraber. Ulan, beraber yaşanmış ne çok şeyimiz var be **Mırç**? Var ya, var elbet! Daha yaşanacak ne kadar çok şeyimiz olacak; ister misin, ulu ağaçların simsiyah uğuldadığı bir köngül gecesinde, **Kongo**'da yaşanmış bir gecemiz olsun. **Mırç** geberse bir **Kongo** düşünmek istemiyor: "**Bırak**" diyor "**Afrika** yerinde **dursun**!"

Bırakıyorum.

Kim, ben mi? O beni bırakmıyor. **Beşinci Arrondisement Belediyesi**'nde balo varmış. Dalıyoruz ki içeriye **Anafartalar** gibi bir salon. Allah diyeceksin. Ve sahici kalabalık. Salon karanlık. Yalnız sahnesinde bir şeyler geçiyor. Yer bulamıyoruz. Onlar beni orda, kalabalığın ortasında ayakta bırakıp bara gidiyorlar. Ben tutuluyorum. Neden mi tutuluyorum? Sahnede **Afrika** geçiyor. Tam-tam. Meydan ateşi. Kalkanlı, mızraklı, siyahi muharipler. Ve siyahi bir oyun. Ve bir dans. **Keita Fedoba** ve trupu. Bu adamlardan bahsedildiğini işitmiş olmalısın **Abbas**. Bu **Fedoba**'nın şair olduğunu, şiirler yazdığını, karanlık halkının şahane ve karanlık basitliğini, aydınlık, büyük ve yiyici **Avru-**

pa şehirlerine taşıdığını bileceksin. Sahnede kıvrılıp bükülüyorlar. Ağlıyorlar. Tek sesli, tek çizgili bir melodi salonu boğuyor. Ve seni. Ve rüya başlıyor. Yahut devam ediyor. Hep aynı **Afrika** rüyası.

Çocukluğumun bütün filmleri ve bütün romanları sanki. Bir eski ve o kadar iç parçalayıcı **Tüccar Horn** ki bana ellerini uzatıyor. Savanların ve göl kıyılarının gizli mağaralarının ve izorgaların büyüsünü bir tütün nefesi koklarmış gibi koklayıp bana ellerini uzatıyor. Kervanı bir yerde konaklatıp keşfe çıkıyoruz. Derinden tam-tamlar. Ve **Afrika** gecesi. Hışırdayan yapraklar. Ve hışırdayan yaprakların gerisinde kaplan gözleri. **Rançaro** ellerini uzatıyor. Ve ben, hep altınlar gibi güneşin kafamıza dökületeceği bir çocukluk **Afrikası** ile sistem hâline gelen ve yüzyıllar yılı sürüp gelen bir sömürgeciliğin güve gibi kemirdiği sahici **Afrika'yı** ayrı ayrı düşünmekten kurtulmaya çalışıyorum. **Tüccar Horn, Avcı Baytekin, Bozambo** ve hepsi hakiki çehrelerini kazanıyorlar. Çocukluk hayallerim kirleniyor. Kendimi aldatılmış, ihanete uğramış hissediyorum. Vatanları ve toprakları için mücadele eden zencileri haydutlarmış gibi aldığım için utanıyorum. Rüya devam ediyor. Tam-tam kan gibi vuruyor. Nabız gibi. Büyük gecede konuşulmamış yıldızlar görünüyorlar. Siyah halk, seneler senesi, asırlar asırı esir diye çiğnenen bir halk, vakur ve namuslu bir halk büsbütün beni çağırıyor. Hep onlar için bir şeyler yazsam; gitsem, görsem onları, onlar için yalan olmayan, şişirme olmayan bir şeyler yazsam diye kurup duruyorum. **Fedoba** sahnede, ateşin önünde diz çökmüş. Sanki "Abbas" diyor. "Abbas" diyor. Ve ne kadar.

Dans başlıyor. Salonun yakıyorlar mı sana ışıklarını, sandalyeleri kenarlara köşelere çekiyorlar mı, caz

başlıyor mu çalgısına ve çılgınlığına! Herkes birbirine sarılıyor. **Afrika**'yı kaybediyorum. Sersem ve kendi hâlimde. Fransızlar, Siyahiler, Vietnamlılar, İngilizler. Kim istersen onlar. Ve hepsi bir akordeonun gümüşlü zırıltısı, bir davulun tokmaklı gürültüsü içinde. Kimse kimseyi tanımıyor. Herkes aşağıya iniyor. Ve ben yukarıya bara çıkıyorum. Ordan aşağısı daha açık ve seçik görülebiliyor. Kadın kadına dans edenler. Kadın erkeğe. Ve kız erkeğe... Ve **Mırç. Mırç**'ı görüyorum. Kim olduğunu bilmediği ve evvel Allah ömrünün sonuna kadar bilemeyeceği bir kızla beraber kalabalığın arasında. Sarhoş. Ve dans ediyor. **Mırç** ki dans etmesini bilmez. **Mırç** ki samba dans ediyor. Ben gülüyorum. Yanımda birtakım insanlar. Tahammül edilmez bir şamata. Yavaş yavaş **Afrika**'nın ve **Afrika** yolculuğunun, bende bir sabit fikir hâline geldiğini seziyorum. O halkı görmek, onlar hakkında yalan olmayan bir şeyler yazmak. Kalbimi yakarak; eskimiş gibi, sonbahar çalılarıymış gibi yakarak bir şeyler yazmak. Ve öyle sanıyorum ki, eğer bunu yapamazsam ölürüm ben. Susuz kalırım. Kimseyi hatırlamam. Ve ölürüm.

Mırç geliyor. Sarhoş bir **Mırç** geliyor. Başka bir **Mırç**. Öteki. Ve yanında **Vietnam**'lı bir oğlan. Şaşkın gözlü, ufarak bir oğlan. **Mırç** diyor ki **Mırç**: **"Bak"** diyor, **"anlaştık: Bana Fransızca öğretecek, ben ona Türkçe öğreteceğim."** **Vietnam**'lı gülerek başını sallıyor. Bir aralık tekrar barda buluşuyoruz. **Monique** bir sürü Fransızla beraber. Bense zencilerin yanındayım. Güneş cıva gibi akıyor. Toprağı dinliyorum. Bir bardak daha şarap. Ve köpüklü. **Monique** gülümsüyor: **"Sarhoş oldum"** diyor, **"Zigzag yapıyorum yürürken."** Caz zigzag yapıyor belki. Kalabalık terliyor. Herkesi terk ediyorum. Yalnızım. Dans etmiyorum.

Abbas'ım. Kafamda bütün bir dünya dans ediyor. Tahtadan oyulmuş aksi yüzlü totemler, timsahlar, canavarlar dans ediyor. Gitmeliyim diyorum. Gitmeliyim. Kapıda bir başka gruba rastlıyorum. Tanımadığım, bilmediğim çocuklar. İçlerinden bir tanesi, saçları fırçalanmış, açık renk gözlü bir çocuk: "Hey" diyor, **"Hava nasıl içerde?"** Ben ona ne cevap verebilirim? Ben, yalnız ve fakir **Abbas**, **"Ağır"** diyorum. **"Kurşun gibi ağır. Sanki Afrika."**

SOKAKTAKİ ADAM'DAN

(...)

Yağmur, diyecektim, sonbahardan büyüktü. İstanbul, yağmur kadardı. Hep kulaklarıma eğiliyor eğiliyor: — Hasan, diyordu Yakub, gazeteleri gördün mü Hasan? Kayıkçıyı da yakalamışlar... Nasıl sereserpe bir yağmur dökülüyor. Böyle yağmurları yaşamak sıkıntısız fakat öldüresiye baştan çıkarıcıdır: Bir güney sıtması böyle bir yağmurda başlayıverir, bir İspanyol sıtması, bir Tanca sıtması mesela. Kurtlar dumanları sever, bunu bilirsiniz. Kurtlar yağmurlu havaları da sever. Yağmurlu havaları ben de severim. Çünkü ben de kurdum, mekânsız bir kurt hem de. Ayhan bana mekânsız bir kurt diyor. Sonra Yakub, kulaklarıma eğiliyor eğiliyor: — Hasan, diyor, kayıkçıyı da yakalamışlar, Hasan, diyor. Şimdi kayıkçıyı hatırlamaya çalışıyorum. Halbuki herifin yüzünü bile görmedim. Nedense durmadan bıyıklarını ısıran koç suratlı bir adam gözlerimin önüne geliyor. Bel bel bakıyor: — Sonra efendim, diyor, Ahmet bana dedi ki... Bir güney sıtması mesela. Geminin arkasından, faniliğin haricinde kalmış bir deniz fenerinin görünüşü, kayboluşu, görünüşü. Ve hep. Kayıkçı bel bel bakıyor ve tekrarlıyor: — Ahmet bana dedi ki... Allah Ahmet'in belasını versin! Artık kendimi bir maç bitirmek üzere hissediyorum. Taş gibi yorulmuşum. O kadar yorulmuşum.

Yağmuru değiştirebilmek elimden gelmiyor. Oysa değiştirilecek o kadar çok şey var ki.

— Yakub, diyorum, sen intihar eden dağın hikâyesini bilir misin? Bak anlatayım: Çok eskiden heybetli bir yanardağ vardı. Günün birinde temellerinin kaydığını anladı. Ve ertesi gün yanardağ intihar etti. Doğru, bu hikâyeyi ben uydurmuş olabilirim. Fakat bu neyi değiştirir Yakub? Ve ertesi gün yanardağ intihar etti.

Yağmurun altında ölümü düşünmek kötümserliktir, diyeceksiniz. İntihar etmekse lüzumsuz ve tehlikeli bir deliliktir. Beni hayata bağlayan ıstıraplardan başka hiçbir bağ kalmadı. Ve yine de ölmek istemiyorum. Oyun süratle aleyhime dönüyor. Malûm. Ama işin aslını ararsanız, zaten benim işim ötedenberi kendi aleyhime çalışmak değil miydi? Ben gölgesini değil, bizzat kendisini mahva çalışan sonuncu Mohikan değil miyim? Kayıkçıyı Ahmet ele vermiş olabilir. Doğrudan doğruya polis yakalamış olabilir. Yahut ilk ihbarı yapan söylemiş olabilir. Her üç halde de hiçbir şey değişmez. Geminin ismi tespit olunmuştur. Bu geminin içindekileri tâyin etmek de nihayet onları birkaç gün daha meşgul eder.

— Birkaç gün, diyorum, nihayet birkaç gün. Gemi yarından sonra, sabaha karşı hareket ediyor. Birkaç gün... diyorum, üç yahut iki gün, diyorum.

Yakub cıgara üstüne cıgara yakıyor: — İki güncük Allahım, diyor, İki güncük kocaman Allah! Sonrası kolay.

Hatta hayal kuruyoruz: Dakar, diyoruz. İster misin, bir iş buluruz, mesela diyoruz; Petersen'in gemisinde, diyoruz. Petersen'in hayvan gibi elleri, bakır sakalları aklımızdan geçiyor. "Batan bir gemi" diyoruz. "Herkes birbirini çiğniyor. Ve bir kaptan yok." Ma-

resquin kadehleri filan diyoruz. Tastamam iki kuru liret için meydan kavgası ve mükemmel bir italyan dayağı diyoruz. Yağmurdan evvel ve sonra, denizin içinde veya karada; çalan bir plağın yahut ağlayan bir çocuğun karşısında işlerin ters gittiğini hatırlamak aynı şeydir. Ve bu, bunu kabul edinceye kadar sürer. Nasıl mı? Tıpkı kaatilinki gibi. Kaatil önce bir adam öldürdüğünden değil, kaatilliğe alışamadığından korkar ve huzursuzluk hisseder. Hapisteki kaatiller hayatlarından şikâyetçi değillerdir. Yahut hiç olmazsa kaatillik sıfatlarından ve adam öldürmüş olmalarından şikâyetçi değillerdir. Şimdi, yağmur yağmasa da huzursuz olacaktım. Mesele basit! Yeni alışkanlıklar edinmek gerekecek. Dört duvar. İzinle hava almak. Namütenahi sövmek vs... Küfürleri ve bilhassa kullanılmamış, gıcır gıcır küfürleri ne kadar seviyorum!

— Ayhan, dedim. Telefona sanki Ayhan'mış gibi sarılmıştım. Ve telefon etmeden evvel hamal gibi bira içmiştim: — Ayhan, dedim. Dışarda yağmur öküzce devam ediyordu. Herkes ıslanmıştı. Ben ıslanmıştım: — Ayhan, dedim, Ayhan sen misin?

Telefon cızırdıyor, ses yaklaşıyor, uzaklaşıyor:

— Hasan! Sen misin?

— Hayır! Ben Hasan değilim. Hasan yok.

— Hasan! Nerdesin Hasan?

Ses birden kayboluyor. Beni duyamayacak. Evet, beni duyamayacak. Beni duyamaycak diye ne kadar korkuyorum.

— Ayhan, diyorum, benim, Ayhan.

— Nerdesin? diyor.

— Quand je me souviens? diyorum.

— Ah! diyor. Gülüyor. Terliyorum. Kalbim, kollarımda, alnımda, beynimde ve her tarafımda vuruyor.

O: — Ah! diyor, gülüyor. Ben: — Quand je me souviens! diyorum, Ayhan, gelecek misin? diye soruyorum.

— Elbette, diyor. Hemen!

— Çabuk Ayhan, diyorum, çabuk Ayhan diyorum, kaybetmek istemediğim birkaç saniye var: Bazen bir saniye kaybeder, bir ömür kaybetmiş oluruz.

— Şimdi Hasan! diyor: Nerde buluşalım?

Onunla Taksim'de buluşuyoruz. Tramvaydan bir melek gibi iniyor. Islanmış, hüzünlü bir melek. Mavi gözleri mahzun ve o kadar mahzun. "Quand je me souviens" diye içimden tekrarlayıp duruyorum. Ayhan bana doğru geliyor. Ellerini avcuma alıyorum. Elleri ıslanmış ve soğuk. Elleri üşümüş bir melek. Kendi kendime: "Birkaç güncük" diyorum. "Birkaç güncük kocaman Allah". Ensemden soğuk bir ter boşanıyor. Yakub kulaklarıma eğiliyor, eğiliyor: — Hasan oğlu Hasan! diyor, Ah Hasan oğlu Hasan sen yok musun? Ah, diyorum, ben yok muyum? Ben! Hep ben! Kafamı iki avcumun arasında bir balon gibi patlatıvermek. Kayıkçı, komiserlerin önünde başını koç gibi öne çıkarıyor: — Ben masumum, diyor, ben masumum yani! Ne bilirim efendim? Sivil komiser gözlerini, uykusuz kıpkırmızı gözlerini mendiliyle siliyor: — Sen ne mi bilirsin? diyor. Peki ulan, kimdi gemideki herifler?.. Kayıkçı bel bel bakıyor: — Ben masumum, diye inliyor, Ahmet bana dedi ki...

— Ah, hergele başı! diyorum.

Ayhan, gözlerinde mavi bir bulut: — Hasan, diyor, neyin var?

Elini, sanki bir güvercinmiş gibi tutuyorum: — Hiç, diyorum, neyim olabilir? Yolculuk hali. Haberin var mı, yarından sonra gidiyoruz. Geceyarısı. İskenderun'a. Ordan nereye bilmem. Dakar'a belki. Belki de cehennemin dibine. Üzülecek ne var? Mekânsız bir kurd!..

Gözlerimle onu seviyorum: — Beni bir anlayabilsen, Ayhan! demek istiyorum, kafamın içindeki cehennemi.

— Kafanın içindeki cehennem, diyor. Beni ne kadar üzüyorsun, Hasan.

— Seni o kadar üzüyorum Ayhan. Doçent olacak bir hanım için bu kadarcık üzüntü. Halbuki ben...

— Halbuki sen. Hasan?

— Ben dünyayı döndüren ağırıyım. Ben olmasam dünya durur. Ve her şey biter. Ben olduğum halde de dünya duracak ve her şey bitecek.

— Ya ben Hasan?

— Sen dünyasın sevgilim.

Ayhan ağlayacak gibi oluyor. Denize bakan; denize, harikâlı yağmura bakan bir deniz kahvesinde camların önünde oturuyoruz. Yağmur çekirgeler gibi camlara vuruyor. Ayhan'a: — Sen dünyasın! sevgilim! diyorum. Ağlayacak gibi oluyor. Bardağımı kaldırıyorum: — Prozit Ayhat! diyorum: — İçki içerken yalnız Almanlar prozit demez, diyorum ve ona Antonio'nun hikâyesini anlatıyorum. Antonio'nun hikâyesine bir sürü teferruat ilave ediyorum. Ayhan'a yalan söylemek fevkalade hoşuma gidiyor. Halbuki, o:

— Yarım İsa mı, diyor, ne münasebeti var?

— O münasebetleri anlayabilmek için, diyorum, dört sene harbetmek ve bir gün içinde cephe değiştirmek icabeder, Bambina!

Ayhan, yine yaralı bir askermişim gibi bakıyor, bana:

— Ne demek, diyor, Bambina?

— Bebek! diyorum.

— Sevgilim nasıl denir İtalyanca? diyor, biliyor musun?

— Hayır Ayhan, diyorum ve tekrar: — Bambina! diyorum.

Yağmur bir çekirge bulutu halinde camlara çarpıyor, parça parça parçalanıyor. Denizin öyle bir çırpıntılı, tatsız ve acıklı halini görüyorum ki, bana dokunuyor bu hali denizin. Akşam gittikçe büyüyor. Bir ışık, bir başka ışık daha görüyorum. Büyük yalnızım. Burda herkes Rum galiba: Garson ve müşteriler. Şarkıcı kız Rum şarkıları söylüyor, bir kitarın, bir mandolinin, bir akordeon'un içinde büyük büyük döndüğü çeşitli şarkılar: "Adios Pampa Mia!". Bu sesi başka bir yerden tanıyorum. Başka bir yerden, bir limandan; bulutların çocuk rüyaları gibi mesut ve hafif yüzdüğü bir Akdeniz limanından; Rum kızlarının dillerinin uciyle konuşarak gemicilere davetkâr ve hayasız baktıkları bir Akdeniz limanından. Bütün Akdeniz limanlarından. Bütün dünya limanlarından tanıyorum bu sesi. Ve Ayhan'a: — Prozit Bambina! diyorum.

— Bana Bambina deme Hasan!

— Sana, diyorum, Bambina diyeceğim ve her şey diyeceğim.

Sonra duruyor, duruyor: — Seni diyorum, alacağım ve götüreceğim. Nereye mi götüreceğim seni? Orası mühim değil Ayhan, değil. Mühim olan seni alıp götürebilmem. Düşün ki, bazı defalar insanların gidip gitmemek hususunda karar vermeye kudretleri yoktur. Hapisteki bir adamın mesela...

Ona bir rüzgârmış gibi bakıyorum: — Hapisteki bir adam.

— Halbuki, diyorum, gemi yarın, öbür gün kalkacak. Bugünü ve bütün ebediyeti yaşayalım.

Gözleri yağmura dalıyor: — Bütün edebiyet, diyor, Allah, cennet, cehennem?

— Ve Bâbil! diye ilave ediyorum.

— Ve Bâbil! diye tekrarlıyor.

— Afrika'nın oralarda bir liman. Bir Tuareg. Bir Pigme. Bir Eskimo, diye ilave ediyorum: — Bir orospu ve bütün liman orospuları.

Gözlerini arıyorum, gözlerini hep arıyorum.

— Bugünü ve bütün ebediyeti, diyor.

tatyos'un kahrı

son yolcunun adı attilâ ilhan'dı
miyoptu kısa boylu bir adamdı
dostu yoktu yalnızlığı vardı
yazı makinasıyla binmişti
bizimle konuşmaktan çekinmişti
gözlerini görseniz korkardınız
polis'ten kaçıyordu derdiniz
bir cinayet işlemişti derdiniz
halbuki kendinden kaçıyordu

tatyosyan'la arkadaş oldu
güvertede birlikte gördük
hırsızlama durduk dinledik
ermeni sicim gibi ağlıyordu
karısı marsilya'da kalmıştı
çocuğu karısında kalmıştı
anası istanbul'da bekliyordu
palermo feneri parlıyordu

tatyos'u iki polis getirdiler
marsilya'daydık kıştı kıyametti
rıhtıma kelepçeli getirdiler
mistral zehir kusuyordu
deniz bildiğiniz felâketti
bölük pürçük akşam oluyordu
tatyos'u göz hapsine koydular
katiyen cıgara içiyordu

"dövülmüş süt gibi yorgunum
geceleyin kapımı çalsalar
öyle telâş telâş uyanıyorum
iflâhımı kesti fransızlar
taşların üstünde yattım
karımla konuşturmadılar
üç günde bütün ihtiyarladım
üç gün dua ettim küfrettim
beni süreceklerdi biliyordum"

tatyos'un camları kırılmıştı
vapur ecel teri döküyordu
gizli gizli şimşek çakıyordu
haham levi dua ediyordu
tatyos'un kahrını anlamıştı
allah da anlasın istiyordu
allah tatyos'u görmüyordu
ellerini kana bulamıştı

tatyos'un üç cıgarası olsa
ikisi mutlaka bizimdi
iki göz gibi birbirimize yakındık
aynı kahırla bakıyorduk
aynı sancıyı çekiyorduk
bindiğimiz bu gemi batsa
çırpına çırpına boğulsak
allah bilir ki sevinirdik
yalnız çocuklardan utanırdık
madem ki ölmemiz lâzımdı

"aşkale'de kel bir dağ vardı
nefesimi keserdi tıkanırdım
beni varlık vergisi yıktı
üç sefer askerlik ettim
gözüme kargalar konardı
elimde değildi ne yapayım
marsilya uzakta duruyordu
macera beni çekiyordu
istanbul'u sevmiyordum
alıp başımı gidecektim"

attilâ ilhan bir şiir yazacaktı
herifin yüreği delinmişti
içi taun gibi uğulduyordu
tatyos'un kahrını yazacaktı
sırılsıklam utanacaktık
tatyos mutlaka mesut olmalıydı
ömründe bir dakika olmalıydı
o dakika mesut olmalıydı
bunun çâresine bakmalıydık
yoksa yüzümüz olmazdı
doğru dürüst ölemezdik
ölüler bizi ayıplardı

maria missakian

yüksekkaldırım'da bir akşam
maria missakian'ı düşündüm
eğer kendimi bıraksam
yağmur olabilirdim yağardım
kasım'da bir çınar olurdum
yaprak yaprak dökülürdüm
kalbimi sıkı tutmasam

döküp saçıp boşaltsam
içimde yükselen şiiri
kaldırımlara döküp harcasam
gözleri balıkçıl gözleri
dudaklarında tutup rüzgârı
maria missakian adında biri
gelse göğsüne kapansam

gece gölgesine sokulsam
gökyüzünde bulutlar büyüseler
yağmuru dinlesem anlatsam
şimşekler kırılıp dökülseler
bizi sokaklarda bıraksalar
leylekler üşüyüp gitseler
dönüp arkalarına bakmadan

yine akşam oldu attilâ ilhan
üstelik yalnızsın sonbaharın yabancısı
belki paris'te maria missakian
avuçlarında bir çarmıh acısı
gizlice bir sefalet gecesi
çocuğunu boğarmış gibi boğup paris'i
sana kaçmayı tasarlar her akşam

ARAGON / ÇALARDI BASEL'İN ÇANLARI'NDAN...

Bolonya korusunda bir ağustos akşamı. Sular kararda kararıyor. Dayanılmaz öğle sıcağı henüz tamamen dağılmamış, çigan havaları Armenonville'de bu yüzden, kral köşkünde olsun Çin köşkünde olsun dondurma yiyenlerin üzerinde dalgalanıyor. Yaz maz deyip Paris'i terk edemeyen Parisliler bunlar, işleri gereği şehirde kalmış beyler, karıları artık Houlgate'ta mı, Sainte-Adresse'te mi nerdeyse yazlık sefası sürerken, akşamları yalnız yalnız, ya da yanlarında, koca koca şapkaları göl kıyısında geceye bir peri masalı havası veren, gülüşü bol kadınlarla gelenler.

Catherine'in yan yollarda ölüsü geziniyor sanki; yorgun ve hüzünlü, sıranın biri alıp onu ötekine atıyor, öteki daha ötekine. Heyecanlı da. Bir yaz gününü daha bitirmenin heyecanı. Tıpkı bir hayatın sonunda hissetmesi gibi insanın kendini, ya da güneşli her pazar gezisinin önüne geçilmez bir şekilde son bulduğu tıklım tıklım tramvayları düşündükçe, yollarda oyalanan Saint-Claud kalabalığınınki gibi.

Düşüncelerinden de kaçıyor, dostlarından da. Akşam alacasını beklemesi bundan. Paris'in içisıra uzayıp eridiği bu ısmarlama korunun garip yapaylığına yıkılıyor bütün yorgunluğu. Bazı çiftler geçiyorlar, bazıları duruyor, keçiyolu dönemeçlerinde gizli pazarlıklar. Ne var ki gözü dünyayı görmüyor Catherine'in.

Bir korkudur büyüyor içinde, nasıl büyüdüğüne kulak verdiği bir korku. Ve sırtındaki bir ağrı, uyanan ışıklardan onu kaçıran şeyin ne olduğunu, gün geçtikçe alışması gereken acı gerçeği korkunç bir kesinlikle hatırlatıyor. Elini alnına değdirmesin, incecik bir ter. Ah yarabbi, örtülü atkılı yaşamaktansa bu işi bitirivermek daha iyi değil mi acaba?.. Sırada yanı başına, çok yakınına ama, hasır şapkalı, bıyıkları fiyakalı bir bey oturdu diye yerinden kalkıyor Catherine.

O gün bütün gün hep hekimlik üzerine kitaplar okumuş. Sonunda başına ne geleceğini biliyor. Yeni yeni bazı sözcükler birden önem kazanmıştı hayatında.

Ablası geliyor aklına, ablasının dikkatli hayatı. Hélène'e bakıldı gerçi, iyi oldu ama, yine de aman yorulmasın diye kocası üzerine titrer, Mercurot... Ablasının yaşantısına bakıp Jean'la evlenselerdi, nasıl bir hayatları olacağını kestirebiliyor Catherine. Evet, Jean eniştesinden başkaydı ama, başkalığı ne, bir gömlek üstün olması mı? Neye yarardı ki? Her şey çabuk çabuk geçmeli artık. İnsan çocukken altı ay ona bütün bir ömür gibi görünür! Şimdiyse... İki yıl! Konuşmak zahmetine bile değmez; iki yılın lafı mı olur. Bir yerde çok kısa, bir yerde gereğinden de uzun bir zaman. İki yılda dünyada ne değişebilir ki? Hiçbir şey. Olup biteceklerden hiç birini göremeden gitmek!

Çin Köşkü'nde bir vals çalıyordu. Çevresindeki ağaçların altında, ne olduğu belirsiz, kıpır kıpır birtakım gölgeler. Geçen ay tam da buralarda bir vukuat olmamış mıydı. Gazeteler yaza yaza bitiremedilerdi ya, Catherine olayı ayrıntılarıyla anımsıyor. Tüyleri pastel mavisi, konyak rengi bir şapkası vardı öldürülenin. Besbelli yosmanın biri. Çantasını kapmışlardı elinden. Müzik yüzünden bağırdığını işiten olmamıştı.

Catherine birden bu akşam öyle öldürülüverse Mercurot'nun çevresindekiler nasıl bozulacaklar, onu düşünmeye dalıyor.

Derken biri sokuldu yanına, konuşmaya istekli. Üstüne bir hafiflik mi geldi ne, sarhoşumsu bir hal. Adamı gözüyle tarttı. İt kılıklı bir şey, yirmi üç-yirmi dört yaşlarında; pırıl pırıl dişler. Başında panama şapkası, boynunda çizgili, Allah muhafaza bir kravat. Parlak çocuk canım. İstediği de bütün ötekilerin istediği, aynı şey. Ama onu korkutup bir atılımda ışığa, sokak lambasının altına kaçırtan, kıyık kıyık sözlerinin kesinliği, edepsizliği, istediğini buyruk verircesine söylemesi değil de; bir kerede kollarının arasına almayıp sadece şöyle dokunması oldu.

Ardını bırakmadı ama, iki yanlarından aralıksız gölgeler akıyordu. Yaşlı mı yaşlı bir orospu, ışıkta yaylanıp durmaktaydı. Garip bir çift peydahlandı o ara, Catherine kadına bakacak oldu, dehşetli boyanmış. Deminki it yeniden burnunun dibinde. Catherine korkmuyordu ondan, hadise çıksın da istemiyordu ama. Gürültüden irkiliyordu.

Birden polis düdükleri geceyi yırtmaz mı? Bir telaş, bir koşuşmadır başladı. Yollarda, Akasyalar'dan Porte Dauphine'e doğru kaçışan kadınlar. Catherine'in yanı başındaki it handiyse bayılacak. Kaşla göz arasında, baskın yapan iki polis dizisi önünü arkasını kesip, yolun kenarında şöyle otuz kişilik bir kalabalığı sıkıştırdı. Arama tarama.

Aklına ilk gelen Mercurot oldu Catherine'in. Öyle ya, skandalın eli kulağında. Korkmuş, yine de yüksekten atan bir kadın sürüsü çevresini sarıyor. Resmî olsun sivil olsun, polislerin itip kaktığı bir sürü bu. Kimisi, besbelli bu işin alışkanlıkları, laf olsun diye yay-

van yayvan kafa tutuyorlar: "Aa, şuna bak, yine mi beni götüreceksin ayol?" Küfürler, bir ikisinin kalçasına kalçasına bir-iki şaplak. Bütün bu kalabalığın ortasında, şaşkın şaşkın bakınan iki erkek, yarın sabahın bütün utancı daha şimdiden yüzlerine vurmuş "o biçim" bir çift.

Komiser olacak biri Catherine'e yaklaştı: "Hadi bakalım, sen, ordaki! Bu da kim, yeni mi bu?.." Kendinden emin, bileğinden yakalamıştı bile. "Yanlışınız var, canımı da acıtıyorsunuz, bırakın beni..." Direnmenin beyhudeliğini hissetmiyor değildi. Üstelik, az önce ağaçların altında yanına sokulmuş olan it kılıklı meydana çıkmıştı yeniden, polisin adamı mıymış neymiş, sözüm ona bilgi veriyor, yaranmaya çalışıyordu: "Tanıyorum bunu, az önce şuracıkta bana asıldı, Allah bilir vesikası filan da yoktur."

İğrenç herif! Catherine tutamadı kendini: "Yalancı!" diye bağırdı ama, iyi de etmedi, işin rengi daha bir değişti, aynasızlar etrafını sardılar. Bereket tam o sırada arkasından gayet rahat bir ses, "Beyler, diye araya girdi, bir yanlışlık olacak, matmazel benimleydi..." Panama şapkalı it pis pis sırıtıyordu, komiser haddini bildirdi hemen. Catherine kendisine sahip çıkan adamı tanımakta gecikmedi, demin yanında çok boyalı kadınla gördüğü adamdı bu, yüzü çok solgun ve nedense bir tuhaf, ağzı incecik, traşı sinekkaydı biri, değişik bir özenle giyinmiş, yürürken bastonuna dayanıyor.

Komiser de, polisler de tanıyorlardı galiba onu. Yine de cebinden kartvizitini çıkarmıştı. Bir salonda, tanışma törenindeymiş gibi. Kadın da deminki o güzel mi güzel, esmer, adamakıllı dokunaklı kadın, Catherine'in yanına kadar geldi. Eldivenli bir erkeğin ufak

eliyle kolunu tuttu. Kadın havalı havalı "Gel şekerim, gel, korkma, sana ilişmezler" diyerek aldı götürdü genç kızı, "değil mi beyler?" Polisler önlerinde açılı açılıverdiler, onlar yanlarında Catherine'le uzaklaşa dursun, geride kalan kadınlar arasından sövenler oldu.

Bir zaman ağızlarını açmadan yürüdüler. Porte Dauphine'e yaklaştıklarını görünce, ne diyeceğini bilemeyen Catherine, teşekkür etmeye kalkıştı. Kadın "Yok, diye kesti, handan çıkmadıkça ayrılmamız doğru olmaz." Handan çıktılar. Ceinture istasyonunun önünde Catherine durdu: "Kusura bakmayın mösyö, beni tanımadığınız halde bu yaptığınız iyilik... Ne diyeceğimi bilemiyorum, insanın lafını şaşırdığı gecelerden birini yaşıyorum çünkü, yine de size olan..." Kadın, boyası dişleriyle çelişen o muazzam gözleriyle uzandı ona.

"Bizimle bir porto içmek istemez miydiniz? Şuracıkta oturuyoruz da."

Catherine'in içi karıştı birden, yükselen bir dalga sanki. Onu kurtarışlarını iyilikseverliklerine verdiğinden biraz da kızgın. Kendine kızıyor daha çok. Kadına ve adama şöyle bir baktı alıcı gözüyle. Besbelli, zengin insanlar bunlar. Açık renk fötr şapkasının altında adamın yüzünden gençlik garip bir çekiliş çekilmiş. Teninin solgunluğu derseniz pudradan. Kadınsa bir yanıyla umutsuz gibi, bir yanıyla bir şeylere aç. İkisi kolkola girmiş cevabını bekliyorlar adeta, susuşlarının uzaması başlıbaşına bir rica. Gece sıcak; ağaçların arasından Çin Köşkü'ndeki çalgının sesi uzak uzak işitiliyor.

Catherine, kendisinden iğrenir gibi oldu. O da nesiydi yani, iyi yetiştirilmiş kibar genç kız hayallerine kapılmanın sırası mıydı şimdi? Eğer bir düşündükleri

olmasa, ondan hoşlanmamış olsalar, bu insanlar onu niye polisin elinden kurtarsınlardı? Elbet isteyeceklerdi bir şeyler...

FENA HALDE LEMAN'DAN

(...)

Sebebi kuzguni siyahlığı mı, yoksa boyu mu, asla anlamadım, Bobby'nin belleğimde bıraktığı erkek izlenimi oldu, erkek kılığındaki kadın değil. Saçları usturayla kazınmış zenci delikanlılığı ona öyle yakışıyordu ki, ünlü yılanlı dansını yaparken, kadın kılığına girdiğine hükmedilebilirdi.

Durumunun farkındaydı, övünüyordu da biraz:

— ... kaldığım otelde, personel kuşkulanmıyor, pirelense odalara bakan kadın pirelenebilir, o da salağın biri...

Hipnotizmacı parmaklarıyla piposunu dolduruyor, uzun esnek parmaklar bunlar, düz kesilmiş tırnakları boyasız, dil pembesi.

— ... üstelik, yatağımı düzeltmeye girince, hemen banyoya geçip kafamı kazıyorum: Tıraş makinesinin sesi yatıştırsa gerek, sakal tıraşı olduğunu sanıyor.

Her sabah kafası gerçekten, tıraş edilmiş oluyordu, bin mumluk mor bir ampul, parıltılı ve dümdüz. Bir-iki defa sebebini soracak oldum, yayvan zenci gülümsemesiyle, tebeşir beyazı dişlerini gösterip, aynı karşılığı verdi:

— ... bizim orda kafayı kazıtmak âdettir, tersini yapmak ayıp, insanı defe alırlar...

'Erkekliğinden' ne zaman söz açılsa, sıcak, dolu

dolu sesinde, belli belirsiz bir gurur seziliyordu. Onda, cinsel dönüşüm kesinleşmişti sanki, tepeden tırnağa ve dönüşü olmamacasına: Lili kendisini ne kadar *pinup* sayıyorsa, bu da o kadar delikanlı sayıyor. Bu da yakınlaşmalarına, hatta birleşmelerine yardımcı sayılabilir. Lili'nin hayali ne? Kendisinin kadın olduğu kadar erkek olmayı beceren bir kadınla, 'tersine bir çift' hayatı sürmek mi? Zenci menci, aslında Bobby hayalinin 'erkeği'. Üstelik uyum, cinsel davranış düzeyinde kalmıyor; moral gücüyle, dış görünüşüyle, günlük hareketleriyle de böyle. Daha ne ister?

Geçirdiğimiz o şaşırtıcı geceden iki-üç gün sonra mı neydi, Lili ve ben, bir akşam dolaşmaya çıkmıştık: Soğuktan ayak parmaklarımız buz kesildi, çok da susadık! Avenue Wagram'da, ilk rastladığımız kahveye dalıyoruz. Siyah biralarımızı içerken, ona düşündüklerimi söylüyorum: Bizi birbirimize düşürmeye; kıskançlığımızı kışkırtıp, yanlış bir rekabete sürüklemeye çabalayacak yerde, niye Bobby'yi seçmiyor, onu elde etmeyi amaçlamıyor?

Işık zerreleri halinde dağılan yumuşak aydınlıkta, başdöndürücü parfümüyle bana eğilmişti; bakışları hülyalı, çevresi güzelce çizilip boyanmış ağzı hafif küskün:

— Ben istemiyor muyum? demişti. Aldırış etmeyen o! Merak etme, ne dediğimi biliyorum, Bobby iyice kaşarlanmış, ne duygu kalmış onda, ne kalp: Bencil biri!

Kahve tenha: Uykudan eridiğini kaskatı gördüğümüz yaşlı, dazlak bir garson; kasanın ardında, tünediği tabureden bize kötü kötü bakan, şişman patroniçe: Elinde şişler, harıl harıl yün örüyor. Lili, bu yoksul kahvede, sahte sosyete dilberi güzelliğiyle kristal bir

avize gibi parlıyor. Yaşamakta olduğu büyük yalana, gerçekleşmesi zor saplantısına kapılmış:

— ... ona zaafım var, inkâr edemem! diyor, niye? Açıklaması kolay mı? Çünkü bir kere... yani, günün birinde sahici kadın olursam, bana tam anlamıyla sahip olabilir, 'giriyor' çünkü... üzür dilerim, çiğ konuşmayı sevmem ama, başka nasıl anlatayım: İnsan yıllar yılı kadın 'şeyiyle' sevişmeyi kurarsa...

Söyledikleri onu rahatsız etti, utandı sanırım, bunu örtmek amacıyla ufacık çantasından cıgara aranıyor, çakmağımın aleviyle yaktıktan sonra, derin bir göğüs geçirişle dumanları salıverip, ekliyor:

— İşin garibi, sana da zayıfım.

Dudaklarında mahcup bir gülümseme belirmişti. Gözlerini gözlerimden kaçırıyor:

— ... onu 'hayvanca' seviyorum, seni 'sevimli prens' olarak. İkinize birden sahip olabilseydim, benden mutlu insan bulunmazdı. Fakat ameliyat lafı açıldı mı, sen suratını asıyorsun; o ise iğrenç yılanını yatağıma sokuyor, durum çok umutsuz! Bak, Kermo yaşasaydı...

Tam o sırada, ben, Kermo'yu fark etmiştim: Camların gerisinde, karanlığa bulaşmış olarak. Bana pişmanlıklar, teessüflerle dolu bakıyor, başıyla yine "Hayır, sakın ha!" işareti yapıyordu. Bu soğukta niye bu kadar ince giyinmişti? Soğuktan donuyor olmalı. Hem, çok bitkin görünmüyor mu, bitkin olduğu kadar yoksul, bezgin? Birden onu çağırasım geldi, kendimi zor tutuyorum, özür dileyeyim, tekrar tekrar özür dileyeyim... (İyi ama, neden?)

Arkasından, Almanlar sökün etti, Kermo kayıplara karıştı. Gestapo'nun kadın subaylarıydı bunlar, pırıl pırıl üniformaların içinde, haşin, kavgaya hazır, dav-

ranışlarıyla oldukça erkek: Topuklarını birbirine çarpıp, bira dublelerini tokuşturarak, öyle bir *"— Heil Hitler!"* diye bağırıyorlardı ki! İçlerinden biri; tek gözlüklü, elmacık kemikleri fırlak, azametli bir Yüzbaşı; kırbacı kolunun altında, gıcır gıcır çizmeleriyle dolaşarak, birini arıyor. O biri benim. Bir yakalanırsam, Yüzbaşı'nın bağışlamayacağını, fena halde cezalandıracağını biliyorum. Bereket versin, kahve bir anda müşterilerle doldu. Aralarında ufaldıkça ufalıyor, ellerimle suratımı saklıyor; korkudan titreyerek, babaannemin eski 'dersini' tekrarlıyorum:

"— ... adım Mercier Mauricette, Calvados ilinde doğmuşum, Bayeux'de..."

Lili gözlerini iri iri açmış, hayretle bakıyordu:

— Neyin var senin, diye soruyor, hasta mısın?

Ne cevap verebilirim? Görünüşü olsun kurtarmalıyım:

— Yoo, diyorum: Niye sordun?

Aklının yatmadığı belli, diyor ki: — ... bilmem! Dalgınsın, beni dinlemiyorsun.

— Doğru, seni dinlemiyorum, dinlediğim başkası, artık olmayan biri. Ne zor iş, bilsen! Konuştuğunu duyar duymaz, tek kelimesini kaçırmayayım diye, tepeden tırnağa kulak kesiliyorum, boşuna, sesi uzaktan geliyor, çok uzaktan, çok hafif...

Merakı uyandı, yapmacık hayranlığını ve acımasını elden bırakmaksızın; görünüşte anlamsız, gerçekte insafsız bir şey söyledi:

— ... öyle mi, Allahın günü onu işitebilmek yürek ister, bende yok doğrusu, sende olduğuna göre evdeki bandı dinleyebilirsin.

Şöyle toparlanmışım, gerçekle bağlantılarım derhal kuruldu, yoksul ve bomboş bir gece kahvesinde,

'oyunbazlığı' gittikçe kesinleşen sahte bir sarışınla baş başayım, dışarda soğuk.

— Hangi bandı? diye sordum.

Cilveli bir masumlukla gözlerini saf saf açıp: "— ... hangisi olacak canım, diye cevap verdi, teyp bandı. Kafaların yüksek olduğu bir gece, Kermo sesini kaydetmişti. Ne zamandı, pek çıkaramıyorum, ölümünden az önce galiba. Tabiatım hassas, o gün bu gün, teype elimi sürmedim: Dayanamam, yüreğim kaldırmaz, sinirlerim boşanabilir.

Üzerime yorgunluk çöküvermişti, ağır bir yorgunluk! Damarlarımdaki kanın pıhtılaştığı izlenimine düşmüştüm.

— Bu bandı, diye sordum, benden niye sakladın?

— Saklamak mı? Hoppala!.. Kullandığın kelime yanlış, düşün ki...

Alınmıştı, şimdi günahsız olduğu halde suçlanan iyi niyetli kızı oynuyordu:

— ... ölümünün acısı soğumadan, onu sana dinletmek cinayet olurdu. Haksız mıyım? Dinlemek niyetindeysen, hazırım, hemen gidebiliriz...

Kalktık, sonradan kirayla kullandığını öğrendiğim Renault-Alpine'in direksiyonuna geçti, Paris'in gece sislerini dağıtarak gidiyoruz. Her sokak lambasının altında Ekrem'i görüyorum, bir öncekinin hem aynı, hem değil: Bazısı daha kederli, bazısı daha az suçlayıcı. Kimileri elini uzatmış, hafif kambur, tam bir Türk dilencisi; kimileri, aynı olumsuz hareketi başıyla aralıksız tekrarlıyor: Hayır, hayır, hayır!.. Sadece yüzlerindeki ifade eş, hep o açık yara, ya da iç kanamasıyla kıvranıp, kimsenin onu kurtaramacağını bilen ağır yaralının mutsuz yüzü.

Kırık dökük sesiyle Lili, yol boyunca bana, Ker-

mo'nun fazla içip 'filmi kopardığı' geceyi anlatıyor; bir yerden sonra, 'sigorta atmış,' öyle saçma sapan şeyler söylüyormuş ki:

— ... dehşete düşüyordum, onu bu halde hiç görmemiştim, bir-iki kere derdi nedir diye sormak aklımdan geçti, soramadım, korkuyordum çünkü. İçinde yıllardır kesinleştiremediği bir şey kesinleşmiş olmalıydı; bunun acısını çektiğine eminim: Yumuşak ruhlu bir insanda bu türlü acı ve tepkileri, geç farkına varılan kesinlikler doğurabilir, bunu tecrübemle biliyorum; bir şey kesinleştikçe, kaygı veriyor, çünkü kesinlikle umutsuzluk kolkola dolaşıyorlar. Kermo mutlu olduğunu savunurdu ya, yenik olduğunu biliyordum, fakat ilk defa o melun gece, onu bu derece umutsuz gördüm: Tükürürcesine Türkçe sözler söylüyordu, tek kelimesini anlamıyordum; imdat ister gibi adını çağırıyordu, gerektiğinden fazla anlıyordum: "İmdat, imdat!" der gibi, "Leman, Leman!" diye bağırışı kulaklarımdan gitmez. Ne korkunç! Ne korkunç!

Eve vardık. Aynı başdöndüren yüksek tavanlar. Aynı şuruplu, bonbon pembesi yapışkan aydınlık, aynı iddialı eşcinsel zevksizliği! Katlardan birinde bir musluk açılınca, harap su borularının miyavlaması olmasa, yarıgece sessizliğe ve bütünüyle egemen; hacimli, kalın bir sessizlik, Lili'nin fısıltıları bile, bağırıp çağırma boyutları kazanıyor. Mamma Pellegrini'den eser yok, ya çıkmış, ya uykudadır.

Lili beni teyple baş başa bırakmadan, (ufak, elde dolaştırılır teyplerden, güvencesiz bir aygıt) viski sunmak inceliğini gösterdi:

— Al şunu, dedi. Zorlu sınav geçireceksin, yüreğini pek tutar. Kendi hesabıma, göze alamam: İzninle banyo yapacağım.

— Peki pavyon ne oluyor?
— Ne pavyonu? Sapıttın mı? İzin gecemiz...
— Ha, sahi!

Ağzımdan yarım yamalak öpüp, kayboluyor. Kocamın, o büyük sarhoşluk gecesi, sesini kaydettiği odada yalnızım. Sessizliğin ağırlığı omuzlarımı çökertiyor. Birden ürkekleştim. Aygıtın düğmesine basmaktan çekiniyorum. Doğru dürüst işliyor mu bakalım? İşlemez olur mu? Düğmeye dokunur dokunmaz, günün şarkılarından biri, tiz, sivri ve ham bir ses fıskıyesi olarak fışkırdı: Sessizliğin böğrüne sanki bir hançer! Ekrem'in sesi onu izliyor ama, araya giren uzun –korku, kaygı, kuşku dolu, can sıkıntısı gibi bunaltıcı–, hışırtılı bir sessizlikten sonra.

Ekrem'in sesi mi? Bir bakıma evet, bir bakıma hayır: Tınısı bildiğim, yıllardır işittiğim sesin tınısı; yalnız, daha küçümseyici, soğuk, biraz daha 'yukardan' olması gerekmez mi? Dinlediğim ses, içerdiği umutsuz çırpınış, insancıl derinlikle etkiliyor. Bu nitelikleri, Ekrem'de yadırgıyorum. Dediği, ne? İlk dinleyişimde tek kelimesini anlayamadım, beklediğimin tersine, Türkçe konuşmamıştı, Ekrem'in Fransızcasına hanidir yabancılaşmıştım. Bir puro yaktım, iki yudum viski içtim, düğmeye ikinci defa bastım.

"— ... dinle böceğim, uzun bir seyahate çıkacağım, hareketimden evvel bazı şeyleri söylemek arzusundayım. Yokluğum fazla uzayabilir, zaman zaman, dediklerimi dinleyerek saptarsın ki; hayatta kimse kimseyi anlayamaz, kimse kimsenin yerini tutamaz; aşk dediğimiz, ya vahim bir yanlış anlaşılmadır, ya kötü bir hayal kurma tarzı: İki kişinin ikisi de, öbürünün yerine hayal kurmaya kalkıştığından, sukut-u hayaller eksik olmaz! Sen dediğime kulak ver, kendimiz-

den başkasını sevemiyoruz; sevdiğimiz, şahsiyetimizin dışlaştırılmış, bir başkasının üzerinde somutlaştırılmış hayali; o başkası da kendisini üçüncü bir şahıs üzerinde dışlaştırır, somutlaştırır: Arada ahenk kurulamaz, nasıl kurulsun, sevdiğimizle sandığımız farklı! Muvaffak bir çift, yalnızlığa tahammülü yüksek iki insan manasını taşır: Çift demek, yan yana iki yalnızlık demek, beraber bile olamamış, kesişmesi bile zor! Onun için böyle bir hayatı, içine girip kurbanı olmadan yaşayacaksın, yani uzaktan. Uzaktan, soyut, hemen hemen yok bir şahsı sevmekten güzelini tasavvur edemiyorum. Yakında olmayan sevgili tahayyülde yaşatılır, hayalde yaşatmak az evvel açıkladığım kaideye uygun olarak, onu kendine benzetmektir; yanında bulunmayacağından, o buna ne itiraz edebilir, ne müdahale: Sevdiğini, hayalinde değiştirdikçe, kendine benzettikçe daha çok seversin, böylece denge korunmuş olur. Sevmek! Sevmek esasında alıp başını gitmektir, sevgiliden uzaklaşan mutlak aşka yaklaşır, sevdiğini gönlünde kendi bildiğince yeniden yaratarak..."

Ses kesilince, başka bir yerdeyim: İzmir'deki evimizde, balkonda oturmuşuz. Yumuşak bir ekim akşamı, güneş Yenikale açıklarında batıyor. Yangın sarıları, savaş kızılları ortasında, bölük pörçük martılar. Kocam yanı başımda, gözleri dalmış. Neden böyle oluyor? Neden sık sık İzmir'deki hayatımı, kaybettiğim bir cennet gibi hatırlıyorum? Güneşin alev ve duman savurarak battığı o deniz görüntüsünden de, kocamın belleğime kazılan sözlerinden de kurtulamıyorum.

"— Kimse kimseyi anlayamaz, kimse kimsenin yerini tutamaz..."

Ya da: "— ... sevmek, alıp başını gitmektir!"

Ekrem 'başka' bir adamdı, 'alıp başını gitti,' fakat

o benden uzaklaştıkça ben ona yaklaşıyorum, onu gerçek yerinde, içimde buluyorum; kendimi bu kadar yaşlı, bu kadar yorgun hissedişim, yoksa bundan mı?

Lili dağınık saçları omuzlarında, göğüsleri dimdik, banyonun kapısında belirdi. Üzerinde, hiçbir yerini saklamayan, saydam bir *baby-doll*. Nasıl yapıyor da, etten kemikten kadın görünüşünü, Marilyn Monroe filmlerinden kaçırılmış büyüleyici bir vamp görünüşü ile değiştirebiliyor? İnsan mı, sabun köpüğünden uçucu bir hayal mi? Üzgün, yanıma yaklaştı, talihsiz balerin eliyle saçlarımı okşadı. Tuvalet sabunu ve mentollü cıgara kokuyordu. Kadın kadın kokuyordu.

— Çocuk olma, dedi. Ağlama.

— Ağlayan kim?

— Sen! Gözyaşlarına baksana, çenenden damlıyor. Bir 'kadın' gibi ağladığını görmek, hoşuma gitmiyor hiç.

Bardağı taşıran damla bu mu oldu? Bir saniye aralığında kendimi erkek giyinmiş, elinde viski, ağzımda yaprak cıgarası, ağlarken gördüm: İki gözüm iki çeşme, sessiz, suçlu! Gülünçlüğümün farkına vardım, utancımdan yerin dibine geçtim. O hızla çıkmışım, hem ne çıkış, nezaket gereği bir-iki söz edip, bir Allahaısmarladık demeden!.. Acım o kadar büyük, utancım o kadar ağır.

yalnızlığı denemek

gecenin ortasında ne işin var
yıldızlara dokunma yanarsın
bak birazdan ay da batacak
karanlık bulaşmasın ellerine
tersin döner yolunu bulamazsın

içi dışı uzay tozu yansımalar
sahi mi yalan mı anlayamazsın
bir rüya gemisi iskele sancak
dokunup geçiyor hayallerine
ağlayasın gelir ağlayamazsın

sevmek insanın yüreği kadar
küçükse büyüğünü taşıyamazsın
yalnızlığı da dene oldu olacak
nasıl yankılanır derinden derine
iyi midir kötü mü çıkaramazsın

insanı ancak kendisi tamamlar
içinde başka dışında başkasın
eksiğin fazlana elbet bulaşacak
öbürü sığacak bunun derisine
yoksa sabaha sağ çıkamazsın

(Kimi Sevsem Sensin'den...)

ayrılık sevdâya dâhil

görinen yılduz değil yir yir delinmişdür felek
gün yüzünün hasretiyle tîr-i âhımdan benüm

necâtî

– 1.

açılmış sarmaşık gülleri
kokularıyla baygın
en görkemli saatinde yıldız alacasının
gizli bir yılan gibi yuvalanmış
içimde keder
uzak bir telefonda ağlayan
yağmurlu genç kadın

– 2.

rüzgâr
uzak karanlıklara sürmüş yıldızları
mor kıvılcımlar geçiyor
dağınık yalnızlığımdan
onu çok arıyorum onu çok arıyorum
heryerinde vücudumun
ağır yanık sızıları
bir yerlere yıldırım düşüyorum
ayrılığımızı hissettiğim an
demirler eriyor hırsımdan

– 3.

ay ışığına batmış
karabiber ağaçları
gümüş tozu
gecenin ırmağında yüzüyor zambaklar
yâseminler unutulmuş
tedirgin gülümser
çünkü ayrılmanın da vahşi bir tadı var
çünkü ayrılık da sevdâya dâhil
çünkü ayrılanlar hâlâ sevgili
hiç bir ânı tek başına yaşayamazlar
her ân ötekisiyle birlikte
herşey onunla ilgili

telâşlı karanlıkta yumuşak yarasalar
gittikçe genişleyen
yakılmış ot kokusu
yıldızlar inanılmayacak bir irilikte
yansımalar tutmuş bütün sâhili
çünkü ayrılmanın da vahşi bir tadı var
öyle vahşi bir tad ki dayanılır gibi değil
çünkü ayrılık da sevdâya dâhil
çünkü ayrılanlar hâlâ sevgili

– 4.

yalnızlık
hızla alçalan bulutlar
karanlık bir ağırlık
hava ağır toprak ağır yaprak ağır
su tozları yağıyor üstümüze
özgürlüğümüz yoksa yalnızlığımız mıdır
eflâtuna çalar puslu lâcivert
bir sis kuşattı ormanı
karanlık çöktü denize

yalnızlık
çakmak taşı gibi sert
elmas gibi keskin
ne yanına dönsen bir yerin kesilir
fena kan kaybedersin
kapını bir çalan olmadı mı hele
elini bir tutan
bilekleri bembeyaz kuğu koynu
parmakları uzun ve ince
sımsıcak bakışları suç ortağı
kaçamak gülüşleri gizlice

yalnızların en büyük sorunu
tek başına özgürlük ne işe yarayacak
bir türlü çözemedikleri bu
ölü bir gezegenin
soğuk tenhalığına
benzemesin diye
özgürlük mutlaka paylaşılacak
suç ortağı bir sevgiliyle

– 5.

sanmıştık ki ikimiz
yeryüzünde ancak
birbirimiz için varız
ikimiz sanmıştık ki
tek kişilik bir yalnızlığa bile
rahatça sığarız
hiç yanılmamışız
her an düşüp düşüp
kristal bir bardak gibi
tuz parça kırılsak da
hâlâ içimizde o yanardağ ağzı
hâlâ kıpkızıl gülümseyen
–sanki ateşten bir tebessüm–
zehir zemberek aşkımız

NUHUN GEMİSİ
(BAR)

(Geçme, 'Nuhun Gemisi'nin kapısına yapılıyor.)
S/32. – 'Nuhun Gemisi' – Giriş Kapısı – (Dış/Gece)

(İçerden, piyano sesi geliyor; dışarda, açılıp kapanan araba kapıları, trafik, klaksonlar, ayak sesleri vs.)

Gece ortamı. Nuhun Gemisi, daha bir ışıklı, çekici. Kapısından girenler, çıkanlar. Ne idüğü belirsiz, gece tipleri: Sarhoş bir kadın, elinde çiçekler, güya satıyor. Bir köşede, seyyar kestaneci; yanında, bir sokak köpeği. Gece, Beyoğlu.

1. Kamera, bir arabadan inen müşterileri çerçevelemiş: BP.

Üniformalı kapıcı Rüstem, kapıyı açıyor; varlıklı fakat marjinal havalı bir kadın ve erkek iniyorlar; onlar kapıya yönelirken, kapıcı, direksiyona geçip, arabayı parka çekiyor.

(Arabanın motoru.)

2. Güngör'ün fotoğrafı: BP – BelP – YP / Hareketli Kamera.

Kamera, arabayı kadrdan çıkmaya bırakıp, kapının yanındaki panoda bulunan Güngör'ün büyük fotoğrafına eğiliyor ve gittikçe yaklaşıyor: BP – BelP.

Bu daha önce gördüğümüz (S/18) panodur, üzerinde Güngör'ün piyano çalarken fotoğrafı var: Askılı pantalon, çizgili gömlek, papyon kravat, bu çalışma kostümüdür.

Resmin altındaki yazı: **"Piyanist Güngör – Her Gece Sizinle Beraber!"**

Kamera YP'na girdiği sırada,

(Geçme.)

(Geçme, fotoğraftan, Güngör'e yapılacaktır.)

S/33. – 'Nuhun Gemisi' – Salon – Piyanonun Başı – İç/Gece)

(Az önce çalınan piyano, Güngör'ün piyanosudur; o günlerin modası Türk/Pop parçalarını çalmaktadır, arada söylüyor da! Salonda, müziğin yanında, hayli yüksek bir rabarba mevcut.)

1. Güngör, piyano başında, çalıyor: BelP.

Güngör, fotoğraftaki kılıkta, işini yapmaktadır. Hiç de Tülây'ın yanında olduğu gibi görünmez; yırtık, salonu canlandırmaya çalışan, animatör şarkıcı havasını deniyor.

Piyano çevresinde, birtakım 'uçuk' kızlar, oğlanlar: Ellerinde içki bardakları, sigaralar; müziğe katılıyor. Aralarından, ağzından düşmeyen piposu, elinde tepsi, üstünde içki bardaklarıyla Şeri görünür; bardağı, piyanonun üzerindeki yerine bırakır.

Güngör: — (Çalarken, Şeri'ye)... Şeri hayatım, bu gece sen mi çalışıyorsun?

Şeri, piposunu eline alıp, ortalığı dumana boğarak, sorusunu cevaplandırır:

Şeri: — ... hangi gece ben çalışmıyorum ki... (Piposunu eline alıp, dumanlarla birlikte)... ikiye kadar burdayım.

Güngör: — (İçkisine uzanırken, çevresine göz atıp)... Nuhun Gemisi, yükünü aldı ha? Ne dersin?

Şeri, eğilip onun kulağına cevap verir, sonra da kendi esprisine kendisi kahkahayı basar:

Şeri: — ... evet beyim, bütün hayvanlar tamam!.. (Kahkahayı basarak, tepsideki öteki içkileri dağıtmak üzere piyanodan uzaklaşıyor: Piposunu yeniden, dişleri arasına sıkıştırmıştır.)

(Kamera onu izler, Güngör kadr dışı kalır.)

2. Şeri, BelP / Hareketli Kamera.

(Şeri'yi izlerken, kamera salonu taramış olacaktır.)

Tıklım tıklım dolu, her tür ve boyadan müşteri: 'Entel' takımı, 'marjinal' kadınlar; arada bir-iki travesti. Bütünü kalın bir sigara dumanı atmosferi içinde, nerdeyse flu.

Şeri, bir masada tek başına oturmuş Lieselotte'yi bulur. O yine başak sarısı saçları omuzlarında, aşırı makyajlı yüzü, takma kirpikleri ve mini etekli kılığıyla dikkati çekiyor.

Şeri: — (Servis yaparken)... bakıyorum, 'kalıcı' gibisin froylan... otel nasıl, ha? Beğendin mi?

Lieselotte: — ... zerşön!.. İstanbul'u sevdim... (müteredditi)... bir de galeri bulabilirsem... (az susup, ekler)... resimlerim için...

Şeri, boşalmış beyaz şarap bardağını alır, dolusunu

bırakırken duraklar, sonra koyar; piposunu yine eline alıp, konuşacaktır:

Şeri: — ... ne o, ressam filan mısın sen?

Lieselotte: — (Mahcup)... bilmem sayılır mıyım?.. çalışıyoruz işte!

3. Lieselotte'nin amorsundan Şeri: İkili BelP.

Şeri ayakta, bir elinde tepsi, öbüründe piposu konuşuyor; Lieselotte oturmaktadır, çekingen görünür; yeni gelen şarap bardağına uzanır, yudumlar.

Şeri: — (Onu süzerek)... kaç gecedir geliyorsun... Şâdi bey'i tanımadın mı?.. hani şu sarhoş adam, göbekli... galericinin şahıdır... herifte bok gibi para var...

Lieselotte: — (Şaşkın ve masum)... ben burda kimseyi tanımıyorum ki... (Gülümser)... tabii, senden başka Şeri.

Şeri, öteki masalara gitmek üzere, onu bırakıp kadrdan çıkar.

Şeri: — (Giderken, gülerek)... tamam, tamam!.. o işi de yaparız: Seni tanıştırırım.

(Geçme.)

(Geçme arabadan çıkan Şâdi bey'e yapılacaktır: DP.)

S/34. – 'Nuhun Gemisi' – Giriş kapısı – (Dış/Gece)

(İçerden Güngör'ün piyanosu, dışardan arabaların sesi; açılıp kapanan kapılar; bir polis sireni, uzaklarda eriyor.)

1. Şâdi bey, Lâl, Üniformalı kapıcı: DP – BelP – DP / Hareketli Kamera.

Şâdi bey'in arabası (Honda Civic) kapının önünde durmuş, onların davranmasına vakit kalmamış, kapıcı Rüstem sırıtarak kapıyı açmış; geçme anı, Şâdi Tığral'ın çıktığı andır; sonra Lâl'in çıkmasına yardımcı olur.

Kapıcı Rüstem: — (Şâdi bey'e)... oooo hoş geldiniz, Şâdi bey!

Şâdi bey: — (Ağzında purosu, laubali)... hoş bulduk, Rüstem!.. nasılsın ulan?

Kapıcı: — (Yılışır)... Allah ömürler versin, beyim.

O sırada Lâl çıkmış olacaktır; Şâdi bey, kapıcıyı bırakıp, Lâl'e dönerek onu hem kapıya doğru yürütür, hem izahat verir.

Şâdi bey: — (Lâl'e)... işte burası!.. sâhi, hiç gelmemiş miydiniz?.. İnanamıyorum.

Lâl: — (Kapıya yürürken, çevresini süzerek)... şöhretini duymuştum ama, fırsat olmadı...

(Şâdi Tığral, enikonu göbekli, saçları dökük, fakat enseden uzatılıp, yarı atkuyruğu bağlanmış bir 'entel'; giyimi, öyle, mevsimine göre, boğazlı kazak, ya da yakasız gömlek, üzerinde deri yelek, ayağında kot pantalon. İçkinin her türlüsüne, puronun iyisine düşkün, arabadan inerken de ağzında Davidoff bir corona puro var.)

Lâl, saçları şarap kırmızısı, makyajı son derece düzgün, son modaya uygun; takma kirpikleri yerinde, kaşlarının yarısı boya; giyimi daima etkileyici yarı dekolte, eteği aşırı mini, endamı manken endamı; çarpıcı güzel bir kadın, genç, boyu posu yerinde, burnunda bir inci taşıyor.)

Kapıdan içeriye girip kaybolurlar. Kapıcı, direksiyona geçmiş, arabayı parka çekiyor.

(Geçme.)

(Geçme, derinlemesine salon: GP.)

S/35. – 'Nuhun Gemisi' – Salon – İç/Gece)

Güngör piyanoda müziğini sürdürüyor, salonun rabarbası.)

1. Önde, BelP: Piyanosu ve Güngör; gerisinde, derinlemesine, kapıya doğru salon. / Hareketli Kamera.

Kapıdan Şâdi Tığral ve Lâl girmişlerdir; Şâdi bey'i orda herkes tanıyor, daha girdikleri an, birileri etrafını alır; o kimisinin elini sıkar, kadınların elini öper, bazılarını Lâl ile tanıştırır.

Geride bunlar olurken, kadra Şeri girecektir: BelP. Bir elinde piposu, öbüründe boş bardak dolu tepsisi. Güngör'ün başında duraklar; Şâdi bey'e bakarak konuşur; bunun üzerine, çalmasını kesmeden Güngör de o tarafa dönüyor.

Şeri: — (Geçerken durup)... Allah Allah bu kız da nerden çıktı?

Güngör: — (Çalıyor)... kız mı? Hangi kız?

Şeri: — (Piposunun sapı ile gösterip)... şu canım... Şâdi bey'in yanındaki... (mütecessis)... gözüm bir yerden ısırıyor, ama...

Güngör: — (Umursamaz)... boşversene... Şâdi bey bu... buldu mu, kaçırmaz...

Şeri: — (Keyifli)... tamam ulan, buldum... buldum işte, Lâl bu... şu ünlü manken.

2. BelP, Lâl ve Şâdi Tığral / Hareketli Kamera.

Barın kalabalığı ve git/geli arasından, Lâl'e yol açan Şâdi bey, zar zor onu oturacakları masaya getirmiştir. Şâdi bey'in her geceki masası, kalabalığın arasında kayıp, boş bir masa.

Şâdi bey: — (Gülerek)... işte fakirin masası burası... şahsa muharrer...

Lâl: — (Etrafını süzüyor)... havasını sevdim... (Gülerek)... yarı uçuk, yarı kaçık... (birden hatırlamış gibi)... şey, oturmadan... affedersiniz, tuvaleti nerde buranın?

3. İkili, DP: Lieselotte ve Şeri: geride derinlemesine salon / Hareketli Kamera.

Şeri bu defa, Lieselotte'nin yanından geçerken duruyor, piposunu ağzından alıp, ona burnuyla o sırada yerine oturmakta olan Şâdi Tığral'ı gösteriyor; Lâl, masaların arasından, tuvalete doğru gitmektedir.

Şeri: — (Hep öyle alaycı)... ahtung, Almancı güzeli... bak, adamın geldi... talihlisin...

Lieselotte: — (Şaşkın)... adamım mı, o da kimdir?

Lieselotte, elinde beyaz şarap bardağı, gösterilen istikamete bakınıyor.

Şeri: — ... Şâdi bey demiştim ya hani? Tığral Galerisi... nah, işte şu şişko... al, fıçı diye kullan...

Şeri ona Şâdi bey'i gösterdikten sonra, kadrdan çıkıp amerikan bara uzaklaşıyor.

Lieselotte gözlerini garip bir şekilde, Şâdi bey'in masasına dikmiştir; bakışlarında, o ana kadar pek görülmemiş, garip bir parıltı belirmiştir; kamera, bunun altını çizmek için, yakınına girebilir: YP.

(Geçme.)

(Geçme, Lâl'in YP'na yapılır)

S/36. – 'Nuhun Gemisi' – Tuvalet – (İç/Gece)

(Salondan Güngör'ün piyanosu geliyor, tabii rabarba

da –tuvalette musluklardan akan suyun şırıltısı ve çekilen sifonların sesi.)

1. BelP, – GÖP, Lâl / Hareketli Kamera

Lâl, bir tuvalete kapanmış, üstünde bir gariplik, yanlış bir telaş. Heyecanla çantasını açıp, gizli yerinden uyuşturucu poşetini çıkarıyor.

Alışkın bir hareketle, uyuşturucuyu açık ve gergin sol elinin işaret parmağı ile başparmağı arasındaki çukura döküyor; burun deliklerine yaklaştırıp içine çekiyor. (GÖP.)

İşini bitirdikten sonra, yüzünde belirgin bir rahatlama görülecektir. Lavabonun aynasında, kendi kendine gülümser; tuvaleti kullanmış hissini vermek için, sifonu çekip, tuvalet kabininden çıkar. (BelP.)

Salona doğru uzaklaşıyor.

(Geçme.)

(Geçme, Şâdi bey'in masasına yapılacaktır.)

S/37. – 'Nuhun Gemisi' – Salon – (İç/Gece)

(Güngör söylediği parçayı bitirir, alkışlanır; öteki parçaya geçip, piyanoya devam eder, bu defa şarkı söylemiyor; –rabarba.)

1. İkili, DP: Şâdi bey ve Şeri.

Şeri Şâdi bey'in başına dikilmiş, sipariş alıyor: Piposuz, elinde küçük adisyon bloknotu ve kalem. Şeri ile Şâdi bey, sık görüştüklerinden, epeyce içlidışlıdır.

Şeri: — (Yıllık)... bu gece... Şâdi bey... maşallah, turnayı gözünden... (Gözünü kırpar)... Şeker Baba'nın gelini değil mi bu?

Şâdi bey: — (O da yıllık)... tam üstüne bastın, Şeri... yani senden de, hiçbir şey saklanmıyor...

2. Önde, Şeri ile Şâdi bey (BelP), az ötede, Lieselotte'nin masası.

Şeri: — ... bu gece kısmetin açık... bir kız daha var, Almancı bir ressam... tanışmak istiyor...

Şâdi bey: — (Meraklı, etrafa bakınarak)... Almancı mı? Yok yahu? Hani nerde?

Şeri, o yana dönerek konuşacaktır; o esnada masanın boş olduğu görünür, sadece boş beyaz şarap bardağı duruyor, bardağın altına, birkaç mark sıkıştırılmış.

Şeri: — (O yana bakarak)... işte orda!.. (şaşırmıştır)... vay be!.. ne zaman toz olmuş bu kız?

(Geçme.)

(Geçme Lieselotte'ye yapılır.)

S/38. – 'Nuhun Gemisi' – Giriş Kapısı – (Dış/Gece)

(İçerden Güngör'ün piyanosu işitilir, dışardan daha hafif bir trafik, şehir.)

1. Lieselotte ve arabası, BelP.

Lieselotte, kapının önüne getirilmiş arabasına biniyor; üniformalı kapıcı ona anahtarı teslim eder, o direksiyona geçerken, bahşişi verir; kapıcı, teşekkür yerine, mütebessim başını eğip, arabanın kapısını kapatıyor.

(Açılıp kapanan kapı, uzaklaşan arabanın sesi; gençlerin gülüşmeleri, çığlıkları.)

Lieselotte arabayı harekete geçirir, araba uzaklaşırken; üç-beş kişilik, kızlı erkekli bir genç grubu, sarhoş ve dağıtmış, kadra girecektir: 'Nuhun Gemisi'ne geliyorlar.

Gençler, kapıdaki Güngör panosunun önünden geçtikleri sırada, içerden piyanonun sesi kesilir; alkışlar yükselir.

(Geçme.)

(Geçme, Güngör'ün BelP'na yapılacaktır.)

S/39. – 'Nuhun Gemisi' – Salon/Piyano başı – (İç/Gece)

(Salonda hararetli alkışlar bir süre devam edip yatışır; arkasından, piyano tekrar başlayacaktır.)

1. Güngör, BelP: Piyanosunun başında, ayaktadır: Yüzünü seyircilerine dönmüş: Memnun, mutlu, eğilerek müşterileri selamlıyor.

Alkışlar yatışırken, piyanonun üzerindeki içki bardağını alıp, Güngör kalabalığa hitap ediyor:

Güngör: — (Elinde içki bardağı, hayli profesyonel konuşacaktır)... dostlarım, gösterdiğiniz ilgi, her zaman beni hem duygulandırmış, hem yüreklendirmiştir... işte o cesaretle, şimdi size yeni bir bestemi takdim edeceğim... 'Su Kuşu'

Güngör'ün sözleri, yeniden yükselen alkışlarla kesilir; o bardağını seyircileri şerefine kaldırıp, birkaç yudum içer; sonra piyanonun taburesine oturur: Yeni ve etkileyici bir parça çalmaya bşalayacaktır:

Güngör: — (Çalarak söylüyor) — **"sana yakışmıyor bu şehir bu hayat / başka bir rüyanın ecesi misin /**

gizemli bir su kuşu kanat kanat / sana bir gök lazım uçabilmen için...”

(Geçme.)

(Geçme, Lâl'e yapılacaktır: BelP.)

S/40. – 'Nuhun Gemisi' – Salon – (İç/Gece)

(Güngör'ün yeni bestesi piyanoda çalınıyor, salonun rabarbası biraz düşük.)

1. İkili, BelP: Şâdi bey'in yarı amorsunan, Lâl / – Hareketli Kamera.

Lâl, altın tabakasından çıkardığı sigarasını, kısa ve altın bir ağızlığa iliştirmiştir; Şâdi bey'in uzattığı çakmağın alevine eğiliyor:

Lâl: — (Aleve eğilirken)... televizyonlarda, bir sunuculuk peşindeyim... dedikodu programında filan... ama parası iyi olmalı... masrafım çok...

Şâdi bey: — ... pop söylemekten vaz mı geçtin?

Lâl: — (Dumanlar arasından)... yooo, ders alıyorum.

Duraklar, müziği dinler, ifadesinden hoşlandığı anlaşılıyor; piyanoya doğru bakıp, Şâdi bey'e soracaktır.

Lâl: — ... kim bu çocuk, Şâdi bey? Ne kadar güzel söylüyor!..

(Lâl müziğe daldığı sırada, kamera yakına girebilir: Telefon çaldığı anda, ahizeyi alıp kulağına götürürken, GÖP ya da YP.)

Şâdi bey: — (off)... bizim Güngör... yetenekli oğlan... beste de onun...

(Lâl'in çantasındaki cep telefonun müzikli çalışı işitilir.)

2. Şâdi bey ile Lâl: GÖP / Hareketli Kamera.

Lâl: — (YP, Şâdi bey'e yapmacık bir tavırla)... ah, özür dilerim! (ahizeyi kulağına götürürken)... bir dakika rahat yok... (ahizeye), buyrun, benim...

Lâl eşiyle konuşurken, yarı samimi, daha çok serzenişte bulunan bir havadadır; bu arada, ağızlığından ürettiği dumanları salıverip, adeta onlarla örtünüyor.

Lâl: — ... (Ahizeye / yüz ifadesi ve ses tonu değişir)... ay, sen miydin?.. hangi dağda bir kurt öldü de, beni hatırladın...

Telefonun ağzını bir eliyle örtüp, Şâdi bey'e fısıldayacaktır:

Lâl: — (Alçak sesle)... Hasan Fehmi, canım... eski kocam...

(Geçme.)

(Geçme Villa Şeker'e yapılacaktır: GP.)

S/41. – Villa Şeker – (Dış/Gece)

(Gece böcekleri, onların üzerinde 'Şeker Baba' leitmotivi –Türk musikisi çağrışımları yapan bir müzik–; önceki telefon muhaveresi off olarak sürüyor.)

1. Kamera. Osmanlı yapısı 'Villaa Şeker'i sabit bir GP'da bütünüyle kucaklamıştır.

(Asırlık çınarlarla çevrili, geniş bahçe içinde, şahane bir yapı; bahçe demir parmaklıklarla çevrilmiştir; ön planda, büyük ferforje kapı, bitişik kapıcı müştemilâtı; kapının önünde, arazi tipi lüks araba; ellerinde telsiz, iki koruma etrafı kolluyor.

Binanın çoğu pencereleri karanlık, sadece bazılarında ışık görünüyor.)

Hasan Fehmi: — (off/Lâl'e)... şimdi bana bak, Lâl... sen anlamadın galiba... bu iş ciddi demiştim...

Lâl: — (off/müstehzi)... hangi iş canım?

Hasan Fehmi: — (off)... sağda solda, 'sunucu' olacağın yazılıyor... yanında, her gece bir başkası...

(Kamera muhavere süresince, villanın ışıklı pencerelerinden birisine yaklaşacaktır.)

(Geçme.)

(Geçme aynanın içinden, Hasan Fehmi'ye: DP.)

S/42. – Villa Şeker – Hasan Fehmi/Oda – (İç/Gece)

(Odadaki televizyon ahizesi açıktır, bir spor programı geçiyor, spikerin sesi kısık olarak işitilecektir.)

1. Hasan Fehmi, DP/Aynanın içinden.

Hasan Fehmi, davet için giyinmiştir; besbelli banyo yapmış, yatağın üzerine atılmış bornoz. Havlular, vs. Gardrobun bir kapağı açık, onu öbür aynadan görürüz.

Ahizeden Lâl'in sesi: — (off/alaylı)... beğenmiyorsan, boşa ayol!.. hem ne varmış bunda?

Delikanlı, gömleğini giymiş, kravatını takmış, henüz ceketsizdir.

2. Kamera döner, Hasan Fehmi'nin kendisini bulur:

Kulağında cep telefonu, Hasan Fehmi, asabidir; konuşurken, ufak adımlarla dolaşmaya başlar.

Hasan Fehmi: — (Ahizeye/asabi)... daha ne ol-

sun?.. sen bir annesin... yakışık alır mı?.. hiç değilse, kızımızı düşün... Seher'i...

Ahizeden Lâl'in sesi: — (off/sinirli)... aman efendim!.. ne de ince fikirlisin!..

(Geçme.)

(Geçme, Lâl'in GÖP'na yapılacaktır.)

S/43. – 'Nuhun Gemisi' – Salon – (İç/Gece)

(Güngör'ün şarkısı sürüyor, salonun rabarbası da!)

1. Lâl, GÖP: Kulağında cep telefonu.

Lâl sinirli ve müstehzi, kocasına atıp tutuyor; öteki elindeki ağızlığından, arada duman üretiyor.

Lâl: — (Ahizeye, asabi)... sen bu uyarıyı, önce babana yap... Şeker Baba'nın oynattığı çengiler, herkesin dilinde... sabah akşam sefahat... (Az susar, daha ciddi)... o Seher'i düşünüyor mu?

Ahizeden Hasan Fehmi'nin sesi: — (off/kızgın)... son sözün bu mu?

Kamera gerilemiştir, Şâdi bey, elinde viski bardağı, onu yudumluyor; Lâl'in söyledikleri üzerine, göz kırpıp, bardağı şerefine kaldırabilir. Lâl, sigarasını söndürerek, dumanlar arasında son sözünü ahizeye söyler.

Lâl: — (Dumanlar arasında)... hayır! Son sözüm şu: Tazminatı öde, boşanalım... işi yokuşa süren ben değilim, sensin... dünya alem biliyor... (ahizeyi kapatır)... salak!

2. İkili, GÖP: Lâl ile Şâdi bey.

Şâdi bey: — (Hep öyle gevşek ve ağır)... neler diyor?

Lâl ahizeyi kapatınca viski bardağına sarılır, iki yudum alır; Şâdi bey'in sorusuna sonra cevap verir.

Lâl: — (İki yudumdan sonra)... lâf!.. konuşuyor işte!.. kızımızı düşünmeliymişim. Falan filan... ... halbuki babası...

Birden Güngör'ün şarkısına takılır, sözünü askıda bırakır, yüzünü piyanoya doğru döner.

3. Lâl'in gözüyle, piyano ve Güngör. BP.

Güngör iyice şarkısına dalmıştır, kimseyi görmeden çalıyor ve söylüyor; Lâl'in son sözleri, o görüntü üzerine off olarak düşecektir.

Lâl: — (off/meraklı)... hay Allah, kim bu çocuk yahu?.. gerçekten, süper yani...

(Geçme.)

ALBÜM



Emine Memnune (Perihan) hanım, oğlu Attilâ'yla resim çektirmiş, 1927, Karşıyaka (İzmir).



Attilâ, amcasının kızı, çok sevdiği Mehpâre ablasıyla; o Karşıyaka Kız Muallim Mektebi formasını giymiş, 1927, Karşıyaka (İzmir).



Emine Memnune (Perihan) hanım. Karşıyaka (İzmir), 1930'lar.



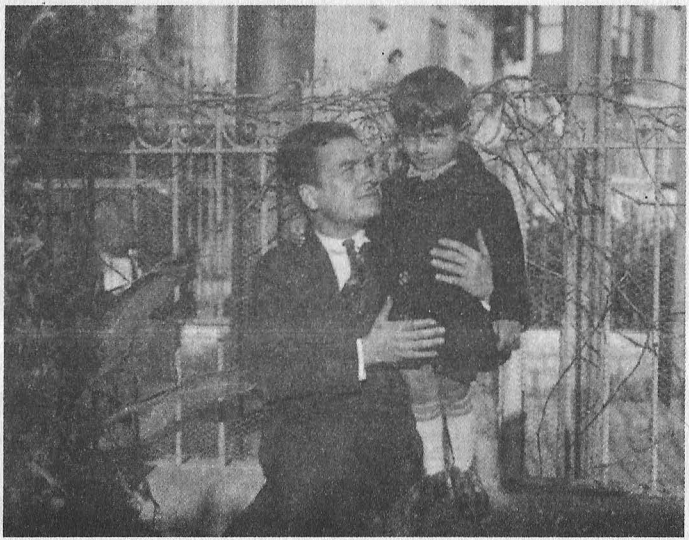
Kadızade Muharrem Bedreddin Bey, Dahiliye Nezâreti'nde Birinci Hûlefa, İstanbul, Mütâreke yılları.



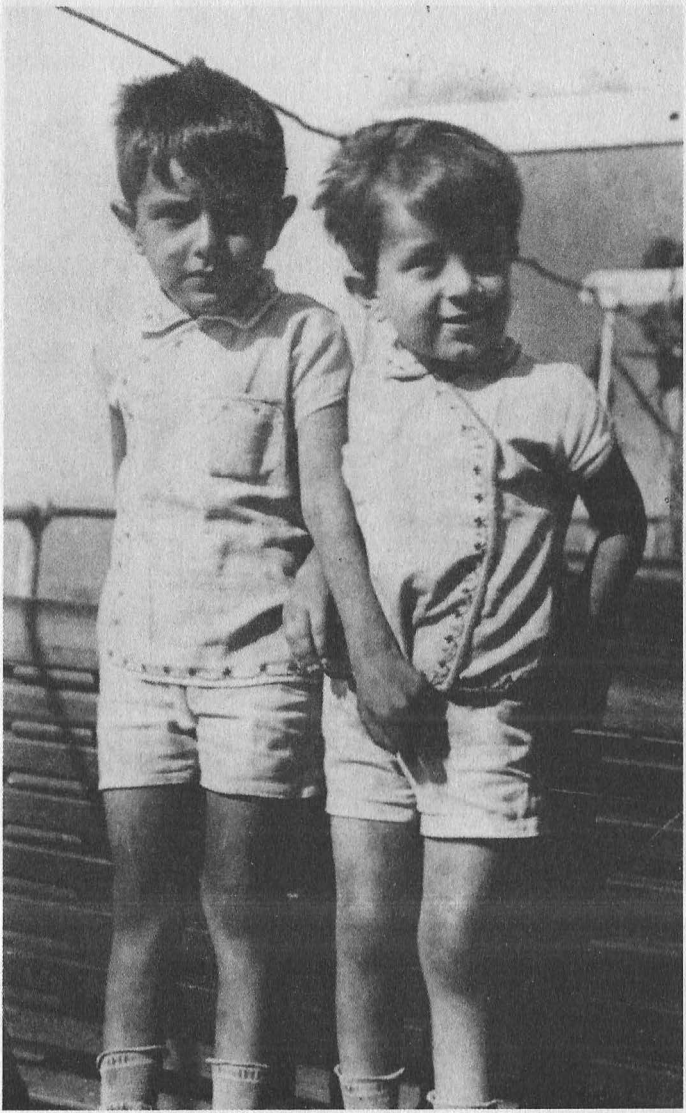
Kadızade Muharrem Bedreddin Bey, Dahiliye Nezâreti'nde Birinci Hûlefa, İstanbul, Mütâreke yılları.



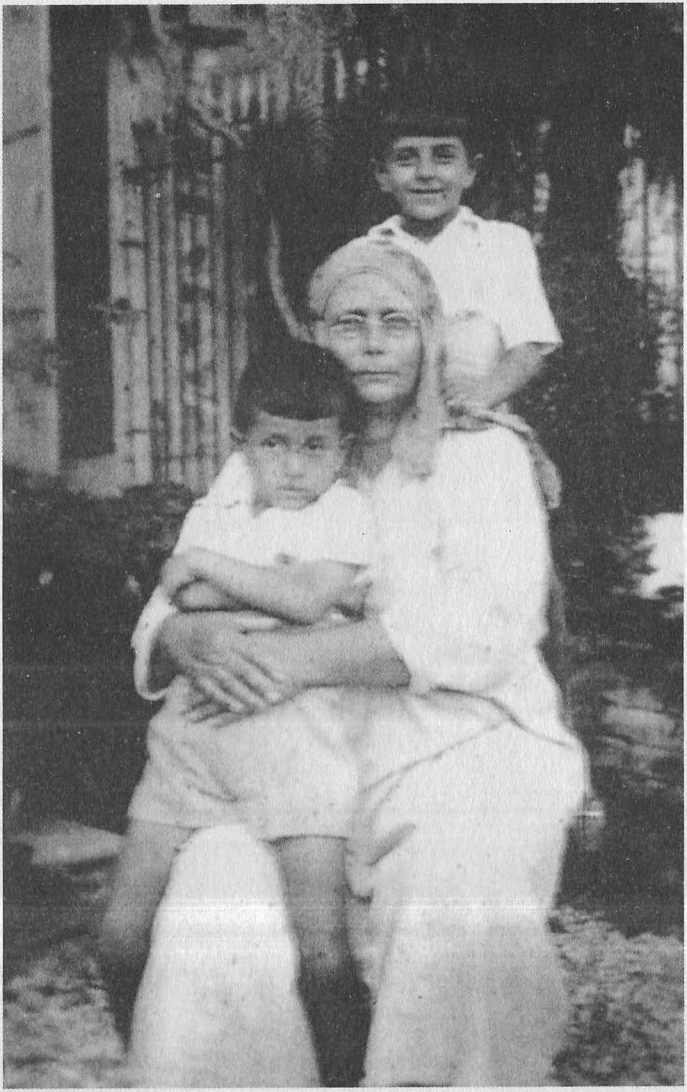
Attilâ Hamdi İlhan'ın, ilk bisiklet macerası. Karşıyaka (İzmir) Soğukkuyu'daki ev, 1930'lar.



Küçük Attilâ, Tıbbıye talebesi, dayısı Enver Ali (Gemicigil) ile yalının bahçesinde, 1930'lar.



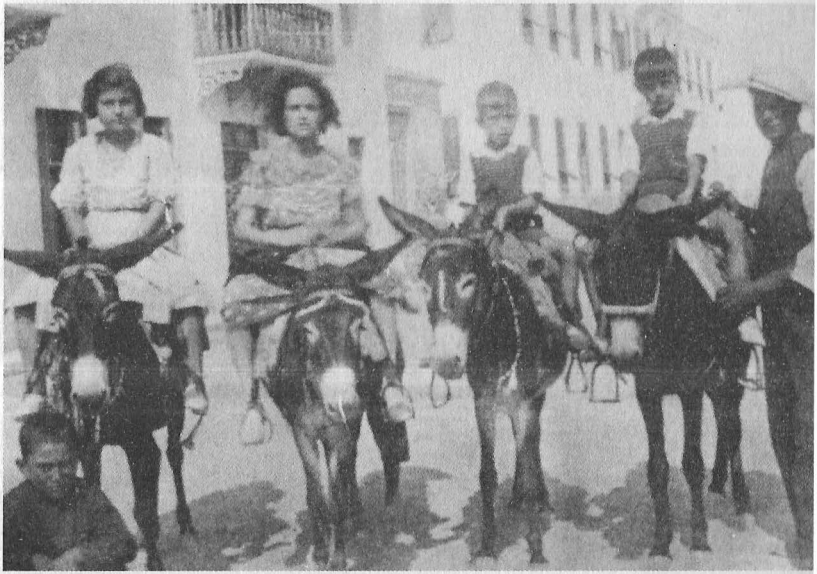
İlk İstanbul yolculuğunda, iki kardeş: Attilâ ve Cengiz. Gülcemal Vapurunun güvertesinde, 1930'lar.



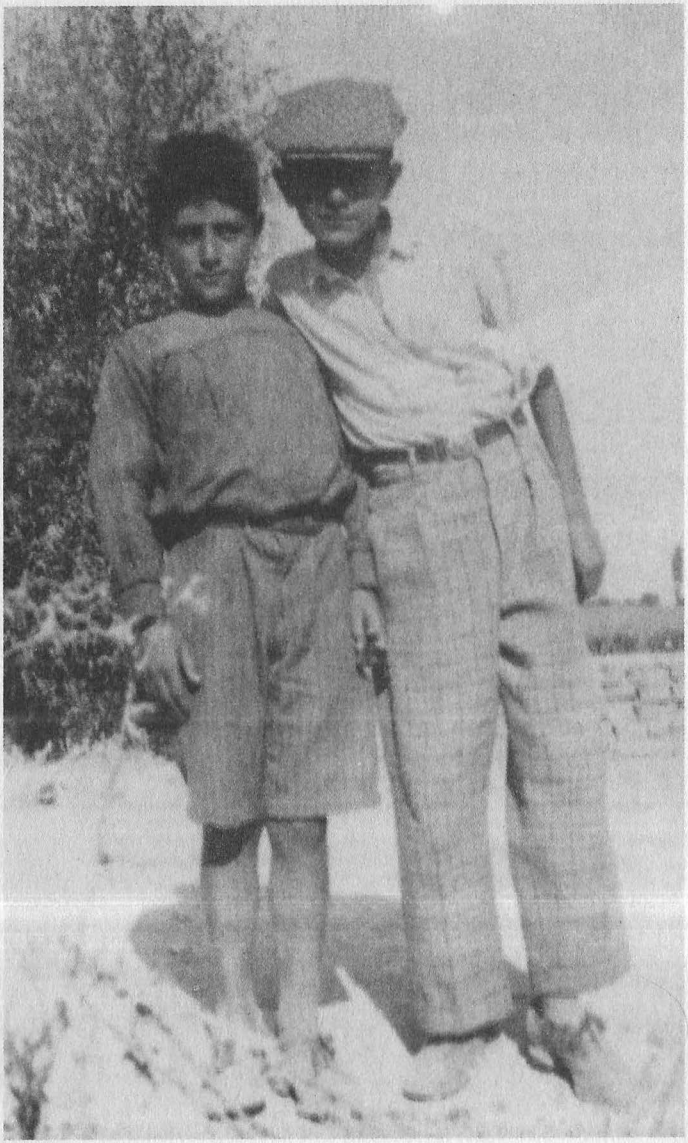
Çocukluk yıllarının sevimli simâsı, Emirâlem'li Emine Nine'leri ve çocuklar: Attilâ ve Cengiz, Salihpaşa Caddesi'ndeki yalının bahçesinde, 1935'e doğru.



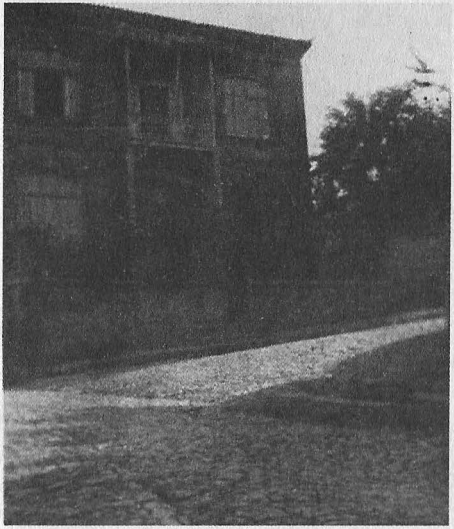
Teyze çocuklarıyla, Menemen'deki (İzmir) bağın sergiyerinde, o yaz. 1936.



Anne, çocuklar ve teyzezâde Hüsniye abla Ilıca'da (Çeşme) yaz tatilinde. 1930'lar.



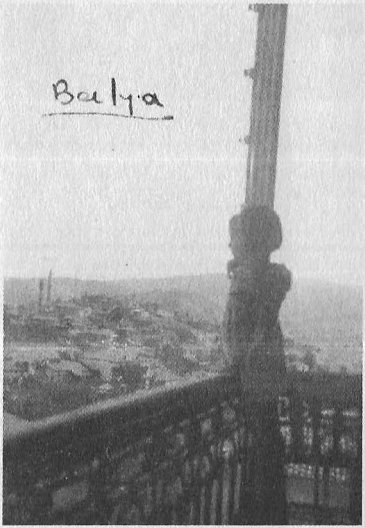
Attilâ, Ilgın'da (Konya), oralı bir arkadaşıyla, 1936/37.



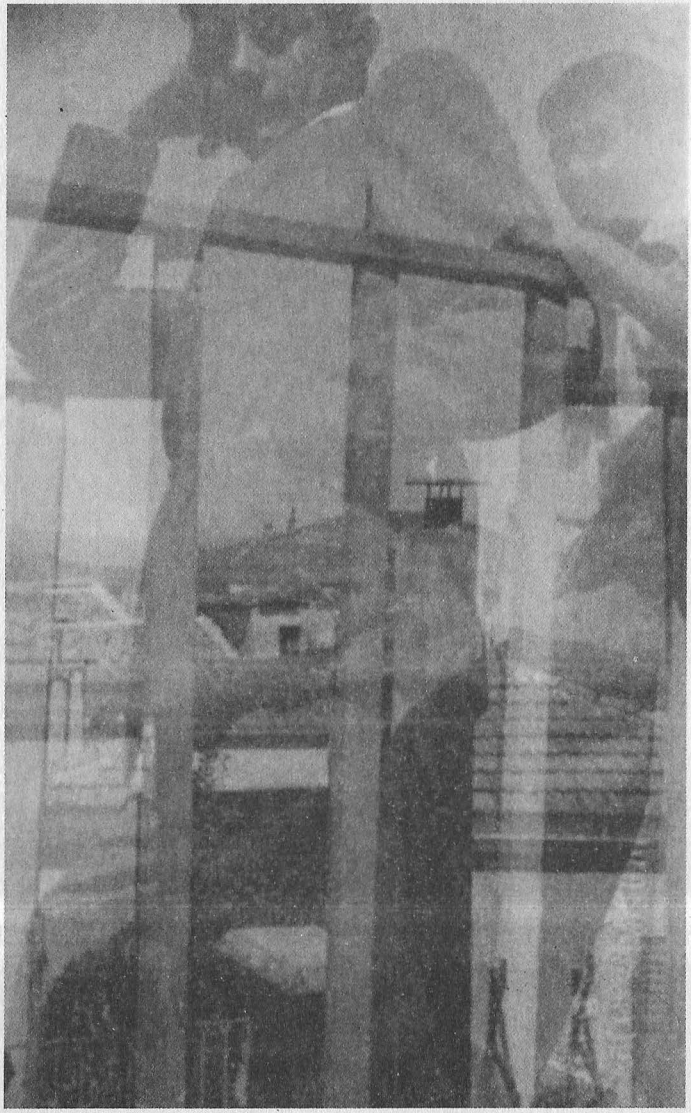
Balya (Balıkesir) Kaymakam Evi, böyle şahane bir konak yavrusuydu. 1938.



Ilgın (Konya) Kaymakamı Bedri İlhan, Fuar Zamanı, İzmir tatilinde. Ankara Palas, 1936.



Çolpan'ın, ağabeyi Attilâ tarafından, kaymakam evinin balkonunda çekilmiş resmidir. Balya (Balıkesir), 1938.



Attilâ'nın fotoğrafçılık denemesi: Karşıyaka (İzmir), Yıldırımkemal Sokağı'ndaki evin terasında, kendi kendini çekmiş. 1941.



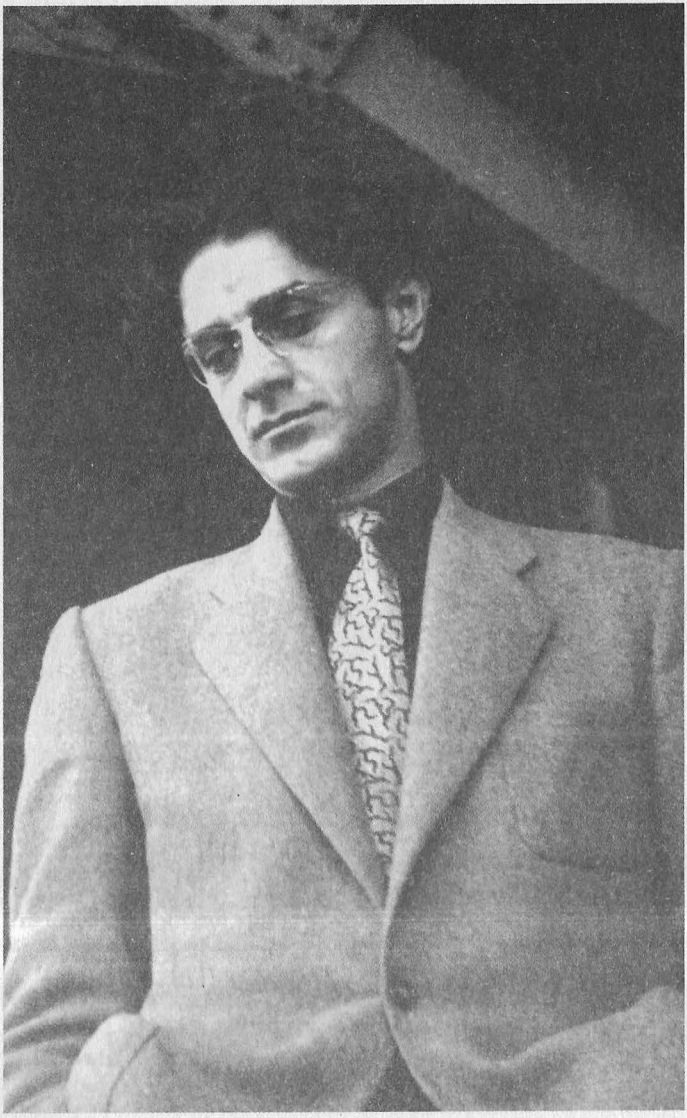
Bahçe'de (Adana) ilk resim, kaymakam evinin bahçesinde, 1942.



810 Cengiz ve 809 Attilâ İlhan, Işık Lisesi'nde izci olarak, okulun avlusunda, 1943.



Cengiz, Attilâ ve arkadaşları Eşber, Taksim Meydanı'nda, arka planda Kristal Gazinosu. Lise yılları, 1944 (?)



Attilâ İlhan'ın, 'şair' kimliğiyle çekilmiş ilk fotoğraflarından, Ara Güler'in objektifi. Galata Rıhtımı (İstanbul), 1950/51 (?)



Attilâ İlhan, ikinci Paris'inde, Quartier'den oteline dönüyor, 1951.



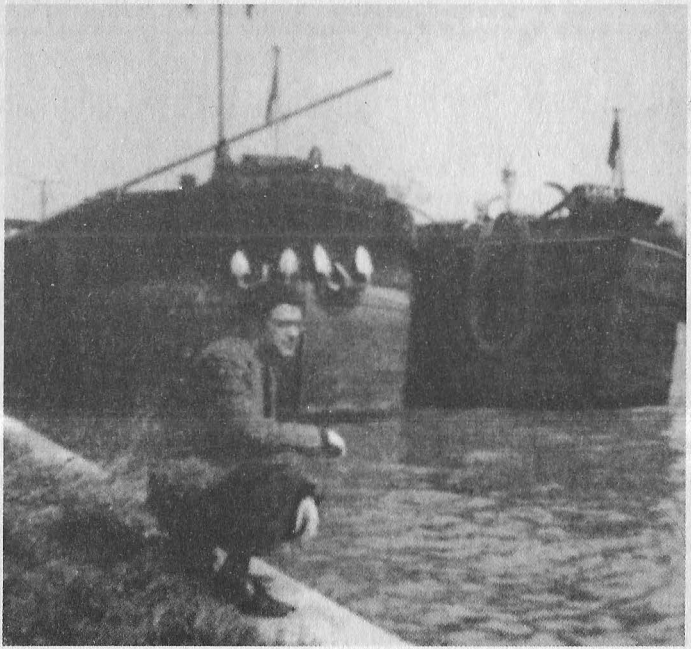
Attilâ ile Mırç (Cahit Güçbilmez) ekmek almış, Cahit'in evine gidiyorlar, Republique Meydanı (Paris), 1951.



Ara Güler'in objektifinden, Attilâ İlhan'ın 'Abbas Yolcu' yılları, 1950/51 (?)



Claude Hartman, Neuilly'de Seine kıyısında, 1963.



Üçüncü Paris'ten bir anı: Puteaux'da, nehir ve nehir gemileri, 1965 (?)



Üçüncü Paris'te oturduğu sokağın (Rue de la Ferme) levhası önünde hatıra fotoğrafı. Neuilly, 1963.

İzmir'de gazetecilik yılları. Konak Meydanı 1952/53.





Annesi, Memnune Perihan İlhan, oğlu Cengiz'in evinde. 27 Mayıs sonrası. Karşıyaka (İzmir).



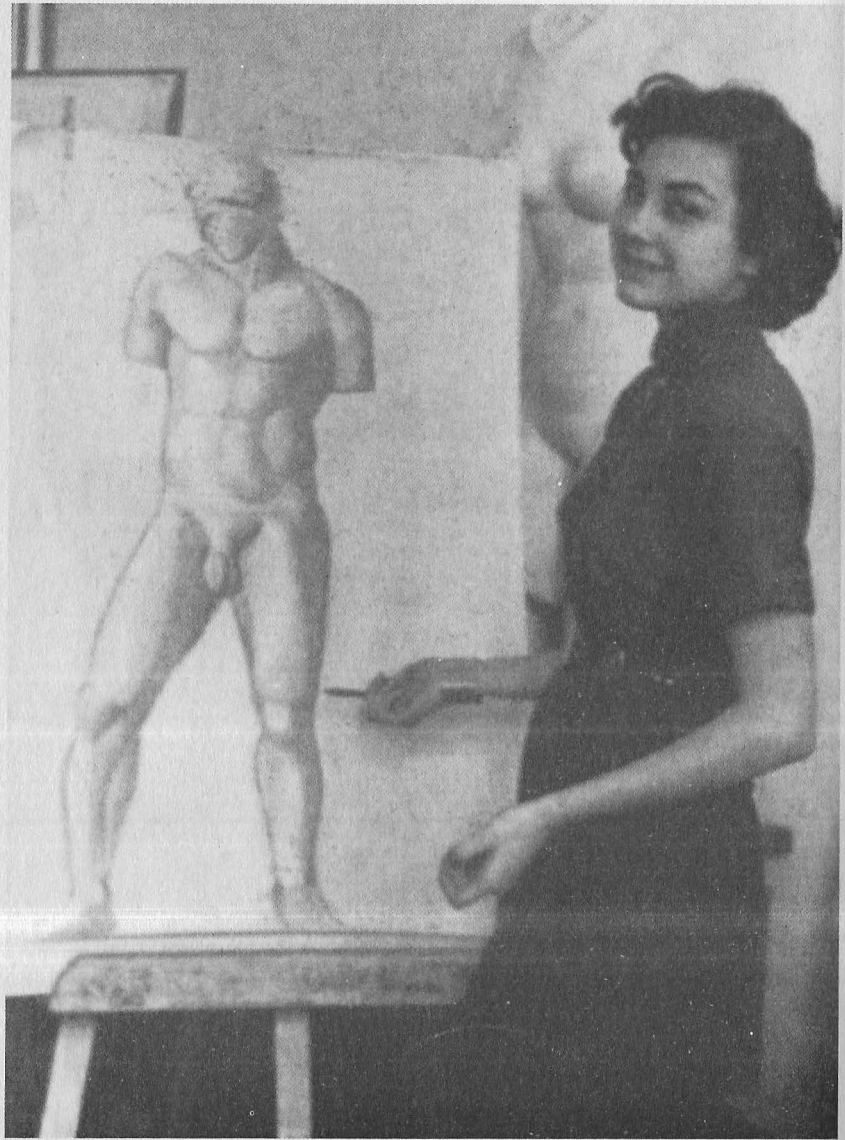
Attilâ ve Cengiz, yıllar sonra. İzmir'de Fuar hatırası, 1952/53 (?)



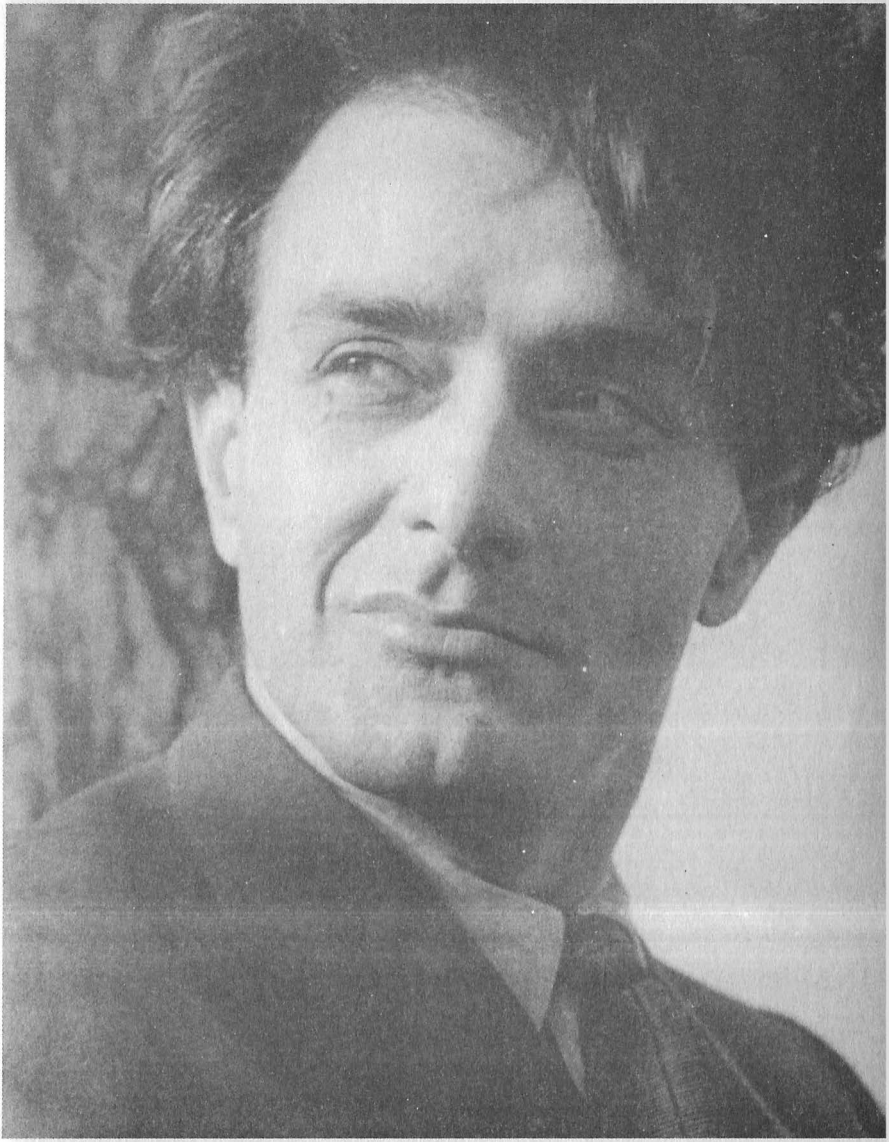
Attilâ ve annesi, yıllar sonra. İzmir'de Fuar hatırası, 1951/53 (?)



Paris'ten kartpostal / Bir yaz öğlesonu, Place Concorde, 1964 (?)



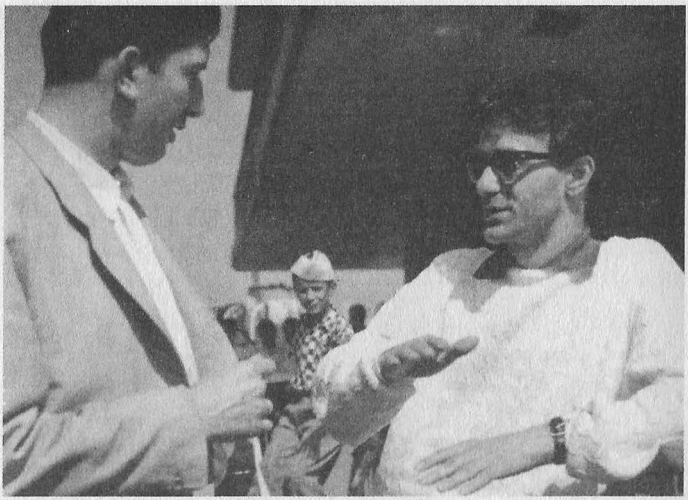
Çolpan İlhan, resim öğrencisi. Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1653/54 (?)



Yeşilçam Yılları'nda, bir akşamüstü. Gani Turanlı'nın objektifi, 1960/61 (?)



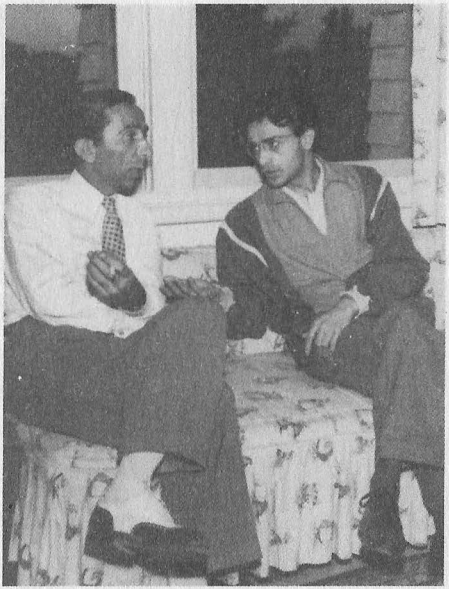
Liseden mezun olur olmaz, ilk fotoğraf: Bıyık ve fötr şapka, Kumburgaz (İstanbul), 1947/48.



Şukran (Kurdakul), Ataç dergisi için Attilâ'yla İlhan) röportaj yaptıyor. Galata Rıhtımı (İstnbul), 1961/62 (?)



İzmir'de Edebiyat Matinesi, Necati Cumalı ile beraber. İktisadi ve Ticarî Bilimler Akademisi, 1951/52.



Necati Cumalı ile 'Mavi Hareketi'ni tartışıyor. Kocagöz'ün evi, Karşıyaka (İzmir), 1952/53.



İzmir'de Edebiyat Matinesi. Can Yücel (sağda) ile beraber. (Arkada henüz öğrenci, Zeki Sözer) 1951/52.



Şiir matinesinde, şiir okuyor. Güzel Sanatlar Akademisi (İst) 60'lı yılların başı.



Balıkpazarı'nda Cumhuriyet Meyhanesi. İstanbul'da son gece, ertesi gün Paris'e hareket edilecek. 1949, Kasım.



Samim Kocagöz'ün evinde çay saati, Karşıyaka (İzmir), 1952/53. (Soldan sıra: Kocagöz, N. Cumalı, S. Batur, A. İlhan, H. Bozok).



Şiir matinesinde, şiir okuyor. İstanbul, 1953/54.



Bursa'da Maviciler'in Şiir Matinesi. Matine'den önce, açık oturum. 1953/54. (Soldan sıra: O. Duru, F. Hakan, A. İlhan, A. Çiyiltepe, F. Edgü...).



Nedret Güvenç'le İnci Sineması'nda. İstanbul, 1959.



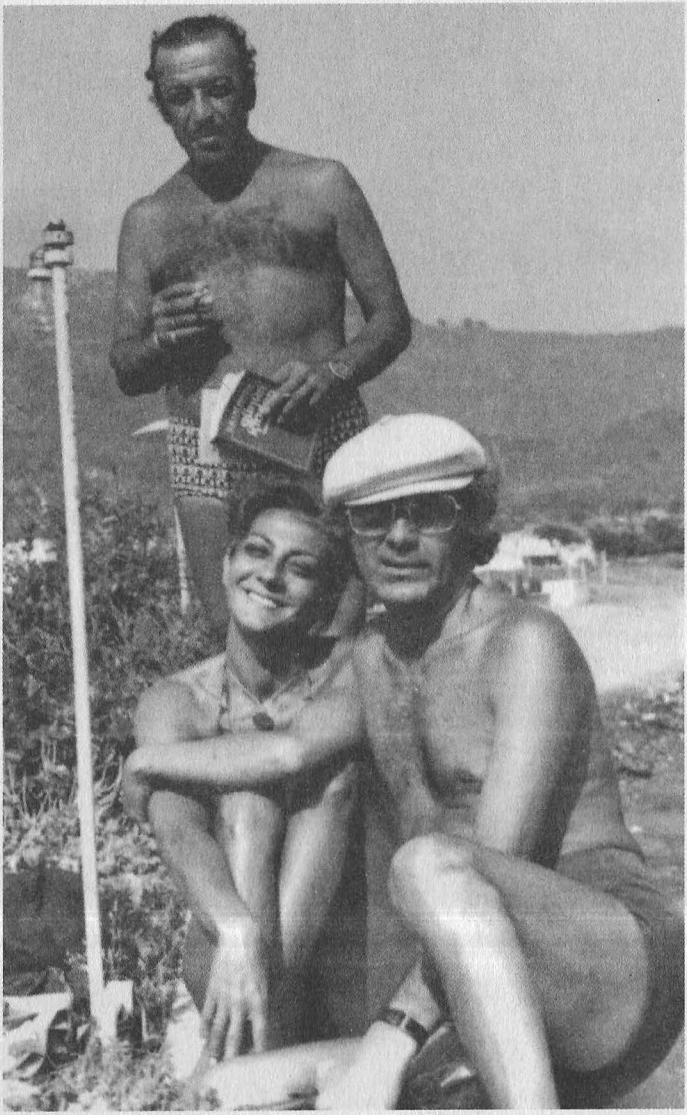
Çolpan İlhan / Sadri Alışık evleniyor. (En sağda Gâni Turanlı) 1959 yazı.



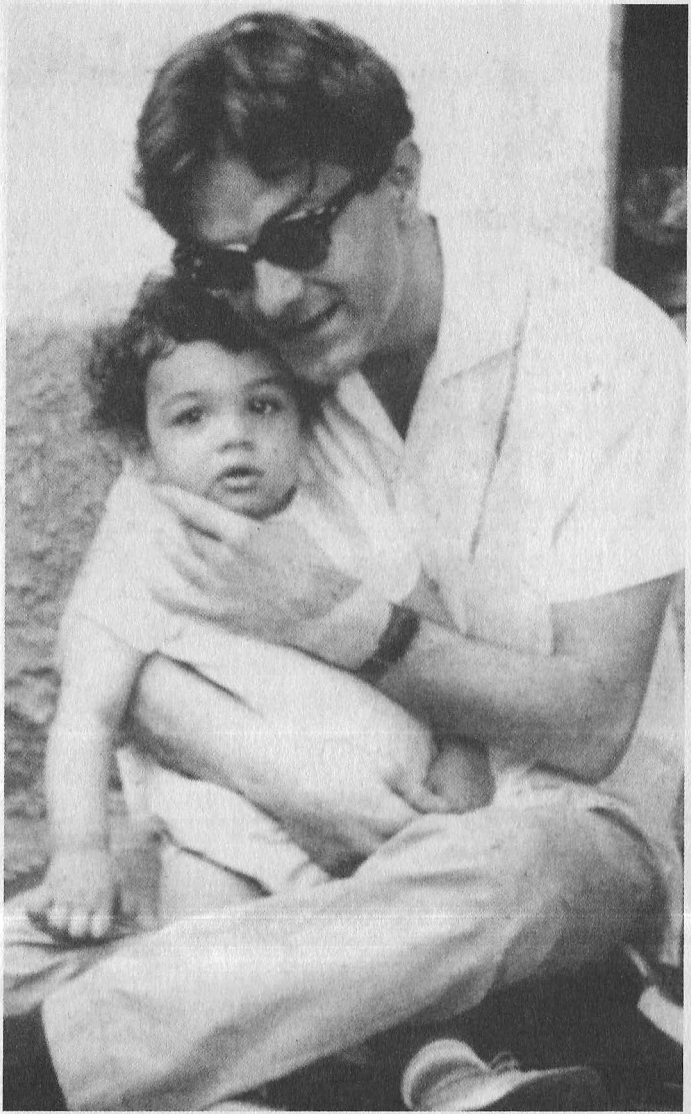
Vapurla İzmir yolculuğu. Çolpan İlhan, henüz Akademi öğrencisi. Küçük Sahne'ye başlamak üzere, 1950'ler.



Çolpan'ın evlenmesi. Evliler, ağabey ve anne ile. Beyoğlu Evlendirme Dairesi (İstanbul). 1959 yazı.



Gümüldür'de bir yaz, Sadri Alışık ve Çolpan İlhan, İzmir'de turnedeydiler. 1970.



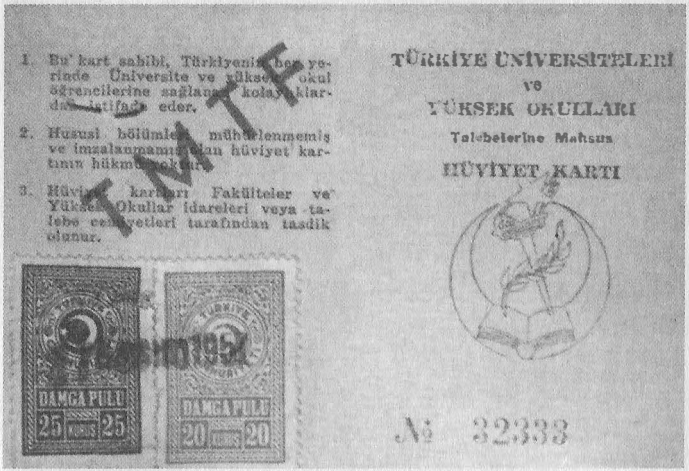
Zübeydehanım Sokağı'ndaki evin sarmaşıklı bahçesi, 1970. Karşıyaka (İzmir), Kerem Alışık ve dayısı.



Asım Bezirci'yle, Çamlık'taki evimizde. Karşıyaka (İzmir), 1970'ler.



Taşlık'taki Şark Kahvesi, Maçka (İst) ('Yalnızlar Rıhtımı' dönemi) İlhan İpekçi'nin (sağ başta) yemeği. 1959 yazı.



İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi öğrenci kimliği: 2593 Attilâ İlhan. 1958.



Demokrat İzmir Gazetesi, 'tahrir heyeti' ile beraber. İstihbarat Salonu'nda. 1950'ler.



İzmir Hapishanesi, 1941. 2. Feane'nin tutukluları. Demirlerin arkasında, soldan sıra: Cemşid Hun, Attilâ İlhan, 'Tornacı' Ömer (Karaman), idamlık 'Altmdiş' Mehmet (asıldı), ünlü kabadayı 'Bayraklılı' Fethi.


Türkiye Üniversiteleri ve Yüksek Okulları Talebelerine Mahsus

HÜVİYET KARTI

Üniversite veya Yüksek Okulun: İstanbul Üniversitesi

Fakülte veya Şubesi: Hukuk Fakültesi

Sömestre, sınıf, No: 2593

Adı, Soyadı: Attilâ İlhan

Baba Adı: Bedreddin

Doğum yeri ve yılı: Menemen 1925

Adresi: Üsküdar Sa. 55/1 15

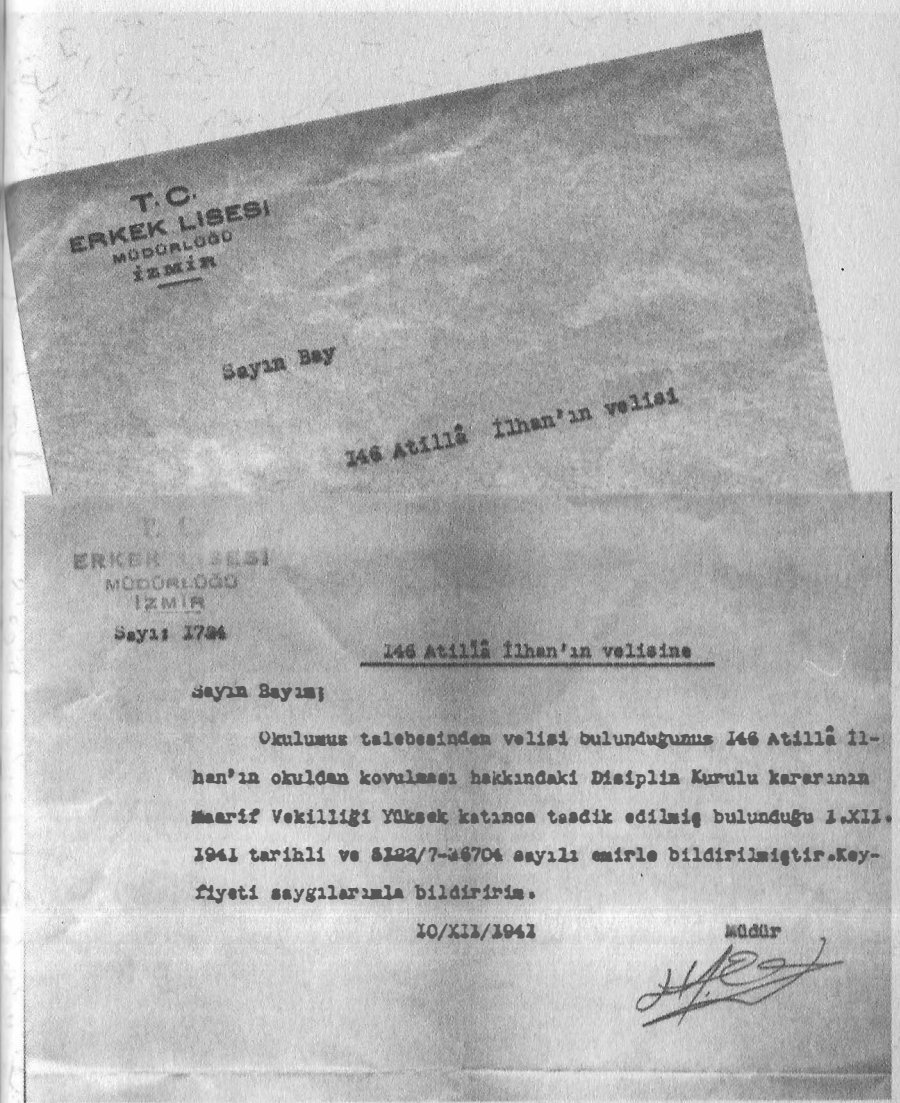
İmzası

Mayi Doğumu 19.. - 19..

Yazı Değişimi 19.. - 19..

2 Ağustos 1958

Üniversite 'şebeke'sinin resimli yüzü. 1958.



T.C.
ERKEK LİSESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
İZMİR

Sayın Bay

146 Atillâ İlhan'ın velisi

T.C.
ERKEK LİSESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
İZMİR

Sayı: 1734

146 Atillâ İlhan'ın velisine

Sayın Sayın;

Okulumuz talebesinden velisi bulunduğumuz 146 Atillâ İlhan'ın okuldan kovulması hakkındaki Disiplin Kurulu kararının Maarif Vekilliği Yüksek katınca tasdik edilmiş bulunduğu 1.XII.1941 tarihli ve 8122/7-26704 sayılı emirle bildirilmiştir. Keyfiyeti saygılarımla bildiririm.

10/XII/1942

Müdür

İzmir Erkek (Atatürk) Lisesi'nden, Kovulma Kararı'nın Maarif Vekilliği'nce onaylandığını bildiren 'resmi' mektup sureti. 1941.



Işık Lisesi'ndeki öğrenci grubu. Savaş sonu, Kumburgaz'da kır gezmesi, 1945.



Attilâ ve Cengiz İlhan kardeşler; Harbiye'den Taksim'e yürüyor. Işık Lisesi'nde ilk yıl. 1943/44 dersyılı.



Işık Lisesi'nden bir anı: Balmumcu Çiftliği'nde kır gezmesi. Aynı arkadaş grubu, müdür muavini ile beraber. 1944.



Işık Lisesi'nden Mezuniyet Fotoğrafı, 1946/47 (Ortada Müdür Sacit Öncel ve kızı).



Üniversite yılları. Bir boğaz gezmesi. Hasan Tanrıkut, Fakülte'deki öğrencileriyle birlikte. 1949.



48. Tüm. Mu. Bölüğü. İnşa Tk. K. Teğmen Attilâ İlhan'ın resmi kimliği. Erzincan, 1958.



Attilâ, Kaya İlhan'la beraber, o zamanki kır gezmelerinden bir başkasında. 1947/48.



Mamak Muhabere Okulu. Yedek Subay öğrencisi Attilâ İlhan. Ankara, 1957.



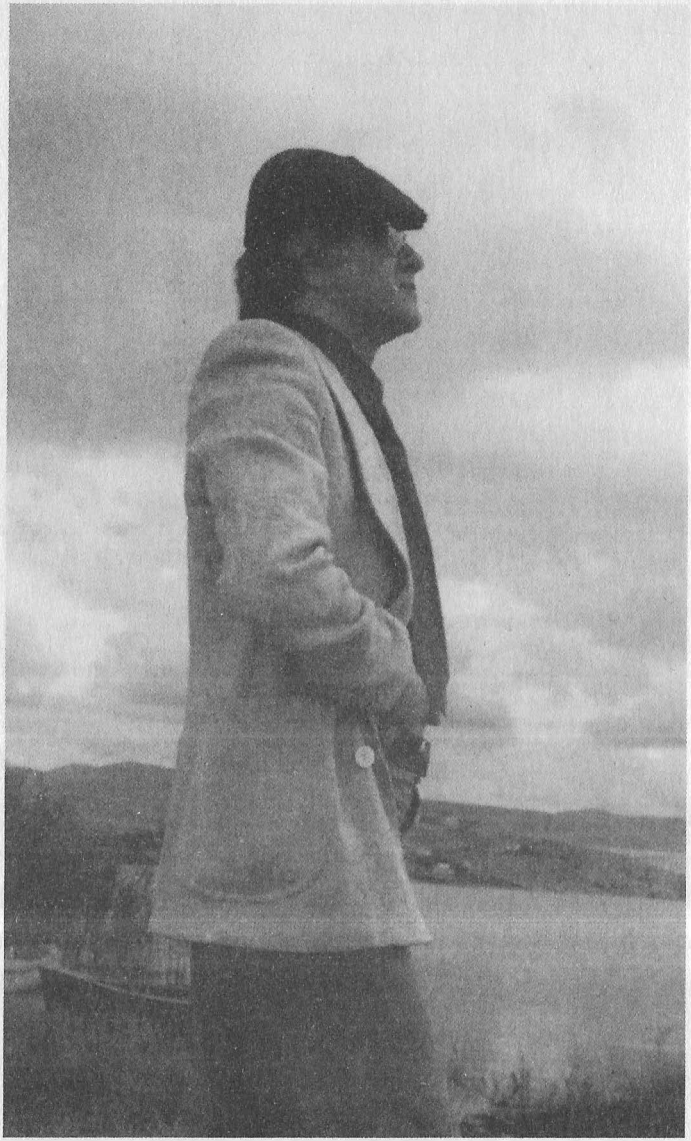
Talim arası, dinlenme anı. Mamak Muhabere Okulu. Ankara, 1957.



Askerlik Hatırası. Mamak Muhabere Okulu. Ankara, 1957.



Askerlik Hatırası. Mamak Muhabere Okulu. Ankara, 1957.



Üçüncü Paris dönüşü, İzmir. Çeşme'de bir tatil gezmesi. 1965.



Maria Missakian'ın Londra yılları. Tavanarasındaki odasında. 1956.



Kaya İlhan, II. Dünya Savaşı Destanı'ndaki 'balerin' Döne, şiirlerin yazıldığı yıllarda.



Mavi Dönemi şiirlerinde, herkesin tanıdığı Zehra Kardelin. 1955/56 (?) İstanbul.



Suna Su, ilk tanıştığımız zaman. Karşıyaka (İzmir), 1950/51 (?)



Dr. Nezihe. Şiir meraklıları, onu Doktor Sabiha diye tanıyor. İzmir, 1957/58.



Demokrat İzmir *Genel Yayın Müdürü ve Başyazarı Attilâ İlhan, çalışma masasında. Konak (İzmir), 1971.*



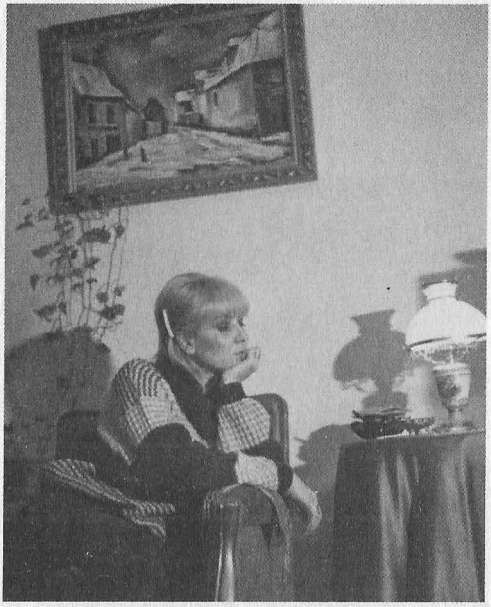
Üçüncü Paris dönüşü, Zübeydehanım Sokağı'ndaki evin sarmaşıklı bahçesinde çalışırken. Karşıyaka (İzmir) 1966.



Attilâ İlhan'ın eşi, Biket İlhan. Evliliğin ilk yıllarında. İzmir, 1969.



12 Mart sonrası, Atatürk Sempozyumu. (Sağ başta, Demokrat İzmir *Genel yayın müdürü sıfatıyla) İzmir, 1970.*



Biket İlhan, Ankara yıllarında evinin salonu'nda. Kavaklıdere, 1978 (?)



Şiir albümünün stüdyoda kayıt çalışması. Etiler (İstanbul), 1998.



ISBN: 975-458-340-4

9 789754 583403

KDV dahil fiyatı: **15 YTL** - 15 000 000 TL

Arka kapak fotoğrafı: Cem Mumcu